باسمہ سبحانہ

رسالۂ شریفہ ملقب بہ

کشف الرین فی اثبات العزاء

علی الحسین علیہ السلام

واسطے
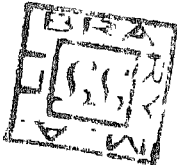
شیعیان مومنین کے چھپا

هو المستعان

رساله شریفه و نخبهٔ لطیفه موسوم به سیف المؤمنین و ملقب به

كشف الرين في اثبات العزا على الحسين ع

مصنفهٔ جناب حکیم ابوتقی خان صاحب الدهلوی اصلاً و مولداً و الامروهی موطناً و مسکناً

اجلاسه دار الجنان

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی انزل اولیائه فی منازل الکرب والبلاء واحل احبابه فی غمرات المحبة والابتلاء
والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء وسید الاوصیاء وسیدة النساء ومسموم الاعداء وغریب
الغربا وقتیل الادعیاء الذی بکت علیه السماء بالدماء وناحت علیه الطیور فی الهواء المذبوح
بارض کربلاء باکی العینین ابی عبد الله الحسین وعلی ولده الائمة الهداة المصطفین
اما بعد العبد الضعیف الراجی الی رحمة الله القوی ابو علی بن غلام علی خان امر وهوی تجاوز الله
عن سیاٰتهما می گوید که در عزای جناب امام حسین علیه السلام گریه وزاری ونوحه واشکباری در ایام عشره وغیر آن از روز
شهادت آن امام مظلوم الی الآن جاری ست وکسی از اهل تحقیق انکار آن نکرده مگر درین چند زمان بعض متعصبین خود را
بلباس علما وانموده رسائل در ممانعت تعزیه داری وگریه وزاری بر مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة
والثنا نوشتند وآنرا بخیال باطل خود رافع بدعت انگاشتند علماء ما شکر الله سعیهم اجوبه رسائل مذکوره بدلائل
ساطعه والزامات قاطعه چنان تحریر کردند که بازصدای برنخاست واحدی متصدی جواب الجواب نگشت بالجمله
مردی از حضرات اهلسنت برخلاف اسلاف واکابر اوراقی چند موسوم به هدایت المومنین در زبان اردو
نوشته وادر زبان درازی داده پا را از دائرهٔ علما وادبا فراتر نهاده چون بران رساله نظر کردم خود را از تحریر

جواب آن باز داشتن نتوانستم وبا وصف قلت فرصت به تسطیر این عجاله پرداختم وبسیف المومنین
مسمے گردانیدم وچون عبارات کتب منقول عنها که استنادا اندراج یافته فارسی بود یا عربی لهذا بعبارت فارسی
تحریر این رساله مناسب نمود فها انا اشرع فی المقصود متوکلا علی الله الموفق والمعین **قال**
المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجهنا مقدمه کا ضرور ہی تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے
کہ ہماری پیغمبر کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تہی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راہ پڑی تہے
حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سی اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجھایا اور رسومات جاہلیت کو
اوٹہایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نے بہی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** وبه نستعین خلفائیکه بزعم مخاطب
اقامت دین از ایشان باحسن وجوه بمعرض ظهور رسیده آیا منحصر در خلفاء اربعه هستند یا نه بنابر اول حدیث
لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش را جواب باید گفت وبنابر ثانی
معاویه ویزید را باتباع قاضی عیاض وشیخ الاسلام وغیرهما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواهد نمود یا نه
درصورت اولی انچه بر اہلبیت نبوت و رسالت از جور وستم ورنج والم رسیده از دست حق پرست خلفای متقیمین
دین مبین است سبحان الله نازم بر این اقامت دین ولنعم ما قیل **نظم** آن آرزوی که در دل تست + وان فکر
سهم قاتل تست + فکری که دلت کباب کرده + ایمان ترا خراب کرده + عیش وطرب بباد داده + کیشی
عجبے بیاد داده + اثبات خلافت ہوائی ہست + اطفای چراغ کبریائی ہست + دل باختنے قریش پستی +
در پرده شرع بت پرستی + کار تو که عو عو وفغان ہست + از بهر خلافت سگان ہست + واین امر ز قوه ہست
بیرون ہست + فکر بیعت که سر بسر جنون ہست + بر دندوی که زین جهانست + موقوف شد اندم این فغانست
آن وقت کشود مشکل تو + بود این همه سعی باطل تو + جز ویشه حسرت وندامت + بر جان تو چیست تا قیامت
می نالی وناله را اثر کو + الان وقد عصیت قبل + درحالت ثانیه قول ابن حجر عسقلانی مبطل وخواهد بود چه
او در شرح صحیح بخاری معاویه ویزید را در سلک خلفاء دوازده گانه مثل خلفاء راشدین منظوم ساخته حیث
قال وایضا فی ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادهم لبیعته والذی وقع انهم اجتمعوا علی ابی بکر
ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمے معاویه یومئذ بالخلافة

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین
امر بل قتل قبل چون مقدمه خلافت معاویه ممهد شد اکنون دو کلمه دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر خدا
صلعم معاویه را گفته که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی و معاویه پس از تملک امت
و تقرر خلافت در حق اهلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که دو فعل از ان بجهت غایت اشتهار یادگار زمانه خلائق
مانده یکی آنکه با نفس حضرت خیر البشر جناب علی ابن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نایره جدال و قتال اشتغال
ورزید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید و دیگر احسانی ست که جگر مومنان از ان کباب
و چشم پر آب ست یعنی فرزند ارجمند خود یزید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت کما هو مشهور
منهم و از و آنچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با انهمه جناب معاویه را خلیفه وقت صحابی جلیل القدر
و خال المومنین و مجتهد مقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند الا آنکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة مطبوعه
در صفحه ۱۲۰ اول او را بصفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۶۲۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده است
در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی قال المخاطب جب زمانه خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیه کے ہاتهه
آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا که اہل بیت پیغمبر کے قتل تک که مانع بدعت تهی نوبت پهونچی اقول
و بالله نستعین این چه افسانه ست که مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ صدق و فحش خود مهر صحت بر آن
می چاود مخاطب را مناسب بود که اولا بحضرت کدامی عالم رفته چیزی دریافت می ساخت و قواعد صرف و
نحو تعلیم می یافت آنوقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیشود
که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین
عبارت که جب حکومت بنی امیه کی ہاتهه آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا که اہل بیت پیغمبر کے
قتل تک که مانع بدعت تهی نوبت پهونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اهل سنت الخلافة
بعدی ثلثون سنة ثم ملک العضوض را چه جواب و الافتراق بین الخلافة و ملک العضوض چون زمانه معاویه
در عجب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سبحانی ای حمایت این صحابی جلیل القدر
در غنیه اخراج فرموده و انصاف داده قال رسول الله صلعم یدور رحی الاسلام خمسا او ستة و ثلثین

او بنا و ثلثہ اش انتہی و اساس خلافت ثانی اسلام کہ بعد رحلت نبوی مستحکم کردہ بودند از بنیاد بر زدند قال
المخاطب اسوقت میں بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکھتے تھے فرصت کو
غنیمت جانکر پھیل گئے اور اسلام میں رسومات جاہلیت اور بدعتیں نکالنی شروع کین اقول
وبہ نستعین زمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بادشاہ و ہم لوگ ہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات
جاہلیت و بدعت قرار دادہ والحق کذلک و چگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت و ضلالت درین عصر شاخ و
برگ آوردند و آنچہ کہ سلف بخاک ریختہ بودند خلف خرمنہا برداشتند درین صورت مخاطب بنای روایت
خیر کم قرنی الخ را کہ اساس بیسکا تھا بود از پا انداخت قال المخاطب چند مدت میں وہ بدعتیں اور رسمیں
ایک عالم میں پھیل گئیں اور پچھلوں نے اگلوں کی سنت سمجھ کر اور مرغوب نفس پا کر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور
واجب جانا جو علماء دیندار ہوتی گئی جہان تک مقدور اور میسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے
اقول وبہ نستعین فی الواقع حال برہمین منوال است مگر علماء مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضاء
خاطر حکام ظلمہ و فسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بردند و وجوب طاعت امام فاسق از روی
حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ وفی ہذا الحدیث
وجوب طاعۃ الامام الذی انعقد لہ البیعۃ والمنع من الخروج علیہ ولو جار فی حکمہ وانہ لا ینخلع بالفسق
قال المخاطب تسپر بھی ہزاروں رسمیں اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان میں قایم ہوئی اور بسبب ضعف
اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک میں ہر فرقی نے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو
تراش لیا اور اسلام و کفر کھچڑی ہو گیا اقول وبہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم و غادر
آنچہ خواستند ایجاد کردند و باطل را بصورت حق جلوہ گر نمودند گہی خمس را از اہل بیت ندادند و گہی تحریم متعہ را از
دایرہ اطاعت خدا و رسول خدا بیرون نہادند و زمانی حی علی خیر العمل را از اذان انداختند و ہنگامی نماز تراویح را
با جماعت اختراع ساختند و گاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحنا ستقیمہ العرب و انی ارشاد کردند کہ ان المعوذتان
لیستا من القرآن و گہی جملہ سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق قرار دادند حیرانم کہ در سب الشیخین و سب الختنین چہ
تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین ع با خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا باین این

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد بلکہ معاویہ بہ تنہا بسبب جناب امیر المومنین صلوٰۃ اللہ علیہ اشتغال
نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجہ من الوجوہ فضلا عن الفسق عاید بجال او نگشتہ وگاہی اسما خلفا
اربعہ در یح خطبہ نمودند رفتہ رفتہ کار بطوالت کشیدہ انحصار اجتہاد در ائمہ اربعہ قرار یافت بل برین قدر نیز
اکتفا نکردہ برای امام اعظم کوفی چنان مرتبہ رفیعہ قرار دادند کہ اگر کدامی حنفی از دین برگردد و شافعی یا مالکی گردد سزا
تازیانہ کشند و چہار مصلا بخانہ کعبہ بنام ہمین فقہای اربعہ تعمیر کردہ داد خواہش نفسانی دادند و اہل باطن شان
ایجاد بدعت بیعت ساختہ کوس کشف و شہود نواختند قال المخاطب خصوصاً ہندوستان مین یہانتک
نوبت پہونچی کہ اوہر کلمہ گو کہتے ہین او دہریت ہی پوجتی ہین اور جو اونہین ذرا قابل ہوتی او نہون نے بعینہ جیسے رسوم
ہنود کی کرنا مناسب نہ دیکہا اور مطلق چہوڑنا بہی رضای نفس کے خلاف پایا سو اسواسطے ویسی ہین اپنے
گہہ صورت اور نام بدل کر مقرر کرلین مثلاً ہنود جو بیاہ مین مَوَر باندہتی ہین یہہ لوگ سہرا اور مقنعہ باندہتی
ہین اور جو وہ اپنی مردون کی دن کرتی ہین یہہ بہی تیجا اور دسوان اور چالیسوان اور برسی مثل فرض اور
واجب کی کرنی لگی اور جو وی بتون کی اوپر مٹہہ بنا کر پوری کچوری پانی وغیرہ چڑہاتی ہین یہہ بہی اپنی قبرون پر
گنبد بنا کر بلیدہ اور ریوڑی اور گٹہ اور چادر وغیرہ چڑہانی لگے اور جو اونکی مٹہون مین مہنت اور گسائین اوپاسنا کرتی
رہتی ہین انکے ان گنبدون مین خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر ہوتی اور جو وی گنگا جی کی جے اور بم مہادیو بولتی
ہین تو یہہ بہی نعرہ یا حسین اور دم مدار کہنی لگے اقول و بہ نستعین در مدارج النبوۃ مسطور است کہ عبد اللہ
ابن عمر خواب کردہ پای او پس گفتہ شد اورا یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فریاد
کرد یا محمداہ پس بہ شد پای او انتہی بعبارتہ ہرگاہ اسم سامی جناب ختم الانبیا موجب برکت در رفع اذیت است
بفحوای حسین منی انا منہ نام نامی جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا ہم باعث خیر و رفع بلا خواہد بود
قال المخاطب اور جیسے وہ ہر ہر کہتے ہین یہہ بہی علی علی مچانی لگے اقول و بہ نستعین لطف تقریر عنان
تمالک از دست بردہ بلا لحاظ ایمان و اسلام انچہ میخواہد بخیر تحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتقین
صلوٰۃ اللہ علیہ و کجا مناسبت ہر ہر از ہمچو گستاخی و بی ادبی مصنف رسالہ بہ بلای مرض جذام مبتلا گردیدہ نمونہ
سزای آخرت بدنیا یافتہ و مولوی سلطان خان در شاہجہانپور بسبب بے ادبی تعزیہ با بتلای ہمین مرض انجہ

ارشاد اید کشیده اظهر من الشمس و ابیض من الامس الغرض جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم ذکر
علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قائل الکفرة والفجرة میگوید اخرج الدیلمی
عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی و خیر اعمامی حمزة و ذکر علی عبادة ای مخاطب عالی مقام
این حدیث را نشنیده و یا باور نکرده و یا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق و فجور
خود باک نداری و حدیث من سب علیا فقد سبنی را هجوی نمیشماری و لا اقل که در مطابقت به سر اهانت جناب
امام المتقین خواهد بود و هی کاتری قال المخاطب ور اگر اونکی یہان گیا اور متهرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے
لکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو وہ وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بہی ریگ اور صندل لانی لگے
اور جو وہی جگن ناتہہ کا بہات دور دور لیجاتی ہین یہہ بہی لکن پور کی چاول ہزاروں پہونچانی لگے اور جو وے
مہا دیو اور بہر دیو کی جہنڈیان بناتی ہین یہان بہی مدار سلار کی نام کی چہڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی
ہان بہر دیو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بہی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر
دت کا ندو دہوم دہام سی نکالنا ضروری ہی تو یہان بہی بر سوین دن تعزیہ بنانا واجب و فرض ہوگیا اور جو
وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بہی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹہاکر دوارہ ہی تو انکا امام بارہ ہی اقول
و بہ نستعین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام بارہ و تعزیہ جناب سید الشہداء علیہ السلام نمودہ گوے
سبقت در نصب و خروج از اقران خود ربودہ و محققین اہل سنت و جماعت تعظیم امام بارہ و تعزیہ واجب
نوشتہ اند چنانچہ فتوای مولوی مدن مفتی کلکتہ بوجوب تعظیم و اباحت تعزیہ داری باستفتا حکام الکلسیہ مشہور
و در دفتر سرکاری موجود ست و مولوی سلامت علی بنارسی کہ در تحقیق و کمال سر آمد معاصرین خود بودہ
در تبصرہ میفرماید شک نیست کہ امام بارہ و نقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و مخاطب
امام بارہ و ٹہاکر دوارہ را در یک سلک کشیدہ ندانم کہ مدرسہ و خانقاہ و نبی خانہ را علاحدہ خواہد داشت و با
مقابلہ آن با جت سالہ و گورودوارہ و استان کنہیا ساختہ زیر قضیہ کل بدعۃ ضلالۃ خواہد کشید و این ہرسہ
بنای دیرینہ را بباد فنا خواہد داد قال المخاطب علی ہذا القیاس اور ہزارون رسمین کفار کی مقابلہ مین ان
لوگون نے بہی مقرر کرلین اور خوش ہوتی کہ ہم بہی ان سے کم نہیں اور ایکبارگی سب رسمین جہانمین نہین تکلیں

نگہ جو آتا گیا وہ نئی ایک اینچ نکالتا گیا اور ردون کی پیتا رہا اور سبب اسکا یہ ہے کہ مسلمانی مین جتنے کام
خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ او سے مشابہت سی نہایت بعید ہین اقول وبہ نستعین انچہ درین
مقام افادہ نمودہ مبنی است ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضرت
دوست میداشت موافقت اہل کتاب را در انچہ امر کردہ نمی شد چنانچہ کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یوم
عاشورا باقتداء یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین من ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قدم
المدینہ فوجد الیہود یصومون یوم عاشوراء فسألہم فقالوا ہذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون
ونجا موسی فنحن نصومہ شکر اللہ تعالی فقال انا احق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی
قال المخاطب ور عبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شرک اور رسم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین اور
خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی ہنستا اور رو جا کرتے
ہین مسلمان جاہلون نی بہی اسباب کو دیکہہ اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی بان
بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین یہ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکھتا ہی کہ بعینہ
رسوم کفر اور خیانت کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لباس
مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب اوسکا فوت نہو الغرض جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکھا تو بندہ نیچہ جو
اولاد حسن قنوجی کی کہ اللہ اسکو حسن سیرت کے طریق اور محبت مین کی اقول وبہ نستعین اقتدار وتمسک بذیل
اہلبیت بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود واولیاء مخاطب کجا ہی توجہ بتتبع آثار اہلبیت
رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتاب او را اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی داند وروایتی از آنحضرت در صحیح خود نمی آرد پس استدعای پیروی
سرداران جوانان بہشت باین سوء ظن محال بقول شاعر ع رند میخانہ کجا مسجد ومحراب کجا ۔ قال المخاطب
چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجھا دیوی مگر دیکھا تو انکا عجب حال ہے
کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا پورا دور ہونا ممکن ہے نہین اقول وبہ نستعین مخاطب از قہ جناب باب
غواسمہ بچنان مرض صعب مبتلا گردید کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کند نفعی نخواہد کفی اللہ المؤمنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ دو چار مرتبہ کی نصیحتوں سی انکا اچھا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگوں کو سمجھانا
شروع کیا پھر جب دیکھا کہ زبانی کہنی سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے
اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اوڑتالیس ہجری ہی مین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکہا تا کہ ہر کوئی اسکو اپنے
بولی مین سمجھ کر بی تکلف بوجھ لی اور سوجھ پکڑی **اقول** و بہ نستعین اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف
کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات ازانہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی
نگاشت تا ذایقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پہر دریافت کیا تو سب
رسمون مین دو رسمون کا چھوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا اولیا وغیرہ کے
دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ سہ چہاتی پہ گر پہاڑ ہی ہوئی تو ٹل سکے پہ مشکل ہے جسمین بیٹھے وہ جیسی نکل سکے
او منت پوجا کی بیان مین رسالہ نصیحۃ المسلمین لکہا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف
بیان کی کیونکہ سمجھانا عوام کا منظور ہی اور حکم ہی بات کہو وہ ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے
کہ ہر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہی کہ اسکو حقیر نہ سمجہین اور اسکے مطلب کو سوچین
بوجہین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین کہا اور مطلب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلون مین بیان کیتے
اول مقدمہ مین بدعتونکی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہو چکا **اقول** و بہ نستعین رکاکت بیانات مقدمہ بوجوہ
سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین برائی تعزیہ کی دلیل عقلے و شرعی سی مذکور ہی دوسری
فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہی تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول**
و بہ نستعین نخست ہر فصلی از فصول کہ مملو فضول ہست حسب آن آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب ای مسلمانو
خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جیمین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے
امت ہو **اقول** و بہ نستعین این چہ ترانہ خارج آہنک است کہ می سرایید و از اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض
نمودہ ہرچہ بخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن بسے اختیارات است باعتقاد
اہل السنن مفوض باختیار اہل اسلام است چنانچہ سلف ایشان ہر کرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند
و در ہر زمانی باستعانت خلفای مجوز خود شان از منع خمس و تحریم متعہ و اسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

کہ سابق اشعاری بدان رفتہ ہر چہ خواستند باختیار خود ہا بعمل آوردند و انجام آن اختیار بجدی منجر شد کہ جناب معاویہ مربع نشین صدر خلافت گشتند و در ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلف رشید یزید را خلیفہ و جانشین خود نمودند و آنچہ از پدر و پسر نسبت بخاندان رسالت بمنصہ ظہور جلوہ گر شدہ کالشمس فی وسط النہار ہویدا و آشکار ہست و در اثبات خلافت معاویہ و یزید ہمین قدر کافی و وافی ہست کہ عبد اللہ ابن عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلواۃ اللہ و سلامہ علیہ دست کشیدہ بایشان بیعت نمود و ہرگاہ اہل مدینہ خلع بیعت یزید کردند انکار و وعید کرد قال فی الاستیعاب قیل لنافع ما بال ابن عمر بایع معاویۃ ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یدا فی فرقۃ ولا یمنعہا من جماعۃ ولم یبایع معاویۃ حتی اجتمع علیہ و در جامع الاصول از بخاری و مسلم آوردہ عن نافع قال لما خلع اہل المدینۃ یزید بن معاویۃ جمع ابن عمر حشمتہ و ولدہ وقال سمعت رسول اللہ صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمۃ وانا قد بایعنا ہذا الرجل علی بیع اللہ و رسولہ وانی لا اعلم غدرا اعظم من ان یبایع رجل علی بیع اللہ و رسولہ ثم ینصب لہ القتال وانی لا اعلم احدا منکم خلعہ ولا تابع فی ہذا الامر الا کانت الفیصل بینی وبینہ ہزار آفرین بر طبع سلیم و عقل مستقیم مخاطب کہ باوجود آنکہ بنابر مسلمات اہل سنت اینقدر اختیارات مسلمانان در این چنین امور عظیمہ دینیہ متحقق است باز میگوید ای مسلمانوں خدا کی واسطے دل سے سنو کہ تم دین میں اپنا مختار نہیں ہو کہ جو تمہاری جی میں آوی سو کرو الخ و بطریق تنزل میگویم کہ انعقاد مجلس میلاد شریف کہ باعتراف فحول علماء اہل سنت بدعت ہست بجا می آرند چنانچہ مولوی نجم الدین قنوجی[عہ] بجواب فتوای مولوی مظہر کریم سررشتہ دار فوجداری شاہجہانپور می فرماید کس واسطے کہ اول مولد ہی کرنی کی کچھ اصل نہیں ہے کہ شیخ تاج الدین عمرو بن علی اللخمی الاسکندری المشہور بالفاکہانی من متاخری المالکیہ نی ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکھا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بیچ مکتوب دویست و ہفتاد و سیوم و مکتوب پنجاہ و چہارم کی لکھا ہی تو کھڑا ہونا اسمیں دوسری بدعت قبیحہ اور سیئہ ہی سے مجلس مولد کہ شد ایجاد آن ✢ بدعت آن نیست افزود از بتان ✢ فاسق و مبتدع در مجلس تمام ✢ جمع می آیند با صد احترام ✢ شد بنی خانہ دران ایجاد ہم ✢ چون امام بارہ از اہل ستم ✢ خانہ بدعت شدہ ہر خانہ ✢ خانہ خانہ گشتہ ہر دیوانہ ✢ خانہ چہ ہر خانہ بت خانہ ✢ در حفظ و خالش نزدام و دانہ ✢ الغرض در خانہ مولد نکہ ✢

عہ یہ عبارت رسالہ غایۃ الکلام میں موجود ہے ۱۲

بدعتی شد باعث بدعت دگر * ذکر وضع حمل چون آید میان * از پی تعظیم برخیزند شان * گویا وقت وضع حمل است این
این * در حضور شان شده مولد همین * شد معاذ الله این شنعت تمام * از ادب دور است هم در دین
حرام * ورنه نام معنی مولد کجا * زانکه شد مولود و مولد در سرا * معنیش آمد ولادت را زمان * یا که شد جای
ولادت نام آن * این زمان و جای را مصداق نیست * غیر بدعت هیچ استحقاق نیست * انتهی و فی
تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث و کل محدث ضلالة
وکل ضلالة فی النار وما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر الربیع الاول لیس بشیء
ویقومون عند ذکر مولده صلعم و یزعمون ان روحه صلعم تجیء و حاضر فزعمهم باطل بل
هذا الاعتقاد شرك وقد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب قال
المخاطب بهلا ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہاں کہا ہے کہ حضرت امام حسین ع شہید ہوں اقول
وبه نستعین کلام مشکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی ص
در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اهل حل و عقد هر که را خلیفه سازند همان
خلیفه برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف وذلك لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم
فی الدین و شدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلك المذکور
من الواحد و الاثنین کعقد عمر لابی بکر وعقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان ولم یشترطوا فی
عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل والعقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام
ومجتهدی جمیع اقطارها انتهی وبعبارة اخری خدا و رسول ص کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان
قرآن اخلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را بآتش سوزاند و اگر عبد الله بن مسعود و دیگران
قرآن خود ننهادن در زد و ضرب و لگدکوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع
بنا بر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنا بر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار
ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنا بر تصریح علماء ایشان یا بیعت اهل حل و عقد است ولو کان واحدا او استخلاف
خلیفه سابق است لاحق را و یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای معدودی

چند با یزید بیعت کردند و عبد الله ابن عمر که در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشته قال میمون بن
مهران ما رأیت اورع من ابن عمر از جمله بیعت کنندگان حضرت یزید است و اما استخلاف پس بآنکه حضرت
معاویه که باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفه راشد بود حضرت یزید را خلیفه ساخت اما قهر و غلبه یزید محتاج
اظهار نیست خلاصه اینکه هرگاه شهادت جناب امام حسین عم باصول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شهید
از وعجب می نماید قال المخاطب تب انکا تم هر سال تعزیه بناؤ اور اسکا ثواب پاؤ اقول و به نستعین مخفی مباد
مخاطب درینجا در صدد انکار سه امر است اولا ساختن تعزیه هر سال ثانیا ساختن آن مطلقا ثالثا ترتب ثواب
بر ساختن آن لهذا هر یک بدلائل قاطعه ثابت میکنم تا دیگر را مجال سخن نماند اما اولا پس تعیین وقت بدو وجه
متحقق است اول اینکه در ترجمه صواعق محرقه ابن حجر مکی مرقوم است بهذا عبارته چهارم آنکه آنچه در روز عاشورا
بحسین ابن علی رضی الله تعالی عنهما رسید چنانچه تفصیل آن بعد ازین خواهد آمد نبود مگر شهادتی که دال است
بر مزید رتبت و رفعت درجه آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجه آبا و اهل بیت مطهر خود پس باید که اگر کسے
از وی مصیبت او دریابد سزاوار است که در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع
بنابر امتثال و اطاعت امر الهی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نامتناهی کما قال الله تعالی و بشر الصابرین
الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون اولئك علیهم صلوات من ربهم
ورحمة واولئك هم المهتدون انتهی قوله فقره و اگر کسی از وی مصیبت را دریابد اول دلیل است بر تعیین روز
عاشورا و هو المطلوب دوم آنکه ابو الفرج ابن جوزی در رساله مولد نوشته و قد بسط الکلام فی ترغیب
مولد النبی صلعم فلا زال اهل الحرمین الشریفین و المصر و الیمن و الشام و سائر بلاد العرب من
المشرق والمغرب یحتفلون بمجلس مولد النبی صلعم ویفرحون بقدوم هلال الربیع الاول
ویغتسلون ویلبسون الثیاب الفاخرة ویتزینون بانواع الزینة ویتطیبون ویکتحلون
ویاتون بالسرور فی هذه الایام ویبذلون علی الناس بما کان عندهم من المضروب والاجناس
ویهتمون اهتماما بلیغا علی السماع والقراءة لمولد النبی صلعم وینالون بذلك اجرا جزیلا وفوزا
عظیما ومما جرب عن ذلك انه وجد فی تلك العام کثرة الخیر والبرکة مع السلامة والعافیة

وسعة الرزق وازدياد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان في البلاد والعباد
والسكون والقرار في البيوت والدار ببركة مولد النبي صلعم انتهى وفي فتح المبين شرح الاربعين
للامام النووي قال شيخنا الامام ابو شامة ومن احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم
الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار النعمة والسرور فان ذلك
مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء مشعر بمحبة النبي صلعم وتعظيمه اجلاله في قلب فاعل ذلك
وشكر الله تعالى على ما من به من ايجاد رسوله الذي ارسله رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم انتهى
ازين هردو عبارت صريح است كه نمودن مجالس مولود حضرت در ربيع الاول هر سال موجب بسي خير وبركت است
پس همچنين ساختن تعزيه وقيام ماتم جناب سيد الشهدا عليه الف الف التحية والثناء در عشره محرم الحرام نيز جائز خواهد بود
وهو المقصود اما ثانيا يعني ساختن تعزيه ونقل قبر مطلقا پس مخفي مباد كه ساختن اين هردو مباح است چه اصل
در هر چيز اباحت است تا وقتيكه از شارع عليه السلام ممانعت دران وارد نشود وهكذا في البحر الرائق والهداية
وممانعت شارع در تعزيه داري كجا فالحق احق بالاتباع واگر هنوز مطمئن نباشي از كلام مولوي عبد الواحد خان ابن
الابن مولوي عبد العلي بحر العلوم سندي آرم كه باعث اطالت سخن نباشد وباب زبان درازي مخالف مسدود
گردد والمختصر در رسالة ازالة الاوهام نوشته اند كه در عهد صحابه وتابعين كتابت غير مرتب بود وبعده مرتب شد واجماع
امت بران شد وبتواتر رسيد وهمچنان جمع كردن احاديث وتفاسير وفقهيات وچهار مصلے خانه كعبه وتاليف
صرف ونحو وغيرها واختراع مجالس در ميلاد شريف نبوي صلعم بتواتر رسيده واجماع بران گرديد همچنان امر اسم
تعزيه داري جناب امام حسين عم از صدها سال جاري ومروج است ودر زمان سلاطين اسلام ومتشرع مانند
جلال الدين اكبر وجهانگير وشاهجهان وعالمگير اورنگزيب وغيرهم كه در تمامي ملك حكم نافذ الامر كلي بودند مراسم تعزيه را
بوجه احسن بتقديم ميرسيد ونواب سعد الله خان وزير اعظم شاهجهان عالم متبحر وقاضي القضاة مستعد خان كلان وقاضي
القضاة مستعد خان خرد كه هر يك حنفي المذهب بودند وديگر علماء آن زمان اگر مراسم مذكوره را خلاف شرع وبدعت ميدانستند
بحضور سلاطين معروض ساخته در تمامي ملك موقوف ميگردانيدند كه در سركار بادشاهان اختيار كلي داشتند وبادشاهان
هم متشرع بودند يا بادشاهان ديگر كه متشرع بودند بذات خودها در تمامي ملك تحت حكومت خودها موقوف ميكردند

دوران عهد عموماً وخصوصاً مروج بود و تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسے
از عوام وخواص زمان تا حال انحراف ازان نکرده و بثبوت ترویج ان باجماع امت ہم ثابت گشت و بتواتر رسید
بمفاد حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة ہرچه ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند سراسر حق بود پس درین
عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر است و این معنی بموجب
اصول فقه نهایت ممنوع و آنچه بعضے کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبرا بلا میت و یا بلا مقبور فقد اثم او
کفر بزعم باطل خود تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند
غیر معقول است چه اول آ حدیث مذبور در صحاح سته مذکور نیست و راوی حدیث مجهول و الفاظ حدیث مختلف است
و چنین حدیث از محل اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جمله احاد است و تواتر و اجماع
امت او خبر احاد حسب قاعده اصول باطل نمیشود و سوای این تعزیه امام ع چیزی دیگر است و قبر بلا میت
امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرت ادریس و عیسی و خضر و الیاس و یا قبر ملائکه در ینجا بنا کنند و
زیارت گاه سازند و یا کسے صورت قبری بنا کند که فلان کس درینجا مدفون است و فی الحقیقت چنان نباشد
پس اینهمه قبور بلا مقبور و جعلیه خواهد بود و همچنین عیاذا بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین ع در تعزیه
مدفون است نه در کربلا معلی در صورت تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت و گرنه نقل قبر و هرگاه
احدی از معتقدین و مخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب
سید الشهدا علیه السلام مبرهن شد و آن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد و قطع نظر ازان
حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند و خلاف حکم پیغمبر ص آنست که آنحضرت
چیزی را منع کرده باشند و باز آنچیز را بعمل آرند و علت غائی از تعزیه داری گریه و بکا و بیان ظلم یزید و اظهار شجاعت
شهدا است و بموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث و فقه او را بسیار معتبر و مستند می دانند که کتاب
الله و عترت نبی صلعم در بزرگی و ایفای حقوق هر دو برابر اند و در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و من بعد
معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت
مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت و بی ادبی با کلام الله و عترت طاهره یا با اعراب

کلام اللہ تشریف و تعزیہ تشریف نماید و ترک حقوق کلام اللہ و عترت طاہرہ کنند ہر دو در قیامت فریاد و
غیبت آنکس پیش حوض خواہند کرد و از حضرت امام موسی کاظم ع مرویست کہ ہر کہ زیارت قبر حضرت امام حسین
علیہ السلام کند حالانکہ میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالی درجہ برای وی در علیین و چون بسبب بعد شداید
راہ بمزار شریف حضرت امام حسین علیہ السلام ہر سال رسیدن جملہ مردمان این دیار استعذر و متعسر است بنابران
مردمان این دیار ہر سال در عشرہ محرم علامت نقل قبر ساختہ زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
کہ در حدیث مذکور است در آیند زیرا کہ بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسہ دادن بران جایز چنانچہ در کفایہ
شعبی و فتاوای غرایب و عالمگیری و مطالب المومنین و خزانۃ الروایہ و غیر آن مذکور است لا بأس بتقبیل
قبر والدیہ لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول اللہ انی حلفت ان اقبل عتبۃ باب الجنۃ
وجبہۃ حور العین فامرہ ان یقبل رجل الاب و جبہۃ الام قال یا رسول اللہ ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرہما قال فان لم یکن اعرف قبرہما قال خط خطین انوا احدہما قبر الام والاخر قبر الاب
فقبلہما فلا تحنث فی یمینک انتہی الحمد للہ کہ از عبارت سابقہ کالشمس فی وسط النہار جواز بلکہ استحباب
تعزیہ داری جناب خامس آل عبا ع و ترتیب ثواب بران بپایہ ثبوت رسید اما ثالثا یعنی ترتیب ثواب بنا ساختن
نقل قبر و مقبرہ جناب امام حسین ع کہ آنرا تعزیہ گویند ثابت است بچند وجہ اول اینکہ ثواب تعزیہ داری بشہادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت و کفاکم عنا شہادۃ ہذا الفاضل دوم آنکہ گریہ نمودن بر مصائب جناب
شہید مظلوم صلوات اللہ علیہ سنت پیغمبر خدا و علی مرتضی است چنانچہ ابن حجر در صواعق محرقہ نوشتہ اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین و حاذی بنوی وہی قریۃ علی
الفرات فوقف و سال عن اسم ہذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ و قال دخلت علی
رسول اللہ و ہو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا و اخبرنی ان ولدی الحسین ع
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہا فلم املک عینی
ان فاضتا انتہی و فی المقتل الذی الفہ الفاضل الدہلوی و سماہ بسر الشہادتین انہ اخرج الحاکم
والبیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منہ

الثقایه فاذا علینا رسول الله تهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی هذا وانانی بتربة من تربته حمراء انتهی و پر ظاهر که تعزیه داری باعث گریه و بکا است و ہر امر مباح که متوقف علیه عبادت باشد آن ہم عبادت ہست کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکوٰة پس باحسن وجوه ثابت و واضح گشت که در تعزیه داری ثواب اخروی بجهة پیروی حضرت سرور کائنات صلی الله علیه وآله وسلم در گریه وزاری بحصول ے انجامد و ہو المطلوب سوم آنکه جمال الدین محدث در روضة الاحباب میگوید آنچه مجرب شده از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن ہست که ہر که آنرا دایم با خود دارد او را در میان خلق قبول تمام باشد والبته پیغمبر صلعم را زیارت کند و ہر کس آنحضرت را در خواب بیند فقدر راه حقا و این تمثال شریف در ہر لشکر که باشد نگریزد و در ہر قافله که باشد غارت نیاید و در ہر متاعی که باشد دزدبران دست نیابد و در ہر کشتی که باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در ہیچ حاجتی الا آنکه گذارده شود و در ہیچ صعبی الا آنکه فرج حاصل شود انتهی و ہر منصف لبیب مخفی نیست که زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب ہا دارد و اولیاء مخاطب حصول آنرا از خواص ہمراه داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار داده اند و تفرقه در میان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب سید الشهداء باین طور که یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت قال المخاطب اخر کہو کی که خدا ورسول نے کہین نہین کہا اقول و به نستعین مخاطب بگوید که قرآن شریف بحکم خدا و رسول معرب گردیده و یا بلا حکم در صورت اولی فاتوا برهانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیه فما هو جوابکم فهو جوابنا طرفه اینکه نماز تراویح بہیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب نحریر ایجاد کرده آنرا نعم البدعة گفتند کما فی النهایة انه دخل لیلة من لیالی شهر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باهله بقیام شهر رمضان فاستیشر وقال بدعة ونعم البدعة التی احترینا هما با اینهمه اعتراف دیده و دانسته تراویح خواندن و آنرا از جمله عبادات شمردن مصداق ہمین بودن ہست پہر کیون جان بوجهکر جهک مارتی ہو قال المخاطب پہر کیون جان بوجهکر جهک مارتی ہوا اقول و به نستعین در رساله غایة المرام مطبوعه بمبئی مندرج سوال آن وثی کو بوسه دینا زمان فیض نشان مین مروج تہا یا نہین اگر مروج نه تہا تو اس زمانی مین تجویز دینی والی ماخوذ اور گنہگار ہین یا نہین جواب زمان سرور دو جہان مین رواج اسکا ہرگز نه تہا لیکن لوگ

جو بوسہ دیتی ہین گنہ گار نہین ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہین در المختار مین نقل فرمایا التقبیل الخبز
جوز الشافعیہ انہ بدعة مباحة وقیل حسنة انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبز گو بزمانہ جناب
سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقول حسن بودہ است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول
طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنہا می فرماید پہر کیون جان بوجہکر جہک مارتی ہو قال المخاطب اور ہمسے
پوچہتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب مین منع ہی اقول وہ نسختین چون اولیای مخاطب مثل امام شافعی و امام نووی و ملا
علی قاری و صاحب بدایة المرید امور مستحدثہ را بدل و جان قبول کردہ بعضی را واجب بعضی را فرض کفایہ و بعضی را سنت و
و غیرہ قرار دادہ اند پس استفسار مخالفت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آمد چہ یکی ایجاد و دل خریدن و بر دیگری درست
رو گذاشتن از انصاف نسبی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آیندہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین
بر نقل دو قول اکتفا میرود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث وخالف کتابا او سنة او اجماعا
او اثرا فہو البدعة الضلالة وما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فہو البدعة المحمودة
انتہی وفی العینی شرح الکبیر وذکر شمس الائمة السرخسی اہل مشایخ بلخ اختاروا قول اہل المدینہ فی جواز
استیجار المعلم علی تعلیم القرآن فنحن ایضا نقول بالجواز وکذا فی فتاوی قاضیخان انتہی ازین تقریر مثل روز
روشن و واضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت یکی را بدعت ضلالة و دیگری را بدعت محمودہ نام
گذاشت و باتباع علماء دیگر و یا بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا دادند با آنکہ جناب باری لا تشتروا بآیاتی
ثمنا قلیلا می فرماید قال المخاطب اولٹی چور کتوالی ڈانڈی اقول وہ نسختین نزد اہل سنت وجماعت خلافت
جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح و مسلم الثبوت است با آنکہ جناب معاویہ و احزاب او
معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند و علم افراشتہ داد بغاوت دادند و باز عند اللہ ماجور گشتہ یک اجر اجتہاد
یافتند باز چیزی تم میر باید کہ قضیہ من انکر عن خلافة الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکدام دل و زبان یافتند
و در انکار خلافت شیخین و حضرت علی بن ابیطالب صلواة اللہ علیہ باصول خود چہ تفرقہ قرار دادند بارخدایا مگر
بقول لڑنی بہڑنی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ اولٹی چور کتوالی ڈانڈی قال المخاطب یہ ویسی ہی بات ہے
کہ کوئی شخص اپنے فلان مین انگلی کری اور پوچہی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکہی ہے اقول وہ نسختین

برای تدوین صرف و نحو و تعمیر مدارس و معرب کردن قرآن شریف و انعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا و رسول در دیافته و یا بوجه عدم ممانعت شرعی تمسک جسته از اینجا و فقیر جلوه ظهور پذیرفته در صورت
ثانیه یه ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی سنع لکھی ہے
وصرادع ورود الحکم فعلیه البیان قال المخاطب تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتی ہو اور اوسکی بہتری کا
دعوی کرتی ہو یہ تمکو بتانا چاہیی کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہی قرآن مین یا حدیث مین فرض واجب سنت
مستحب کس مین ہے اقول و بہ نستعین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ جناب امام حسین مباح ا
و آن ثابت است بدو وجہ اولا جناب رسالتمآب برای نقل قبر اجازت فرمودہ و سند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفتہ و هکذا رخص فی تصویر لا روح له مثل الاشجار و نحوها و صاحب مشکوۃ
نوشتہ قال ابن عباس قال کنت لا بد نا علا فاصنع الشجرۃ و لا روح فیه متفق علیه و ایضا الا
تصنع فعلیك هذا الشجر و کل شئ لیس فیه روح رواه البخاری چون اخراج جملہ روایت ها موجب تطویل
بود لہذا برہمین دو سہ احادیث اکتفا رفت و التعزیہ من هذا القبیل ثانیا بطریق تنزل میگوییم کہ قیام وقت ذکر مولد شریف
آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم العلما حرمین شریفین و دیگر دیار مستحب گفتہ اند کما فی غایۃ المرام و سند قیام از حدیث ضعیف
ہم نخوان آورد فالتعزیہ اولی بالاستحباب از لطایف مقام اینکہ چون بعضی از اہل سنت انعقاد مجلس شریف
و قیام وقت ذکر مولد حضرت رسول اللہ صلعم را بدعت گفتند محققین ایشان بالزام رفض و خروج اوشان را
از دائرہ سنت جماعت خارج کردند چنانچہ دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتہی الکلام در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۷
باین عبارت در حق اوشان موجود است و عظیمین نجلت هابیه بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادہ اند
و داد اعتزال و رفض و خروج دادند و لنعم ما قیل سه واعظ شہر کہ مردم ملکش می خوانند قول اوبا ہمین سر است
کہ او آدم نیست فرحم اللہ کہ ہنوز در مذہب حق چنین علما ہستند کہ باحقاق حق می پردازند انتہی قال
المخاطب کہ جیسے ایسی چھاتی کوٹتی اور سر پیٹتی ہو اقول و بہ نستعین بچند وجہ مدفوع است اول آنکہ این فعل عوام
است دوم آنکہ قائل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلانی فی المواہب عن سالم بن عبد اللہ ؟
قال لما مات رسول اللہ کان اجزع الناس کلهم عمر بن الخطاب انتہی فالجواب الجواب سوم اینکہ

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه ظاهر است بلکه مکروه است و هر فعل مکروه فی عقوبتی نمی باشد صاحب حلبی الاصغر
در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحة وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها
والصیاح مکروه و در فتاوی عالمگیری گفته ویکره للرجال تسوید الثیاب وتمزیقها للتعزیة ولا باس
بالتسوید للنساء انتهی **قال المخاطب** ذرا غصہ کو تھام کر اور ضد کو چھوڑ کر تعزیہ کی برائی پوچھو کس طرح کے
برائی حاصل ہے **اقول** و بہ نستعین بوجوہ سابقہ مثل روز روشن جلوہ ظہور پذیرفتہ کہ بنا ساختن تعزیہ امری
است مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و احادیث مرویہ طرق اہل سنت و جماعت مستند انہا است اگر ان
مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یہ کہ تعزیہ بنانا شرع کے
خلاف ہے کہیں نہیں آیا ہے کہ غم اور مصیبت کی واسطے کوئی چیز بنانی چاہیے کسیکے نام کی ہو پیر ہوں یا پیغمبر
امام ہوں یا شہید **اقول** و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا بتوضیح
مذکور شد کہ طالب ادراک وصول مقامات از خیر بیان می رسانند کہ **قال المخاطب** بدعت [illegible]
شرع میں اسی کا نام ہے کہ جس چیز کی دین میں کچھ اصل نہو اوسکو اپنی طرف سے بنا لینا تعظیم کریں اور ثواب
ٹھہراویں **اقول** و بہ نستعین آنچہ درین مقام افادہ فرمودہ خبطے است ناشی از جہل چہ اہل سنت و جماعت
بسیار چیزہا بلا حکم خدا و رسول ایجاد کردہ و داخل دین خود ساختند و ترتب ثواب بران قرار دادند و اکابر ایشان
امور مذکورہ را از مفہوم بدعت خارج انگاشتند پس ثابت گشت کہ ہر حادثہ را بدعت نتوان گفت چنانچہ ملا علی
قاری در شرح مشکوٰۃ در تفسیر کل بدعة ضلالة میفرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی
الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه وآله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة
فله اجرها واجر من عمل بها وجمع ابوبکر وعمر القرآن وجمعه عثمان کافی قال النووی البدعة
کل عمل علی غیر مثال سبق وفی الشرع ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام
مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم
کلام الله ورسوله صلی الله علیه وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما
محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمرجئة والمجسمة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

من هذه البدع فرض کفایة واما مندوبة کاحداث الرباطات والمدارس وکل احسان لم یعهد فی العهد الاول
وکالتراویح ای بالجماعة العامة والکلام فی دقائق الصوفیة واما مکروهة کزخرفة المساجد وتزویق المصاحف
یعنی عند الشافعی واما عند الحنفیة فمباح واما مباحة کالمصافحة عقیب الصبح والعصر ای عند الشافعیة
ایضا والا فعند الحنفیة مکروه والتوسع فی لذائذ المآکل والمشارب والمساکن وتوسیع الاطعام وقد اختلف
فی کراهة بعض ذلک کما قدمنا قال الشافعی ما احدث فما یخالف الکتاب والسنة او الاجماع فهو
ضلالة وما احدث من الخیر ولا یخالف شیئا من ذلک فلیس بمذموم وقال عمر رضی الله عنه فی قیام
رمضان نعمت البدعة هذه انتهی ازین عبارت بوضوح پیوست که بدعت بر چند قسم است واجبه ومحرمه و
مندوبه ومکروهه ومباحه وهر امر محدث بدعت مذمومه نیست واگر نزد مخاطب هر حادث بدعت محرمه است
پس باعتقاد او حسب تحقیق ملا علی قاری حضرت شیخین باحداث تراویح وجمع کردن کلام الله وجناب ثالث
بتهجیه وجمع ایجاد بدعت مذمومه کرده اند قال المخاطب دوسری برائی یه که تعزیه بنانا عقل صحیح مین بهی عیب کهتا هے
که ایک چیز کی نقل بنانا اور اوسکی ساته وه باتین کرنی جو اصل کے ساته چاهیی محض حماقت هے مثلا گهوڑے کی
تصویر بناوے اور اوسکی آگے دانه گهاس ڈالے اور کهریره کرے تو لوگ اوسکو سڑی بتلاوینگے اسیطرح وے لوگ بهی
سڑی هین که حضرت امام کی قبر کی نقل بناکر فاتحه اور درود اوسپر پڑهتے هین اقول وبه نستعین مدفوع است بچند
وجه اول آنکه این حکم معارض است بانکه علماء اهل سنت تقبیل نقل قبر والدین تجویز نموده اند چنانچه صاحب فقه
احمدی نقلا از جامع المتفرقات نوشته مسئله ماں باپ کی قدم چومنا مباح هے حدیث مین آیا هے که ایک
شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول الله مینے قسم کهائی تهی که آستانه جنت اور حور العین کے
خسارو نپر بوسه دونگا آپ نے فرمایا که ماں کی پاؤں اور باپ کی پیشانی پر بوسه دے اوسنے پوچها که اگر ماں باپ نهوں
حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم اوسنے کها که اونکی قبر معلوم نهو ارشاد کیا که دو خط کهینچ کر ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو
ماں کی قبر قرار دے کر بوسه دے تا که حانث نهو کذا فی جامع المتفرقات انتهی وپر ظاهر است که حضرت امام حسین ع
جگر گوشه رسول الثقلین به نسبت پدر ومادر بهزار درجه افضل اند وهر گاه نقل قبر پدر ومادر جایز باشد نقل قبر شهید کربلا
بدرجه اولی جایز بود واگر دو فاستمع ولا تکن من الغافلین سوم آنچه شرط بدع است بآن میگویم که تو خواه

از پنجم پند گیرد خواه ملال ٭ دوم آنکه جناب مولوی عبد الواحد خان بن ملا ابن مولوی عبد العلی در رساله ازالة
الاوہام می نویسد و اینجانب از ثقات شنیده که حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سره و بچشم خود دیده که حضرت
مولانا عبد العلی محمد قدس سره و مولوی حمید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق
قدس سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکته و مدراس وغیره از بلاد هرگاه تعزیه شریف امام مظلوم علیه السلام می دیدند ایستاده
می شدند و هر دو دست بطرف تعزیه شریف دراز کرده از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحه میخواندند و عند الاستفسار
میفرمودند که تعظیم و فاتحه امام مظلوم ست زیرا که تعزیه شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم است انتهی چهارم آنکه در کتب
اہل سنت وارد است که پیغمبر خدا صلعم در فتح مکه تصویر حضرت ابراهیم ع را مدفون ساخته پس مخاطب عالی فهم صاحب را
ازین فن ساختن تصویر را که ساختن و نگاه داشتن آن بالاتفاق حرام است محمول بسفاهت و بی خردی خواهد ساخت
و یا حکم جواز مطابقت بعض امور بانقل باصل خواهد داد قال المخاطب تیسری برائی یہ کہ غرض تعزیہ تکلو یہی گو کہ شرع
اور عقل کے مخالف ہے کہ اوسکے دیکھنے سے غم و الم پیدا ہو اقول و بہ نستعین بنا ساختن تعزیه مخالف شرع و عقل نیست
بلکه موافق است و دلائل آن سابقاً گذشت قال المخاطب سو وہ بہی تو حاصل نہین اقول و بہ نستعین بر ہر که
اونی بهره از شعور دارد مخفی نخواهد بود که از دیدن تعزیه غم و الم جناب سید الشهداء علیه التحیة والثنا پیدا می شود و انکار
آن مکابره است و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار نشاید قال المخاطب ہم تمسے پوچہتے ہین کہ غم اور
الم کن چیزون کے دیکھنے اور سوننے سے آتا ہے آیا فاقہ اور روکہی روٹی اور پرانی پہٹے کپڑی اقول و بہ نستعین انہین چہا
که در مذهب اہلبیت صلوات الله علیهم برای ترک لذات در عشره محرم الحرام ہدایت آمده و شعار مومنین ہمین قرار
یافته که درین ایام مصیبت التیام از اطعمه لذیذه و البسه نفیسه اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم بترک لذات
غم و الم جناب امام حسین بر پا نمایند مگر این حضرات را باین امر چه سرو کار قال المخاطب و تنہائی اور اندہیری اور
معشوق کی جدائی اور شکسته جہونپری مین درد و غم پیدا ہوتا ہے یا اوسکی ضد مین اب سوچو کہ فاقہ کی عوض تعزیہ کے
دنونمین شیر مال اور حلوا ہر جا موجود ہے اور دنونمین چاہیے فاقہ ہو مگر اس دن کا اناج پانی ہر کوئی جمع کر رکہتا ہے و پرانی
پہٹی کپڑون کی جگہہ خاصی خاصی قبائین اور گوٹی ٹوپی ان دنونمین پہنکے نکلتے ہین اقول و بہ نستعین موجب
مذہب اہل سنت و جماعت روز عاشورا اعظم اعیاد است و بجا آوردن لوازم زینت و سرور بیوم عاشورا از ذاتیا

این حضرات است چنانچه صاحب تحفه وغیره نوشته که روز عاشورا باید که غله جمع کنند و بر اهل و عیال خود
توسیع نمایند و سرمه در چشم کشند و لباس نو در بر کنند و لوازم فرحت و سرور بجا آورند و همین مضامین بتفاوت یسیر
در خطبه محرم از خطب جمعه های سال تمام مطبوعه کلکته موجود است و در رساله سبیل النجاح مرقوم است که در نکته وجده
روز عاشورا حنابندی ساخته و پوشاک نو پوشیده و انواع انواع شیرینی و طعام لذیذه پخته عید میکنند
و شیعیان اهل بیت را همین معمول است که خوردن طعام لذیذ و پوشیدن جامه نو و حنابندی و دیگر لوازم خوشی را
و سوگ و ماتم ترک نمایند پس انصاف باید داد که خاصی خاصی لباس اور گوٹی تھی ان دنوں میں پہنکر کون نکلتی ہیں
اور اگر با اینهمه در ریب و شک باشی اهتمام بیرون بیا در روز عاشورا بهزار دو هزار مردم مذهب خود را بلباس نفیس
عطر مالیده و چشم سرمه کشیده و فرحت و سرور تماشا کن قال المخاطب اور تنہائی کی عوض ہزار با آشنا بہا لے
ہم نوالہ ہم پیالہ اور شکستہ مکان کا تو کیا نشان جہان عمدہ امام باڑی فرش و فروش ملیا اور سیکڑون تعزیہ
جھلملاتی بنا اور کڑکڑی کی جوجو دار انھیں کا کیا ذکر جہاں ہزاروں فانوس اور چراغ سی آگ لگ رہی اقول
[illegible] این تطاویل لاطائل تحصیل پیدا است آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند و می خواهد که هر حد لیجدا
ماتم جناب خامس آل عبا علیه بپا کنند و یا گستردن فرش برای نشستن مومنین و روشن کردن فانوس بجهت دفع حرج
جا حاضرین و خوانندگان ذکر مصایب حضرت امام نا جایز می داند و می خواهد که مکان بلا فرش و تاریک گریه و زاری
نموده آید اگر چه کرا این حضرات نه تنهائی اجازت میدهند و نه باجتماع و نه در مکان بلا فرش و تاریک گریه و زاری
میکنند [illegible] مکان فرش گسترده و چراغ افروخته بلکه غزالی که از اعاظم ائمه اهل سنت است روایت ماجرای شهادت
حسین را حرام دانسته و گفته یحرم علی الواعظ وغیره روایة قتل الحسن و الحسین و حکایته و ما جری
بین الصحابة من التشاجر و التخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة و الطعن فیهم و قیامت اینست که آنروز نحس را
عید سعید قرار داده اند قال الغوث الاعظم فی الغنیة کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبة لان
یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبة لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح و سرور پس ازین بیهوده سرائے
[illegible] که یحرم علی الواعظ بر زبان آورده خود را از حامیان یزید وانماید قال المخاطب
اور معشوق کے جدائی کا کیا ذکر جہاں ہزاروں بہویں بیٹیاں ایک سی ایک [illegible] کبھی سوچا بھی کو

اور پھر بے پردہ عورتیں تماشہ کو جاتی ہیں زیارت کی واسطے ہوجو اقول وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ زنان شرفا
پردہ نشین در عشرہ محرم بہ جماعت مردان حاضر نمی شوند و پیش نامحرم بلا حجاب نمی آیند و ہرگز از ادا نمودن
خود را بنامحرمان و نظر کردن بجانب ایشان در مذہب حق ممنوع است و زنان اراذل کہ بی مقنعہ در کوچہ و بازار
میگردند اختصاص بایام عشرہ ندارد چہ آنہا پیوستہ بہمین شیوہ می باشند دوم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ نوشتہ
و نیز تحریم نظر کردن مردان اجنبی کہ عورت شان مکشوف نباشد بسوی زنہم در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلافست
انتہی سیوم آنکہ بوقت استماع خبر واقعہ اہلبیت جناب ام سلمہ باستقبال تشریف بردہ انتہی بعد گریہ و کہ غش
نمود کذا فی تحریر الشہادتین الحاصل باصول اہل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکہ مردانرا دیدن ایشان
ناروا فاعتبروا یا اولی الابصار قال المخاطب اور علاوہ اسکی نقارون اور تاشون سی اور بھی رونق حاصل ہے
اب خدا کی واسطے انصاف ہی کہو کہ یہ اسباب غم کا ہی یا خوشی کا اقول وبہ نستعین غنا و مزامیر در مذہب اہلبیت
حرام است لہذا خواص از ان اجتناب می نمایند و افعال عوام مناط اعتبار نشاید لیکن شعار حضرات اہل سنت آنست
کہ با دف و نی ندبہ شہدا کنند و در عوام عادت نواختن نقارہ و تاشہ از ہمان جا رسید چنانچہ صاحب تحفہ عشاق
نقلا از صحیح بخاری آوردہ فجعلت جویریات لنا یضربن بالدف ویندبن من قتل من آبائی یوم بدر یعنی
دف می زدند و ندبہ می کردند کسانی را کہ کشتہ شدہ بودند از پدران او روز بدر یعنی و نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن نیز
مباح گفتہ اند کما فی البدایع و ظاہرست کہ ہرگاہ نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن و ہنگام بیان حال شہدای بدر برا
اعلان جایز و مباح باشد پس نواختن نقارہ برای ظلم ظالمان کربلا بقواعد اہل سنت و جماعت چگونہ جایز نباشد
قال المخاطب چوتھی برائی یہ کہ ایک عالم کو اس تعزیہ کی سبب سے کھیل اور تماشا ہوا چنانچہ سب پر ظاہر ہی انکہ بھول کر وقت
اور بجو تو صاف یقین ہوتی ہر گز شبہ نہی اور اگر بالفرض دو چار لڑکوں کو اس کلمت سے رونا آیا تو اوس کا اعتبار نہین
کہ اکثر کو حکم کل کا ہی اقول وبہ نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا فواید بسیار
بظہور پیوستہ این مجالس عزا را لہو و بازی قرار دادن کار جاہل و معاند است و الا فواید آنہا بہرکس ہویدا است بحکم ما لا
یدرک کلہ لا یترک کلہ بعضی از ان بزبان می آید اول در عشرہ محرم ذکر توحید و نبوت و معجزات انبیا
و حال مصایب انبیا و اوصیا و جور و ظلم کفار و منافقان امم بیان می گردد دوم حال مصایب اہلبیت اطہار مسموع گشتہ اجتنا

جناب حسنین علیہما السلام برای گریہ وزاری تکرار می نماید سیوم خیرات وصدقات بسیار بسیار بعمل مے آرند چہارم اکثر مردم از ارتکاب فعل بد ومنہیات محفوظ ومصون می مانند وفاسقان مطلق نیز از فسق وفجور وغیرہ محرم باز می مانند واکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا بحکم ان اللہ یحب التوابین میرسند پنجم عوام الناس بار بار ازین وجہ از نبوت وحیات رسول اللہ واز معجزات وارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسرحد ایمان کامل مے رسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت امیر المومنین علی ابن ابیطالب وحسنین علیہم السلام مشہور ومعروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی امیہ ہا بیان میشود وازان جور وستم بنی امیہ وبنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن امیہ ودیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع وثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین ومومنین کہ ازان شوکت وہیبت اسلام ظاہر وباہرست ہو یدا میگردد وازان تخویف کفار وہنود ومنافق صورت می بندد بلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات وخرق عادات درین ایام متبرکہ اکثر از ہنود ونصاری مشرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد وحصر متجاوز ہست وصدہا کس در ہر زمان دیدہ وشنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی بس مسکت می آدم وآن اینکہ بروز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مرادآباد منقلب بسرخی مثل خون تازہ میشود وہزارہا ہزار مردم بشرف زیارت آن میرسند والقلاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند قال المخاطب پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب بے بیاری ہوئی بڑی غرض اونکی وہ مثل ہوئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے از ہیچ ماندہ ازان سو راندہ اقول وبہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح ومشتمل بر امور خیر پس لا اسراف فی الخیر را بیاد آر واین خرچ جزوی را تا بحد اسراف کشان کشان میار قال المخاطب اور جو جاہل کہتی ہین یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلطی ہی حضرت امام کی ایک قبر ہی کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا نہین آیا ہے بھلا ہزارون قبرین ایک شخص کے کہانسی درست ہوتین اور سمجھو کہ جب حضرت امام جیتی تھی تب ایک مکان مین رہتے تھی اب بعد مرنی کی کسطرح سی ہزارون قبرون مین رہنی لگی اقول وبہ نستعین معاند متعصب ہر چہ خواہد از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی ضریح متعارفہ را نقل قبر ومقبرہ می نامند نہ عین قبر تا بودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است وشیخ عبد الحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریف آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

قبر رسول ﷺ

قبر صدیق اکبر

قبر عمر فاروق

نبوی است و مسجد محاذی و جسد ابوبکر بدین شکل انتہی کلامہ الذین انصاف باید داد کہ ہزار ہا قبور شیخین در مجلدات
روضۃ الاحباب و جذب القلوب انکجا برآمدہ و ہزار در ہزار رسالہ ساختن قبور و نشان جائز گشت بقول مبتلا سے
ہزاروں قبریں شیخین کی کہ انکی درست ہوئیں اور جو کہ جب شیخین جیتے تہی تب ایک ایک مکان میں رہتی تہی اب بعد مرنے کے
کسطرح ہزاروں قبروں میں بٹنے لگی کیا فرشتہ نقال ہر جگہ لیجا رہی ہیں قال المخاطب اس مقام میں سناہی
کہ بعضی احمق یوں کہتے ہیں کہ امام کی ایسی مثال ہے جیسی آفتاب باوجود ہونی ایک مقام کی سب جگہ اوسکی روشنی موجود
کیا بات بڑی جاہلیت صحیح کی سوال اور جواب میں ہے آسمان زمین کا فرق ہی اول قیاس غائب کا شاہد پر درست
نہیں ہے دوسری حضرت امام کا جسد کہتی ہیں جو شبیہ تہا قبر ہونی کو جسد لازم ہی ایک جسد لاکہ جگہ تقسیم نہیں ہو سکتا
اور جب امام مثل آفتاب کی اس جہان میں طلوع اور ظاہر تہی تب تو جسم یا روح ایک وقت میں ہر جگہ موجود نہ ہوتا تہا
اب بعد فوت کی کہ جکو نور آفتاب کا پکڑا خیمہ اسکی دہوپ نکلنے لگی اقول در بستین بوضوح پیوست بچند وجہ
اول اینکہ آنچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ و کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالقول قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت
بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالتمآب صلعم ہزار مرتبہ مشہور از جوہر شمس بود چنانچہ مولوی سلامت اللہ
در تحریر الشہادتین نوشتہ آنچہ تعلق بجسم شریف است انست کہ از پس پشت ہمچو پیش و در شب تاریک مانند روز روشن
میدید [illegible] دلیل است بر انکہ بدن لطیف و عنصر لطیف گویا روح مجسم بود کہ کارفرمائی قضا از شہر ارواح
مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بر روی آن کشادہ انتہی و آنحضرت گفت حضرت امام حسین فرمودہ حسین منی
وانا منہ پس درین صورت جوہر شمسی با ذات جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا چہ نسبت سوم آنکہ در فتاوی علما
مکہ معظمہ مندرجہ رسالہ الغایۃ المرام صفحہ ۳ مرقوم است نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما حضرۃ العلماء
الاعلام وولاۃ الدین والاسلام فذکروا عند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یحضر روحانیۃ
صلعم فعند ذالک یجب التعظیم والقیام وہرگاہ در ہزار ہا مجالس مولد شریف حاضر شدن روح پر فتوح آنحضرت
صلعم جائز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسین در عزاخانہا چہ بعید است قال المخاطب اور یہ تم پوچہتی ہو
کہ امام کی بہی قبریں ہیں یا نہیں [illegible] اگر تم سچی ہو تو کہو کہ جہوٹی پر لعنت [illegible] اقول در بستین
در مباحث سابقہ بتفصیل ہر چہ تمامتر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر ساختہ [illegible]

این قدر فهمیده اند که مفهوم نقل قبر از مفهوم قبر اصلی و حقیقی جدا می باشد والحمد لله که مخاطب با صحبت و فهم زین پایه
عادت بیش یاد گفتن فرا آموخته اکنون از زبان خود بیان فرماید که بقول شیعیان موجوده کتاب دلائل الخیرات
چھپی ہیں یہ جھوٹی اگر سچا ہی تو کہدی کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم بیش یاد کہیں قال المخاطب اتنی کہی سے بنی امام
قبریں ہیں ایسا کیا گیا کہ انپر سلام اور تعظیم اور فاتحہ اور درود ہونی لگا اس ہم کو شرع اور عقل میں یہ اعتبار ہی کہ جو ہم
کہدیں کہ یہ تیغا حضرت مرتضی علی کا ہی اور یہ سپر ہی حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکھٹ حضرت رسول
تو اس ہماری کہنی سے یہ سب سچ مچ انہیں کی ہو گئی اقول و به نستعین مردود هست بچند وجه اول آنکه بوسه
سلامت علی بنا ہی و تبصره تعظیم امام بارّه و تابوت بعد مرتب شدن واجب نوشته والفضل ما شهدت به
الاعداء دوم آنکه نزد اهل سنت و جماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالت مآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب و مندوب است و پر ظاهر که در آنجا مفهوم مولد نمی باشد پس هرگاه از بر زبان آوردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین ع چسان تعظیم آن مستحسن نباشد سیوم آنکه در صدق و کذب
فرق آسمان و زمین هست مخاطب عالی فهم اینقدر نمی داند که در بنا ساختن نقل قبر مطلق کذب لازم نمی آید زیرا که کسی
آنرا اصل قبر نمیگوید بلکه تمامی اهل اسلام تعزیه را شبیه ضریح مبارک آنحضرت قرار داده
احترام و تعظیم بر خود لازم دانند قال المخاطب غرض یہ وہم ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیاں گڈا گڈی بنا کر دولہا
دولہن ٹھہرا کر آپس میں ان کا بیاہ کر دیتی ہیں اور جانتی ہیں کہ حقیقت میں یہ بیاہ ہی اور اسی طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا گھوڑا بنا کر سوار ہوتی ہیں اور دوڑاتی ہیں اور بوجھتی ہیں کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی اقول و به نستعین
تذکره بنات یا جواز لعب بنات حضرت ام المومنین عایشه می دهد چنانچه صاحب جامع الاصول از سنن ابوداود نقل
کرده عن عایشه قالت قدم رسول الله من غزوة تبوك او حنين وفي سهوتها ستر فهبت ريح فكشفت ناحية
الستر عن بنات عايشه فقال ما هذا يا عايشه قالت بناتي ورأى بينهن فرسا له جناحان من رقاع
فقال ما هذا الذي ارى وسطهن قال فرس قال ما هذا الذي عليه قالت جناحان قال فرس له جناحان
قالت اما سمعت ان لسليمان خيلا لها اجنحة قالت فضحك حتى رأيت نواجذه اخرجه ابوداود
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوه تبوک یا حنین باز آمدند و در خانه ام المومنین عایشه پرده آویخته بود بادی جنبید

دناحیه ناچیه پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید
درمیان آنها اسپی که برآن دو جناح بود از رقعه ها دوخته گفت این چه چیست که من می بینم درمیان آنها گفتم اسپ
گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم پر دو جناح او گفت اسپ با جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت
سلیمان اسپها بودند که جناح ها داشتند پس خندید آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی از همه
لطیف تر آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در شرح مشکوٰة میگوید و تصویرات بنات رخصتی هست الخ پس باقتدا آن مجتهده
اهل سنت و جماعت اولیاء مخاطب امناسب که لعب بنات را شعار خود ساختند و حمیدی که از علماء کبار و
محدثین نامدار حضرات اهل سنت و جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده که گفت
کنت العب بالبنات عند النبی صلعم و کانت لی صواحب یلعبن معی فکان رسول الله اذا دخل ینقمعن منه
فیسربهن فیلعبن معی یعنی من لعبتهای که لعبت و دختر می سازند نزد یک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر
مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرما می شد آنها
بحجره پنهان می شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر
مومن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات
نه سال داشت و مکلف نبود خطا ست چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و ما قطع نظر ازین میگوئیم
که هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نمود و اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورد سال را
امر و تمرین بعبادات میکنند نه بمحرمات قال المخاطب ویسی ہی تم بهی ہو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی
ہیں اور تم پیر بالغ اقول در تعیین کلام فی نظامش بچند وجه بد قوع است اول آنکه ساختن نقل قبر
والدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اهل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است
کما مر پس اولیاء مخاطب پیر نا بالغ باشند که اجازت دهنده و عمل کننده را تشنیع می نمایند سه آنچه پیشتر نقول
نبی است طعن بر وی نمودن از دغلی طعن آن طعن بر رسول خدا است قبح آن قبح آن تشنیع ورا
قول او در الفضحکه انکاری باز دعوی دین داری دوم آنکه در کتاب دلائل الخیرات تصویر بیت الله
و مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وقبر شریف مرتسم و منقوش و بر سر آن این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المبارکة التی دفن فیها
رسول الله وصاحباه و در نزع الحسنات شرح دلائل الخیرات گفته فایده در ذکر نعل شریف در بیان آنکه زیارت
بکند این مثال را کسیکه قدرت نیافته است زیارت عین روضه مقدسه و مشاهده کند این شکل را از روی شوق و لیقبّل
بوسه دهد آن را از غایت محبت پیغمبر و شوق خود را و اکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص و برکات بسیار ذکر
کرده اند و تجربه در آورده اند انتهی باعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلائل الخیرات و نزع الحسنات و اکثر
بزرگان محول الیهم شیعیان گفت ویسی ہی تم بھی سمجھو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی ہین اور تم پیر نابالغ
سوم آنکہ تعظیم تعزیہ مثل تکریم خشت و گل و سنگ و چوب و مانند تعظیم کاغذ و جلد قرآن و کتب صحاح احادیث ساختہ دست
خود ہا است و منکر آن جاہل بلکہ پیر نابالغ قال المخاطب اور پوچھو تو ان سے ہم کہ ہندو جو سمجھے ہیں کہ وہی
ٹھاکر کی مورتین اپنی ہاتہ سے بنا کر خوش ہوتی ہین اور سجائی ہلاس کے پوجتی ہین اقول پس تشبیہ ریختہ در مقام
افادہ نمودہ خطی است ناشی از جہل این جاہل چہ سجود و تصویر ذی روح ساختہ و پرستش آن ... و در تعزیہ نہ تصویر
ذی روح و نہ پرستش آن و اگر بیاد ابا اسلاف کسی تصویر ذی روح سازد و شبیه و مثال بکند از ربقہ اسلام خارج
خواہد شد و پر ظاہر کہ تعظیم امر دیگر است و پرستش امر دیگر چنانچہ قاضی عیاض در شفا گفته و من ... ای اولادی
ولم یقم قیاما فابتلاه الله تعالی ببلاء لا دواء له و در فتاوی عالمگیری نوشته فلیتوجه الی القبر
فیقف عند راسه الی قوله ولا یضع یده الی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة و یقف
کما یقف فی الصلوة و یمثل صورته الکریمة البهیة کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا
فی الاختیار شرح المختار انتهی و شیخ عبد الحق در جذب القلوب آورده و در وقت سلام آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم وقوف در آنجناب باعظمت دست راست بر دست چپ نهد چنانکه در حالت نماز الخ و ظاهر
کہ قیام برای اولاد آنحضرت و وقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز امر تعظیمی خواهد بود و هو المطلوب اگر
خواهد مخاطب این وقوف را عین نماز قرار دهد و خود را پرستش غیر خدا گناه است پس ملحق سازد قال المخاطب
سو تعزیہ وار ان سے بھی زیادہ احمق ہین ... رکھنا بلی قبروں کی صورتین نقل کرتی ہین اور ان کا صورت
کبری غرض ایسی باتین ... ہندوؤں کی بڑی بہاتی ہین طرفہ تماشا ہی ہندو تو کہتے ہین کہ دیکھو اپنی ہاتھ

اقدام نمود و آخر وزارت شراب خیبر بان تجریع نمود آنحضرت اورا ادب فرمود و یاران تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی الله عنه اورا لعنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن اورا که او خدا و رسول خدا را
دوست میدارد و اینجا معلوم میشود که اصل محبت با ارتکاب معصیت فی الجمله جمع میگردد نعم محبت کامل است که بموافقت
واتباع بود مصرع ان المحب لمن یحب مطیع و هر مومن بمحبت خدا و رسول موصوف است چنانکه ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتهی قال المخاطب یہاں جو کوئی ایک مالزادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بیٹے
رکھا کر مسی کے دھڑی جما کر ڈاڑہی گھٹا کر جینیہ ایکو بھڑوا بناتا ہی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس مالزادیکو یہ میری وضع بہاتی ہے
بھلا جب بھیا مالزادیکو خلاف وضع اپنی نہ بہاوی تو حضرت امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست رکھینگے
امام کی محبت تو سبتہے صحیح ہوتے جب کوئی حکم شرع کا تا ابد اپنی کفر اور بدعت کو چھوڑ دیکسی امیر فقیر
مخالف شرع کی پیروی اختیار نکری حکم خدا و رسول کا صاف صاف بیان کر دی اقول و به نستعین والتحامل انفا
فتذکر قال المخاطب آپکی اولاد کی تعظیم سب سی زیادہ بجالاوی اقول و به نستعین اگر مخالف انصاف از دست مدہد
و بموجب مرویات خود عمل نماید اقتدا اہلبیت نبوت را واجب لازم شمارد و آنحضرت اشفیق کلام باری انکار
وطبقه سادات عظام اولاد ائمه اطهار صلوات الله علیهم او اجب التعظیم والتکریم داند و از ارتکاب بدعت الشان
بزعم خود در تحقیر و توہین ایشان نکوشد و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون لله والطالحون لی مد نظر
دارد و بوجه سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب شیخین بنظر حقارت در شان ننگرد چنانچه عبد الرؤف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آورده اخلفونی بضم الهمزة واللام ای کونوا خلفائی فی
اهل بیتی علی و فاطمة وابنیهما وذریتهما فاحفظوا حقی فیهم واحسنوا الخلافة علیهم باعظامهم
واحترامهم ونصحهم والاحسان الیهم وتوقیرهم والتجاوز عن سیئتهم قال لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی قال غیر اللغوی ومما اختص به من ای عوامهم بالابتداع وترك الاتباع
لا یخرجهم فانه ثبت [illegible] حکم الذریة فالقبیح عمله لا ذاته وقد سمع
بعض العلماء علی الصدقات بعض الاشراف لکونه رافضیا فرأی تلك اللیلة ان القیامة قد قامت
ومنعته فاطمة من الجواز علی الصراط فشکا ما الیها فقالت منع ولدی رزقه فاعتل بانه

يسب الشيخين فالتفت فاطمة اليها فقالت تو خدان ولدي قال لا فانه صعد عوراني حكاية
طويلة انتهى قال الطالب یہ عجب محبت ہی ہزارون روپی بی حکم خدا اور رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام باڑہ
اور ابرک بانس یعنے تعزیہ مین چیپٹ کرتی ہین اور سیدونکو دیکھتی ہین کہ پہوٹی ٹوٹی مکانون مین پڑی ہوتی فاقے
کہیچتے ہین کیون نہو دوست ایسی ہی چاہیین خاک مین ملادین اور ابرک بانس مین لگادین پر فرزند حسین کو
نہین نکہلادین اقول وبہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجوہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت بصرف
مبلغہا خطیر خانہ ہا از خشت وگل طیار کردہ اند وہیچ خانہ و دیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند
وسد ہا روپیہ بہ تقسیم شیرینی وانعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند وبحال افلاس سادات ذوی الاحترام
کہ مراعات شان ایشان بر خدام مراعات ذات مقدس خود قرار دادہ توجہی نمی آرند وبرای عمل مولد خواستہا بیان
نمودہ اند فالجواب چنانچہ صاحب فتوای سیف مسلول مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۷ و ۴۳ می فرماید
نمودن محفل مولد شریف بتعین یوم اینست کہ قسطلانی در مواہب لدنیہ نوشتہ گفت ابن جزری کہ ہرگاہ ابو لہب
کافر کہ در ذم آن قرآن نازل شدہ بسبب خوشی کردن بشب مولد نبی صلعم عذاب تخفیف یافت پس چہ باشد
حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم کہ خوشی کند بمولد او وخرچ کند در محبت او آنچہ میسر شود قسم بجان خودم کہ نخواہد بود جزای
او از خدای کریم مگر اینکہ داخل خواہد نمود اورا بفضل عمیم بجنات نعیم واہل اسلام ہمیشہ محفل میکنند در ماہ مولد و ولیمہا
می سازند ودر شبہای او انواع تصدق میکنند بانواع صدقات واظہار سرور میکنند ودر نیکیہا زیادتی میسازند
وبخواندن مولد کریم اہتمام مینمایند واز برکات او ہر گونہ فضل عظیم بر ایشان ظاہر میشود وتجربہ کردہ شدہ از
خواص کہ امان است در آن سال ونوید است بعجلت حصول مطلوب اللہ رحمت کند بر کسیکہ شبہای مولد مبارک را
عید سازد تا کہ صدمہ سخت تر رسد بر کسیکہ در دل وانکار باشد تا اینجا از مواہب لدنیہ ترجمہ نمودہ شد ومحمد بن علی شامی
در سبل الہدی والرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کردہ کہ عمل مولد شریف بعد قرون ثلثہ پیدا گردیدہ واز ان بعد
اہل اسلام در سایر اطراف وشہرہای کلان ہمیشہ در شہر مولد مجالس میکنند طعام وصدقات واظہار سرور وزیادت
در نیکیہا با اہتمام بخواندن مولد کریم کردہ می آیند واز برکات او بر ایشان فضل عظیم ظاہر میشود وازابن جزری
نقل نمودہ کہ امان است در ان سال ونوید است بعجلت حصول مراد وازابن کثیر نقل نمودہ کہ صاحب اربل

کچھ اصل نہوا **اقول** و بہ نستعین اصل تعزیہ در شرع ثابت است کجاست ذکر **قال المخاطب** اگر چہ تعزیہ
بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا کسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونے لگے
اور شیطان کا بازار گرم ہوا **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تحقیقی بیش نیست ورنہ از تعزیہ داری صدہا
امور خیر اجرا یافتہ و بعضی ازان سابقا بعرض بیان آمدہ فلا تکن من الغافلین **قال المخاطب** ذرا آنکھ
کھولو ہوش سنبھالو کہ بڑا گناہ زنا ہی جس کا یہ حال ہے کہ جتنی حرام کار سارے برس اپنے گھر ادین باقی مین تعزیہ کی
بدولت اس قدر دس رات دن مین کماتی ہین **اقول** و بہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان ملعون و
شاہدان بازاری کہ غیر از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از غنا و زنا
دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند فضلا عن المومنین **قال المخاطب**
بیگانی جوان مرد عورت کا ایک جا جمع ہونا کہین عقل اور شرع مین درست ہی اور یہان جب کثرت سے ہجوم
ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا **اقول** و بہ نستعین رفتن زنان اشراف در محفل مردان کہ
کذب و بہتان ہست و اگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند او شان را تنبیہ باید کرد نہ لعنت تعزیہ داری
قال المخاطب قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب تم بخت تمہین نے چھوڑ دین **اقول** و بہ نستعین
قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت چھوڑین چنانچہ اکثر واردات این ہم مقبرہ پیر یارت
قدم شریف بمقام شاہجہان آباد و جہنڈہ شاہجہانپور و جلسہ امروہہ جلوہ ظہور پذیرفتہ فاعتبروا یا
اولی الابصار **قال المخاطب** اب یہان سوچو کہ اگر تمسے کوئی کہے کہ اپنی عورتونکو جو یہان ہوتی نماز
جماعت مین عشا کی وقت بھیجو اور وہ سبکی پیچھے مسجد مین نماز جماعت پڑھ کر سلام پھیرتی ہی چلی جاوین کسیکو
معلوم نہو کہ کون آیا کون گیا تو تم کہو گی ایسی بات مین ناک کٹ جاتی ہی اور اشراف کی بی بیان کہین
مردونمین باہر نہین آتے ہین سو وہی تعزیہ کی دنونمین ساری رات بھر ہزارون آدمیونکی روبرو جہان چار
طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچھی بری کافر مسلمان موجود ہین تمہاری بہو بیٹیان ہاتھ سی
ہاتھ ملای کندہی سی کندہا رگڑتی کہلکہلاتی زیارت کی ہوائی پڑی ہوتی ہین اور بعضے قدم ساقی کی بہانہ سے
بھی لیکر نکلتی ہین بہلا ہم تمسے پوچھتی ہین کہ یہان وہ ناک از روی بات کی بچ جاتی ہی اگر کہا نہین کچھ یاد ہو سکتی

کہ قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین کر سکتا کیون نہو خداوندا جو تیری بخیرت نکہری اسکی ایسی ہی
بنتی چاہیے جو تیری در سے آشنا ہوا مثل سگ اوسکو دربدر دیکہا ۱۱ **اقول** در بستعین وہ بہو
بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیون مین کندہی سے کندہا رگڑتی کیلئے فرانی زیارت کی بہاگم ساتھ
ساتھ لیے پہرتی ہین زیارت کا جسمی شریف کی بہانا ہی مقصود اصلی دُرِ وصل ہاتہہ مین لانا ہے
ذرا شرما و صدہا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سی تشریف حمل ممتاز ہوئین اور توجہ باطنی سے کچہہ
پایا پر سلسلہ پیری مریدی طریقہ بی حیائی ہاتہہ سے نہ دیا آفرین صد آفرین اور سلسلہ پیری مریدی کا کہ بالبداہت بدعت ہے
اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تہا وصف مشتمل ہونے ایسی ایسی خرابیونکی نچہوڑا
اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر بہی تحریر نکیا **فاعتبروا یا اولے الابصار**
قال المخاطب اور بڑا گناہ خانہ جنگی سے وہ بہی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سپاہی مشہور ہین اور محرم
کی بدولت جسقدر قتل شہر لکہنؤ مین ہوتا ہی سب جانتی ہین برس روز کے قصے قضیے اپنے دلون
محرم پر اوٹھا رکہتی ہین **اقول** در بستعین فاضل دہلوی در رسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم
وصححہ عن ابن عباس رض قال اوحی اللہ تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن زکریا سبعین
الفا وانی قاتل بابن بنتک سبعین الفا وسبعین الفا ازین جاست کہ مخالفان اہلبیت
درین ایام زیادہ تر سزای خود ہا میرسند در شہر لکہنؤ حرسہ اللہ عن الفتن تمام خانہ جنگی بعشرہ محرم حکم
اعتقادار دیگر اولیا مخالف بخوف دست درازی و زبان درازی عوام بخانہ ہا متواری میشوند و بعض
ترک سکونت تا دہ روز نمودہ متعصبات قریات قرب جوار انتقال می نمایند **قال المخاطب** ور قطع نظر گناہ سے
کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پہرتی ہین اور اوسکی آگی کہڑی ہوکر منت مراد
مانگتی ہین کوئی واہی اسباب پر سہرہ نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکہکر ایک بانس مین لگاتا ہی کوئی بیوقوف
شیانی ہی بیٹا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کہپاچون پر کہ جسکو گرمی نہ سردی اوسمین جان ہی ایک
سیہ پیل لیے گنگا پرشاد کی طرح کالکا کی مورت پر سے مکہیان ہانکتا ہی علی ہذا القیاس صدہا بہت رسومات
کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجئے تو ایک بحر طویل ہی **اقول** در بستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است

بچند وجه اول آنکه تعزیرا سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه بالفرض اگر بعض
عوام احیانا بعمل می آرند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود و در شرح
اشباه النظائر که از کتب معتبره اهل سنت است می گوید قال البیری فی مختصر الفتاوی الظهیریة
قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا له او طأطأ
رأسه لا یکفر لانه یرید تعظیمه و شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید در روایات فقه
بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بر تقدیر تسلیم معارضه معمول بودن سجده مشائخ
چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فرید الدین
شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن
بخدمت ایشان ایشانرا سجده می کردند و هر یک ازین مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد و در فوائد الفواد
که از کتب معتبره مشهوره مشائخ اوست بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد ازان که بعضی خلق
می آیند و روی بر زمین می آرند چون پیش شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما العزیز می بودند منع
من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضداشت کرد که اینکس که پیش مخدوم روی بر زمین می آرد در آن را فریده حاصل
می شود و نفس او می شکند اما مخدوم بزرگ کرده خداست بزرگی و از خدمت کردن چه متعلق نیست بعد ازان
خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین روزهای گذشته یکی آمده بود مردی بزرگ زاده سیاحت کرده شام
و روم دیده چون بیامد بنشست درین میان وحید الدین قریشی در آمده و چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرد و سر بر زمین
نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ برزد که مکن سجده جائی نیامده است ازین باب بحث کردن گرفت
من نخواستم که با او مجیبت شوم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که بشنو غلبه لیکن هر امر یکه فرض بوده باشد
چون فرضیت برخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا بر امم ماضیه فرض بود و در عهد رسول
علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب باقی ماند آمدیم در سجده
در میان امم ماضیه مستحب بود و چنانچه رعیت مر پادشاه را و شاگرد مر استاد را و امت پیغمبر را چون عهد رسول
شد آن سجده برخاست اگر استحباب رفت اباحت ماند اگر مستحب نباشد مباح باشد نفی و منع از کجا آمد یکی با من بگوید انکار

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بمانند ضیق نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها بارادهٔ تعظیم بود
نه بارادهٔ عبادت پس موافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد در کافی که از کتب معتبره فقه حنفیه است
گفته فی کر الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هوای السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر و ان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعض علماء اهل سنت
سجده را برای پادشاه جم جاه اکبر پادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علماء اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم مکتبی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
و بهره تمام داشته و در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صوری هم حاصل کرده بود و بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت پادشاهی
رعایت بیشتر از اندازه یافت اول قاضی خان بعد از آن غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود و تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق و شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده بسن هفتاد و سالگی در اوده در سنه
نهصد و نود و دو بجمت حق پیوست اول کسیکه اختراع سجده پیش پادشاه کرد او بود و ملا عالم
کابلی بجست می گفت و ربیع که مخترع این امر شدم انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
پادشاه جم جاه شاهجهان پادشاه انار الله برهانه بر اورنگ سلطنت جهانبانی مستمر و جاری بود و ابوطالب
در شاهجهان نامه می گوید **نظم** درین خاندان شهره رسم بود ٭ بهنگام تعظیم شاهان سجود ٭ شهنشاه
روشن دل حق پرست ٭ همانکه بتخت شاهی نشست ٭ لبش در فشان شد باین حکم باز ٭ که از سجده
مردم کنند احتراز ٭ شهنشاه با حق نجست اشتراک ٭ که سجده بود خاص یزدان پاک ٭ رسانند آنجا
دولت بعرض ٭ که تعظیم این دودمان است فرض ٭ اگر شاه از سجده وا رد ما ٭ زمین بوس آید مقرر
نما ٭ زمین بوس [illegible] آمد بصد التماس ٭ زمین بوس تا شد بجای سجود ٭

نگو بد نشینان مقرر نمود * که لب را رسانند بر پشت دست * نسازد رخ از خاک جائی نشست تا
زمین بوس انیز از اهل حال * ز سادات و ارباب فضل و کمال * ز گوشه نشینان آئینه صاف * نه مخصوص
از رہ قدر دانی معاف * و از ہمہ عجیب تر آنکہ بشیر بن غیاث مریسی کہ در فقہ شاگرد ابو یوسف قاضی
صاحب ابوحنیفہ بود قائل است باینکہ سجود شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان میگوید
بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولی زید بن الخطاب اخذ الفقہ عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفة
ثم اشتغل بالکلام وجرّد القول بخلق القران وحکی عنه اقوال شنیعة کقوله ان السجود
للشمس والقمر لیس بکفر انتہی ششم آنکہ از سجدہ کردن عوام بنا تعزیہ چگونہ ممنوع می توانند شد
بلا تشبیہ اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجدہ کند آن سجدہ کنندہ کافر خواہد شد و پیغمبر
آنحضرت صرفی توان گفت و علما را ہمین قدر بس است کہ سجدہ کنندگان اعتقاد بہ تماثیل ندارند اینکه در پی
مخالفت تعزیہ داری در آیند مگر زبان حضرت مخاطب درین شی بسی گستاخ است چنانچہ مولوی صدیق حسن خان
قنوجی مولد خانہ نبی خانہ را از بت خانہ تعبیر کردہ صاحب غایۃ المرام بجواب آن پیغمبر ما یان اشعار ہجو
تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء متقدمین و متاخرین کے ادا اہانت اور تحقیر
آنحضرت صلعم کی سراسر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانہ نبی خانہ کو
بتخانہ قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبد الوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا
جو جسکے جی مین آتے کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے
کوئی پوچھنے والا نہین ہے اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیہ مین کوئی متکلم ان ہفوات کا ہوتا دیکھتا
جو دیکھا عبد الحق ساکن بنوتی نے تھوڑی سی شوخی مکہ مین کی تھی اور صرف اسقدر کہا تھا کہ حنفیہ شافعیہ
مالکیہ حنبلیہ کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایہ اور شرح وقایہ وغیرہ کتب فقہیہ کو ہم نہین مانتے
ہین علمای مذاہب اربعہ نے فتوا اوسکے کفر کا لکھکر سزای واقعی تجویز کی تھی کہ جب تک توبہ نکرے گا بلا رہے
چنانچہ فتوا علماء مکہ شریفہ موجود ہی انتہی چون کیفیت سجدہ کہ امر عظیم بود از زبان ابن حجر شنیدہ شد
اکنون دو امر باقی ماندہ یعنی بکسر آلی کہ امر است تعظیمی و حاجت طلبی کہ عبارت از استشفاع است

باید شنید اما اولاً پس اگرچہ مگس رانی فعل عوام ست مگر اہل سنت را بر آن تشنیع نمیرسد چہ در فوائد الدرایہ
شرح الہدایہ گفتہ یجوز الخدمۃ لغیر اللہ تعالیٰ بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ
ودر فوائد الفتاوی آوردہ او کان جالسا لا یقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجہ الحقارۃ
یکفر و شیخ عبدالحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم و وقوف در آنجناب
با عظمت دست راست بر دست چپ بنہد چنانچہ در حالت نماز انتہی و در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲
نوشتہ از ینجاست کہ سائر فضلاء کرام و علماء اعلام دار السلام مکہ و مدینہ زادہما اللہ شرفا بر استحسان و استحباب
قیام وقت ذکر مولد شریف فتوی دادہ عمل آن را وجہ اکتساب سعادت دارین شمردہ اند چنانچہ شیخ الشیوخ
سید جعفر مدنی رحمۃ اللہ علیہ در رسالہ میلادیہ فرمودہ وقد استحسن القیام عند ذکر مولدہ الشریف
ائمۃ ذو روایۃ و رویۃ فطوبی لمن کان تعظیمہ صلعم غایۃ مرامہ و مرماہ
و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب قیام رسالہ تالیف نمودہ
میفرماید القیام عند ذکر ولادۃ سید المرسلین صلعم فی قراءۃ مولدہ الشریف تعظیما لہ صلعم
امر لا شک فی استحسانہ وندبہ یحصل لفاعلہ من الثواب الحظ الاوفر والخیر
الاکبر انتہی چون امور تعظیم از قسم قیام واخذ یدین وانحنا وغیرہ برای غیر خدا جائز باشند بر عامل
فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب بہ ثبوت پیوست پس مگس رانی نقل قبر شریف جناب
امام حسین ع کہ دلائل جواز نقل نبذی شنیدی و باقی در فصل ثالث خواہی شنید بلاریب جائز بود و خواہد بود
اما ثانیا پس بیانش اینکہ اولا مرتکب امور این قسم عوام می باشند و خواص ایشان را تہدید می نمایند ثانیا عوام نیز از
تعزیہ جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلبے نمی نمایند بلکہ از جناب باری عز اسمہ بحق محمد و آل الامجاد سوال
مطالب مقاصد خود ہا می نمایند و آن مکان را بوجہ موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا
قابل دعا می پندارند و این معنی ہیچگونہ مستلزم شناعتی نیست چہ در ترجمہ صواعق محرقہ نقلا از صحیح بخاری آوردہ
کہ عمر در وقت قحط وکم بارانی می شد بعباس ع دعاء استسقا نمود و میگفت اللہم انا کنا نتوسل الیک
بنبینا محمد صلعم اذا قحطنا فتسقینا و انا نتوسل الیک بعم نبینا فاسقنا بارشد ایا

ما قبل ازین به پیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل می‌شدیم در ایام قحط پس بشفاعت آنحضرت
باران عطا میفرمودی بحال الحال بعم پیغمبر خود عباس فرا وسیله می سازیم و امید عطاء باران بدرگاه تو
داریم بعد ازان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت مرحمت فرمود انتهی ثالثا بطریق تنزل و
تسلیم می گوییم که اهل سنت فقره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئا لله را وظیفه مقرر کرده برای آن حوائج اصحاب را
در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده اند مولوی فضل رسول بدایونی در رساله خود بجواز این تقریر و
اصرار ها دارد فالجواب انکه بر فرض و تسلیم میگوییم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۴۳
نوشته که ابو جعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول صلعم پس فرمود ایشان را امام مالک
رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین در مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی را و گفته
لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و مدح کرده است قومی دیگر را و گفته است ان الذین
یغضون اصواتکم الآیه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادونک من وراء
الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت و عزت رسول بعد از فوت همچو حرمت اوست در حالت حیات شریف
پس زاری کرد و خاموشی گزید ابو جعفر بعد ازان گفت ابو جعفر یا ابا عبد الله رو بدعا و بقبله آرم یا
رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله
پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت در روی از وی و شفاعت طلب کن از وی انتهی و استشفاع
بجناب امام حسین بفاد حسین منی و انا منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم است فافهم و استقم
خامسا در کتاب کشف الغطاء عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد با اهل قبور در غیر نبی صلی الله
علیه وسلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر برای رسانیدن
نفع باموات بدعا و استغفار و قائل گشته اند بآن بعضی از ایشان و ظاهر آنست که از فقها آنانکه قائل
بسمع و ادراک میت اند قائل بجواز اند و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن اکثر است ثابت و مقرر
نزد مشائخ صوفیه از اهل کشف و کمال تا آنکه گویند اکثری را فیوض و فتوح از ارواح رسیده امام شافعی
گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجرب است مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را
تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را بسبب این تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی
و علاقه مخصوص پس اگر نفس مزور قوی تر باشد نفس زائر مستفیض شود و اگر بعکس بود بعکس شود و وجه
مقاصد مذکوره نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را
تعلقی هست ببدن و تربتی که دفن کرده است در آن پس چون زیارت می کند زننده آن تربت را و متوجه میشود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و افاضات و اختلاف کرده اند در آنکه امداد زنده
قوی تر است از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرمود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی بر آمد کار ها پس مدد جوئید از اصحاب قبور شیخ اجل شیخ
مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد
و رد کند این را و بالجمله از آنکه ثابت شد که روح باقی است و او را تعلق خاص باجزاء بدن بعد مفارقت
از وی و تغیر کیفیت و حالت نیز هست که بدان علم و شعور بر زائران قبر و احوال ایشان دارد و ارواح مکمل
که در حین حیات ایشان بسبب قربت و مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند
بعد از ممات چون بجهان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند پیشتر
از ان انکار استمداد از وی صحیح نمی ماند مگر آنکه از اول منکر شوند تعلق روح را ببدن بالکلیه و بجمیع
وجوه بعد مفارقت و زوال علاقه حیاتی و آن خلاف منصوص است و برین تقدیر زیارت
و رفتن بقبور همه لغو و عبث گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست
و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت اسمه
بتوسل بروحانیه بنده مقرب مکرم درگاه الهی و گوید خداوندا ببرکت این بنده که تو رحمت و اکرام
کرده او را بر آورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب مکرم را که ای بنده خدا و ولی وی
شفاعت کن مرا و بخواه از خدای تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده درمیان
مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار است تعالی شانه و در وی هیچ شائبه شرک نیست

چنانکہ منکر ہم گروہ وآن چنان است کہ توسل وطلب دعا از صالحان ودوستان خدا در حالت حیات
کنند وآن جائز است باتفاق پس این چہ جا ممنوع باشد وفرقی نیست در ارواح کاملان در حین حیات
وبعد از ممات مگر بترقی کمال و شرح وبسط این بحث چنید در شرح مشکوۃ است خصوص باب
حکم اسرای ام انجا داد تحقیق داده وسیوطی در شرح صدور نیز مفصل ذکر کردہ وذکر احادیث با تعدد طرق
نمودہ انتہی ساد وسادر کتاب مظہر العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم ہے
ایک بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین
شریک اور دخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہتی ہیں روحانیات فلکیہ آفتاب
ماہتاب کواکب سی یا روحانیات عنصریہ آب آتش خاک بادسی یا ارواح خبیثہ ہوائی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبہ انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو
حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین شریک ودخیل نہ سمجھے صرف انکو واسطۃ العرض جانے
کہ یہ خاصان خدا ہین انکی عرض جناب قدس الہی مین متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیرہ انبیا اولیا واستاد وپیری مدد چاہتی ان دونون استعانتون کی تفصیل فتح العزیز مین
یون ہی کہ استعانت بغیر خدا اس طور پر کہ اوس غیر پر اعتماد کلی ہووی اور اوسکو عون الہی کا مظہر نجانے
حرام ہی واگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سی نہین انبیا اولیا ہی اس قسم کی استعانت غیرسی کرتی آئی لیکن حقیقت مین استعانت
بخدا ہی پہر اوسی تفسیر مین حوالہ تحریر ہی کہ ایک استعانت اس قسم کی ہی کہ اوس مین اصلا استقلال کا
توہم متوہم نہین نہ مشرک کی نزدیک نہ موحد کی نزدیک جیسی بہوک چاہنیکو کہانا اور پیاس بجہانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایہ مین بیٹہنا مرض کہونیکو علاج کرنا معاش کی تلاش کو امرا سلاطین پاس
وعلی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلاکراہت درست ہی کہ حقیقت مین یہ استعانت ہی نہین
اقول ہی یہ بات کہ انبیا اولیا وغیرہ سی موت کی بعد بہی استعانت جائز ہی یا نہین اسمین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتے ہین کہ انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین

چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی مشکوٰۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باھل
القبور فی غیر الانبیاء علیہم السلام فقد انکرہ کثیر من الفقہاء واثبتہ المشائخ الصوفیہ
وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان ہین چنانچہ
اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی بہی حیات
ابدی ثابت ہی تو یہ وجہ وجیہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے
احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوٰۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین
کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع وادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند وآنانکہ منکر اند این انیز
انکار کنند اقول اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور
حق یہ ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دہڑ کا سنا
اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دہڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبد القادر
دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القران مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا این عبارت کہ مردے کی روح سنتی ہے
اور قبر مین پڑا ہی دہڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا واولیا بشرطیکہ علی
سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال حیاً ومیتاً درست ٹھہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلا کراہت
درست ہی کہ وہ استقلال اور استظلال کے معنی بخوبی سمجھتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال
اور استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیہ فان ھذا البحث من مزال الفقیہ
فضلا عن السفیہ انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است برآنکہ استمداد
بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا جائز و درست است ہوا المقصود
قال المخاطب اب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہو اوس سے روح حضرت
حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا ورسول راضی ہونگی یا ناراض **اقول**
تعزیہ سبب گناہ و شرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار داد در آنجا رفع ضرورت بول
وبراز کند آنشخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر و ضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا
یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا است و گریہ در مصائب
جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس در تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا
ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہۃ از شعائر اسلام است قال المخاطب فرمایہان خدا سی ڈر کر منہ سی تو
بولو قبول کرو بڑی جاہل نہو جاؤ ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور تمہوا رابا چہ
امام زادی اور خود امام تہی بہلا بتلاؤ کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسین ع کے کسی امام نی بہی تعزیہ
بنایا ہی اور تاشی ڈہول او مرثیہ کتاب و مجلس و مجلس و سے بہی کرتے تہے الغرض یہ سبکو معلوم ہے
کہ اماموں کی وقت تعزیہ کا نام و نشان نتہا اور وی ہرگز ہرگز کبہی کچہ بہی تعزیہ کی رسم نکرتی تہی اقول
و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسین ع
نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم ست ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمارہ و روی فی ثواب
الاعمال بسند آخر و روی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہ ع قال قال لی یا ابا عمارہ انشدنی
العبدی فی الحسین ابن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ ما زلت انشدہ و یبکی
حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمارہ من انشد فی الحسین بن علی علیہما السلام شعرا
فابکی خمسین فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرا فابکی ثلثین فلہ الجنۃ و من انشد
فی الحسین شعرا فابکی عشرۃ فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین فابکی واحدا فلہ الجنۃ
و من انشد فی الحسین شعرا فتباکی فلہ الجنۃ ابن بابویہ بسند خود از ابی عمارہ منشد روایت کردہ و روایت
کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ است ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ
کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمارہ بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسین ع ابن علی گفت ابا عمارہ پس خواندم
پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمارہ پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست
آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمارہ کسیکہ
بخواند در مرثیہ حسین ع ابن علی علیہ السلام شعرے پس بگریاند پنجاہ کس را بہشت برا اے

اوست بهشت وکسی که بخواند در مرثیه حسین علیه السلام شعرے وبگریاند سی کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعرے در مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت وکسیکه شعری در
مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند یک کس را بهشت برای اوست وکسیکه بخواند در مرثیه حسین علیه السلام شعرے
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس برای اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایت است از ابن بابویه که او روایت کرد آنرا از احمد همدانی واو از علی بن حسن بن فضال که گفت
علی بن حسین که فرمود امام رضا علیه السلام هرکس که یاد کند مصیبت ما وبگرید با نچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما در جهاد در روز قیامت وهرکس که یاد دهاند مصیبت ما را پس بگرید وبگریاند نخواهد گریست
چشم او در روزے که خواهند گریست چشمها وهرکس که نشنید در مجلسی که زنده کرده می شود دران امر ما نخواهد
مرد دل او در روزے که خواهند مرد دران روز دلها فی البحار فی بعض مولفات المتاخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی ومولای فی مثل هذه الایام فرایته جالسا جلسة الحزین
الکئیب واصحابه من حوله فلما رآنی مقبلا قال لی مرحبا بک مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع
لی فی مجلسه اجلسنے الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان ینشد فی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او ابکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسین علیه السلام ثم التفت الی ثم قال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فبقیت وسالت عبرتی وانشأت اقول کتاب بحار الانوار است
که در بعض تالیفات متاخرین چنین است که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید و مولای خود حاضر شدم
در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولای خود امام رضا علیه السلام را نشسته نشستن غمگین و
اندوهگین در حالیکه اصحاب آنحضرت گرد گرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا مرحبا
یاری دهنده ما بدست و زبان خود بعد ازان جا برای من کشاد و به پهلوی خود نشانید بعد ازان
فرمود ای دعبل دوست میدارم که بخوانی برای من شعری پس به تحقیق که این ایام اندوه بوده است
بر ما اهلبیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان ما خصوصا بنی امیه ای دعبل کسیکه بگرید و گریاند
بر مصیبت ما یکی اگر باشد بسبب آنچه رسید مارا از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالی با ما
در زمره ما ای دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جد من حسین خواهد بخشید خدا تعالی گناهان او را البته بعد
ازان برخاست آنحضرت پس زد پرده در میان ما و حرم خود پس پرده اهل حرم خود را نشانید تا گریه کنند
بر مصیبت جد خود حسین پس متوجه شد به طرف من و گفت که ای دعبل مرثیه حسین بخوان پس تو مددگار
ما و مداح ما هستی مادامیکه زنده ای پس مکن قصور از مددگاری ما تا استطاعت داشته باشی گفت دعبل
پس جاری شد اشک چشمهای من و جاری شد اشکهای من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه بنا ساختن
تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است
چنانچه محفل میلاد و تعریف و اعراب قران مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب
والمندوب والمباح وغیر ذلک کتدوین العلوم الشرعیة وبناء المدارس والمرابط کما فی حاشیة شرح المواقف
و ظاهر که تعزیه داری کدام امر مشروع مرتفع نمی شود و قالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت فی الشرع
فهی مردودة ومن ادعی فعلیه البیان سیوم آنکه نواختن تاشه و ڈهول که از جمله مزامیر است در مذهب
امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسی از عوام مرتکب این امر شود اهلسنت را طعن و تشنیع نمیرسد چنانچه
شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتناع در آلات و مزامیر
سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و با وجود آن از بعضی علمای مذهب

[illegible] در مصیبت ما

شافعی و اصحاب ظواهر و غزالی و امثال وی خلاف آنها نقل کرده و انواع آلات و مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است
بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق حرام دانسته و بعضی فرق کرده در جلاجل از و غیر آن و صواب اباحت او
در نکاح و بعضی اعلان آن مستحب داشته و در شبابه که معنی نی است نیز اختلاف آنها ذکر کرده دیگر از مزامیر عود است که آنرا
بربط نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند و در وی نیز اختلاف آنها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه آنست
که زدن و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز آن و حکایت کرده اند سماع آنرا از عبدالله بن جعفر
و عبدالله بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبدالله بن عمر و نزد عبدالله بن جعفر پس یافت نزد وی جاریه که در کنار وی
عود پس گفت عبدالله بن جعفر مر عبدالله بن عمر را آیا می بینی درین باکی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع
آنرا از عبدالله بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبدالرحمن و
خارجه بن زید که از فقهاء سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن
ابی رباح و شعبی و عبدالله بن ابی عتیق و اکثر فقهاء مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلی از عبدالعزیز بن ماجشون
که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است آنرا ابراهیم
بن سعد که در آمد بر رشید و گفت اریدالعود پس گفت رشید عود المجمر ام عود المزمر قال لا عود المزامر
پس طلبید رشید عود را و بنواخت آنرا ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی
در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی بن المغیره الحجبی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس آمد و بود در آنجا
قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید باز ماندند از آن پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند
بآنچه میکردند پس نشست و تغذی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بر آن قیاس
کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و در اجتماع آلات و مزامیر اینها نقل کرده و گفته اختلاف
است در میان قایلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه بر آنند که صغیره است این
چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی
از آن نقل کرده سهو و مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل نمایند و ستر عیوب و زلات قوم
شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیہ ہا گفتہ اند وھتف لھواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشہدا اظہر من الشمس و ابین من الامس
است بالجملہ مراثی مذکور در دفاتر با وجود مرثیہ کثیر موجود و برالسنہ اصاغر و اکابر مشہور و معروف پس تحکم
بعدم مراثی در عہد جناب ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم مبنی است بر تعصب و عناد چنانچہ شیخ عبد الحق در
مدارج النبوة می فرماید و ہر کدام از اہلبیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام
کشیدند و شیخ عبد العزیز در سر الشہادتین مے نویسد وھتف لھواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف
باید گفت کہ رسم مرثیہ گفتن قدیم است یا جدید یا بانی آن اخیار اند یا اشرار و امانع آن کافر اند یا ایمان دار پنجم
آنکہ کسے نتوان گفت کہ جملہ روایات کتاب ہای مصائب حضرت خامس آل عبا علیہ التحیة والثنا موضوع
و مفتری است چہ روایات کتب مذکورہ از صحاح برآوردہ شدہ و در موضوعیت آن انچہ پیش یا است نا گفتہ
بہ المختصر انچہ در رسالہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین بہ بسیار تحریر یافتہ مخاطب ادران مجال التشکیک نیست
و آنہمہ قدیم است و ہو المقصود ششم آنکہ جناب امام زین العابدین علیہ السلام در غم حضرت امام حسین
تا چہل سال آنچنان گریستہ اند کہ احدی را یارای آنقدر گریہ نیست پس کدام رسم تعزیہ ازین زیادہ خواہد
بود ہفتم آنکہ در مسند احمد حنبل مرقوم است ان من دمعت عیناہ دمعة علی الحسین وقطرت
بواہ اللہ تعالی فی الجنة یعنے بتحقیق ہر کہ از چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالے
در خلد برین جا خواہد داد ہر چند اینچنین روایات در کتب اہل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تہیج بعض
صحابہ بتذکرہ مصائب آنحضرت توجہ نمے آرند قال المخاطب اب ذرا انصاف کرو کہ آج
کل کے جاہل بیچارے شرافت کے بارے اماموں سے بھی امام کے بڑے دوست ہوگئے
کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اسمین کچھ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسی امام نے البتہ
تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام مین کوئی تعزیہ کے نام کو بھی
نہین جانتا مکہ مین نہ مدینہ مین نہ روم مین نہ شام مین نہ توران مین نہ ایران مین
پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک مین امام کی دوستی نہین اقول
و بہ نستعین از مباحث سابقہ دریافتی کہ بنای گریہ و بکا و حزن و اندوہ در ماتم جناب سید الشہدا

اسرور کائنات صلعم و دیگر ائمہ ہدیٰ است و تعزیہ ذریعہ انہا کا مرا رائیں در سچا آوری انہا پیروی پیغمبر خدا
است و ائمہ ہدیٰ و مخالفت ائمہ اطہار فلتہ م لا تغفل و غم جناب سید الشہدا از رجاضر و غائب و جن و
انس و ملائک و حوز آنجناب اثر نکردہ کہ تا قیام قیامت فراموش توان ساخت و کفی بذلک شہادۃ
ما قال الفاضل الدہلوی فی رسالتہ المسماۃ بسر الشہادتین لیطلع الحاضرون والغائبون
علی وقوعہا یل بابقاء البکاء والحزن المستمر و تذکر تلک الوقائع الہائلۃ فی امتہ الی یوم القیمۃ فقد
بلغت نہایۃ الشہرۃ فی الملاء الاعلی والاسفل و الغیب والشہادۃ والجن والانس و
الناطق و الصامت۔ انتہی و جناب عمدۃ المناظرین قدوۃ المتکلمین معدن اسرار دینیہ منبع انوار یقینیہ
حضرت قصاب بشریعت جعفری مجلی سوادنا و استادنا السید محمد قلیخان بہادر مدظلہ العالی در فتوحات حیدریہ
بیضہر بابیہ و مولانا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در کتاب تحفۃ الزائرین روایت کردہ کہ حضرت صادق علیہ السلام
بیکی از اصحاب خود گفت کہ شنیدہ ام کہ قومی از نواحی کوفہ و غیر ایشان می روند شب قبر جدم امام حسین و بعضی
نوحہ می کنند و جمعی با شعبان نصف قصہ ہای جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیہ میخوانند گفتم
بلی من ایشوم دیدہ ام بعضی از آنہا را کہ می فرمایند فرمود حمد و سپاس خداوندی را کہ در میان مردم جمعی
اشہر کردہ است کہ می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیہ را برای مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن
ما کسانی ہستند کہ طعن کنند بر آنہا از خویشان و غیر ایشان و اشہر کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان
را و علما را امامیہ در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیہ السلام روایت کردہ اند کہ آنحضرت بیکی از اصحاب
خود فرمود کہ اگر خواہی کہ در درجات عالیہ بہشت با ما باشی محزون باش برای حزن ما و شاد باش از
برای شادی ما انتہی و واقدی در تاریخ خود ذکر کردہ کہ ہرگاہ کہ سر مبارک حضرت امام حسین و اہلبیت
آنحضرت را با در مدینہ آوردند باقی نماند کسی در مدینہ مگر اینکہ بیرون شہر رفتند در حالیکہ آواز بلند می کردند بگریہ و زاری
و زینب بنت عقیل بن ابیطالب کہ در مدینہ بود نقاب از رو برافگندہ و موہا پراگندہ ساختہ بیرون
آمد با آواز بلند می گفت واحسیناہ واخوتاہ واویلاہ وا محمداہ بعد ازان گفت
ماذا تقولون ان قال النبی لکم + ماذا فعلتم وانتم آخر الامم + باہلبیتی و اولادی اما لکم

عهد اما انتم توفون بالاسم + ذريتي وبنى عمي مضيعة × منهم اسارى
وقتلى ضرجوا بدم + ما كان هذا جزائي اذ نصحت لكم + ان تخلفوني بسوء في ذوي رحم

وترجمه ابیات اینست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا شما را حال آنکه شما آخر همه امتها بوده اید با
اهلبیت من و اولاد من آیا نبود شما را عهد نصیحت شما کردنا کنید بعهد تا ذریت مرا و پسران عم مرا که ضایع کرده
شده اند بعضی از ایشان اسیران و بعضی کشته شدگان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه
نصیحت کردم شما را آنکه پس من بدی کنید در خویشان من و سراقه باهلی گفته عين ابكي بعبرة
وعويل واندبي ان ندبت آل الرسول یعنی ای چشم من گریه کن با اشک
و آواز بلند و ندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را ابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن قته
تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته و این ابیات از آنجمله است الم تر ان الارض اضحت مريضة
لفقد الحسين والبلاد اقشعرت × وقد اعولت تبكي السماء لفقده وانجمها ناحت عليه
وصلت × وكانوا لنا غنما فعادوا رزية × لقد عظمت تلك الرزايا وجلت ترجمه این
ابیات اینست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود گردیدن امام حسین و موهای اهل شهرها
از تن برخاستند و تحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت و ستاره های آسمان
بر آنحضرت نوحه کردند و نا بود شدند و بودند برای ما یاران پس مصیبت شدند تحقیق که بزرگ شد این
مصیبتها و ما و صواعق محرقه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا تعالی پر کند
خانه و قبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از آن گریست چندانکه غشی بر او طاری شد و زهری
روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو جانب او ورم
کردند بعد از آن گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را و نیز زهری روایت کرده
که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیم رسید و گریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه
آنحضرت گفته تاوب همي والفؤاد كئيب + وارق عيني والرقاد غريب ومما نفى نومي
وشيب لمتي تصاريف ايام لهن خطوب تزلزلت الدنيا لآل محمد وكادت لهم

اصم الجبال تذوب ممن مبلغ عني الحسين رسالة وان كرهتها النفس
والقلوب قتيل بلا جرم كان قميصه صبيغ بماء الارجوان خضيب يصلي
علی المختار من آل هاشم وتعزی بنوه ان ذا لعجيب لان كان ذنبي حب آل
محمد فذلك ذنب لست منه اتوب هم شفعائي يوم حشري وموقفي وحبهم للشافعي نصيب وترجمه اين ابيات
اينست باز آمدیم من و دل من غمناک است و بخواب چشم من و خوابیدن غریب است و از آنچه دور کرد خواب
من و پراگنده کرد جمعیت من باز گشتی های روزها ست که آنها دشواری است متزلزل گردید دنیا
برای آل محمد و قریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسین علیه السلام را پیغامی اگرچه ناخوش
دارد نفسها و دلهای خوارج کشته شده بیگناه گویا که قمیص او رنگ کرده از آب ارغوان صلواة فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم و عزا کرده شوند پسران او بدرستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من از ان توبه نمی کنم آنها اند شفیعان من در روز حشر و ایستادن من
و دوستی ایشان شافعی را نصیب است و سبط ابن جوزی نقل کرده که ابن السباریه شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسین علیه السلام و این ابیات گفت ع احسين المبعوث جدك بالهدى قسما يكون الحق عنه مسائلی
لو كنت شاهد كربلا لبذلت في تنفيس كربك جهد بذل الباذل وسقيت حد السيف
من اعدائكم عللا وحد السمهري الذابل لكنني اخرت عنك لشقوتي فبلابلي بين الغري وبابل
هبني حرمت النصر من اعدائكم فاقل من حزن ودمع سائل یعنی اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی و تو شانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما و باب
و تیزی نیزه دراز لکن من باز داشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه های من در میان
نجف و بابل است فرض کن مرا من که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم یلسم
از حزن و اشک ریخته انتهی از عبارت مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که رسم گریه کردن و مرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلوم علیه السلام قدیم است و عمائد هر دیار در هر زمان مصروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المحققین اعلی الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره در ایضاح

واستاد سابقه می فرماید که ارباب حکومت و سلطنت از شیعیان مخلصین همیشه باین سنت سنیه قیام
نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرآت الجنان در وقایع سنه سه صد و پنجاه و دو از هجرت گفته فیها
یوم عاشورا الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والماتم علی الحسین و امر بغلق الابواب و غلقت فیها
السوق و منع الطباخین من عمل الاطعمة و خرجت نساء الرافضة ناشرات الشعور الخ و نیز گفته فیها ثامن
عشر ذی الحجه عملت الرافضة عید غدیر خم و دقت الکوسات و صلوا بالصحراء صلوة العید
یعنی درین سال در روز عاشورا معز الدوله که شاهنشاه زمان و از شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر
نمود که نوحه و ماتم بر حضرت امام حسین بر خود لازم گیرند و دروازه ها را بند کنند و بازار ها بند شدند و نان
پزان را از پختن طعامها منع فرمودند و زنان رافضه پراگنده و کشاده مو از خانها بیرون شدند و در روز
هیجدهم ذی الحجه عید غدیر خم ساختند و نقاره ها نواختند و در صحرا رفته نماز عید گذاردند و در وقایع سنه سه صد و پنجاه
و پنج گفته فیها اقامت الرافضة الماتم علی الحسین علی العادة الماضیة فی هذه السنوات
یعنی درین سنه رافضیه ماتم بر امام حسین علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات
و در وقایع سنه سبعصد و شصت گفته فیها اقامت الشیعة عاشورا باللطم والعویل والانواح
و عید الغدیر بالکوسات واللهو والافراح و این متابعت چیزی است که از ائمه اهلبیت
رسول خدا صلوات الله علیه و علیهم منقول شده که یکی از ایشان فرموده که دوست ما کسی است که در
شادی ما شاد باشد و در اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی و غم محبوب دلیل کمال محبت است
و از اینجا است که بعضی از اهلسنت و جماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسول خدا می نمایند درین امور
تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضائح گفته خواجه سنی در تفصیل و دیگر مواضع بطریق
تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع و فزع کنند و رسم تعزیه را اقامت کنند
و مصیبت شهدای کربلا تازه کنند و بر منبر با قصه شهادت خوانند و علما سر برهنه نمایند و عوام جامه چاک
زنند و زبان روی خراشند و مو کنند و این معنی را به تهمت و بدعت منسوب کرده و نام رفض نهاده و آن نه از غایت
بغض آل رسول و از فرط عداوت اولاد بتول چه باشد آنکه اولاً معلوم جهانیان است که بزرگان و معتبران اصحاب

آلِ ابی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفاً عن سلف این سنت را رعایت کرده‌اند و این طریقه نگاه داشته‌اند
و اولاً خود شافعی که اصل مذهب بدوست در مصیبت امام حسین و شهدای کربلا مرثیه بسیار گفته و از اصحاب
ابوحنیفه و شافعی مراثی شهدای کربلا بلا نهایت هست بی شمار است پس اگر مراد تشنیع از جهت مرثیه گفتن است
بر ابوحنیفه و اصحاب ایشان نیز هست آنکه چون فروتر آئی بدانکه خواجه منصور پادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت و در عهد خود معتقد ابوده است هر سال در روز عاشورا آشوب و نوحه و غریو تعزیت سید الشهدا ع
داشته و هر که در آنجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای قرار خلفای عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدیکه روز عاشورا لعنت سفیانیان مبالغه می‌کرد سائلی
بخاست و گفت معاویه را گوئی باواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی می‌پرسد که معاویه را چه گوئی آخر دانی
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه سنی و سلطان سخن بود و در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشوراست چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سؤال بکرد
کرد در جواب سؤال سیوم گفت ای خواجه سؤال مبهم می‌پرسی نمیدانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفی را بشکست و مادرش جگر حمزه خائید و او بست و چند بار و بقولی نود بار تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسین برید ای مسلمانان شما این معاویه را چه می‌گوئید تمامی اهل حرم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسین با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ببغداد تازه باشد اما همدان اگرچه فرقه شیعه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بحنفی دارد که فقیهانرا
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابو المعالی بن ابی القاسم رازی نیشاپوری با آنکه حنفی مذهب بود این تعزیت
بغایت کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و بر افگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و بری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابو الفتوح نصرآبادی و خواجه محمد و حدادی
حنفی و غیر ایشان در کاروان سرای کوشک و مساجد ترک روز عاشورا چه کرده اند از ذکر مصیبت و تعزیت
اهلبیت علیهم السلام با لعنت بر ظالمان و در این روزگار انچه هر سال خواجه امام شرف الائمه ابو نصر الهسنجانی در هر عاشورا

بحضور امرا ترکان و خواجگان و حضور حنفیان کنند و همه موافقت نمایند و یاری کنند و این قصه خود
بوجهی گوید که دیگران ندانند و نیارند گفتن و خواجه ابومنصور که در اصحاب معتبر و مقدم است بروقت حضور
وی بر منبر دیدند که بروز عاشورا این قصه بر چه طریق گفت و معاویه را یاغی خواند و خواجه و قاضی عمده سنائی حنفی که
صاحب سخن معروف است در جامع طغرل با حضور بیست هزار مردم این قصه بنوعی گفت و این تعزیه
بصفتی داشت از سر برهنه کردن و جامه دریدن که مانند این نکرده بودند و خواجه تاج اشعری حنفی نیشاپوری را
روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند که چه مبالغه کرد در سنه خمس و خمسین و خمسمائه با جازت قاضی
با حضور امراء و کبراء و مصنف کتاب آخر مجالس شهاب مشاطه رفته باشد که او هر سال که ماه محرم در آید ابتدا
کند بمقتل عثمان و علی و در عاشورا بمقتل حسین ع ابن علی آورد تا سالی هزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل
این قصه بوجهی گفت که سنی مردم جامه چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برهنه کردند و زاریها کردند و حاضران بگفتند
زیادت از آن بود که بزعفران جامه رنگ کنند اگر این علماء و قضات اهل سنت بنا بر تشیع و تقیه میکنند از بیم ترکان
و خوف سلطان موافقت رافضیان باشد و اگر باعتقاد می کنند خلاف ایشان خواجه را نقصان باشد و اگر همه
حنفیان و شافعیان و شیعیان اهل بیت را متابعت کنند پس پندارم که خواجه ازین همه مذهب بیزار است
نه از مذهب شیعه فقط و خارجی است پس باید که بخوزستان و لرستان رود که در آنجا غلبه خارجیان است
و تعزیت حسین ع ابن علی داشتن متابعت قول خدا است چنانچه فرموده قل لا اسئلکم علیه اجرا
الا المودة فی القربی و موافق قول مصطفی است چنانچه گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت له الجنة
تا که گوینده و شنونده در رحمت خدا تعالی باشد و منکرش نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراه و خارجی
و دشمن آل رسول ع انتهی ما اردنا نقله بتغییر یسیر و بعضی امور که عوام و جهال سائر ناس ارتکاب آن میکنند
خلاف مرضی علماء کرام و صلحاء انام است چنانچه قاضی نور الله شوشتری نور الله مرقده در مصائب النواصب
گفته لیس ما یاتی به العوام فی عشرة محرم الحرام مما یرضی به العلماء الکرام و صلحاء الانام
ولا هو مما یختص ببلاد الشیعة بل هو مما جرت به عادة سائر عوام الدهر حتی اهل الروم
وما وراء النهر یعنی نیست آنچه بر روی کار می آرند عوام در ایام عشره محرم الحرام از آنچه پسندیده باشد آنرا

علماء کرام وصلحاء را انام ونه ازان جنس است که مختص ببلاد شیعه باشد بلکه ازان جنس است که جاری شده
بآن عادت سائر عوام الدہر حتی اہل روم وما ورالنہر ومولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشته ع روز عاشورا
ہمه اہل حلب * باب انطاکیه اندر تا بشب * گرد آید مرد وزن جمعی عظیم * ماتم آن خاندان دارد مقیم * ناله و نوحه کنند
اندر بکا * شیعه عاشورا برای کربلا * بشمرند آن ظلمها وامتحان * کز یزید و شمر دید آن خاندان * از غریو و ناله ها
در سر گذشت * پر ہمی گردد ہمه صحرا و دشت * یک غریبی شاعری از ره رسید * روز عاشورا و آن افغان شنید
پس پرسان می شد اندر افتقاد * چیست این غم بر که این ماتم فتاد * آن یکی گفتش که ہے دیوانه * تو نئی شیعه
عدو خانه * روز عاشورا نمیدانی که ہست * ماتم جانی که از قرنی بہ است * پیش مومن کی بود این
غصه خوار * قدر عشق گوش عشق گوشوار * پیش مومن ماتم آن پاک روح * مشتہر باشد ز صد طوفان نوح *
انتہی بکلماته الطیبه **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک میں امام کے دوست
نہیں **اقول** وبشنعین از وجوہ مذکورہ کالشمس فی کبد السماء روشن ومنجلی گردیده که بناء تعزیه
جناب شہید مظلوم مختص ہندوستان نیست و رواج آن در ہندوستان باشاره ہاتف غیب بظہور آمده
چنانچه در نسخه کیفیت شاہان ہند مرقوم است که امیر تیمور صاحب در عمر بست و پنج سالگی بود که از درویشی بکوکب
بلندی طالع وارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنه ہفتصد و ہفتاد و سه ہجری بعد فوت [illegible] خان
نام و والی ولایت توران بود در خطه دلکشای بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرموده و سکه و خطبه بنام خود کرد
و سمرقند را دار السلطنت قرار داد و در اثنای آن بکوفه رسید کوفه را قتل نمود و در کربلا معلی بروضه حضرت
امام حسین علیه السلام باریاب گردید ارشاد شد واز ہاتف غیب ندا بر آمد که بتربت حضرت علیه الرحمه
رفته تبرک بگیر دانچه ارشاد شود بجا آر حسب الامر عالی بتربت آنحضرت رسیده و نشان و یک رومال
عنایت شد و حکم فرمودند که در ہندوستان برو و از غره محرم این ہر دو نشان را ایستاده کرده تا تاریخ دہم محرم
سال بسال فاتحه کرده باشی فتح ہند نصیب شد از انجا مرخص گردیده در ہندوستان آمده و سکه و خطبه
بنام خود جاری کرد و بر تخت دہلی نشست ازان رو در رواج تعزیه مشہور است انتہی ازین عبارت گمان
نشود که ابتدای رواج مذہب امامیه اثنا عشریه در ہندوستان از پادشاه تیمور است چنانچه جناب علامه

دهلوی علیه الرحمه در تذکره اثنا عشریه می فرماید بلکه پیش از تسلط بادشاه جمجاه تیمور و بابر بادشاه در مملکت هندوستان
مذهب امامیه در بلاد هند خصوصاً دکن شیوع تمام یافته یوسف عادل شاه که نخستین عادل شاهیه و فرمان فرمای
بیجاپور شده بود در سنه ثمان و تسعمائه مجلس عظیم ترتیب داده مرزا جهانگیر و حیدر بیگ وغیره را که از امرای
شیعه مذهب بودند و سید احمد صدر و دیگر علما را که آن مذهب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکه در ساوه بودم
روزی بعزم سیر و تفرج متنزهات از شهر بیرون شدم و بهر سوی شتافتم ناگاه با خضر علیه السلام ملاقی شدم جام
آب زلال بدستم داد و فرمود هرگاه سلطنت مملکتی نصیب تو گردد باید که پیوسته سادات و محبان اهل بیت
رسول آخر الزمان صلوات الله علیه و آله را معزز و مکرم داری و همواره در تقویت مذهب اثنا عشریه سعی و همت
خود گماری باخود عهد کرده ام که اگر بادشاه مالک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذهب شیعه را رواج
داده رؤس منابر را بالقاب همایون ائمه اثنا عشر مزین گردانم و همچنین وقتیکه همراه مهاد رگیلانی از دو طرف
آشوب و غوغا در مملکت انداخته بودند نزدیک بود که مملکت از دست برود ائمه اثنا عشر را شفیع گردانیده بعهد دانسته بجناب
واقف الضمایر عهد بستم که بعد فراغ از آن مهم در ترویج مذهب شیعه اثنا عشری بکوشم اکنون درین باب چه میگوئید
بعضی گفتند مبارک است بسم الله و بعضی شرائط حزم و احتیاط مرعی داشته معروض داشتند که بنای سلطنت
تازگی وقوع یافته و سلطان محمود وارث ملک هنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر
نیز سنیان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاه سرکار نیز حنفی مذهب اند مبادا فتنه حادث گردد که دست تدارک
از دامن آن کوتاه گردد عادل شاه سر بجیب تامل و تفکر فرو برده گفت هرگاه من بعهد قائم خدا تعالی حافظ
و حامی خواهد بود قضا را در میان اوان از ایران خبر رسید که شاه اسمعیل صفوی خطبه ائمه اثنا عشر خوانده
آن مذهب را رواج داد یوسف عادل شاه از استماع خبر بهجت اثر بیشتر ساعی گشته روز جمعه ماه ذی حجه
سال مذکور در مسجد جامع در قلعه ارک بیجاپور خود حاضر شده نقیب خان که از سادات عظیم الشان
مدینه رسول الله بود بر منبر شده نخست در اذان کلمه اشهد ان علیا ولی الله افزود و بعد از آن خطبه بنام نامی
ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم الی یوم القیمه خوانده نام باقی صحابه از خطبه بیفگند و او نخستین کسی است که در
هندوستان خطبه ائمه اثنا عشر خوانده گویند چون یوسف عادل شاه خطبه ائمه معصومین خوانده و مذهب شیعه

را رواج و رواج بسیارے از امرا بمقتضای الناس علی دین ملوکهم مذهب شیعه اختیار نمودند بکذا فی تاریخ
فرشته چه از وقوع این سانحه بچند سال بنا بر وقوع خارق عادت برهان نظام شاه والی احمدنگر نیز بارشاد
شاه طاهر طاب ثراه بمذهب اثنا عشریه در آمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شهر و سکنهٔ آن حدود نیز بمذ
مذهب امامیه در آمدند تفصیل این اجمال بنا بر آنچه در تاریخ فرشته نوشته بطریق اختصار قلمی می گردد میگویند
شاه طاهر که از سادات خواندیه است و نسب شریفش بدین موجب شاه طاهر بن شاه رضی الدین بن المولی
مومن شاه بن شاه مومن بن محمد خور شاه زر روز الملقب بشمس تبریزی بن شاه بن احمد العالم بن مولی محمد
بن مولی جلال الدین بن گیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی
مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاهر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبد الله المهدی
و نسب عبد الله المهدی با امام جعفر صادق علیه السلام منتهی می شود بروایت مشهور بدین نهج شده عبد الله بن
الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیه السلام سادات خواندیه
همواره نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجاده نشینی بشاه طاهر حسینی رسید
و رتبهٔ او در علوم ظاهری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شهامت شان و مشرب محمدی و جمال
یوسفی از آبا و اجداد در گذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین وغیره دست ارادت بدامنش مستحکم ساختند
باعث شهرت عظیم شد بدانکه کبران و ساعیان خاطر پادشاه عصر غفران پناه شاه اسمعیل صفوی که در آن وقت
فرمان فرمای ایران بود بر شاه طاهر متغیر ساختند شاه طاهر بنا بر ضرورت با اهل و عیال متوجه دکن شده
بعد از استسعاد حج بیت الله و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمه کرام علیهم الصلوٰة والسلام
وارد قلعه پریده شده مخدوم خواجه جهان دکنی که از امرای سلاطین بهمنیه بود از قدوم سعادت لزوم او
خبر یافته با نواع تعظیم و تکریم تلقی نمود و بمبالغه و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرأت کتب
علمی مشغول گشتند قضارا دران مدت برهان نظام شاه خلاف عادت استاد خود مولانا پیر محمد شروانی
را که سرآمد فضلای دکن بودند برسم رسالت نزد خواجه جهان فرستاده و در آنجا بخدمت فیض بخش
شاه طاهر رسیده ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت تشکر و نعمت غیر مترقبه دانسته

قریب یکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب یکسال بتقریبات انگیخته در آنجا ماند چون باحمدنگر
مراجعت کرد بخدمت برهان شاه مشرف گردید آنجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین
سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان
فاضلی و عالمی ندیده بودم معزز گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود باصغای فضائل و کمالات
شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زمان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته بمصحوب ملا
پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه — چو باد صبح گذر کن سوی حدیقهٔ انس * چو سرو ناز قدم رنجه
کن بدین گلزار * خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان و عشرین و
تسعمائه روانهٔ احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام بشهر در آوردند
برهان شاه بعد ملاقات مشمول عنایت خسروانه ساخته از جملهٔ مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایهٔ قدر و منزلتش
رفیع تر گشته روز بروز ارتقا گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی سلطان بهادر گجراتی باستدعای برهان شاه
درون قلعهٔ احمدنگر هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات
در آنجا حاضر شده بدوزانوی ادب می نشست بعد از آنکه مدتی برین نهج گذشت طایفهٔ مهدویه جونپوری را که
از ایشان فریب خورده حضرت خود بیکی از انها داده بود از بلدهٔ احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبدالقادر
که برادر اعیانی شهزاده حسین بود سوء مزاجی بهم رسانیده تپ محرقه کرد برهان شاه که بوی نهایت محبت داشت
مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکمای مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجهٔ این فرزند دلبند
مساعی جمیله مبذول دارند و اگر دانند که قدری از جگر جهت دوای در کار است مضایقه ندارم پهلو شکافته
جگرم برآورند و صرف علاج نمایند قضا را هر چند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نگشت روز بروز
مرض زیاده گردید کار بجای رسید که برهان شاه بگفتهٔ مهامنده بحجابتر نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد
و از کافر و مسلمان کسی نماند که از دریوزه دعای خیر نه کرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثنا عشری
بود درین وقت فرصت یافته معروض داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن
صد هزار خطر می بینم برهان شاه که در حصول شفای فرزند باقصی الغایت می کوشید از شنیدن این سخن بیتاب

بدامن شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد
بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از بیگانه اندیشه ندارم از ان میترسم
که موافق طبع مقدس شهریار نباید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از بیش مشتاق شنیدن طریق شفای
فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرأت نموده بار اول همین قدر گفت که عهد و نذر بکنید که اگر پادشاهزاده
عبد القادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی در ره حضرات ائمه اثنا عشر باولاد ایشان که عبارت از سادات اند واصل
سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن
عم محمد مصطفیٰ و شوهر بی بی فاطمه زهرا ع دوم امام حسن و سیوم امام حسین فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان
یک یک را بنام و صفت خاطر نشان کرد برهان شاه گفت من حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده
بودم بعد از ان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به تخانه زر ها فرستاده باشم و نذر ها کرده چه شود
که بنام فرزندان علی ع و فاطمه زهرا ع او از هم نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام
ایشان نیست مدعای دیگر است اگر پادشاه با من عهد کند که آنچه عرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد آزاری بمن
نرساند و همراه فرزندان رخصت کند هر آئینه مکنون خاطر بطریق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده
لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغهٔ واللہ و باللہ و مصحف اقدس قسم یاد کرد که بتو آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری
نیز بتو مضرت رساند
برآرنده آسمان و زمین ✤ که دوما یه دار و جهان و همین ✤ خدائی که دو هر که آگاه نیست ✤
خرد را بدان چیز در راه نیست ✤ که از ما نبینی بجز لطف و مهر ✤ وگر از روش باز ماند سپهر ✤ چون خاطر شاه طاهر فی الجمله
جمع شد زبان بدعا و ثنا گشاده گفت امشب که شب جمعه است پادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب و
منزلت حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام در همین شب شهزاده عبد القادر را شفا بخشد
خطبه ائمه اثنا عشر خوانده در ترویج مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که اصلا گمان شفای فرزند نداشت و
از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست
بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت
الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک بسر خود عبد القادر نشسته هرچند سعی می نمود که لحاف بر وی

پوشاند و تصرف هوا نشود از حدت و حرارت تپ دست و پا زرده دوری کرد برهان شاه آن مشاهده آن
حالت پس گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان ماست آرامش بکنید و لحاف از بالای
او برانداز دید تا نسیم دریا بر وی وزد و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر بجان محزون و ملول سر به بستر گذاشته
بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در همراه و طرف او شش کس اند برهان شاه پیش
رفته سلام کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که همین دیار اند دوازده
امام اند درین اثنا حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندانش
عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر نگذری و تخلف ننمائی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار
شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه وی که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانیدید
گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالای سر پوشیده شد از مشاهده چنین حال خوف
و دهشت بر ما نوعی غالب گشت که مجال سخن نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ
نمانده و بخلاف شبهای دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر آلهی بتقدیم رسانید سحر آن وقت یکی از
خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد شاه طاهر که دست از سر برداشته جبین عجز بر سنگ درگاه
سلطان بی نیاز گذاشته شفای عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور در وقت سحر مضطرب گشت
که مبادا پادشاه از گفته او آزرده شده باشد و فاسد متخیل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه
آن نذر را مبارک ندیده منتظر آن حال یکی دیگر آمد خوف و هراس بیشتر گشت و بعد ازان هفت هشت کس
متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهلبیت را وداع کرده بمجلس
پادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد برخلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده دستش
گرفته بر بالین عبدالقادر برده گفت آنچه لوازم مذهب اثنا عشری است تلقین کن تا بدان قیام نمایم شاه طاهر او را
معانقه کرده گفت اول پادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت القدر
صبر ندارم نخست آن مذهب اختیار می کنم بعد ازان آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدائی که
جان من بقبضه اوست نگویم تا بر حقیقت حال اطلاع نیابم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل بیان

گفت شاه طاهر باطمینان خاطر نام دوازده امام و مناقب ایشان یکیک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدای ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت بیت چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی ✽ آن شب قدر که این تازه براتم دادند
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمنه و دیگر فرزندان از ذکور و اناث و سائر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشته
لوای محبت اهلبیت علم افراشتند و چون خورشید خاور با تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر بر آورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از عجلت و شتاب مانع آمده گفت صلاح دران است
که اول علما هر چهار مذهب را جمع کرده بگویند که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد استاد و ملا داؤد و افضل نائب و دیگر علما چهار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز درون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود بحث می نمودند و هر یک از روی جد و جهد بر حقیقت مذهب خود براهین
اقامت کرده دلائل دیگران تقریع می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته از آنکه باکثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد ازانکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین منوال گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صحبتی مشاهده می شود هرگاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگر مشخص نشود و هر کدام دعوی
صحت مذهب خود نمایند یکی ازینها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد تا حق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشریه گویند اگر حکم شود نیز کتب ایشان را حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علمای آن طائفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تجسس بسیار پیدا کردند و با علمای چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیحین و بسیاری از کتب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علما از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف بتفصیل باز گفت پس اکثر علمای مجلس متهم شدند
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران و منصب داران و سلحه داران و شاگرد پیشه و جلوداران و فیلبانان

قریب سته هزار کس مذهب تشیع دران اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سوامی حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصله بسیار صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان شاه در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابله قلعه احمدنگر برنج و سنگ مدرسه ساخته آنرا النگر دوازده امام علیهم السلام نام نهاد و قصبه چنور و سنور را استاد ورچند قریه دیگر وقف آن کرده هر روز دو وقت آش پخته بمومنان میداد و شاه طاهر همگی همت بر رفعت خانه نظام شاهیه گماشته در عهد وآن شد که محبان خاندان رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانه شاهی زرها بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات و غیره فرستاده طالب قدوم مردم صاحب علم شد در اندک مدت خلاصه اقالیم سبعه جمع گشته احمدنگر رشک گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه معین الدین صاعدی بگجرات آمده متهادران حدود می بود چون شاه طاهر مبلغ دوازده هزار هون از برهان شاه گرفته جهته خرج راه او فرستاد باحمدنگر آمده از مجلسیان حضور پادشاهی شد همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی گل آشنئی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و ایوب و ابوالبرکه ملا عزیز الله گیلانی و ملا محمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمدنگر تشریف آورده بمناصب ارجمند فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در اثنای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته میگوید که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله را شبیه است بخواب غازان خان بادشاه ایران و شیعه شدن او چه که اتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد ازان که مسلمان شد دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دید و در هر مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسند نشین بارگاه نبوت بود حضرت خاتم الانبیا تعریف حضرت کرده گفت که می باید نسبت باهلبیت من طریق اخلاص سلوک نمائی و پیروی ایشان کرده سادات را گرامی داری ازین سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخر الزمان در صفحه جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه ساخته بهریک مناصب مناسب رجوع فرموده و در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و به بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم در

قواعد محبت و اخلاص بنسبت بجناب ولایت انتساب و یازده فرزندان او سفارش کردمن انچه لوازم اخلاص و خدمتگاری است بنسبت با نیشان بجا می آرم و غازان خان از کمال محبت که با اہلبیت داشت درحین رحلت برادر خود او لجایتو سلطان راکہ بسلطان محمد خدا بندہ شہرت دارد بمحبت اہلبیت وصیت فرمود آن بادشاہ کار از برادر گذرانیدہ مذہب شیعہ اختیار کرد و نام دوازدہ امام را در خطبہ و سکہ ثبت نمودہ نام باقی صحابہ عظام را ساقط ساخت انتہی مولف گوید کہ اگر مذہب اما میہ حق است احوال دیگر مذاہب چون خواہد بود و اگر مذہب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب در ترویج آن مذہب چہ معنے دارد اللہم افتح بیننا و بین قومنا بالحق وانت خیر الفاتحین امید کہ چون عزیزان معاملہ فہم کار آگاہ بدین جا رسند سرسری نگذرند و امعان نظر فرمودہ زمام التفات از دست ندہند کہ محل تامل و مقام تفکر است **قال المخاطب** اول حضرت رسول اللہ کو اپنی زندگی میں حضرت امام حسین علیہ السلام کے شہید ہونے کی خبر ہوئی تھی حضرت جبرئیل علیہ السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کردی تھی تسپر بھی رسول خدا نے کہیں نہیں فرمایا کہ ہرسال اسطرح کی ترتیبیں گنبد دار ابرک بانس وغیرہ سے باندی اور علم ہر شہر میں حضرت امام حسین علیہ السلام کے نام کو بنایا کیجیو کوئی ضعیف حدیث بھی اسمیں روایت ہوئی **اقول** اے مستعین در حدیث صحیح وارد شدہ کہ بوقت خبر دادن جبرئیل علیہ السلام شہادت امام جلیل علیہ السلام آنحضرت صلعم از ہر دو چشم مبارک اشکہای حسرت ریختند چنانچہ شاہ عبد العزیز در رسالہ سر الشہادتین نوشتہ و اخرج الحاکم و البیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم یوماً بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی التفاتۃ فاذا عینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم تہریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ھذا واتانی بتربتہ من تربۃ حمراء الخ و بعد ملاحظہ حدیث مذکور از نظر انصاف افادہ فرمایند کہ در مصائب جناب امام مظلوم گریہ کردن سنت پیغمبر خدا است و یا بدعت اہل ہوا در صورت اولی تارک سنت کیست و بحالت ثانیہ گریہ پیغمبر را جواب چیست و ملا حسین واعظ در روضۃ الشہدا گفتہ گریہ درین ماتم موجب حصول رضای ربانی و سبب وصول ریاض جاودانی ست چنانچہ در حدیث آمدہ من بکی علی الحسین او ابکی وجبت لہ الجنۃ

یعنی ہر کہ بر حسین بگرید یا دیگری را بگریاند سزاوار باشد کہ او را در بہشت برند و جار اللہ زمخشری می فرماید
کہ ہر کہ بگرید بہشت مر او را واجب می شود و ہر کہ خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبہ بقوم فھو منھم در وعدہ
وجبت لہ الجنۃ داخل است انتھی و مخاطب والا مقام در معنی تباکی کہ جار اللہ زمخشری بیان کردہ و وجوب بہشت
برای آن تصریح نمودہ تامل نکند چہ تباکی معینہ مشابہ تواجد است و برای تواجد اہل حال آنچہ مراتب بیان
کردہ اند بوجہ غایت شہرت محتاج نقل عبارت نیست فافہم ولا تغفل و چون این نقش تازہ بر صفحہ خاطر
حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند کہ در ما سبق بتشریح تمام و توضیح تام رقم پذیر شدہ کہ تعزیہ کہ عبارت است
از نقل روضہ انور و تربت کہ اشارت است بنقل قبر مطہر اعانت بر بکا میدہد و امر یکہ بر بکای کذائی کہ بطریقہ
انیقہ جناب رسول زمان علیہ والہ الصلوات من اللہ المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد معین
بود ظاہر است کہ مورث استحقاق ثواب فراوان و مستخلص از عذاب بے پایان خواہد بود و ہم حدیثی کہ
بر اباحت نقل قبر کہ تعزیہ شریف نیز از ان قبیل است دلالت دارد در ما تقدم تحریر یافتہ فتذکر و بطریق
تنزل میگوییم کہ برای انعقاد محفل میلاد شریف بماہ ربیع الاول ہر سال حدیثی ضعیف ہم وارد نشدہ و
جمہور اہلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب دانستہ برای مجلس کنندہ ثواب ہا مقرر کردہ اند
کما قال الشیخ الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ فالجواب الجواب
قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ پیغمبر خدا فرا سی باتین کھانے پینے حاضر و پیشاب اور مستحب اور اداب
کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام بھی ایکبار نلیا اور مصیبت بین کہیں مرثیے اور کتاب اور نوحہ اور
تنبوں کا حکم ندیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** وہ نشنیدن آنچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۷۵ گفتہ آنحضرت صلعم دید حمزہ را کہ کشتہ شدہ و
مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ نمی شدم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جائی ایستادگی
غصہ ناک سازندہ تر مرا ازینجا و منقول است از ابن مسعود کہ گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر
ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب ایستاد بر جنازہ وی و گریہ کرد و بر داشت آواز تا بیہوش
شد و فرمود کہ یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا اسد اللہ واسد رسولہ یا حمزہ یا فاعل الخیرات یا حمزہ

یا کاشف الکربات یا حمزه یا ذابّ عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که در زبده
و بسیط افتی فریاد و آه و ناله نیز بوجوه آمده است والله اعلم انتهی و بصفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ و ۱۵۳ نوشته وحشی میگوید
اتفاقا در جنگگاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را در هم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارز می طلبید حمزه بر آمد و
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه نیکو می انداختم چنانکه حربه من کم خطا کردے
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه خود را بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
دیدم که حمزه متوجه من شد من روی بفرار آوردم پس در راه بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند و گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند برفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگرش را بر آوردم و بنزد هند بردم و گفتم اینک جگر حمزه قاتل پدرت از من بستد
و آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا بوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را بنزد من بیار یا
این سیاه فاسی القلب این را پیش خود کرد و هند جامه و حلی و زیور خود را تمام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه روم ده دینار زر سرخ بتو دهم آنگاه گفت بمن نمای که مصرع وی کجا است او را بدانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد بجهت مضغ جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خواندند مروی است که بعد از آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت ما فعل عمی ما فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد و گریه شد و مراجعت نمود و آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا آنگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
بمانند آنچه عقاب کرده شده اید شما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و از آن داعیه در گذشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرده و در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و بگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

و حضر کردی او را اخذ انتقامی از درون ایشان و آورده اند که چون صفیه عمه رسول الله صلعم همشیره حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم به پسر وی زبیر بن العوام فرمود والده خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضة الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمد و وی و فاطمه می گریستند و بگریه ایشان آنحضرت
نیز بگریه درآمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشتند و بعد فاصله قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول را صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد و عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید دوید و در آنحالت
نظر کرد علی ابن ابیطالب را که بر پهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که برادران خود ملحق نه
گشتی علی گفت لا اکفر بعد الایمان ان لی بک اسوة آیا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا بشما کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم درین حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاهدار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آنقوم شد و دمار از روزگار شان برآورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستاد و آمده است که در آنزمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد بجامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربه ملائکه مخصوص بغزوه بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوه بدر گذشت و گفتیم من و الله اعلم تواند که نزول ملائکه هزار بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند در اینجا باشد و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی با تو می برد آنحضرت فرمود انه منی و انا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت و انا منکما من از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمه ذکر اینواقعه

ببسط مرقوم است و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان است در آسمان می گوید لافتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار انتهی و در روضۃ الاحباب می گوید که این حدیث را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اہل سیر در کتب خویش آورده اند و لیکن ذہبی که محک رجال است در میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است و اللہ اعلم گفت بنده مسکین حصہ اللہ بمزید الیقین که ظاہر اقصہ نادعلیا مظہر العجائب ہم درین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث ہیچ ذکر آن نکرده اند واللہ اعلم و بالجمله وی رضی اللہ عنه حق مبارزت و محاربت و جلاوت و شجاعت بجائی آورده که فوق آن تصور نتوان کرد و روایتیست از قیس که وی از پدرش سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم اللہ وجہہ که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چہار ضربه از آن بر زمین افتادم و ہر بار که می افتادم مردی خوبروی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا برپای می کرد و میگفت متوجہ کافران شو که تو در طاعت خدا و رسول اوئی و ایشان ہر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ این واقعه را بحضرت رسالت عرض کردم آن سرور فرمود صلی اللہ علیه المعبود که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود تنبیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چه آنحضرت صلعم فرمود ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج البزار و الطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد اللہ والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول اللہ صلعم انا مدینة العلم و علی بابها والحدیث الحادی والثلثون اخرج ابو نعیم وابن عساکر عن ابی لیلی ان رسول اللہ صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مؤمن آل یسین الذی قال یاقوم اتبعوا المرسلین وحزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول ربی اللہ و علی ابن ابیطالب والحدیث الثانی والثلثون اخرج الخطیب عن انس ان النبی صلعم قال عنوان صحیفة المومن حب علی ابن ابیطالب والحدیث الرابع

والثلثون اخرج الدار قطنی فی الافراد عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال علی باب حطة من دخل منه کان مومنا ومن خرج منه کان کافر الحدیث الخامس والثلثون
وور ترجمه صواعق محرقه نوشته وور یک روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک
بآن رسیده که من مقبوض شوم واز میان شما بیرون روم وقبل ازین با شما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا
عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را واهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی
الله عنه را گرفته بلند ساخت وفرمود هذا علی مع القران والقران مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض
فاسألهما ما خلفتم این علی با قرانست وقران با علی است از یکدیگر جدا نخواهید بود تا وقتیکه وارد شوید بر من در حوض
پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من وامام احمد در مناقب بحدیث طویل
روایت کرده من مات یحبک بعد موتک ختم الله له بالامن والایمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد
از موت تو بمحبت ودوستی تو بمیرد خدا تعالی ختم کار او بامن وایمان خواهد کرد تا روز قیامت وبروایت
دار قطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شوری بودند حدیثی طویل گفت واز انجمله بود آنکه فرمود
از شما سوال میکنم که آیا در میان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسیم النار یوم
القیمة ودر معنی این حدیث است حدیثی که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله
تعالی عنه را گفت انت قسیم الجنة والنار فیوم القیمة تقول للنار هذا لی وهذا لک یعنی تو قسمت کننده
بهشت ودوزخی ودوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند وآن گروه
یعنی اهل بهشت حصه تو مرویست از ابن سمان که قال رسول الله صلعم لا یجوز احد الصراط الا من کتب له علی الجواز
یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را نوشته و روایت کرد طبرانی وابن ابی حاتم از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه یا ایها الذین امنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه
علی امیر وشریف آن بود که خدا تعالی در چند مکان اصحاب محمد را معاتب ساخت وذکر علی نکرد مگر بخیر وخوبی
وابن عساکر از ابن عباس ایضا روایت کرده که گفت قران نازل نشد در شان احدی آنقدر که در
شان علی نازل شد وایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی نازل شد وایضا

اخرج الخطیب عن انس والدیلمی عن ابن عباس ان النبی صلعم قال علی منی بمنزلة راسی من بدنی

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نمی گفتند که از من سؤال
کنید آنچه خواهید مگر علی رض که سلونی میگفت و از جمله کرامات ظاهره علی رض آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت
رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می شد و علی رض نماز عصر نگذارده بود پیغمبر صلعم فارغ نشد
تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتک وطاعة رسولک فاردد علیه
الشمس فطلعت بعد ما غربت یعنی بار خدایا علی رض در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را
برای وی باز گردان پس آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله
بن احمد بن حنبل که گفت از حال علی رض و معاویه از پدر خود سؤال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء
ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله فاطروه کیادا منهم له یعنی بدانکه علی رض کثیر الاعدا
بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا نقصی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه
و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آن مرد کردند بجهت آنکه در دل بود از جهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده
که آیه تطهیر در شأن پنج کس نازل شد پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعاً
بدین لفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة ای انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا
فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام و فی علی و حسن و حسین و فاطمة رض و طبرانی نیز روایت کرده و مسلم با ابن طریق
روایت کرده که رسول الله صلعم ایشان را در زیر کسای یعنی عبائی که بر وی بود در آورد و این آیه بر خواند و بصحت
رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی و خاصتی اذهب
عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا یعنی خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند ببر از ایشان گناه را و پاک
گردان ایشان را پاک کردنی آنگاه ام سلمه رض گفت من نیز با ایشانم ای رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انک علی
خیر و مر دلیستی بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که
واجب است بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی
عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علی رض روایت کرده اند

که فرمود در شان اهلبیت آیتی نازل شده و حفظ مودت ایشان نکند مگر مومنی بعد ازان این آیه برخواند قل
لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و نیز طبرانی از حسن رض روایت کرده اند از چند طریق اسناد که
بعضی ازان اسناد حسن است که وی رضی الله تعالی عنه خطبه خواند از انجمله این بود که گفت من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم هر کس مرا می شناسد شناسد و هر کس که مرا نمی شناسد بس
من حسن بن محمدم صلی الله علیه وسلم بعد ازان این آیه برخواند واتبعت ملة ابراهیم گفت انا ابن البشیر
وانا ابن النذیر من پسر آنکسم که بشارت دهنده و بیم کننده بود و من از اهل بیتم که خدا تعالے
دوستی ایشان فرض ساخته است مودت و موالات ایشان را در آنچه بر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شده قل لا
اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی ومن یقترف حسنة نزد له فیها حسنا اقتراف
حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اهلبیت است و طبرانی از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت
کرده که چون از واقعه پدرش حسین رض وی را اسیر کرده بجانب شام بردند شخصی از اجلاف شام در شهر با وی ملاقات
کرده گفت الحمد لله که خدا تعالی شمارا بقتل بیخ استاصل گردانیده و قطع فتنه شد امام زین العابدین رضی
الله عنه مر آنشخص را گفت آیا نخوانده قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی آنشخص گفت
قربی درین آیه شمائید گفت بلی مراد ازین قربی ماییم انتهی ملخصا و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة در صفحه ۲۱۳
می فرماید القصه محاربه و مقاتله میان دو لشکر واقع شد خصوصا از علی مرتضی رض درین محاربه خندق مبارزه
و مقاتلها واقع شد از حد قیاس و عقل بیرون چنانکه در اخبار وارد شده است لضربة علی بن ابیطالب
یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامة کذا فی روضة الاحباب
و آنحضرت دعا کرد در حق مرتضی و شمشیر خود را که ذو الفقار نام داشت بوی عطا فرمود انتهی چون نبذی
از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قولی مختصر از مسائل عجیبه علما باید شنید که اکابر ایشان حدیث قدسی
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار و ناد علیا را انکار نمایند کما مر فی مدارج النبوة و حدیث انا
مدینة العلم وعلی بابها و حدیث رجوع شمس و نزول آیه ذوی القربی در حق اهلبیت و نزول
آیه تطهیر در شان آل عبا چنانچه سابقا گذشته صحیح بدارند کما فی الصواعق المحرقة والتحفة العزیزیة

جناب افضل المحققین علامه دهلوی طاب ثراه در ترجمه اثناعشریه می فرمایند اما جانفشانی و امداد و اعانت
علمای اهل سنت در باره اهل بیت رسالت علیهم السلام نیز ظاهر و باهر محتاج به بیان نیست جمهور ایشان برای ادنی
شیخ مجهولی که متحلی از فضائل و فواضل نفسانی و متحلی بزی اهل روحانی باشد هزاران مناقب روایت می
کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تصحیح نموده اثبات فضائلش می نمایند چون نوبت بحضرت
امیر المومنین علیه السلام می رسد احادیث صحیحه را تکذیب و تضعیف می نمایند و هرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلات
بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه آنها واضح و لایح است و ذکر آن درین مقام موجب
اطالت کلام است بمفاد ما لا یدرک کله لا یترک کله بر یک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو حاتم
و طبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و بروایت دیگر ترمذی
چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها با آنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علمای متاخرین تحسین فرموده
اهل سنت بنا بر عادت مستمره خود اولاً بدفع صدور حکم بوضع نموده بعضی علما را آنها بلحاظ تصحیح حاکم و تحسین بعضی
متاخرین لابد دیگر دل شاد کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که مراد از علی معنی لغوی آنست یعنی
مر شهر علم و بلند است دروازه آن شهر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و تشبث بعضهم فاجاب بان معنی
و علی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرأ به یعقوب انتهی بر ناظر
خبیر ضعف این تاویل واضح است بعضی متنبه بضعف این توجیه شده در صدد معارضه آن در آمده در مقابل آن
حدیث دیگر وضع نمودند و آن اینست انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان
سقفها و علی بابها و آثار و مخائل وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف خانه
را معمول است سقف شهر در نهایت غرابت است مگر اینکه مراد از سقف شهر سقیفه بنی ساعده بوده
باشد که اساس آنچنان شهر را سقفی چنین در کار است انتهی چون این ذکر طوالت میخواهد و مقام از بیان آن
ابی است لهذا اندکی از حدیث رد شمس اختتام این مقالات می کنم در ترجمه صواعق محرقه گفته که طحاوی و قاضی
عیاض گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیث حسن است و غیر او از علما
متابعت او نموده و رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است الخ و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة

جلد دوم صفحه ۱۳۳ از نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است این حدیث را طحاوی و وی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود رجوع کرد از آن بحنفیه در شرح مشکلات الآثار و حکایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است در مرتبه احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
مر کسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسماء زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بی شک و در سند وی احمد
بن داود است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دار قطنی گفته است و ابن حبان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته این حدیث باطل و از
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فائده آن را و ندانسته که صلاة عصر
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس ادائی کرد آن را و تحقیق اقرار کرده است ابن تیمیه تصنیفی علیحده در
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطرق وی و رجال وی [گفته که وی] موضوع است و گفته که عجب است از
قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده صحت
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قائل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس ادائی گردانید او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بغیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عائد گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه باعاده وقت باشد و نیز بعد از اعتراف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف
تردد است نه جزم نه بطلان و انکار با وجودیکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آن را تصحیح کرده باشند و ابن
جوزی مستعجل است در حکم بوضع و ادعای آن و وثوق نیست بقول وی درین باب انتهی و درین باب
حکایتی است عجیب که سید علیخان مدنی در انوار الربیع آورده که ابو منصور مظفر واعظی را اتفاق افتاد که در
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تنمیق و تزئین می داد و ذکر فضائل
اهل بیت می نمود درین اثنا قطعه ابری ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب کردند
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرد لا تغربی

یا شمس حتی ینقضی * مدحی لآل المصطفی ولنجله * واثنی عنانک اذ اردت ثناءهم * انسیت
اذ کان الوقوف لاجله * ان کان للمولی وقوفک فلیکن * هذا الوقوف لخیله ولرجله *
فطلعت الشمس من تحت الغیم عند انتهاء الابیات فلا یدری ما رمی علیه من الاموال
والثیاب یومئذ انتهی وهکذا فی ترجمة الصواعق و در باب علاء الدین علیه الرحمة در کشف الیقین
آورده که بعض از علما در محله ذکر فضائل اهل بیت اطهار می کرد تا آنکه آفتاب قریب بغروب رسیده از افق جدا گردیده
بهم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب و گفت شعر لا تغربی یا شمس حتی ینقضی مدحی
لصنو المصطفی ولنجله * واثنی عنانک ان عزمت ثناءه * انسیت یومک اذ رددت لاجله
ان کان للمولی وقوفک فلیکن * هذا الوقوف لخیله ولرجله پس آفتاب آمد و افق روشن گردید تا آنکه مدح آنجناب باتمام
رسید چونکه سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص و عوام نقل کردند و نقلش متواتر رسید انتهی *
کجا بودم اکنون کجا آمدم * ز جایی رفتم اما بجا آمدم * الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبدالحق در مدارج النبوة
بصفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ می نویسد آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه
دختر حمزه بسر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آید هر چند تفحص نمود پدر خود را در میان ندید
صدیق را پرسید پدر من کجا است که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق بسوخت و آب در دیده گردانید فرمود
اینک آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد عنان مرکب خواجه را بگرفت و گفت یا
رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله این سخن بوی خون می آید و اشک
از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز موافقت او در گریه در آمدند بعد از آن گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت
شهادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد حزن و شفقت و ناله آن ضعیفه
زیاده گشت و در اینجا حکایتی غریب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر
خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود لکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بروی گریه کنند
ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند و بروی بگریند آنگاه بخانه
خویش آیند و بر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام و خفتن بخانه حمزه آمدند و تا نیم شب بروی

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد آواز گریه زنان از خانه حمزه شنید پرسید که اینچه
آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو می گریند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکن و عن
اولادکن و اولاد اولادکن انتهی اولاً ارشاد آنحضرت لا بواکی له ثانیاً دعا فرمودن بالفاظ رضی
الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن و ثالثاً گریه کردن و صیحه فرمودن آنحضرت بر نعش حضرت حمزه و
وگریه کردن یاران بموافقت آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرقوم قلم شکسته رقم گردیده نقل
جلی است بر بنای آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز به بشارت رضامندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب خاصان خدا نموده و هو المقصود ههنا دوم آنکه بعد وقوع حادثه عظمی
مصیبت کبری اعنی شهادت جناب سید الشهداء علیه التحیة والثنا جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در همین ماتم محزون و گریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۵۹
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی اقره القنار گفت در آمدم بر ام سلمه و دیدم او را می گریه گفتم چه
چیز در گریه آورده ترا یا ام سلمه گفت الآن رسول خدا صلعم را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است ام
می گریه گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که واقع شده است انتهی پس اتباع
آنحضرت احق باتباع اصحاب است و هو المطلوب و المقصود سیوم آنکه عادت صحابه بوده که هرگاه
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رساله غایة المرام در صفحه ۲۶ نوشته و قال القاضی ابو الفضل
العیاض فی فصل الخطاب صحابه چون یاد پیغمبر می کردند خاشع می بودند و پوست بر تن ایشان
می برخاست و گریه می کردند الخ چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۱۰۵ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این شنید
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که چون من بمیرم تو گریه می کنی و دست مبارک آنحضرت اشک از چهره
فاطمه رضی الله عنها پاک کرده و دلداریها و بشارتها داده و در بعضی روایات حدیث خبر موت آنحضرت و گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو پیشتر لاحق میشوی بمن و تو سیده نساء جنت خواهی بود و در حدیث آمده و گفت یا ابتاه
و برادر مفارقت من صبری کرامت فرمائی فاطمه گفت وا کرباه فرمود آنحضرت نیست هیچ کرب و اندوه بر
پدر تو بعد از امروز یعنی کرب و اندوه بسبب شدت الم و [illegible] موت [illegible] بواسطه علاقه جسمانی و تعلقات

بدنی که لازمهٔ بشریت است می باشد آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر پس فاطمه حسن و حسین را
علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری
کردند که از گریهٔ ایشان هر که در خانه بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را بوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت
ایشان صحابه و تمامهٔ امت را وصیت فرمود و در روایتی آمده که آنها که بر در حجره بودند نیز گریستند چون آواز
گریهٔ ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیه السلام نیز بگریست ام سلمه گفت یا رسول الله تو را گناهان گذشته
و آینده تو معفور گشته موجب گریه چیست فرمود گریهٔ من برای رحم و شفقت بر امت است که آیا بعد از
من حال ایشان به کجا خواهد رسید بعد از آن عائشه پیش رفت و گفت یا رسول الله چشم بگشای و در
من نگاهی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بگشاد و فرمود ای عائشه نزدیک شو فرمود که دیروز
که وصیت کردم همان است باید که بموجب آن عمل کنی و حفصه نیز پیش رفت و با وی سخنوری که با عائشه مکالمه
فرموده با حفصه نیز گفت و تمامهٔ ازواج مطهره را وصیت کرد بعد از آن فرمود برادر من علی را بیارید علی
بیامد و بر بالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بزانوی خویش نهاد و آن سرور فرمود ای علی فلان
یهودی پیش من چندین مبلغ دارد که از وی برای تجهیز لشکر اسامه بقرض گرفته بودم زنهار که حق او را
از ذمهٔ من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواهی بود که در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من
مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که مردم دنیا اختیار کنند باید که آخرت
را اختیار کنی انتهی چون مردم نکته سنج درین مقام بر سند ارشاد آنحضرت را صلعم که بعد از من مکروهات بتو
خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که دنیا اختیار کنند باید که تو آخرت را اختیار کنی نیک
تامل نمایند که مصداق این بجز خلافت خلفا ثلثه نیست فافهم ولا تکن من الغافلین و جناب افضل المحققین
و سید المدققین سحبان زمان حضرت سبحانعلی خان اعلی الله مقامه فی فرادیس الجنان در وجیزه می فرماید
و از آیات زاهره و حجج باهره که دلالت قطعی بر غصب خلافت از خلیفهٔ بر حق دارد و اگر بتحاریر علما جمیع شوند و
قادر بر شق شعر باشند و بعرف فتاتی غور را غریق لجهٔ خوض و غور سازند سر مو رفع این اشکال متعذر التقضی
نتوانند کرد حدیثی است که صاحب کتاب ریاض النضرة با اینهمه تعصب که تا لیفش پیدا است بکتاب مذکور نقل

کرده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله یا علی کیف انت اذا زهد الناس فی الآخرة
ورغبوا فی الدنیا واکلوا التراث اکلاً لمّاً واحبّوا المال حبّاً جمّاً واتخذوا دین الله دغلا
ومال الله دولاً فقلت اترکهم وما اختاروا واختار الله ورسوله والدار الآخرة واصبر علی مصیبات
الدنیا وبلواها حتی الحق بک ان شاء الله تعالی قال صدقت اللهم افعل ذلک به اخرجه الحافظ الثقفی فی الاربعین
حالیا این فاقد الادراک بخدمت علمای سنیه عرضه میدهد که وقوع ما اخبر به مخبر الصادق لابد منه هم از اشخاص
مشار الیهم وهم از حضرت مرتضوی پس بنده میپرسم که ان اشخاص موصوف بصفات کذائیه که امیر المومنین علیه السلام
اترکهم وما اختاروا در حق شان فرموده اند کیا بودند غایت تاویل آنحضرات در امثال احادیث دال بر چنین مضامین
آنست که برگردن جبابره بنی امیه یعنی مروانیه می بندند آن خود بحالتی فیه امکان ندارد که موصی الیهم بعد انتقال ایشان
مومنان بفرادیس جنان پس از زمانی بوجود آمدند پس لامحاله بضیق خناق مبتلا شده بحکم من ابتلی ببلیتین فاختار اهونهما
برای مباینت خلفای راشدین بر وفق اصطلاح خود معاویه و احزاب او را مشار الیه مضمون این حدیث قرار دهند
این معنی هم بر اصول مخترعه و اعتقادات مختلفه شان درست نمی افتد که عموماً اصحاب نبوی کلهم عدول و بالخصوص
معاویه که جلال الدین سیوطی مشار الیه را از خلفای حاملین هدی و دین حق شمرده و صاحب صواعق محرقه امام حق
خلیفه صدق گفته و بر اینقدر اکتفا نکرده از غلاف برآمده میگوید اللاعن علیه ملعون والطاعن فیه مطعون و صاحب
غنیة الطالبین اگر مولفش غوث الاعظم یعنی شیخ عبد القادر جیلانی باشند فکفی به جلالة والا هیچون مثل شاه ولی الله قدس سره
اهل سنت هندوستان در ازالة الخفا بروایات آن کتاب استنا میکند در عظمت قدر مؤلف و مولف نیز نسبت
معاویه را خلیفه برحق نوشته و محدثین ثقات اهلسنت حدیث اللهم اجعله هادیاً مهدیاً و حدیث
اللهم فقهه فی الدین از زبان وحی ترجمان نبوی روایت میسازند و دعای نبوی البته بی شبهه مقبول
است پس کسیکه نزد جمهور اهلسنت باین مرتبه عظیم القدر و مورد عنایت حضرت رسالت باشد حیف است که
او را متصف باین صفات ذمیمه مرهمه حدیث گیرند که موصوف بآن اوصاف البته از دائره ایمان حقیقی خارج
است و این معنی نتیج نقض کلیات این طائفه میشود و هم دور باش قول ابن حجر از خاطر محو نباید فرمود و اینهم نکته
نزد سفیان معاویه محمود العاقبت است و همراهیانش هم نزد ایشان جلیل المرتبه بانشانه که او را با امیر المومنین

علیه السلام بجا است پس هرکه معاویه را معاویه موقوف خواهند بود و لطف اینکه این حدیث را از زبان خود امیر المؤمنین
ساخته اند هرچند مصنفین این حدیث را موضوع گفته اند لکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بدون جرح
آورده اند و جمله طغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطاء اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است ولو کان
واحدا منسوب میسازند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از سفیده صبح روشن تر است انجلا می پذیرد
که حرب و قتال او با خلیفه برحق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا او در مقتول شدن قریب مائة الف
بطرفین از صحابه و تابعین بر سرش خواهد بود فاین خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین مقر اصلی و تبعه همراه
خواهند بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم اصلهم کما هو غیر خاف پس اگر
با اینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند فنعم الوفاق چه مشار الیه
هم موصوف باین صفات بود مگر باقتضای اثروا الفضل لمن غیر لکن بما اتیهم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیر المؤمنین به سید المرسلین وعده فرمودند که اترکهم و ما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرمودند که همچنین واقع شود نه خلف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المؤمنین علیه السلام ایاه و حزبه و ما اختاروا بلکه بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
نمی پذیر ساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد فوج بر سرش بردند و قتالی واقع شد که بهرام
چون شام تو گویی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد کما بیش مائة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالت طعمه تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنه تحکیم که معاودت یکوقت فرمودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیا ساز و سامان حرب و آماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متفقین که واقعه هائله شهادت
شاه ولایت واقع شد والتیه این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا پس مبرهن شد که حضرت
معاویه متصف بصفات اکل تراث و غیره نباشد هر چند حدیث مرفوع بود تا خدا باشد بلکه متروک بوده تا مصداق
این حدیث تواند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولا حضرات سنیه راضی نخواهند بود که جناب طلحه و زبیر که
انهارا حواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گردانیده شوند فضلا عن ام المؤمنین حضرت
عایشه هرچند بزعم این حضرات همه این امور متعلق باشد مگر غارت بیت المال بصره و سلوک ناهموار با سهل

این حیثیت فرصت ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همعسکر امیر خیبر گیر بالقسر تشریف ارزانی داشتند و بجا است بشنوان که حکایتی است لطیف [illegible] ابن سبا
مدینه طیبه افراشتند پس این زمره را کسی عثمان شریک بتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند خیال الخرافات از
خلیفه برحق با این صفات چه علاقه بلکه آن سرو سیاهان بجای زهد و تورع ظاهری داشتند که مردم [illegible] در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه واضحه و اخبار او برادر ارتقای مدارج غوایت و ضلالت بر اینها ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که باجمعهم مقتول شدند شریک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق ترجمان [illegible]
چند کس لبقیة السیف باقی ماندند که بقایای آن شجره ملعونه از اینها تا امروز است و هرگاه این هر سه طائفه مصداق
فحوای حدیث نباشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه متعینهم
خواهد بود و معنی حدیث متحقق که میراث امیرالمؤمنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد متصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعه کافه خلائق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
که ما حصل ممالک بود دست بدست گرفتند و جناب امیرالمؤمنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال با تیغ
و جگرکاران نپرداختند و بالآخره بما شاء الله سهم پرداختند و افاده تنبیه پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج است بی مسمی نور الدین حسین قرار داده و او را شیعه و نبیره
شهید سعید علامه بی بدل سید نور الله شوشتری وانموده و خود را از نام صفر و صف مراسلات بمن بفرستاد
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب مخوانتش نگاشته ام ثبت است در ذیل تحریرات مشارالیه
اثنای تحریر اتمام اشعاری از تعذر تفصی ازین استدلال نیز کرده بودم در جوابش از زبان نورالدین حسین
منسوب بجناب مولوی این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یک
بجمیع تعلق دارد یا فقط بصبر و شق اول تا مه تقریر منقلب می شود که از حضرت امیرالمؤمنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین یک امر از امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و انتقام هم بخود بخود که جناب
ولایت مآب اترکهم و ما اختاروا فرمودند مگر ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

منصب

ثانی دلیلش می باید دان کجا وچون حریف ما اول موجه است ادراغلاق اخفالی کافی بخلافت قایل کرده استدلال وارد و علاوه خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در اواخر فتقین این از خصائص نقض امیه است بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا زنهار رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی خواهد آورد که اگر فقط ببعض متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر براوصاف سابقه خود باقی نباشد و هو خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت سید المرسلین داوند که در هنوفت با آنها کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق شان خواهم نمود و خدا و رسول و دار آخرت را اختیار خواهم نمود و صبر بر مصائب دنیا و بلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب تو بعین نصر مستطاب ملحق شوم انتهی هر چند اهمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور و زنهار حاجت بشرح و بیان ندارد مگر زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی که دوکان خود فروشی چیده بحبق و بسق زبان می آلاید متاع کاسد شان را بنقد جان میخرند پس اگر از تعرض جواب اهمال رو و طرف مقابل را متهم بعجز میکنند و بزعم خود طعنی میزنند و لهذا نا چار کار بتحصیل حاصل کرده می آید و بتقاضای اتصال سلسله کلام تقدیم و تاخیری در ذکر بعضے مقولات نشان بکار رفته و ها انا اشرع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از مستدل پرسد الی قوله مگر ترک همین است که در معرکه جمل و صفین واقع شده است اقول اما اولا پس حدیث منقول بطریق سنیه است و بیان محل وقوع ترک بر ذمهٔ ایشانست و انّی لهم ذلک وغیران یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاء هم الثلاثة کما سیظهر و اما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هر آئینه تعلق غایت بمجموع خواه فقط ببعض رضا داشته و برای خود مفید انکار و اختیار سازد فانّ مقصودنا فی کلیهما حاصل و آنچه در شق تعلق بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد باغتشش عمی است یا تعامی و الغالب هو الاول چه در متروکین و ماخوذین تفرقه نکرده متروکین حضرت خلفای ثلثه و ماخوذین فرق

تلثه اعنی قاسطین و ناکثین و مارقین و چون متروکیت بر بین فرق ثلثه ترتب را اطلاق نتوان کرد و نه
من اعلی البهیمات مرجع ضمیر مفعول فی اترکهم غیر آنها خواهد بود و لیس تقریب تحقیق آنکه انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشد متناسب نمی گردد بترک بموقع خود و اعتنا بموقع خود واقع شده قوله در شق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که مذهب استدلال دارد اقول ما را از اینجا حاجت استدلال بر تعلق غایت
بصیر نیست که مدعای ما از تعلق غایت بمجموع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذا للاذهان میگوییم که اتصال غایت
بجمله اخیره و شمول معنی جمله اعنی علی بهیمات الدنیا بجمیع احوال البته مرجح تعلق غایت بصیر ست و دانی
ما قول را تعلق احتمالی کافی مگر در صورتیکه خلق احتمال امکانی داشته باشد و در بنمقام نا ممکن کما سیذکره
قوله بلکه برای تعلق بجمیع دلیلی خواهد آورد الی اخر هذا المرام اقول این استدلال اگر تمامیت از صحت مبدا ثبوت
موجب امتنان حامی بود که اثبات مقصود ما میکرد و لکن از تعلیق امری بامری انتفا از با عدامش
بدون قرینه مخصصه مرفیست پس تشکر شاید دعوی خصم که از تعلق غایت بصیر انتفای ترک و اعتنا لازم
می آید از اعجب مقالات است و مفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر حرف و عای ذهن مدعی ظرف وجود
ندارد قوله پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب دادند که درینوقت کاری نخواهیم داشت و اجتناب از طریق شان نخواهم نمود الی اخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت لختی خود را از تعصب مذهب خود بر کنار داشته بقدر یاد هم برسند که اینچه کلام بمعنی
و مهمل است که بآن کاری نخواهیم داشت اگر معنیش این باشد که تعرض بآنها نخواهیم کرد پس العیاذ بالله که قول
و عمل آنجناب متناقض باشند یعنی ارشاد این چنین و عمل آنچنان که بمجرد ساده ارائی خلافت منصوصه بلا اهمال
معاویه را معزول و ازان که او پی سپر وادی پرخار عصیان و عدوان گردد و به نیرنگ اماده جنگ بر سر صف
روند و مدتی تمادی آنچنان معرکه قتال گرم داشتند که چنین ملحمه در سابق زمان هم کمتر بیاد کسی است هزار ها سرا
از اعراب ابن صاحب الاحزاب بکشتند و از دست آنها اصحاب اهتدا کشته شوند و خود خویش را برای مقابله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق و ازاحت فتنه باشد و او دل دزدیده در ره
گرفت و باهر [illegible] قاسطین و [illegible] که جنگ موقوف گردد و [illegible]

فضایح ابی موسی و عمرو عاص ظاهر شد آنچه ظاهر شد باز در صدد محاربه و سامان قتال بوده اند که قضیه نهاو
واقع شد و مع ذلک کله قول قائل صحیح باشد که باینها کاری نخواهیم داشت استعید بالله من الغباوة الغوایة
و تصمیم که جمله اجتناب از طریق شان خواهیم کرد یعنی کدام فقره ارشاد مرتضویست ولو اغمضنا النظر عن هذا البس
العیاذ بالله بعد تصریح قبایح اعمال آن زمره که منقصی بکبر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع ان فئه ضاله از حضرت
امیر المومنین علیه السلام محتمل بود که منع و دخل فرمودند که از طریقه شان اجتناب خواهیم کرد و تقلید و پیروی
شان نخواهیم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال یعنی باینها کاری نخواهیم داشت این باشد که
امر معروف و نهی منکر نخواهیم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه اولا در چنین موارد امر معروف
و نهی منکر وجوب دارد و پس جناب امیر المومنین علیه السلام چسان وعده ترک واجب میکردند و حضرت سید المرسلین
صلی الله علیه و آله تحسین بران میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام
دقیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المومنین علیه السلام بعمر مرعی مانده باشد متون کتب از ارشادات
مرتضوی درین باب مشحون است ابا یمعنی که شطر معتدبه از کتاب نهج البلاغة صرف بامعاویه است و هذا
مفضل عن الذکر این همه حرب و قتال که واقع شد بجز امر معروف و نهی منکر باعثش چه بود مگر معاذ الله کسی با نجناب
که عروس دنیا را طلاق بائن داده و مکرر بغیری تخییر فرموده باشند نسبت می تواند کرد که بسبب جاه و طمع مال و منال
و حرص مملکت مرتکب این همه تجشم مونت مقاتله و محاربه شده باشند حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب
که انک لحریص علی الامارة با نجناب گفته و جناب خلیفه ثانی همین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از
از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما ها حریص ترید که حق
غیر میگیرید و منکه حق خود میخواهم و چون تاویل باطل فاضل مخاطب و حمل مضمون حدیث بر معاویه و متحوبش ابطال گشت
و مشار الیه که بتصدیق جناب مبتلا شده بتحریق اجماع اهل نحله خود معاویه را منصف باوصاف کفر گرفته نفی مجالست
نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند تا انکه فاضل مزبور با وجود اعتیاد تعصب
نتوانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لامحاله زبان خلافت راشده بر غمهم مصداق فحوای
شد نیست مگر انکه مشار الیه فرقه دیگر پدید پدید اکنند لکن کیست یمکن باقی ما تدار انیکه معروض شود که مصداق

این حدیث خلفاے ثلثہ را قرار مید ہے و مقابلہ اثرکہم
وما اختاروا وانغیبا باللحوق مقتضے آن ست کہ خلفاے ثلثہ باشند
ثانیش اینکہ بعضے از انہا تا حیات وصے سید کائنات در حیات
باشند والا ترک انہا تا حیات چسان متحقق تواند شد جوابش باید
شنید واگر دل وہند مستحسن باید داشت اما اولا پس
ترک از مفہومات سلبیہ ست وقضیہ سالبہ با عدم
وجود موضوع ہم صادق میباشد پس بہ ترک تا معدوم
شدن شان ترک مطلق ہم ثابت شد بر فانہ لا یخلو عن
وقتہ وثانیاً اینکہ احکام عقود شرعیہ کہ وعدہ ہم دران
داخل بر حسب ظاہر جریان وارد نہ بر علم باطن وعلی ہذا
امیر المومنین علیہ السلام وقت عرض این مقال در پیشگاہ
رسول رب متعال صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے علم داشتند کہ اول
کدام کس ازین جماعت یعنی انہا وخود امیر مومنان بدار آخرت
سفرے خواہد شد پس حسب محاورہ مقتضاے حال
عرضہ داوند کہ تا حیات خود تعرض بانہا نخواہیم ساخت
واگر کسے از انہا تا حیات مرتضوے زندہ ہم نماند بطریکہ
در حال حیات شان تعرض نرفت تا حیات خود نسبتہ
نمے فرمودند و ثالثاً زید وا وکذا وکذا وضمیر اترکہم وما اختاروا
فقط خلفا مراد نیستند تنہا جناب شان چہ بنیوا نستند کرد
بلکہ مع شرکا ومعاونان کہ در حقیقت آنہا باعث این
جسارات علی اللہ والرسول شدند واز انہا اشخاص

کثیر بعد خلافت تا یوم شهادت امام انام زنده و موجود بودند فلما ترک امیر المؤمنین الخلفاء و ما اختاروا
کذلک ترکناهم و ما اختاروا و هر چند بتبعه نسبت آنچه متنوع منسوب باشد شایع و واقع و از بلاغت کلام آن
نکرا یتها انسب است حقیقة متحقق که پیروان و معتقدان خلفای ممدوحین را سکوت ترک عقیده باطله بعد خلافت
خود هم نشدند و جناب ابن خطاب که در تقسیم غنائم بخواهش النفس تفرقه رایج و را افراد مسلمانان قرار
دادند و هر کس هرچه خواستند بخشیدند و آن زرهای زائد قابل شمرده بود یکدیگر یا نکارنند نشدند و جناب
ثالث که لسان صحاب مدار در باره بنی امیه کما هو مستفیض کار بغیانی ملکه و بیا نوالها فرمودند حتی که
فدک را حتی در جبا زه [?] خویش مروان بخشیدند و پیدا است که مثل این عطا یا بغیر مستحق و اتلاف مال چه بود یکدیگر
امیر المؤمنین حسب وعده اترکهم و ما اختاروا بحکم تقوی عمل فرمودند و کل نهوا لبیل الا تجز الیه تعدیل نجل
منتشر چنانکه اگر با وجودی کنیم که حضرت امیر المؤمنین از ابتدا تا انتهی آوان خلافت خود کار بصبر
فرموده اند این قتل الامر باشد چرا آنجناب صبر علی الاطلاق فرموده اند تا کسی جای اعتراض بر آن نهد که
صبر از هر سبیل فرموده اند بلکه صبر بقیه مصیبات الدنیا و بلاها فرموده اند و پیدا است که از یوم طیران
روح اقدس مصطفوی صلی الله علیه و آله بمرغزار جنات فردوس چه مصیبتها که با حیدر کرار نرسید و چها پیش نشده
پیوسته خلفای ثلاثه از هجوم مردم برای احراق بیت آنجناب و برگفتن مردم بجناب که در بیعتها حبس
و فلان هستند و جواب دادن شان بلفظ و آن چه از ظالم حضرت سیده نساء العالمین از بن نسک و
هم از غصب فدک و جعل الطاعت [?] من مجیب طاعته علیه السلام و ما نصح علیه کما هو مشرح فی کتب السیر الا [?]
و اخراج جلی مثل ابی ذر رضی الله عنه با آن ایذاء و رسوائی و هتک حرمت قتل عمار یاسر و عدم قدرت بر
حفظ ابنها و قتال ان تعدی بنی امیه و مجیبه مسلمانان و بیرون آمدن مثل مروان و انکار از نسب و غات
بیت المال و قبض بر آن ابتدا از یک وجه و بعد خلافت خود از معرکه جمل بالخصوص هتک ستر مصطفوی بجهت خروج
جناب عائشه و همچنین طغیان و عدوان معاویه از ابتدای جلوس بر سریر خلافت مغصوبه و بالاخره معرکه
صفین که ابتدا از غرق آب بود و بر مصیبت با خود برای احزاب این صاحب الاحزاب با سارت
او به برای ارضای معاویه که برای ارباب حضرت اعظم مصائب است و قتل احباب خالص مثل

عمار ابن یاسر رضی الله عنه وذکر اصحاب بیعت رضوان وقتل تابعی جلیل القدر عاشق رسول عربی اعنی
اویس قرنی و ملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث بامر تحکیم و حصر حکمیت در ابی موسی اشعری که انچه
از دست او مظلومان اهل ایمان بود زیاده از ان ظهور گرفت و چه شدن غارت لشکر بن ارطات بر دیار اسلام
وقتل و نهب مسلمانان وذبح اطفال صغار عبید الله بن عباس الی غیر ذلک و چه استکراه از بدعت خوارج
و تزاید تعدی اشقیا تا سب بر منبر انهانه بر کفر و سند دعوی فقیر ازین زیاده چه خواهد بود که در خبر آمده که
حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه وآله روزی ابن عم خود را دیده گریستند و بر عرض انجناب که یا بیک
یا رسول الله ارشاد کردند که ضغائن قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهند کرد پس اصابت مصیبات بآنجناب
خیلی شدید بود که قبل از وقوع صرف بتصور آن سید انبیا را گریه در گرفت و در جمله مصائب امام المشارق والمغارب
صبر فرمودند یعنی اصلا هیچ برامری نفرمودند و حرف شکایت مخطور فی الشریع هرگز بر زبان مبارک نگذشت
بلکه قلباً فی سبیل طریق رضا و تسلیم و بر جاده شکر مستقیم ماندند و همین است معنی صبر علی المصیبات الفاظ
و منع توهم ما است که شاید بعضی النفی را اشتباه افتد که حضرت امیر المومنین علیه السلام که اختیار الله و رسوله
فرمودند یعنی موقت با وقت بوده است چنانچه از جمله و در حقیقت با شما کاری نخواهم داشت الخ که قبل
نصب گفته شوهم سیگرود نما هو الاوهم باطل العیاذ بالله ان کدام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار
خدا و رسول و دار آخرت نداشته انقدوا التنبیه هیچکس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المومنین
علیه السلام کذا وکذا اصلوح ابتدا و غایت دارد پس لا محاله و بلا ریب تحقیق این است که در اشتغال آنها
را بحال خودشان گذاشته و تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری نه نموده صرف مشتغل بعبادت الهی
واتباع سنن نبوی و سرانجام زاد آخرت خواهم بود و پس در عهد خلافت خلفای ثلثه همچنین واقع شده
وذلک بمنزلة الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه برحق و هنگام مقاتله و محاربه بافرق
ثلثه مذکوره غیر مرة که چون خلافت ظاهری هم متعلق بآنجناب بود اهتمام و حفظ لوازم ان وجوب داشت
وان در حقیقت از متفرعات اختیار خدا و رسول و دار آخرت بود و قوله علاوه خصم خواهد گفت که در وقت
معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در احادیث فریقین این امور از خصائص یعنی امیر است

بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس حمل مضمون این حدیث

بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولاً پس ممنون احسان فاضل معاصر

شده ایم که تخصیص بر اتصاف معاویه باین صفات جمیله حتی اتخاذ دین الله دغلا فرمودند باید که این تحمل

خود را با وجود داشته آنچه با حق معاویه میگوئیم بحقش بگویند و ان ارتقی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیه العلامة

الثانی جزاه الله علی ذلک خیر الجزاء و آنچه جمهور سنیه و با قتضای شان شاه ولی الله صاحب

ازالة الخفا در باره اش گفته اند باطل و مفتری انگارند و بر خرق اجماع اهل نحله خود ثبات قدم ورزند

آنچه گفته اند که در احادیث فریقین امور مصرحه از خصائص بنی امیه است احادیث شیعه را بآن نشان دهند

که تخصیص بنی امیه و تنزیه خلفای ثلثه ازین اوصاف ازان مستفاد باشد باقیماند احادیث سنیه علماء

سنیه نیز بار مطلق بنی امیه را متصف باین اوصاف نمیگیرند بلکه تخصیص بنی مروان بکلمه بنو الزرقاء نمایند

حتی که هر چند مفسرین تفسیر آیه وما جعلنا الرؤیا التی اریناك الا فتنة للناس والشجرة الملعونة

بنی امیه را مراد میگیرند مگر علمای اهل سنت اینرا تاویل بهمان بنی مروان میکنند و چگونه چنین نکنند که

در اطلاق بنی امیه جناب ذی النورین هم داخل این زمره میشوند و ان عین مقصود ماست بجان منت

گفته قبول می سازیم علاوه چنانکه در منتهی الکلام شرح داده شد نیز بایچ سنی معاویه را موصوف باین

صفات نمیگیرد فاین الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حاله الا

خلافت معاویه را نیز بلا ریب موصوف باین اوصاف میدانیم مگر مجبوریم در اطلاق مضمون

حدیث بر و که اتر کهم و ما افتاروا هیچ تاویل بر وصادق نمی آید و آنچه مشار الیه اشاره اجمالی بعدم رغبت

خلفا سوی دنیا نموده ما تحریر اعضال تفصیل میسازیم یعنی کون الخلفاء الراشدین متورعین و نحو

ذلک من العتیق درایة لا روایة لا خلاف فیه فکیف یجوز ان یقال فی حقهم انهم اکلوا التراث اکلا لما و احبوا

المال حبا جما

پس جواب حق باید شنید و بدیل انصاف باید

کرد بید اما ولا فعلی سبیل المطایبه عرضه میداریم که چون باستقرار و تصفح فرق محل الصدق مضمون حدیث

و البطال صلوح شان باثبات رسانیدیم که بنجوای حدیث منحصر در ذات بابرکات خلفای عالی درجات

است پس اینقدر توجه مبذول دارند که اکل تراث و حب مال را خود بپایه ثبوت رسانند و دیگران [illegible]
بارشت نهند و اگر اعیان نظر بکار رود محض سطاتیبه نسبت به حدیث مروی بطریق ایشان و تفسیر و تاویل
بر دو سه شان لحاظ کرده آیا تا بیابیم در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه ریبی نیست
و سیجی فی هذه العجالة فی محله و هرگاه احوجاج اعلی آن ازین مثلث متساوی الاضلاع ثابت باشد فنعم بعده
استقامت مثلث میگردد و برین قدر اقتصار نمیرود بلکه تفصیل صحابه فرمایند که اکل تراث یعنی مال یتیم
عبارت ازینست که شخص در اکل و ملابس تعود نرفه بکار برده و حب مال برای تحصیل آن حرص داشته که
اینها وظیفه اشخاص قاصر الفهم است نه وجه همت عالی چه صاحبان علاوه در مصارف ذات فقط افتخار کرده
اسراف نمی توانند کرد نه قصه و نسب داخل اکول است و نه از لالی و یواقیت هیچ سری بجانب ایشان کشیده
قوم عرب و خاصه در آن زمان که بالوان اطعمه و لین ملابس اصلا عادت نداشته اند و از تجملات خلا سرشته که
کسی آگهی هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با حباب و احمد قا خصوصا و افراط [illegible]
انعام و عطا بکار برند و بذریعه عطای جواهر و صلات از زبان منعم علیهم شکر و سپاس گوش اشتغال فرموده
بهترین حظوظ نفسانی حاصل سازند و اینمعنی حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین [illegible] ذی
النورین حاصل بود جناب صدیق هم حسب مقتضای حال مراعات بمردم فرموده و در عهد فاروق که
وسعت مملکت بسیط و اموال غنائم لاتعد و لاتحصی از ربح او و اقطاع ممالک می آمد اینمعنی مبذل و عطا بنهایه
قصوی رسیده بود حتی که صرف دختر برادر بزرگ خود یعنی حضرت عائشه بدون آنکه ضرورتی داشته باشد
بلکه بیجان واحد بوده دوازده هزار درم مشاهره مقرر فرموده بود حال آنکه از خود جناب محمد رسول الله
است که دو سه شب متوالی کمتر اتفاق افتاده بود که بعد نبوی شکم سیر خورده باشند و همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات نکرنه بمقدار مشاهره جناب عائشه ماهانه معتدبه معین نموده بودند بجز از جناب زینب بنت جحش که
صغری الیه خود دستور فرموده و برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار مقرر
فرموده و هکذا اللفظ فی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الی
یزید بن ابی سفیان یامره بغزو قیساریه فغزاها لبطارقة الروم فحاصرهم ایاما و کان بها معاویه اخوه

فتخلف عليها وسار يزيد الى دمشق فاقام معوية على قيسارية حتى فتحها في شوال سنة تسع عشرة وتوفي
يزيد في ذي الحجة من ذلك العام في دمشق واستخلف اخاه معوية على عمله فكتب اليه عمر بعهده على ما كان
يزيد يلي من اعمال الشام ورزقه الف دينار في كل شهر انتهى ما اردنا ايراده وحال آنکه برای ذات خاص
خلیفه از بیت المال دو حله یکی برای صیف و یکی برای شتا و آنچه برای ماکول ضروری باشد جائز می گویند
و بس و بعض حکام متورع که بدیار مامور می شدند مطیه بوریای فرش خواب و وفق شان می بود و عذر
باینکه معاویه در مقابله قیصر روم و برابین تجمل ظاهری ضرور بود مسموع نیست که اگر بدین وجه ضرورت داشت
برای خود خلیفه که سرگروه چندین حکام مثل معاویه و رئیس کل بودند و آخر عطایای هر دیار و سفرای ممالک
باریاب آستان خلافت میشدند ضرور تر میبود معهذا درین مقام بحث از جواز و عدم جواز نسبت مقصود
همین قدر که صرف اموال باین کثرت در دست شان بود یا قبیل تفضیل بدا است که در سهام الفیء والغنائم
بین اهل الاسلام فمن هذا القبیل بالاقبال و قبیل چه نفع اجمعین بذات جناب ابن خطاب از گروه دیگران اکابر
و عطا زیاده از حد رسیده و از عمده اسباب رنجیدگی و شکایات از امیر مومنان علیه التسویه سهام بین
الانام بوده و پیدا هر است که نزدیک این قسم تقسیم غیر جائز باشد البته از قبیل تصرف مال بغیر حق خواه
بود و سند این معنی از ارشاد امیر المومنین تا چه زیاده خواهد بود فی نهج البلاغة ومن کلام له علیه السلام
لما عوتب على تصييره الناس اسوة في العطاء من غير تفضيل اولى السابقات والشرف اتامروني ان اطلب النصر
بالجور فيمن وليت عليه والله لا اطور به ما سمر سمير وما ام نجم في السماء نجما ولو كان المال لي لسويت بينهم فكيف و
انما المال مال الله ثم قال الا وان اعطاء المال في غير حقه تبذير واسراف وهو يرفع صاحبه في الدنيا ويضعه في الآخرة
ويكرمه في الناس ويهينه عند الله و ابن ابي الحديد بعد تفسير لغات گفته واعلم ان هذه مسئلة فقهية ورأي علي وابي
بكر فيها واحد وهو التسوية بين المسلمين في قسمة الفيء والصدقات والى هذا ذهب الشافعي واما عمر فانه لما ولي
الخلافة فضل بعض الناس على بعض ففضل السابقين على غيرهم وفضل المهاجرين من قريش على غيرهم من المهاجرين
وفضل المهاجرين على الانصار كافة وفضل العرب على العجم وفضل الصريح على المولى وقد كان اشار على ابي بكر ايام خلافته
بذلك فلم يقبل فقال ان الله لم يفضل احدا على احد لكنه قال انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين

فاقد الادراک نتبیین معنی تراث و ما یتعلق به می پردازد فاسمعوا بسمع الانصاف یعنی نسبت زکریا
هر دو جمله حدیث اعنی اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما بعینها آیات قرآنی ست بسوره والفجر فرق
همین که اینجا صیغه مضارع حکایة عن الماضی بالمعنی و اینجا صیغه ماضی مگر بمعنی صیغه مضارع بحکم ادات شرط
و مفسرین در تفسیر آیه مذکوره بالاتفاق اکل تراث غیر بانفراد خواه با انضمام میراث خود گفته اند وفقط علامه
زمخشری من تلقاء النفس احتمال دیگر برآورده یعنی صرف میراث خود باسراف و هرگاه حدیث مشتمل بر الفاظ
آیت بعینها است معنی حدیث همان معنی آیه خواهد بود و ما نحن فیه احتمال عقلی زمخشری متطرق نسبت اکل
تراث بموجب قول خود معاویه را گیرید خواه بموجب قول با خلفا را گویید میراث آبائی کسی از ینها نبود نه
ابوسفیان مالک ملک شام بود که بارث بپسرش آن ملک را گذاشته و نه جناب ابی قحافه و خطاب
و عفان سر برآرای ممالک عرب و عجم بودند که این اقالیم را برای اخلاف خود بمیراث گذاشتند پس مراد
نسبت نگر میراث غیروان غیر نسبت نگر خویش پیغمبر پاک و بنیاد و دین چه اولاد و غیری غیر امیر المومنین که میراثش
محتمل التصرف بلکه متوهم هم باشد در ما نحن فیه متوهم هم نیست فثانیاً ارشاد سلطان البلغا سرور اصفیا
یعنی سید الرسل مخاطبا بعلی علیه السلام کیف انت الحدیث اول دلیل ست بر اینکه تراث متعلق بجناب
ممدوح بوده است و هرگاه میراث میراث مرتضوی باشد اولا که نزد اهل سنت وارث پیغمبران کسی
نمی باشد و اگر می بود حضرت سیدة النساء و جناب عباس کما هو فتوی الفقهاء السنیه می بودند نه امیر المومنین
و ثانیاً در خانه رسول خدا غیر نام پاک خدا چه بود که کسی متصرف میشدند گر فدک و اضافا نه ثابت بپای خود
نمیتوانستند و لیس میراث همان خلافت و نیابت نبوی متعلق خواهد بود چنانچه در اکثر مقالات حضرت
ولایت پناه ذکر نهب و غصب میراث خود همین معنی آمده علاوه فقرات ما بعد اعنی اتخذوا دین الله
دغلا و مال الله دولا قرینه قطعیه بر اراده معنی خلافت و ما یتعلق بها است و لو سلمنا که میراث مال باشد نه بجا افتاد
نجعلم نافع چه بعد ثبوت غصب میراث مال هم صلوح خلافت باقی نمی ماند فذلکة الکلام فقیر مستهام فسانه کوتاه
بیابند که حضرات خود ارشاد سازند که معنی تراث چیست و اکل آن متصف بدغل گرفتن دین خدا و دول ساختن
مال خدا و معهذا شرکت علی مرتضی کیست بینوا توجروا لکن انی لهم و ان ارتقوا الی السماء او غاصوا فی البحر

الا ان تحیر فوا ان یعود الحدیث لیس الا الخلفاء و نکته بس لطیف و دقیق گذارش می پذیرد که اگر خصم
معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست آکل تراث مرتضوی بالطریق اولی
ثبوت می پیوندد که حضرات خلفا را آکلین تراث ابتدا بودند و معاویه متبع ایشانست والفضل
للمتقدم فان من سن سنة سيئة فعليه وزرها و وزر من عمل بها علیه چون آن تراث مرتضوی ماکول او به بیان تراث
بود که پیش ازین در تصرف خلفا بود لا یضر و ان کان شیئا آخر فعلی الخصم البیان و انی ذلک والله کسی
از عقلا نخواهد گفت که مال میراث باشد و بر خلفا حلال و بر معاویه حرام پس بفحوای هربوا من المطر
وقاموا تحت المیزاب صادق و چون قلم باینجا رسید تقریر تقصیر اقتدار به تقریر اولی حدیث خویش گفت
آنکه گفت من لم یشکر القلیل فلا یشکر الکثیر و الازعم اخذ الخلیفة که البته مطابق نفس الامر است آنست
استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر بپائین افگندن ندارد و لو کان بعضهم لبعض
ظهیرا و کفی بالله للمومنین معینا و نصیرا فقط انتهی پنجم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت و صحابه آنحضرت
است چنانچه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گفته و هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه وفات
آنحضرت در سلک انتظام کشیده اند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت
و پیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه جناب سرور کائنات صلعم علیه الکلام و بیان
تعلیم فرموده اند و این ارشاد تقریر نکرده اند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد و قیام بوقت ذکر مولد شریف
آنحضرت چنان و چنین خیر و برکت و ثواب وارد و با آنکه علما ربانیه چه قدر درین امور مبالغه ها دارند فالجواب
الجواب هفتم آنکه قول و عمله امور هدایت و تعلیم امت بتفصیل بیان فرموده اند معارض است بقول شاه
عبد العزیز صاحب قال فی التحفة العزیزیه باید دانست که اول مسائل خلافیه این باب آنست که اهل سنت
گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند و اتباع او در آنچه موافق
شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد
و تقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است ان هذا لشیء عجاب
قال المخاطب اور حضرت مرتضی علیه السلام کو بھی اس واقعہ کی خبر ہوئی تھی وہ بھی اقتدار نا

متین فرمایند اقول بر ثبت در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایتی دیگر آنکه جبرئیل با آنحضرت
صلعم گفت فان امتک تقتل حسین را انگاه گفتم بلی انگاه سنگ ریزه چند آورد ام سلمه رض گوید من آنرا
در قاروره کردم و چون شب قتل حسین رض در رسید شنیدم که قائلی میگفت ایها القاتلون جهلا حسینا
ابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود و موسی و حامل الانجیل یعنی ای کسانیکه از روی
جهل حسین رض را مقتول ساختید بشارت باد شما را بعذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بر لسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیهم السلام انگاه من گریه کردم و آن قاروره را گشادم دیدم که آن
سنگ ریزه با خون شده بود و ابن سعد از شعبی روایت کرده که علی رض وقتیکه بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشت و چون محاذی نینوی که دهی است بر آب فرات رسید ایستاد و از نام آن پرسید گفتند
این زمین کربلا است انگاه گریه بسیار کرد چنانچه زمین از اشک ایشان آنحضرت تر شد بعد از آن گفت
وقتی نزد رسول الله صلعم رفتم دیدم که آنحضرت صلعم گریه میکند پرسیدم سبب این گریه چیست یا رسول
الله صلعم فرمود که جبرئیل ع الان نزد من بود و خبر داد مرا که ولد من حسین ع در حوالی فرات در موضعی که آنرا
کربلا میگویند کشته خواهد شد و جبرئیل گفت فانک [illegible] از آن زمین گرفت و بمن داد که بویم بعد از آن که آنرا
بو کردم بی اختیار اشک از چشم من ریخت و احمد نیز از علی رض همین روایت کرده و ملا روایت
کرده که علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت لشکری از آل محمد درین موضع کشته خواهد شد که آسمان و
زمین بر ایشان گریه کنند و اصحاب خود را نمود که این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواهد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواهد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتهی و این عبارت
چنانکه می بینی ظاهر است درینکه جناب امیر مومنان در مصائب جناب امام مظلوم با آنکه آنحضرت هنوز
از حیات [illegible] بودند گریان [illegible] فرمودند که سنگریزها تر شد و ذکر گریه آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این هم ارشاد کردند که فتیة من آل محمد یقتلون بهذه العرصة تبکی علیهم السماء والارض یعنی بر آنها آسمان
و زمین گریه خواهند کرد و حضرت ام سلمه زوجه آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثه شهادت گریه کرده قاروره
را [illegible] فرمودند و [illegible] روایت [illegible] شده که جناب ام سلمه آنحضرت صلعم را [illegible]

ثوبیہ عندیا لبشرتنی بولادۃ محمد صلعم و بارضاعہا فاذا کان ابو لہب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ جوزی
فی النار بفرحہ لیلۃ مولد محمد صلعم بسرورہ و یبذل لہ لعمری انما یکون اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم
انتہی فالجواب الجواب **قال** المخاطب اور اسبات کو یقین کر جانو کہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب
بہی تہا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تھا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کی
امور دور ہونے کے لئے اپنے کو بجان و مال سے فدا کیا **اقول** پس سخن مردود است بچند وجہ اول
آنکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بود نہ محض فسق و بدعت
چنانچہ شارح مقاصد و شرح عقائد نسفی کہ مصنف اوست گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ
لعنۃ اللہ علیہ وعلی انصارہ واعوانہ دوم آنکہ تمامی اہل مکہ و مدینہ و شام و بصرہ و مصر و غیرہ بلکہ جمیع
مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوا حضرت امام حسین علیہ السلام و معدودی چند
بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر و التواریخ پس بقول مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی
باشند و اگر چہ ما بایں راضی ہستیم لیکن اولیاء مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد و جہد ثابت می کنند
و در ہیچا قال مضل فی النار یعدون اہل بیعۃ الامام ہی آیۃ فانظروا ایہا المنصفون سیوم آنکہ مقابلہ
حضرت امام حسین با یزید بر بنای خلافت بعض علمای اہل سنت نوشتہ اند منہم ابن القیم چنانچہ
ملا علی قاری در رسالۂ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ
القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما یخرج فی آخر الزمان قال
وقد امتلأت الارض جورا و ظلما فیملاہا قسطا و عدلا و اکثر الاحادیث علی ہذا یدل و فی کونہ من ولد الحسن
سر لطیف و ہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم بالخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی
یملأ الارض و ہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئا لہ عوضہ اللہ او اعطی ذریتہ افضل منہ
وہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا و قاتل علیہا فلم یظفر بہا انتہی لفظ ابن القیم و ہو لیس بقیم فان الحسین
ما شاء ان یکون حریصا علی الخلافۃ ولا عارفا علی المقاتلۃ بل الزم بمطالبۃ جماعۃ من الاعیان باہل
الکوفۃ و تخلص المؤمنین عن ایدی الظلمۃ و الفجرۃ فوجب الاتیان الیہم فلما انصرف علیہم خالفوا الخ چنانچہ

آفاق گوی سبقت ربوده احدی از عاصیان و فاسقان و مبتدعان هم شرکت او نمی تواند شد و اگر
مخاطب شیعه را مسلمان دانسته بنظر اسلام دوست آن مردود باشد تا هم در فسق مسلمانان این زمان و
در فسق یزید و یزید پلید بیان فرقی است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیه الاشارة والمشاغب لا یجدیه الف
عبارة سوم آنکه فی جامع الاصول و فی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویة واجتمعوا علی ابن
مطیع اتاه ابن عمر فقال عبد الله ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادة فقال انی لم آتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعته من رسول الله یقول من خلع یدا من طاعة لقی الله یوم القیمة ولا حجة له ومن مات ولیس
فی عنقه بیعة مات میتة جاهلیة وقال ابن ابی الحدید ان عبد الله بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک کیلا یبیت
تلک اللیلة بلا امام لانه روی عن النبی انه قال من مات ولا امام له مات میتة جاهلیة و جناب علامه دهلوی
طاب ثراه در تحفه اثنا عشریه می فرماید عبد الله بن عمر که از بیعت حضرت امیر المومنین علیه السلام اباء و استنکاف
نموده تقاعد ورزید در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شده گفت دست بیار تا با تو بیعت بخلافت
و امامت عبد الملک بن مروان کنم حجاج با آن تعصب و عنادی که با اہلبیت داشت گفت دیروز از بیعت
علی تقاعد شده امروز آمده که بیعت با عبد الملک بن مروان کنی دست من از بیعت تو باز داشته شد
اینک پای من حاضر است انتہی فقیر می گوید که روایت تقاعد عبد الله بن عمر از بیعت جناب امیر المومنین
بسبب کثرت شہرت محتاج استشہاد نیست حتی که شاہ ولی الله در ازالة الخلفا اقرار آن کرده و ہات
بیعت کردن حضرت عبد الله بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد و اعتنا طرفه یزید و یزیدیان
در اظہار [illegible] سیدی فی دردمندی امام مظلوم علیه السلام [illegible] ملاحظه کردنی است بقول
جو تیری [illegible] اسکو [illegible] کیا یعنی دربیہ یزید کے پا یا ابن یوسف کے پاؤں
پر دیکھا قال المخاطب اور یہ بالآخر عقل سے بعید ہے کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور یہی نکلتا ہے اقول شیعیان
[illegible] مردود [illegible] اول آنکه در بنا ساختن تعزیه و خواندن مراثی اظہار صبر و شجاعت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد و آن نوع من الانواع موجب ذلت نیست و ہم

آنکه غنا اگرچه در مذهب اہل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از اشتغال آن بری است
لیکن اگر احیاناً از عوام مرتکب خواندن مراثی به غنا شوند اہل سنت و جماعت را تشنیع بآن نمی رسد
چه غنی بقرآن نیز در مذهب ایشان جائز است کما فی مدارج النبوۃ سیوم آنکه ما فقط مرثیه میخوانند لہٰذا
مضامین واقعیه و گریه نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب ما است که زبان قلم
از بیان آن معترف به عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیاء و علی مرتضیٰ علیہما
الصلوٰۃ والسلام من الملک المتعال کما مرّ انفا فتدبّر قال المخاطب کوئی جا نہیں اپنے پیر کا اور
دوست کی فتح اور بہتری دہوم دہام سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تاشے اور ڈھول سے
سر بازار شیعہ نیکے نام لیکے ہندو اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اس طرح ایکبار کہہ دینے پر
شرماتے ہیں پر یہ سوں گذرے نہیں شرم نہیں آتی بڑے بے شرم ہو بقا ایسی بے حیائی پر سچ ہے
ایسے ہی لوگ یزید کے بھائی ہیں اقول بیشتین محذور شکست بچند وجه اول آنکه تذکار شکست
انبیاء علیہم السلام و دیگر گذشتگان در کلام الله و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اہل اسلام موجود
است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیاء علیہم السلام را موجب قدح شان جناب ایشان
نگفته و ہو ظاہر که اگر بیان مصائب موجب شکست و ذلت انبیاء بودی خداوند کریم در قرآن مجید تذکره
آن نفرمودے دوم آنکه در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیاء علیہم الصلوٰۃ و جناب مریم مادر
عیسیٰ علیہ السلام مرقوم است حتیٰ که ذکر تہمت زنا بجناب مقدسه مریم و واعظان بیلا پرده
ہزار ہا مردم بیان می کنند و ہزار ہا در ہزار ہا تفاسیر طبع گردیده مطالعه دوست و دشمن میرسد
و کسے از اہل سنت شرم و حیائی نمی داند سیوم آنکه در کلام باری عزّ اسمه ذکر خواستگاری زلیخا برای
زنا از حضرت یوسف علیه السلام مشروح است تا آنکه زلیخا زان بعد بشرف ازدواج آنحضرت رسید اگر
کسی از اہل زمانه ذکر ہذا الواقعی ما بقی زوجه کسے صحیح کند [illegible] بالعکس بالعبد [illegible] ناجائز
[illegible] حضرت باری عزّ اسمه و تفسیر [illegible] حضرت یوسف [illegible] بیان امر مذکور را جائز و اشتغال [illegible]
اہل زمانه نسبت بخاصان خدا قیاس مع الفارق است چه در حق خاصان خدا حال واقعی [illegible]

در غایت خوبی باشد و مویّد این مرام است آنچه شبیبی در حدیث دیگر نقل کرده عن عائشة قالت دخل
رسول الله و عندی جاریتان تغنیان بغناء بعاث فاضطجع علی الفراش و حوّل وجهه و دخل ابوبکر فانتهرنی
وقال مزمارة الشیطان عند النبی فاقبل علیه رسول الله وقال دعهما فلما غفل غمزتهما فخرجتا یعنی عائشه می گوید که پیغمبر
خدا داخل شد در حالتیکه پیش من دو دختر بطور زمزمه بعاث شعر می خواندند پس آنحضرت بر فرش پهلو دراز شد
و روی خود را برگردانید و درین بین ابوبکر آمد و بمن فریاد زد و گفت که مزمار شیطان نزد پیغمبر
خدا پس آنجناب متوجه شد و فرمود که او را بحال خود بگذار چون ابوبکر غافل شد من آنها را اشاره کردم که
برو بیرون رفتند چه ازین حدیث مستفاد می شود که هرچند ابوبکر مخالفت کرده اما آنحضرت جایز داشت و
باوجود آنکه اطاعت پدر عموماً بر اولاد واجب و فرمان برداری پدری که چون ابوبکر باشد واجب تر است
اما جناب نبوت مآب عائشه را در لعب بحکم پدر وا نه گذاشت بلکه پدر را از ممانعت مخالفت نمود و این
بر شرعیت لعب و تصدیق مطلب دلالت واضح وارد الحق مقتضا نجم آنکه مولوی سلامت الله کشفی در
تحریر الشهادتین می فرماید یعنی چون نائره قتال سر بفلک کشید و کار از یاران و موالیان و فرزندان و
برادران و عموزادگان در گذشت نوبت بحضرت سید الشهدا رسید تن تنها سیف مسلول بر دست
گرفته بمقابله فیشون اشقیا پرداخت و زبان بلاغت ترجمان را باین اشعار آراسته ساخت

قطعه

انا ابن علی الخیر من آل هاشم * کفانی بهذا مفخراً حین افخر * وجدّی رسول الله اکرم من مشی * ونحن
سراج الله فی الارض نزهر * وفاطم امی من سلالة احمد * وعمی یدعی ذو الجناحین جعفر * وفینا کتاب الله
انزل صادقا * وفینا الهدی والوحی والخیر یذکر * هر کسیکه از لشکر مخالف روبروی او می گشت او را بیگشت
تا آنکه جم غفیر و جماعت کثیر از دست و تیغ او بهاویه دوزخ شتافتند و تزلزلے عجیب و تفرقه غریب
در فوج مخالف راه یافت پس هرگاه عرصه مقابله بر لشکر اعدا تنگ شد از دور حمله کرده او را زیر گرفتند
چون ازین هم کارے نکشود شمر ذی الجوشن حیله دیگر انگیخت و آتش تدبیر تازه در کاسه فریب ریخت جملگا
چون لشکریان ابن سعد تاب مقابله و محاربه جناب سید الشهدا علیه الوف التحیة والثنا در خود نیافتند
شمر بدبخت حیله دیگر اندیشیده خود را با جماعت خود میانه حسین و حرم محترم حائل کرده خواست که

تعرض باهل بیت نبوت و راز کن که امام مظلوم نعره و صیحه یا شیعة الشیطان زده فریاد کرد که من با شما
می جنگم اینچه نامردیست که بر زنان بیگناه می تازید چو اصغای این صدای مهابت انتما شمر از تعرض بحریم
سراپرده عصمت و طهارت دست کشیده با همراهیان خودش متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی حمله
شمر و از طرفی دیگر فوج آخر حمله آورده جناب سید الشهدا را بیرون میدان گرفتند القدر باران تیر و نیزه
از هر سو بسر مبارک امام مظلوم باریدند که آن یکه تاز میدان وفا بجام تسلیم و رضا دست گرفته از پشت
اسپ بزمین شهادت افتاد و عنان عزیمت از حیات این جهان فانی بثبات بکلی کشیده رخت آخرت
الغرض بجنت اعلی کشاد و گویند که این سانحه بعد زوال شمس از نقطه دائره نصف النهار بوده که جزو اول از ظهر
وقت نماز پیشین است و گویند ابتهال و اول برآنست که تکبیر افتتاح پیشینیان بریش و رکوع بعد از افتادن از
و سجده هنگام وصول بزمین دست داده و باین صورت و هیئت مجموعی نماز ظهر حضرت ظهور یافته و ...
گشاده و اختلاف است که قاتل سر مبارک است در اصل رساله هر سیست و اصح همین است که این اتفاق
را در ازل بناصیه حال خولی بن یزید قال نوشته اند اگرچه راوی این شناعت تعریض شمر لعنه گفته
اند و وجه آنست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون تغضب با همراهیان
خود کرد که با وجود آن بکلی بدن نازنین زخمهای تیر و شمشیر و نیزه گذاشته اید که ناگاه تیری از دست
شقی از بدبختان بگلوی حضرت امام حسین رسیده کار او را اتمام کرد که از پشت اسپ بزمین افتاده
در همین حال شمر نامرد شمشیری بروی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از پی رسیده تیری هم
نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که قطع سر مبارک نماید که دستش لرزید و شبل
بن یزید بسنگ زد و برادرش شبل از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت
و بعد از آن اسپ او دست بیداد لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیانش می رود با بحله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجره رسالت و دوحه نبوت و جلالت را بتیشه ظلم و بید
کندند قیس بن اشعث پیراهنش از تن بی سر کشید و جنب بن بدیل شمشیر او را گرفت و شمر با همراهیان خود
قصد خیمه اهل بیت عصمت و طهارت نمود و بتاراج پرداختند علی بن حسین که بسبب بیماری افتاده بود

کز ایشان شمر بر بالینش افتاد خواست که او را بکشد که شخصی دست منع گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را
نکشتند و تو این بیمار مسلمان را میکشی شمر جواب داد که امیر عبیدالله ابن زیاد فرموده است که هیچ یک از آل عبا
نباید گذاشت او گفت که این همه اهل بیت اسیر باید فرستاد تا هرچه خواست او باشد عمل آرد و پس شمر
و ابن سعد گفتند که اسپان بر تن حسین بدوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده بشکست و سر مبارک
را بر نیزه کرده با بشر بن مالک و خولی بن یزید پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران
بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را زنجیری انداختند روانه کوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز
در کربلا مقام کرده کشتگان خود را در گور نموده و تن حسین و همراهیانش تا سه روز عریان افتاده
ماند و کسی دفن نکرد تا آنکه مردم غاضریه که قریه ایست نزدیک فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور
و دیگری بنی هاشم را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند مع التفصیل اسامی شهدای اهل بیت
که با جناب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده پیهم در ماتم این اخیار اهل نبوت
باید بارید بعد فاصله نقلا از بعض کتب مصنف سر الشهادتین آورده از فرزندان عبدالله بن
جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند و
خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیر المؤمنین
علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبدالله بن جعفر طیار نکاح
شده بود و حضرت امام زین العابدین و حسن بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزاده صغیر السن
در قید بیان رفتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر
حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند در بلاد شام رفتند انتهی کلامه الشریف بنسبت حال
همراهیان کربلا که همراه سید الشهدا بودند بیشتر [illegible] شهادت جناب سید الشهدا دشت کربلا روز عاشورا
یعنی دهم محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد سن شریف در آن روز
پنجاه و شش سال و پنج ماه [illegible] بود [illegible] سال چهارم [illegible]

و شهادت روز عاشورا سنه شصت و یکم از هجرت است پس عمر شریف بکم و کاست پنجاه و شش سال
و پنجاه و پنج و نیز باشد درین باب اختلاف را ساحتی نیست لیکن صحیح و معتمد همین قدر است که بران اقتصار
افتاد القصه چون سر مبارک سید الشهدا و دیگر شهیدان دشت کربلا با اسیران اهل بیت رسول خدا
بکوفه رسید هر چه از دست عناد و جور بر آید ابن زیاد بسر وقت دودمان مصطفی رفت شمه ازان انشاد
می شود بینا ظرین کتب سیر و اخبار و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت
رسالت و شهیدان دودمان نبوت و نبالت با سر مبارک سید الشهدا و سایر شهیدان دشت کربلا داخل
کوفه شدند ابن زیاد لعنة الله الی یوم التناد قصر امارت خود را آراسته با هیبت و وقار بر کرسی نشست
در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف آن عصر و هم کوفه حاضر آمدند سبایای اهلبیت مصطفی و ذکور و اناث
ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبید همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام
بنظرش رسید بار بار میدید و تبسم میکرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک میزد و گویند که در
همین حال ابن زیاد بر سر منبر رفت و خطبه خواند که شکر خدا را که اظهار حق نمود و امیر المؤمنین یزید را لشکر او را
فتح داد و کذاب پسر کذاب را کشت و دیگر الفاظ کفرآمیز بر زبان راند که عبد الله بن عفیف از جای خود برخاست
و گفت که ای دشمن خدا و بدخواه مصطفی تو دروغگو هستی و پدر تو و آنکس که ترا امیر ساخته او نیز دروغگو
است وای بر حال خسران مال تو که اولاد پیغمبر را کشتی و اهل بیت رسول خدا را ذلیل و خوار کردی و بر سر
منبر که مقام صدیقانست [illegible] می داری از خدا شرم نداری که چنین دروغ قبیح میگوئی و راه کذب فضیح می پوئی
روایت کرده اند که چون اسیران اهل بیت را بحضور ابن زیاد حاضر کردند گفت الحمد لله الذی اکذب
و اکذب شکر خدا را که سختی داد بدشمنان حق و حضرت ام کلثوم جواب داد و فرمود الحمد لله الذی اکرمنا
بمحمد و طهرنا تطهیرا شکر خدا را که گرامی کرد ما را بمحمد و پاک کرد ما را پاک کردنی باز ابن زیاد گفت کیف رأیتم
قدرة الله چگونه دیدید قدرت خدا را ام کلثوم در جواب فرمود سیجمع الله بیننا و بینکم [illegible] بیننا و بینکم عنقریب
است که جمع کند خدا تعالی میانه ما و شما و انصاف فرماید درمیان ما و شما یعنی در روز قیامت ابن زیاد ازین
جواب باصواب برآشفت و گفت که [illegible] است که عقوبت کشته

گفتند این سخن زنانرا اعتباری نیست پس نگاه ابن زیاد بر علی بن حسین افتاد پرسید که این پسر
کیست گفتند که پسر حسین بن علی است گفت این پسر را نیز بکشید که دوست ندارم که از نسل فاطمه زهرا
باقی ماند شخصی شمر خواست که علی بن حسین را بکشد چون دید بر زنان شمر بکشند زینب او را در کنار گرفته
خود را سپر کرده گفت اگر میکشید ما را بکشید که نبی خاتم یک کس باقی مانده است که محرم ما زنان اهلبیت
است اگر او را هم میکشید با جمله زنان بیرون محرم بیاییم ابن زیاد را از کلام حضرت زینب بهبتی و رگ غیرت
واز سر خون علی بن حسین درگذشت گویند که چون زنان اهل بیت بر شتران بی پرده و پیراهن دریده
در کوفه رسیدند کوفیان حال خرابی دودمان نبوت دیدند و گریستند ام کلثوم گفت که ای مردم کوفه
حالا برای چه گریه میکنید این همه بدانید که سر ما رفت از دست شما رفت ما را شما کشتید و باز می گریید و این
ابیات بر زبان عفت بیان راند ابیات ماذا تقولون اذ قال النبی لکم ٭ ماذا فعلتم وانتم آخر الامم
بعترتی و باهلی بعد مفتقدی ٭ منهم اساری و قتلی ضرجوا بدم ٭ ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم ٭ ان تخلفونی
بسوء فی ذوی رحمی ٭ حاصل ابیات جواب چیست شما را اگر سوال کند محمد عربی از شما بروز جزا
که آن چه بود که با اهلبیت من کردید ٭ چه من طلب اجر نکردم از سرای فنا ٭ جزای آنکه شما را بحق نمودم
راه ٭ روا بود که چنین ها بما رسد ز شما ٭ القصه ابن زیاد بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها
را در بندیخانه دارند و سر حسین را بر نیزه گذاشته در کوچه های کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه کردند و سر حسین را بر نیزه سوار کرده خانه بخانه
در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهداء و شاه شهیدان دشت کربلا
و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن بسوی دمشق پیش یزید پلید معاویه فرستاد پس قافله
زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده سوار و سر حسین بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید
فریاد و واویلاه و وامصیبتاه از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای
اهل بیت بدمشق رسید همینکه یزید پلید را خبر شد قصر امارت آراسته و بتزئین تمام
پرداخته در زمانیکه جمله علمای شام پیش او حاضر بودند حکم با حضار اسیران داد بالفعل سرهای شهدا

[illegible]

با زنان و یتیمان اهل بیت بحضور یزید آوردند چنانچه سر یک یک را از شهیدان مذهب و حال تحقیقات
آن سرها پرسیدن آغاز کرد چنانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را
پیش او گذاشت و به اظهار جرات جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صفای واقعه کربلا و تماشای کشته
حال سرهای شهید المعان استبشار و فرح و انبساط از یزید پیدا حال آن خسران مآل قتلا بیت چنانچه
ابیات ابن الزبعری مع لیت اشیاخی ببدر شهدوا و تا آخر در هنگام ترنم و شادی می خواند
می بالید و چوب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله در اکمال شده که
سنین عمرت تا ابیدت رسید و سر و ریش تو از خضاب مخضوب شد ... السادات منقول است که
دران ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید بردند لعین در نشاط می شد و خمر می خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد و جمعی صحابه رسول الله صلعم برخاسته گریان آمدند و گفتند ای ملعون چه میکنی فرزند انبیا را
ظلم قتل کرده هفت صحابه را از آن در گردن یزید گویند که سمره بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد از دست ضبط برآمده با یزید پلید خطاب شده
گفت قطع الله یدک که چوب بر لب و دندانی میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلوٰة والثنا بوده
است یزید ملعون بغضب رفته گفت ای سمره اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی شد البته
گردنت می زدم سمره گفت سبحان الله که رعایت حق من بلحاظ صحبت رسول میکنی و با جگر گوشگان رسول
و فرزندان بتول چنان سلوک کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از آن مجلس برخواست
بعد ازان بفاصله قلیل می نویسد یزید جواب رسول قیصر بجز سکوت ندید و متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شده زینب و کلثوم و علی بن الحسین را نزدیک طلبید حضرت زینب چون بر سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت وا جداه وا محمداه بعد ازان خطاب به یزید کرد و گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپرده عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را این بی پرده گرمابه نظران سوار
کردی و در مجمع مردان پیش خود طلبیدی فردای قیامت از عهده خود چه جواب توانی داد یزید پرسید
که این کدام است گفتند زینب خواهر حسین علیه السلام و دختر فاطمه زهرا است پس ازان کلثوم برخواست

و به سر حسین افتاد لب و دندان خود را بران لب و دهان چندان مالید که بیهوش بر زمین فاطمه
چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرد و گفت ای یزید تمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افگندی
تو هم در دنیا و عقبی روی راحت نه بینی یزید پلید گفت مگر این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این
کلثوم دختر فاطمه است پس توجه بسوی امام زین العابدین کرد و پرسید که پسر کیست گفتند که این علی بن حسین
بن علی است گفت که شنیده‌ایم که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر و علی اوسط
و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شد و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده‌ایم یزید گفت ای
کودک میدانی که پدرت میخواست که بی سند خلافت بنشیند و بر سر منبر با خطبه بنام او خوانده شود الحمد لله
که مراد خود نرسید علی بن حسین گفت که ای یزید بگو این منبر را پدران ما داده‌اند یا پدران تو بما
و امامت از آن پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کرده‌اند یا از پدران تو که مشرک با خدا بودند
چرا معامله با و تفصیل شدنی است و کریمه سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خواند ختم کلام
فرمود پس یزید حکم داد که سرهای اهل بیت را بر دروازه‌ها بیاویزند و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان
نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد از آن فرزندان حسین را با سر
مبارک او روانه مدینه کرد و منقول است چون یزید پلید استیفای اهل بیت رسول و زینب بتول را اراده
مدینه نمود نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که ایشان را به مدینه رسانند چنانچه امام علی بن حسین با سر
سید الشهدا و سرهای دیگر شهیدان دشت کربلا گرفته همراه زنان و طفلان اهل بیت روانه مدینه
شد و این روانگی هم عاری از علت و خواری نبود و چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال بر آنست چنانکه
گفته که از جور و بیداد ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبی عمل آمده عجب نیست که او متکلم و متعاهد یزید بود
لیکن از گمراهی یزید خبیث عجب است که چوب بر دندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی جهاز بذلت
و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد لیکن گفته که هیچ مقصود او ازین نبود مگر فضیحت
کردن اگر در دل او کینه جاهلیت و عداوت گذشته نبودی اقربای او که بر سرش از کفار کشته شده بودند
هر آینه تعظیم و تکریم سر مبارک میکرد و کفن میداد و دفن میساخت و نیکوئی با آل رسول و ذریت بتول

می‌نمود والقصه چون قافله اهل بیت از دمشق عازم مدینه شد نعمان بن بشیر که از طرف یزید مشایعین بوده
بداعیه سعادت ازلی بحسن خدمت در راه با ذریت حسین ع پیش آمده مراتب اطاعت و تعظیم و تکریم و
اعزاز و احترام چنانکه باید از جانب خود بجا آورده بمدینه رسانید و در زمانیکه خبر مراجعت اهل بیت رسالت
بمدینه رسید اولاد مهاجر و انصار و دیگر اهالی مدینه از صغار و کبار باستقبال دویدند هنگامیکه ذریت رسول و
جگرگوشه‌های بتول را با ابتلا بمصیبت و بدینحالت دیدند از غم و اندوه و گریه و زاری بر ایشان گذشت که خارج از
حیطه شرح و بیانست گویند که مصیبتی که روز وفات حضرت سرور کائنات علیه افضل من الصلوات والتحیات
بر اهل مدینه گذشته بود همان مصیبت آنروز گذشت که امام زین العابدین با زنان و یتیمان اهل بیت
نبوت و سر مبارک سید الشهدا علیه التحیة والثنا از دمشق بمدینه برگشت فریادی عجیب و شوری غریب در
مدینه بپا بود که باواز بلند گاه قیامت بپا و جمله ارباب دین در اندوه و درد دیدن و همه از کهین و مهین از
غم و غصه حزین بودند و حالتیکه عارض حال ام المؤمنین حضرت ام سلمه گشته از آن چه توان گفت که فرادی
فرادی از زنان و یتیمان اهل بیت نبوت را یکبار میگرفت و میگریست تا آنکه همراه ذریت بتول متوجه روضه
مقدسه حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم شده زار زار بنالید و بزبان حال میگفت ابیات یا رسول
الله بر آر از روضه سر تا بنگری ۞ اهل بیت خویشتن را زار و غمناک و حزین ۞ در بلای دشمنان دین گرفتار
آمده ۞ کس مباد در جهان یارب گرفتار اینچنین ۞ انتهی بحذف بعض العبارت المختصر بعد ملاحظه عبارات
مذکوره ارشاد شود که پردگیان عصمت و طهارت را با چنان و چنین نام بردن و احوال شهادت جناب
امام مظلوم بتفصیل هرچه تمام تر مع وقایع سر مبارک و اسب دوانیدن بر نعش اطهر بقلم سپردن و
باز آنرا بمطابع بردن جائز است و روا یا موجب خفت اسلام و باعث ملام در صورت اولی جهان
جواب از طرف واقعه خوانان مصائب امام مظلوم و واعظان احوال شهادت جناب سید الشهدا ار تصدیر
باید ساخت و در صورت ثانیه اولا اینست که روایات نقل نمودن و بعد نقل در نقل زبانی بکتابت آوردن
و از کتابت طبقه اولی نوبت به تحریر تحریر الشهادتین رسیدن و باز آنرا موجب هتک اسلام و باعث تهم
بیانی دانستن و خواننده از اشعار ان نیز گفتن چه معنی دارد فاعتبروا یا اولی الابصار ... آنکه

ثناخوان یزید فرقہ البیت کہ اورا خلیفۃ الرسول وعد وجہ بتلفا را اثنا عشری سازد کا قال
الفاظ حبافض و ابن الحجر انکہ اورا کافر می داند **قال المخاطب** خدا یا تا ہے سب یاد نکو
سنتا ہو کہ کہتے ہیں کیا اسلام نوکی ہی ہیں جنکی یہ گت ہوئی **اقول** و بہ شتمین از عبارت
نصب و خروج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے اجزار ان مرد و مثنی بدہد کہ سخت بیت خدام
جناب امام مظلوم علیہ السلام چہا بی ادبی می کنند بلکہ حضرات و اہانت و استحقار آنحضرت
صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ غایۃ المرام مخاطبا بمولوی نجم الدین قنوجی
بہ صفحہ ۱۹ می فرماید علم شدین را دکان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہ اشعار ہیں لائق
دلیل و سند پکڑنے کی نہیں ہے اور ایسے ہی شعرا کے حق میں حق تعالے فرماتا ہے والشعراء
یتبعہم الغاوون ان اشعار میں تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء کرام متقدمین و متاخرین یا
متشیعین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق بت کا
نسبتا آنحضرت صلعم کے کیا ہے سولہ خانہ و بنی خانہ کو تجانہ قرار دیا ہے جیسا کہ پیشوا ای اہل قبلہ
عبد الوہاب فی صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا انتہی مخاطب چاہیے خدا کو برا کہے
چاہے جناب پیغمبر صاحب بے ادبی و گستاخی کرے کوئی پوچھنے والا نہیں ہے دیدہ ہا سے کتب
اکثر ہنود بعد سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا رو بدی و بقیر بکمال
تصدیق و خضوع و خشوع بیان کردند کہ از نثاران ما چنین امر جلیل جلوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع
شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ در گرسنگی و تشنگی سہ روز
بکمال شجاعت داد مردانگی دادہ و مرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بصبر و استقلال
جمیل شربت شہادت نوش فرماید **قال المخاطب** اگر تمہارے باپ بھائی کا کوئی ایک
تابوت بنا کر تمام شہر میں نکالے اور آگے آگے اوسکے مارا دو تماشائی کھانے کھیلتے کریں اور تمہاری
عورتوں کے نام لی تو تم پیٹ مارنے کو موجود ہو اور یہ شرم نہیں آتی کہ سب مرد و زن حضرت امام
اپنے ہاتھ سے یہ حال کرتے ہو کیا انصاف ہے

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال ہر شہر میں کرتے ہو ذرا خدا سے ڈر کر کہو
یہ کام یزید کا ہے یا امام کا اقول و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ تخدیعی بیش نیست چہ بقول کار پاکان را
قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ
موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ در آرد آن شخص بسیار از بسیار تنگ دل و رنجیدہ خاطر
خواہد بود و احوال جناب امام حسین علیہ السلام در صدہا کتاب مندرج نمودن و بار دیگر آنرا بچھاپہ سپردن کار اہل ایمان است
نہ یزید بی ایمان فلا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ یہ تعزیہ اور نقشہ بنا کر
اور کوچہ و بازار میں لیجا کر کس کو دکھاتے اور سناتے ہو اقول و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برا
گریہ در مصائب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد قال المخاطب
اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید ہی نہیں ہے کہ ہم اسوقت اس سے جا کر لڑیں اور اگر ناواقفوں کو
سناتے ہو تو سیکڑوں برس سے نصیحت کرتے ہو کوئی ایسا نہ ہوا اور مسلمان سب باقی نہیں کہ اسکو
نہ جانتا ہو کیا سال بھر میں بھی سبقتی محرم کی بھول جاتے ہیں اقول و بہ نستعین آنچہ مخاطب افادہ نمودہ
معاف نیست با اینکہ احوال مصائب جناب امام حسین علیہ السلام در کتب سابقہ مندرج بود احوال سر الشہادتین
و تحریر الشہادتین و تکملہ و شہادت نامہ و غیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر یکے
زیادہ ہی کنید مالا یزید کیا ست اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم بچھاپہ از کتب سابقہ واقفیت
حاصل گردیدہ فالجواب الجواب اگر آن یزید کا مصائب آنحضرت موجب ثواب آخرت نیست فہو المقصود
قال المخاطب اور جو غم کے واسطے ہے اقول و بہ نستعین لم یکذا ولا قباحۃ فیہ کما ستتضح تلک قال
المخاطب تو اسکے دو صورتیں ہیں ایک تو یہ کہ رونے اور غم کے لیے عقل اور شرع کی رو سے کوئی
چیز بنانی درست نہیں اقول و بہ نستعین این دعا محض است بدون قیام دلیل قابل اعتنا نیست قال
المخاطب دوسری یہ کہ اپنا خیال کر کے روتے ہیں تو اقول و بہ نستعین در تنہائی تعزیہ بعد تصور
معرکہ کربلا مومنین فریاد و بکا کم ہی سازند لیکن چون تصور کامل بوقت ساعت روایات مقتل جناب
امام حسین علیہ السلام در مجلس ہمہ خواندن و شنیدن روایات مذکورہ ہر کسے را دشوار است لہذا تعزیہ ایجاد کردہ

روئی ہو اب تک اس قدر مشق نہیں ہوئی کہ اکیلے بے تہاشہ جب چاہو تب رو لو اقول و بہ نستعین
بلا ملاحظہ روایات شہادت جناب امام حسینؑ و بلا ملاحظہ اخبار بعض تصور مصائب آنحضرت گریہ
نتوانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم دارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق
اول احادیثی کہ بطریق امامیہ درین باب وارد گردیدہ بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم مالا یدرک کلہ
لا یترک کلہ بنقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور است صاحب قرب الاسناد
عن الازدی عن ابی عبد اللہ علیہ السلام قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت
فداک ان تلک المجالس احبہا فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم اللہ من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا
او ذکرنا عندہ فخرج من عینہ مثل جناح الذباب غفر اللہ ذنوبہ ولو کانت اکثر من زبد البحر یعنی صاحب قرب الاسناد
روایت کردہ است از ازدی و او از ابی عبد اللہ علیہ السلام گفت کہ فرمود ابو عبد اللہ بفضیل کہ آیا شما
می نشینید و ذکر حدیث در مجالس شود می کنید گفت فضیل کہ آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنیم
گفت ابا عبد اللہ علیہ السلام کہ بتحقیق کہ آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زندہ دارید امر ما را
ای فضیل پس رحم کند خدا تعالی کسے را کہ زندہ دارد امر ما را ای فضیل ہر کس کہ ذکر کرد ما را یا ذکر کردہ
شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس عفو بخشید خدا تعالی گناہان او را اگرچہ باشند گناہان او
بکثرت مثل کف دریا والشیخ الثقۃ محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجالہ عن زید الشحام قال کنا
عند ابی عبد اللہ ع ونحن جماعۃ من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابی عبد اللہ ع فقربہ وادناہ ثم قال یا جعفر قال
لبیک جعلنی اللہ فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسین و تجید قال نعم جعلنی اللہ فداک قال فانشد
فانشدہ فبکی و من حولہ حتی صارت الدموع علی وجہہ و لحیتہ ثم قال یا جعفر واللہ لقد شہدت الملائکۃ المقربون ہہنا
یسمعون قولک فی الحسین ولقد بکوا کما بکینا واکثر ولقد اوجب اللہ تعالی لک یا جعفر فی
الساعۃ الجنۃ باثرہا و غفر اللہ لک فقال یا جعفر الا ازیدک قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال
فی الحسین شعرا فبکی وابکی بہ الا اوجب اللہ لہ الجنۃ و غفر لہ شیخ ثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام
روایت کردہ است کہ گفت زید کہ بودیم ما نزد ابو عبد اللہ و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت اباعبداللہ علیہ السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس
گفت فرمود کہ ای جعفر جعفر گفت فدایت شوم حاضرم گفت آنحضرت علیہ السلام کہ شنیدہ ام
کہ تو شعر میگوئی در حسین علیہ السلام مرثیہ می گوئی و خوب می گوئی گفت جعفر آری حق تعالی مرا فدای تو گرداند
گفت آنحضرت کہ بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و ہر کس کہ دور آنحضرت نشستہ
بودند تا آنکہ رسید اشکہا بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس ازان گفت کہ ای جعفر قسم بخدا است
کہ ہر آئینہ حاضر شدند ملائکہ مقربین در اینجا کہ می شنوند گفتار ترا در حسین بتحقیق گریہ کردند آن ملائکہ چنانکہ
ما گریہ کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو کہ در مرثیہ حسین گفتی و بتحقیق کہ واجب کرد خدای تعالی
درین ساعت برای تو بہشت السبب تا فیر آن و آمرزید ترا پس گفت آنحضرت کہ ای جعفر آیا زیادہ
بیان کنم گفت جعفر کہ آری زیادہ تر بیان فرما گفت آنحضرت کہ نیست کسی کہ گفت در حسین شعری پس
گریست و گریانید بان شعر مگر اینکہ واجب گردانید خدای تعالی برای او بہشت را و آمرزید او را انتہی
ثانیاً بطریق اہل سنت و جماعت اگرچہ دلائل آن ہم بسیار اند مگر بنظر طوالت کلام بر چند احادیث و
اقوال اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۱۰۲ نوشتہ اور یہ بھی حدیث قدسی میں آیا ہے کہ حق تعالی
فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادۃ
لمولانا المحدث الدہلوی علیہ الرحمہ اور تنبیہ الغافلین ابو اللیث محدث و فقیہ سمرقندی میں یہ
حدیث مروی ہے وعن ابی ہریرۃ او عن ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہما ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان اللہ
ملائکۃ سیاحین فی الارض فاذا وجدوا اقواما یذکرون اللہ تعالی تنادوا فیقولون ہلموا الی بغیتکم فیجیئون
فیحفون بہم فاذا صعدوا الی السماء یقول اللہ تعالی علی ای شیء ترکتم عبادی ماذا یصنعون و ہو اعلم بہم فیقولون
ترکناہم یحمدونک و یمجدونک و یذکرونک فیقول فای شیء یطلبون و ہو اعلم بہم فیقولون یطلبون الجنۃ فیقول
اللہ ہل راوہا فیقولون لا فیقول کیف لو راوہا فیقولون لو راوہا لکانوا اشد لہا طلبا و اشد علیہا حرصا فیقول من
ای شیء یتعوذون و ہو اعلم بہم فیقولون انہم یتعوذون من النار فیقول لہم بل راوہا فیقولون لا فیقول کیف لو راوہا
فیقولون لو راوہا لکانوا اشد منہا خوفا فیقول فانی اشہدکم انی قد غفرت لہم فیقولون فان فیہم فلانا الخطاء لم یردہما

بہا قلم بحاجتہ فیقول لہم تنادوا لا یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضی سے روایت ہی کہ آنحضرت صلعم نے فرمایا
کہ اللہ تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جس وقت وہ پاتی ہیں کسی جماعت کو
بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہیں اوس جماعت کو کہ جلد لو مقصود و مطلب اپنا
پس وہ فرشتے آتے ہیں محفل میں اور صحبت کرتے ہیں ساتھ اونکے پس جس وقت وہ فرشتے آسمان پر
جاتے ہیں حق تعالے اونسے پوچھتا ہے کہ کس حالت میں تم ہمارے بندونکو چھوڑ آئے ہو اور وہ کیا کرتے ہیں
پس فرشتے عرض کرتے ہیں وہ لوگ تحمید و تمجید و ذکر تکبیر کرتے ہیں پس حق سبحانہ پوچھتا ہی اون فرشتوں سے
کہ وہ کیا مانگتے ہیں فرشتے جواب دیتے ہیں کہ بہشت مانگتے ہیں پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیا بہشت کو دیکھا ہے
فرشتے جواب دیتے ہیں کہ نہیں دیکھا پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیونکر ہونگے اگر دیکھیں گے اوسکو کہتے ہیں فرشتے
اگر دیکھتے بہشت کو بہت آرزومند ہوتے وہ لوگ طالب زیادہ واسطے بہشت کی پھر اللہ تعالی استفسار فرماتا ہی
کہ پناہ کس چیز سے مانگتے ہیں وہ کہتے ہیں دوزخ سی پس کہتا ہے اللہ کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے
کہتے ہیں کہ نہیں دیکھا پھر کہتا ہی اللہ تعالے کیونکر ہونگے اگر دیکھیں گے فرشتے کہتے کہ اگر دیکھتے ہوتے وہ
لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی اللہ تعالی تمکو گواہ کرتا ہوں میں اس بات پر کہ میں نے مغفرت
اونکی کی پس فرشتے عرض کرتے کہ فلان گنہگار اوس مجلس میں اپنے کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت سے
نہیں ہے حق تعالی فرماویگا کہ ذاکرین ایسی قوم ہیں کہ نا امید نہیں ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری
میں ہی وعن النبی صلعم قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا مغفورا لکم قد بدلت سیئاتکم
حسنات وعن انس مرفوعا ما من قعد عدۃ من اہل الارض یذکرون اللہ تعالی الا قعد معہم عدد من الملائکۃ
یعنی فرمایا ہی رسول صلی اللہ علیہ وسلم کوئی نہیں بیٹھتے ہیں گروہ ذکر کرنی والا اللہ تعالی کا مگر ندا ہوتی
اونکو آسمان سے کھڑی ہو پس تحقیق تبدیل ہوگئیں بدیان تمہاری ساتھ نیکی کے اور تم
مغفرت ہوئی اور نہیں بیٹھتے ہیں جس قدر آدمی زمین میں کہ ذکر کرتے ہیں اللہ تعالی کا مگر بیٹھتے ہیں
اونکی ساتھ اوسی قدر فرشتی انتہی چون مراتب و مدایح ذاکرین از قسم شرکت بودن فرشتگان
و صحبت نمودن با ایشان و تبدیل شدن سیئات شان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

بار خدایا اہل بیت از من اند و من از ایشانم و دیگر آنکه چون فاطمہ رضہ که مادر ایشانست بضعہ یعنی
جزوی از رسول صلعم ہست ایشان نیز جزوی از رسول اللہ اند بنابرین اہلبیت قائمقام آنحضرت
اند در امان انتہی و بفاصلہ چند اوراق باز میفرماید و از احادیث سابقہ وجوب محبت اہل بیت
و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیہقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اہل بیت چنانچہ قبل
ازین مذکور شد کہ محبت ایشان از فرائض دین ہست کردہ اند و شافعی رضہ نص برین معنی کردہ است
در شعری از وی منقولست شعر یا اہل بیت رسول اللہ حبکم * فرض من اللہ فی القرآن انزلہ * و در
توثیق عری الایمان بارزی از امام حرامی کلامی نقل کردہ کہ حاصل آن کلام آنست کہ عوام و خواص
علما در دل خود ہیچ نامی از جہت پیغمبر صلعم می یابند باز از جہت محبت ذریت آنحضرت بواسطہ
علم ایشان بپاکیزگی و برگزیدگی کریمہ آنحضرت انتہی بعد ازان بفاصلہ یسیر نوشتہ و این شعر نیز از شافعیست
و در حق اہل بیت رضہ آل النبی ذریعتی * وہم الیہ وسیلتی * ارجو بہم اعطی غدا * بید الیمین صحیفتی * یعنی اہلبیت
پیغمبر صلوات اللہ و سلامہ علیہ باعث وسیلہ من خواہند بود نزد پیغمبر صلعم و امیدوارم کہ بسبب
ایشان در روز قیامت نامہ اعمال مرا بدست راست می دہند و حساب من باسانی بگذرد
انتہی بلا تخلل روایات مذکورہ کسی از اہل ایمان تواند گفت کہ برای ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسن است
و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ و الثنا کہ در جناب شان حضرت پیغمبر خدا
فرمودہ حسین منی و انا منہ گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحہ باشد و بر ضمیر مہر منیر روشن و ہویداست
کہ چنانچہ ذکر رسول کریم عین ذکر خداست ہمچنان ذکر اہلبیت آنحضرت بعینہ ذکر رسول مقبول است
چنانچہ در مسودۂ فتح خواجہ نصیر اللہ کابلی مسطور است قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپوری
من امن بمحمد لم یومن باہلبیتہ فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جا بجا اہل بیت نبوت را باکثر اوقات مساوی
ذات بابرکات خود فرمودہ کما فی الکتب المعتبرۃ فتبصر و لا تکن من الغافلین قال المخاطب
بہر دو نا کیا ڈفالیونکا گانا ہوا کہ بے زبانی گا ہی نہیں سکتے مگر ہم بھی سنتے کا ناڈ فالیونکا گوانا ہاں ہم
کیا ایک قطرہ بانا درکار ہے اور تکو جب پڑھتے ڈھول اور تاشے اور مرثیہ اور کتنا ہے اور تعزیہ علی

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمین بھی شبہہ ہے کہ ہر مرثیہ پڑھنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہین
ہوتی جب کوئی بند سوز اور نئے مضمون کا مرثیہ اور پھر علی سا پڑھنے والا ہو تب کہین تمہارے آنسو
نکلین تو نکلین پناہ برب کی رونے مین تو کچھ اسباب کا سہارا نہ ہو تو کیا جانے کیا کرتا اقول و
بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ سابقا بمعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق
غنا و مزامیر حرام ست و ہیچیک سامان بغیر تقصد جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت
برای گریہ در کار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن و غیر ذلک برای مومنین تحسین آن قبیل
صحیح گریہ بودہ ست و نظم نمودن روایات صحیحہ و خواندن آن ہیچ صورت محذوری ندارد و حکایات
روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام ست خواہ بہ نظم باشد یا نثر و روایت مقتل حسین باشد و یا ہجو
صحابہ لیکن امام غزالی یحرم علی الواعظ و غیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین علیہما السلام فرماید جناب سلطان العلما
تاج الفقہا مجتہد العصر والزمان حضرت سید محمد صاحب دام ظلہ در رسالہ ثمرۃ الخلافۃ متعلق بتعلیم
پنجم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اند کہ از قول غزالی یحرم علی الواعظ و غیرہ روایۃ مقتل
الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمی شود مقدوح ست بالکلیہ تحریم روایۃ
مقتل از موئیدات نفی شہادت ست زیرا کہ اگر شہادت امر مطابق واقع و حق و صدق
می بود پس در بیان حق و صدق نمی دیدیم از طرف شارع نمی توانند شد انچہ ہست کہ غزالی
و امثال اینہا تحریم روایت وفات حضرت سرور کائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین
فتوی خواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت مؤید نفی شہادت خواہد بود و اگر این منع تحریم
از حیثیت تہیج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل عداوت این واقعہ
ہائلہ بتوسط یزید منتہی بطرف خلفای راشدین ہم میشود پس ضرورت انتفای عداوت صحابہ
داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و ہمین است معنی تعبیر غزالی و نظرای او بطریق کنایہ
و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتل والعاقل تکفیہ الاشارۃ اما انچہ از سیاست سلسلہ عشق ...
این تحریم مستفاد می شود کہ مراد از ان این نیست کہ اکثر علما زمانہ اخبار کاذبہ موضوعہ باشد آن را

گریستند که چشمان آنحضرت سفید شد و برای غم و بیت الحزن علاحده مرتب فرموده بودند

قال الناصب اور بعینہ ایسا ہی تو کہ تم نے مرثیہ اور تعزیہ کی رسم نکالے ہو یا نہیں اقول [illegible]

مرثیہ و تعزیہ بعینہ عائے اینجا ست موقوف علیہ اینجا نیست قال الناصب اور اگر [illegible]

خیال کر سکے رو لیا کہ یہ سب بکھیڑا تمہی نے کیا ہو کر کچھ حاجت نہیں اقول [illegible]

مردود ست بچند وجہ اول آنکہ وجہ ما لیتا گریہ بودن بعد خیال کردن بر مصائب آنحضرت با قرار

مخاطب روا باشد تکرار مصائب آنحضرت و خواندن روایات شہادت آنجناب چرا و چسان

ممنوع گردد مؤلف تحفہ نیز الیہ اشارہ دوم آنکہ اگر خواندن سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و غیرہ

ممنوع نیست پس فائدہ از تصنیف آن چیست سیوم آنکہ اگر جائے نظم نیست و جائے بیان

باید ساخت و نہ بظاہر کہ خواندن اخبار صادقہ خواہ در نظم باشد یا نثر موجود می باشد چہارم آنکہ

اہل سنت و جماعت را باید کہ مجالس عزا منعقد ساختہ و آن رسالہ تحریر الشہادتین و غیرہ خواندہ

گریہ بکا بر مصائب آنحضرت کردہ باشند چنانچہ رسالہ است معتبر برای شنیدن روایات شہادت

حضرت امام مظلوم و گریستن بر مصائب امام مظلوم [illegible] ہدایت نمودہ بلکہ اعمال [illegible] الفضل اسماء

شہدای اہل بیت کہ با جناب سید الشہداء در کربلا شہید شدند باید شنید و سرشک غم از دیدہ پرنم

در ماتم این جماعہ اہل عالم باید بارید [illegible] آنکہ ہر امر مباح کہ وسیلہ عبادت باشد آن ہم

عبادت است چنانچہ سندان سابقا گذشت پس چیزی کہ [illegible] باید کہ مخاطب در حالت اجازت

گریہ چرا لوازم آن را ممانعت می نماید جناب آیة اللہ فی العالمین مولانا سید دلدار علی طاب ثراہ

در کتاب مواعظ حسینیہ افادہ فرمودہ کہ بدعت عبارت از امری است کہ در دین احداث کنند

بر خلاف طریقہ نبوی بعد از ان فرمودہ پوشیدہ نماند کہ امری کہ بعد از زمان رسول خدا احداث کنند

خالی ازین نیست کہ جواز آن از عمومات آیات و احادیث مستفاد می شود یا نہ بر تقدیر اول

اطلاق بدعت بر آن جائز نیست چہ دانستی کہ بدعت آنست کہ خلاف طریقہ نبوی باشد و این

ازان قبیل نیست مثلا بمقتضای قولہ علیہ السلام [illegible]

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جمله عبادات شمرده
خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش
کردن از برای نشستن ایشان و اطعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جمله محرمات
الهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان باراده گریستن گوش کنند پس شک
نیست که از جمله بدعات محرمه خواهد بود و وجه ظاهر آنست که آنچه موجب دوری از حقتعالے باشد
موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی مضمون از اشعار جناب امیر المومنین
صلوات الله علیه و آله بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال
مسلمین مسجدی بنا کرده پس مثل تو مثل زنیست فاحشه که زری که از فجور حاصل کرده بود در شیر یتیمان
نماید وای برتو ای معاویه بنیاد آنکه حضرت رسول خدا در حق چنین زنے فرموده نه زنا کنی و نه تصدق
مال بکسے دهی و از جمله ضمیمه خیرات است ساختن مدرسه ها و پل ها و غیر آن از جهت آنکه معلوم است
که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیله تحصیل علم است و ایصال نفع بخلق الله از اسباب
قرب الهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن است
قال المخاطب اور منجملہ سے یہ بولو کہ ایسے مقام میں قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے
یا مرثیہ کا **اقول** و بہ نستعین آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه خواندن قرآن
هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسین خواه بنظم باشد و یا بنثر نیز موجب
اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبه جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر است
درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اولے
ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند چگونه ساخته بجا
آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت
جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرموده لیس منا من لم یتغن بالقرآن و شیخ عبدالحق دهلوی

در مدارج النبوت نوشته و اختلاف کرده اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضے مطلق جائز دارند یعنے
اگرچہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق
منع کنند الخ و ہر گاہ کہ بتصریح سابق تغنے بقرآن امر ضروری و یا جائز باشد یعنی بمنظومہ روایات
مصائب اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم چرا سمت جواز ندا شتہ باشد **قال المخاطب** اگر کوئی کہے
کہ مرثیہ گانا تو اچھا نہیں خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑھنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑھا کرے کہ تمکو
اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** در بستعین ہمین مذاق بتوان گفت مخاطب والا مقام
افادہ نماید کہ در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رسالہ ہا مولد خواندن انسب و افضل است
یا قرآن در صورت اولی بے ایمان گشتید و در صورت ثانیہ قرآن باید خواند فما هو جوابکم فهو جوابنا
قال المخاطب اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہیں آتا ہے تو یہ جہل ہے قرآن میں تو ایسی مصیبتیں بیان
کی ہیں کہ جس سے پہاڑ رو دین تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑھ پڑھ کر روتے آئے ہین
اقول در بستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی
در شہادت نامہ نوشتہ کہ جب حق تعالے جل جلالہ نے ابراہیم علیہ السلام کو واسطے ذبح کرنے
حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتوں نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم
فخر موجودات رحمت عالمیان و صفوت آدمیان تمہ دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ
علیہ وسلم کا پیشانی نور اسے اسماعیل علیہ السلام مین ہے پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور نشو
حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل کے
قربانی ہماری قبول کرے تو یہہ امر موقوف رہے کسی نے پاؤں جرأت کا میدان شجاعت کے
مین نہ رکھا مگر روح پرفتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے
دشت کربلا مین بھوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئے چنانچہ وفدیناہ
بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف معارج النبوة کے اشارت شہادت حسینی
علیہ السلام ہی ہے اشعار شاہ است حسین بادشاہ است حسین * دین است حسین دین پناہ است حسین

اوهتیم وهذا مصابا احمد یبکی وهذا شامت آه ازان وقتیکه در پیش یزید شهید گشت حاضر عترت شاه شهید
آن لعین مصروف عیش بادہ بود راس اطہر زیر تخت افتادہ بود ناکتا بالعود فی اسنانہ
ناطقوا طودا الی سنوانہ صوفیان ہم بر طریق آن لعین شادمی باشند در روز چنین
یوم عاشورا من اعیادہم اہ منہم اہ من الحادہم انہ یوم الاسی والمحنۃ
فیہ اقطار السما اغبرت کم اراقت فیہ اسیاف اللئام من دما الفاطمیین الکرام
قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ مین شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہی دیکھو حضرت بی بی
فاطمہ نی اپنی باپ کی غم مین کتنی بیتین کہین ہین اور حضرت امام کی غم مین بھی جن وغیرہ سی روایت ہی
اسکا جواب یہہ ہی کہ تمہاری اور اونکی درمیان اسمین اتنا فرق ہی جسقدر اونکے اور تمہاری ہستی بین
اسکی اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کی بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بلی اختیار سے
بلا قصد کبھی منہ سی نکل گئی کیا اونکی گھر مرثیہ کی بیاضین تہین اور اسکی واسطے تال اور سر اور گتکری اور
سارنگی اور تاریخ اور دن جوالی اور سوالی مقرر تہی نہ اسمین حلقہ باندہ کر بازار اور مکانون مین پڑھتا تہا
نہ اسمین فلت اور شکست مردی کی بیان ہی اور نہ کسی کے نقش اور تخت بناکر اوسکی آگی پیر ہوکر
اور نہ اوپر سی پھول اور تاشی بجتے تھے علی ہذا القیاس مرثیہ اسکو کہتی ہین جسمین میت کی اوصاف
ہون اور تم جو گاتے ہو اسمین میت کی رسوائی اور شکست سر اور تال سی نکلتی ہی غرض جو تمہارا
جوہر شیہ مین اسکا نام ہجو ملیح ہی لغت کی موافق اسکو مرثیہ نہین کہتے جسطرح تمہارا کام غلط اسطرح
تمہارا نام بھی غلط اقول وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود و سست بچند وجہ اول آنکہ قولہ اسکی
اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بلی اختیار سے
بلا قصد کبھی منہ سی نکل گئے الخ غیر صحیح است چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود ہستند شیخ
عبد الحق دہلوی در مدارج النبوہ جلد دوم صفحہ ۵۲۰ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت
و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ
عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از آنجا برداشت و بدیدہ خود نہاد

ودیگر گروه این شعر انشا نموده ماذا علی من شم تربة احمد + ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبت علی مصائب لو انها + صبت علی الایام صرن لیالیا یعنی گفتند که این مقوله علی مرتضی
است کرم الله وجهه که فاطمه زهرا انشا نمودند در وقت زیارت پیغمبر گفتند اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا + انوح واشکو لا اراک مجاوبی + فیا ساکن الغبرا علمتنی البکا + وذکراک انستنی جمیع المصائب
فان کنت عنی فی التراب غائبا + فما کنت من قلبی الحزین بغائب + واز جمله مراثی که منسوب بحضرت
زهرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتها محبوسة + یا لیتها خرجت مع الزفرات
لا خیر بعدک فی الحیاة وانما + ابکی مخافة ان تطول حیاتی انتهی ودر بیتها قل خبیر مخفی نیست که قول
صاحب مدارج النبوة واز جمله مراثی که منسوب بحضرت زهرا است این دو بیت است الخ اول
دلیل است براینکه مراثی جناب فاطمة الزهرا صلوات الله علیها بکثرت اند فضلا عن سائر اهل البیت
والصحابة العظام دوم آنکه مجلد نمودن مراثی در آن زمان قباحتی ندارد چه در آن وقت احادیث
هم مجلد نبودند سوم آنکه غنا و مزامیر در دین پیغمبر ما حرام است از همین جاست که خواص اهل آن اجتناب
وارند واگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بغنا شود اهل سنت وجماعت را تشنیع آن نمیرسد
چه شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۴۹۰ نوشته واختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی
بقرآن بعضی مطلق جائز داشته اند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد واشباع حرکات ومانند آن واگرچه بقانون
موسیقی باشد وبعضی مطلق منع کنند الخ ودر صفحه ۴۹۳ می فرمایند بدانکه صاحب متاع ذکر کرده است
در سماع سه قول را حرمت وکراهت واباحت وذکر کرده دلائل هر مذهب را وترجیح کرده مذهب اباحت را
چنانکه مدعای اوست وجواب داده از استدلالات وتمسکات حرمت وکراهت والمناسب کرده
در اثبات مذهب اباحت واثبات کرده از کتاب وسنت واجماع وقیاس وجه قیاس آنکه چون
ثابت شده در سنت صحیحه جواز تغنی بقرآن پس شعر نیز جائز باشد ودر صفحه ۴۹۶ نوشته ونقل کرده است
فاکهی در تاریخ مکه معظمه بسندی که وارد داد از موسی بن المغیرة الجمحی که خورد عطاء بن ابی رباح را پس در آمد
وبودند در آنجا قومی که میزدند عود را وتغنی میکردند چون دیدند عطاء را که در آمد باز آمدند از آن پس گفت

أشرف سنة قال الشيخ احمد بن الخطيب القسطلاني في المواهب اللدنيه واذا كان يوم الجمعة الذي
فيه آدم خص بساعة لا يصادفها عبد مسلم يسأل الله فيها خيرا الا اعطاه اياه فما بالك بالساعة التي ولد فيها
سيد المرسلين ولم يجعل الله تعالى في يوم الاثنين يوم مولده من التكاليف بالعبادات ما جعل في يوم الجمعة المخلوق فيه
آدم من الجمعة والخطبة وغير ذلك اكراما لنبيه صلى الله عليه وسلم بالتخفيف عن امته بسبب عناية وجوده قال الله تعالى وما
ارسلناك الا رحمة للعالمين ومن جملة ذلك عدم التكليف عن قتادة الانصاري رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل عن صوم يوم الاثنين
قال ذلك يوم ولدت فيه وانزلت علي فيه النبوة رواه مسلم وفي المسند عن ابن عباس قال ولد النبي صلى الله عليه وسلم يوم الاثنين واستنبئ
يوم الاثنين وخرج مهاجرا من مكة الى المدينة يوم الاثنين ودخل المدينة يوم الاثنين ورفع الحجر يوم الاثنين انتهى وكذا
فتح مكة ونزول سورة المائدة يوم الاثنين حالا آن روايات كه در فضائل يوم عاشورا در كتب مشهور
مى شود قال القسطلاني في المواهب اللدنيه ناقلا عن ابن الجزري والشيخ عبد الحق المحدث
الدهلوي فيما ثبت بالسنة في ذكر رضاعه صلى الله عليه وسلم ولا زال اهل الاسلام يحتفلون
بشهر مولده ويعملون الولائم ويتصدقون في لياليه بانواع الصدقات ويظهرون
السرور ويزيدون في المبرات ويعتنون بقراءة مولده الكريم ويظهر عليهم من بركاته
فضل عظيم انتهى وقال الامام الحافظ ابو الخير بن الجزري ومن خواصه انه امان في ذلك
العام وبشرى عاجلة بنيل البغية والمرام فرحم الله امرأ اتخذ ليالي شهر مولده المبارك
اعيادا ليكون اشد علة على من في قلبه مرض وعناد انتهى
پنجم آنکه حال واقعۂ جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء در شرح و نظم بیان نمودن مستلزم سب و لعنت
آنجناب نیست ایا نمی بینی که شاه عبد العزیز دہلوی در رسالۂ سر الشہادتین می فرمایند وقتلوا
عليهم واسروا اثني عشر غلاما من بني هاشم ومن كان من النساء وامر ابن سعد ونفر
فركبوا خيولا ووطئوا جسد الحسين وارسلوا الرأس المكرم في يوم ثاني الحرم وارسلوا رؤس
سائر الشهداء وسبايا اهل البيت الى يزيد بن معاوية مع شمر بن ذي الجوشن وكان ذلك
الخ و با وجود هم نمی آید که مخالف چنان بیان فرمایند که شاه صاحب برای ذلت و رسوائی جناب

مظلوم کربلا انھیں خامہ فرسائی نمودہ فافھم و لا تکن من الغافلین قال المجادل اور ایک
غلط در غلط سمجھو یہی کہ جسکو تم تعزیہ کہتی ہو اسکی کیا معنی تعزیہ لغت میں مصیبت زدہ کو صبر
اور دلاسا دینی کے تئین کہتی ہیں اور عزا کی معنی صبر کی ہیں بہلا سمجھو کہ اس تعزیہ میں صبر اور
دلاسا دینی کا کہیں نام اور نشان بہی ہی اور کوئی کسی سیپارے کو ان کبھی صبر اور دلاسا فرماتا ہے
بلکہ کمبخت ہر سال بیچاری سیدونکو نئی نئی مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی پٹاتی ہیں اور ایسی جگہ اگر
کوئی کہے ایصاحب چپ ہو اور صبر کرو تو پھر تعزیہ دار اپنی چہاتی چہوڑکر اوسکی چہاتی پر کہونسے
لگادیں اب سچ کہو بہلا ایسا نام کن الٹی نے رکہا ہی اور یا تم کہتی ہو تعزیہ کس لغت میں لکہا ہے
کیا قدرت خدا کی ہی جسکا سری سے نام غلط اوسکی احکام کا کیا ذکر یہہ وہ مثل ہوئی کہ خود غلط
املا غلط انشا غلط مثلاً اگر کسی کا باپ کچہہ مصیبت میں مرگیا ہو اور کوئی اوسکی اولاد اور دوست سے
یہہ کہی کہ بیٹھی کیا کرتی ہو باپ تمہارا ایسی خرابی اور آفت سی مارا گیا کہ کسی پر ایسا ظلم نہیں ہوا او
مرتی تمہاری بہین کو ننگے پاؤں ننگی سر گلی میں طوق ڈال کیپاؤں گہسیٹتے کچہری میں لیگئی اور تمہار
ماں کی چادر سر سی اتارلی تمکو لازم ہی کہ اسیحال پار بار سنو اور خوب روؤ پیٹو غرض سمجہو تو کہ کون
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی اوسکے کا حال اسکے قریب کے سامنی اس وضع سی کہو تو وہ برا ماننے بلکہ مہینہ
ماری چہاتی بڑے آدمی کا حال سرباز ار ڈہول اور تاشی سے نقل اللہ اکبر یہہ بہار اجگر اور صبر ہے
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچہہ یزید لوگ اور بعضی ناخلف ہماری روبرو بےپردہ فضیحت کرتے ہیں
اور ہم اپنی سلف صالح کیطرح صبر اور سکوت اختیار کرتے ہیں حضرت حسن حسینؑ کی وقت میں
ایک یزید تھا اب اولاد حسن حسینؑ کے وقت سیکڑون یزید ہوئی خیر بہر حال صبر اور برداشت سے
کیا جاتی ان اللہ مع الصابرین اقول و بہ نستعین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تعزیہ
بر نقل قبر و مقبرہ با صطلاح خاص ست و لا مشاحۃ فی الاصطلاح دوم آنکہ متعارف ست کہ
مومنین و سادات در عشرہ محرم الحرام ہمہ گریہ و صبر و لا اسا تلاوت آیہ وافی ہدایہ انا للہ و انا الیہ
راجعون و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون می نمایند و خود گریہ کردن دیگری را

گریه کنانیدن منافی صبر نیست اما نه بینی که حضرت یعقوب علیه السلام بفراق حضرت یوسف علیه
آنقدر اندوه نمود که هر دو چشمهای آنحضرت سفید شد چنانچه او سبحانه تعالی و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب میفرماید قال یا اسفا علی یوسف وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم
و فخر المتکلمین مد ظله العالی در رساله فتوحات حیدریه میفرماید در تفسیر حسینی از کشاف نقل نموده
که او روایت کرده که حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید که اندوه و حزن یعقوب در مفارقت پسر
بچه مرتبه بود جبرئیل گفت برابر هفتاد [illegible] حضرت فرمود که او را چه مقدار اجر دادند گفت ثواب صد شهید
و لوی از نقل این کلام ملا حسین واعظ گفته آرے هیچکس در آتش مفارقت برابر یعقوب نشد
یعقوب چهل سال و بقولی هشتاد سال از وقت فراق یوسف علیه السلام تا زمان وصال او
چشم یعقوب از گریه خشک نشد و از بار فراق جگر گوشه پشت مبارکش خمیدگی گرفت و پسران چون
مشاهده اینحال از آنحضرت گفتند تالله تفتؤا تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الهالکین
یعنی بخدا که همیشه باشی که بناله و زاری یاد کنی یوسف را تا وقتیکه بیمار شوی بیماری مشرف بموت
تا باشی از جمله هلاک شوندگان یعقوب علیه السلام در جواب گفت انما اشکو بثی و حزنی الی الله
یعنی جز این نیست که شکایت کنم غم و اندوه خود را بسوی خدا انتهی بتغییر ما انتهی سوم آنکه شاه عبد العزیز
دهلوی در جواب سوالات مولوی رفیع الدین خان مراد آبادی نوشته اگر در مرثیه و کتاب
اقوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیه و کتاب فی نفسه مضائقه ندارد انتهی پس تشنیع
بر مرثیه و کتاب احوال واقعی ناشی از جهل یا تجاهل مخاطب لاثانی است و گریستن درایات
بالاتفاق حرام فافهم و استقم چهارم آنکه پیشکاری بر موافقت کنندگان تعزیه داری نهایت
بجا و مستحسن است و حال ماتم سابق گذشت فقط لطرفه آنکه ابن عبد البر در کتاب استیعاب
در ترجمه حفصه دختر عمر گفته عن عقبة بن عامر قال طلق رسول الله صلعم حفصة فبلغ ذلك عمر فحثی علی راسه التراب
یعنی از عقبه بن عامر مرویست که رسول خدا صلعم طلاق داد حفصه دختر عمر را چون رسید این خبر
عمر را پس ریخت بر سر خود خاک انتهی در رساله سرور المحزون نوشته روایتی آمده که حضرت سید الشهدا

مچائی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت ہے گڑیون بار لوگون کے قصّا ہوتے ہین اور حسین
بہہ کچھ یہان اور جہان چاہیے اسکو ایک سال تھما ہین کرتی اور اللہ کی جتنی فرض ہین سب پر مقدور ہے
موقوف ہین نہ کو تب ہی جب بال ہوا اور روزہ تب ہی جب بیمار نہو لیکن ہر چند محتاج ہو یا تو حضرت
تعزیہ جو بنانا ہو ضرور ہی کہ بناوی سبحان اللہ امام کی روح کیا خوش ہوگی کہ ہمارے دوستونکے
نزدیک اللہ کے حکمونکی کچھ قدر نہی اسکی فرض اور واجب بیچارہ تھے یا ایسی مقام خدا کے
غضب سی پناہ مانگنا چاہیے اللّٰہم احفظنا قول وجہ بے نشین مدفوع ہست بچند وجہ اول آنکہ
جواز بنا ساختن تعزیہ از اباحت اصلی وارشاد آنحضرت بساختن نقل قبر والدین برای سائل
مستنبط ست پس برامر مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن و تشنیع کشادن خود را مردود
ساختن ست و انعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسین بموجب احکام ائمہ اہل بیت است
تمسک بعروۃ الوثقای ایشان موجب ایمنی از ضلالت و اقتدا و اتباع ایشان باعث فوز و نجات
و سبب رستگاری از عواقب لظی کہ لک طعان تو بگاہ جدال و نیز طعنہ بپیمبر و آل
قول تو جملہ حشو و طامات ست آن نزد تو گرچہ از کرامات ست گر بیمی بگویم ای ذیشان
ہست قول تو لعبت صبیان فی غلط ہست پایۂ تلبیس مقتبس از وساوس ابلیس
مرحبا مرحبا زراہ غرور گشتہ از رہ ہدایت دور گشتی از راہ کبر و نخوت و جہل
باہمہ فضل نائب بو جہل مقتدی شدی مار خدا را با جناب شہید ہر دو سرا
قول او را کہ ہست وحی تمام می شماری تو از فضول کلام آنچہ آن مقتبس ز قول نبی است
طعن بروی نمودن از دغلی ست طعن آن طعن بر رسول خداست قدح آن قدح آن شفیع ورا است
قول او را بضحکہ انکار ست باز دعوی دین او وار ست دین تو طعن سرور دین است
این چہ دین ست اینچہ آئین است رد وحی ست رد قول رسول کے بود قول اہل رد مقبول
الحذر الحذر ازین گفتار وقنا ربنا عذاب النار دوم آنکہ اگرچہ مجیب کامل تتبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الحال [illegible]

اہل سنت و جماعت باآنکہ اجابت شرعی الیس پشت می اندازند لیکن از انعقاد محفل میلاد
غفلت نمی سازند قال المخالف بڑی عجب اور دوستداران امام کی اس بات مین اپنی تئین وہی
لوگ جانتی ہین کہ خلاف خدا اور رسول کے سارنگی نوازی اور رقاصی زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اجی پی عوام الناس بیچاری کھانی اور تماشے
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنہ کا
خطاب دیتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑی کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور لالچی
وہی بہی انکے یہان دوڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی یہہ کام
کرتی ہین انکو امام سے کیا نسبت ایسون کے یہان نجائی اور انکا کہانا نکہائی بلکہ انکو سمجہا کر ایسی حرکت
سے باز رکہیے کیونکہ اگر امام برحق سے محبت ہوتی تو ان حرام کامون سے کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جس سے شیطان عار کری امام کی واسطے خرچ مین لاتی اور اسی شیعی کو اپنی کیے جاتی ہین اس سے معلوم ہوا
کہ ان لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکہہ لیا ہی ہین ورنہ امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسی
ریاکاری سے کہ جس سے اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کی طرف
انیسوین سیپارہ کی دوسری رکوع آیۃ ارأیت من اتخذ الہہ ہواہ افانت تکون علیہ وکیلا ام تحسب ان
اکثرہم یسمعون او یعقلون ان ہم الا کالانعام بل ہم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکہہ تو
جسنے پوجا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لے سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکھتا ہی کہ بہت انمین سنتے ہین
یا سمجہتے ہین اور کچھ نہین وہ چوپایون کی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بہکی ہین یہی ہے حال ان لوگون کا حال انکا ہے
کہ شیطان اور نفس کی فریب مین آگئی کسی کے سمجہانی کو نہین سنتے بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بہکتی ہین خیر ہم اپنا کام
کرتی ہین وہ مانین یا نہ مانین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسے چاہے دیوی جسے چاہے
باز رکھی اور [illegible] الٰہی کہ جب ایسی ریاکار بطور [illegible] دوستدار دنیا کی حرام کمائی
[illegible] کا کام بہی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کے
[illegible] تو امام کی خاطر سی جو بیگار بندی [illegible]

تغیر بناتے ہین جواب یہہ ہی بقول تمہاری بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی پہلا پیغمبر اور امام
کے وقت سی تو ہین بنا آتا ہی **اقول** وبہ نستعین در رفقہ احمدی ہی نقلا عن جامع المتفرقات
آورده مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہی حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مین نے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپنے فرمایا کہ مان کے پاؤن اور باپ کے پیشانی پر بوسہ دے
اوسنے پوچہا کہ اگر مان باپ نہون حضرت نے فرمایا کہ اونکی قبر چومی اوسنے کہا کہ اگر اونکی قبر بہی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو مان کی قرار دیکر بوسہ دیگا کہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات و این حدیث دلالت کند بر آنکہ صورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
باشد بر تشبیہ عمل آوردن بوسہ بر نقل قبر تخلیص از حانث شرعی حاصل میشود و نیز از ینحدیث دلیل
اباحت نقل قبر ہست زیرا کہ آنحضرت صلعم امر کرد بوفای نذر بآن و مقرر شده کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد و نذر بمعصیت جائز نیست و چون ثابت نگردد درست ثابت
شود و حالتش اباحت بدلالت قول وی سبحانہ و احل لکم الطیبات و ہرگاہ بدلائل شرعیہ
اباحت ساختن تقیر کہ عبارت از نقل قبر و مقبره ہست ثابت گشت و تعامل بآن از
زمان بادشاہان اسلام و متشرع مانند عالمگیر بلا نکیر بوضوح پیوست پس این تعامل کالسنت
سیرت سلف ہست و ہو المقصود اگر گفتہ شود کہ این اجازت برای سائلے مخصوص بود جواب اینست
کہ چند آیۂ افک در حق ام المؤمنین عائشہ یا در حق ماریہ قبطیہ نازل گردیده و در ذیل آن آیہ
والذین یرمون المحصنات لعنوا فی الدنیا والآخرة ہست باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد و الحال
اگر زنان محصنات را کسی تہمت سازد در وعید داخل نباشد و علی ہذا القیاس در جمیع وعد و وعید
غائبین شامل نباشد و اگر گوئی کہ از ینحدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جوابش
اینست کہ نقل قبر شیخین و حضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب ہست ممنوع باشد
والا لیس فلیس و اگر کسی گوید کہ این حدیث ضعیف ہست در جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روایت

ضعیف می بود وفقہا اہل سنت در استنباط و استخراج مسائل فقہ بر آن اعتماد نمی شود دیگر آنکہ
بالفرض علی التسلیم علماء اہل سنت در کتب خود تصریح کردہ اند کہ در فضائل اعمال مستحبہ تمسک و
استدلال باحادیث ضعیفہ جائز است **قال المخاطب** اب کہو تم کہ بادشاہوں کی اطاعت بھی پیغمبر کے
اقول ای مستعین باصول موضوعہ اہل سنت وجماعت اطاعت بادشاہان اسلام معطوف بر آیہ
اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم تالی اطاعت رسول خدا است و ہرگاہ اطاعت
پادشاہان مثل اطاعت خدا و رسول باشد پس بجا آوری احکام جمیع پادشاہان واجب ولازم
وہو المطلق **قال المخاطب** اور بادشاہان کے ہاتھ اور وقت میں سیکڑوں بری کام ہوتی آئے ہین
اونکی وقت کی ہونے سے یا اونکی کرنے سے وے کام اچھے نہین ہو گئے اور بادشاہ کیا مال پیغمبر کے
وقت سے بت پرستی چلی آتی ہے اور حرام کاری اور دغا بازی اور چوری سب سے ہوتی آتی ہے
کہدو کہ یہ سب کام بھی درست ہین کہ آگے سے ہین اور جو یہ کہو کہ ان کامون کو آگے سے منع کرتے
آئے ہین مگر سب لوگون نے نہین چھوڑا تو یہاں بھی اسی طرح سے سمجھو کہ تعزیہ کو بھی منع کرتے آئے ہین
مگر لوگون نے نہین چھوڑا **اقول** ای مستعین [illegible] از امور غیر منقولہ اند اجماع بر آن
منعقد گردیدہ وخلاف آن منقول نیست در [illegible] تعزیہ اجماع ثابت نیست
اینکہ اجماع در فن اصول عبارت است از اینکہ اہل حل وعقد در زمان مخصوص یا در زمانہ منعقد
بر امر مشروع اتفاق نمودہ حکم با ثبات یا [illegible] نمایند [illegible] کردن تعزیہ بعمل [illegible]
ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا [illegible] است آن اتفاق اہل حل وعقد گردیدہ
باشد ومن ادعی فعلیہ البیان **قال المخاطب** اور یہی کسطرح سے جانا کہ کسی عالم نے اونکے
آگے منع نہین کیا یا اب نہین کرتے **اقول** ای مستعین بالفرض اگر کسی [illegible] ازرہ تعصب [illegible]
بامتناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجے ندارد لیکن مولوی عبد الواحد خان
نبیرہ مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام [illegible] علماء صالحین [illegible] اسم تعزیہ را
از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعاً [illegible] ترویج وقیام آن را [illegible] المسلمین [illegible]

که مفتی را باید که بنظر حال و عصر زمان فتوے دہد پس درین عصر و الزمان علماء صالحین فتوے
ترویج و قیام تعزیه امام مظلوم کرده اند نهایت بجا و مناسب است و ترویج آن موجب ثواب
واجر عظیم و فتوای علماء صحیح و صواب است و همچنین علماء یقیناً مناسب خواهند شد علاوه برآن
این مراسم تعزیه داری امام علیه السلام از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین
اہل اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان و عالمگیر اورنگ زیب و غیره
که در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بود و لوازم تعزیه داری بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله
وزیر اعظم شاهجهان عالم متبحر و قاضی القضات مستعد خان که هریک حنفی المذهب بودند
و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع دیده می بیند انشنده بحضور سلاطین عرض
ساخته در تمامی ملک موقوف می کنانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی می داشتند و
و بادشاهان هم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود بالا موقوف میکردند
دوران عهد عموماً و خصوصاً مروج بود تا حال جاری است و ان شاء الله تعالی تا قیامت
جاری خواهد ماند و کسی از عوام و خواص از زمان تا حال انحراف ازان نکرده درینصورت
ترویج ازان باجماع امت نبی صلعم ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف
واقع است لن یجتمع امتی علی الضلالة هرچه ایشان برآن اجماع کنند و اتفاق نمایند
حق بود و پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع ا
و انکار از تواتر است و این معنی بموجب اصول فقه نهایت ممنوع انتهی فافهم و استقم
قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آتے ہیں وہاں ہندی جاہل ہی ہوتے آتے ہیں
تمام جہان منہ کے سمجھانے سے عالم فاضل کو یہ یقین ہو گیا اور عالم جانتی ہو کسی کہتے ہیں
حقیقت میں عالم وہ ہے جو قران حدیث بخوبی واقف ہوا اور اس سے ڈرا اور دنیا کی محبت
میں نہ پڑی اور خدا اور رسول کے خلاف نکرے ایسے کو پڑھا لکھا کہتے ہیں اور جو عربی اور فارسی کتاب
پڑھ کر لکھ کر دنیا کمانی اور نام و عزت کی لیئے اور جاہ و حشمت کے واسطے ہیچ کمائی و کیر ڈنگی خواہش

موت اور عاقبت کو بھول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتیون کی خوشامد کرتے اور انکا تابعدار بنے
اور دین کے کامون مین انکی خاطر اور دہشت سے سستی کرتے اور آپ سے ہمت باندھی نہ اور دوسرونکی ہمت بڑھائی
بلکہ دین کے چوٹونکی طرحسے دنیا کی طمع سی کونے مین منہ چھپا دی اور دیندار مولویونکی تحقیر کی اور بے تکی
باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچنے کے واسطی کہتی ہین اپنی برائی اور خود پسندی کی راہ سے
اسمین عیب منطقی نکال کر بیچاری نادانون کو اچھی راہ سے بہکا دی سوا اسکے چھوٹے دغاباز صوفیون نے
خصوصا اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سے اپنے تئین آراستہ کر کی ہزارون عوام مسلمانونکو
راہ سی بہکا کر شیطانونکا مسخر کر دیا ہے تو یون ہے کہ باطن مین انکی سوا طالب نام اور جاہ اور حسد
اور کینہ اور فسق و بدبختی اور فساد کی دینداری اور خدا پرستی سے مطلق بو نہین غرض ایسے
لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے استاد ہین اور بیماری اور اللہ اور رسول کی درگاہ سے
راندے اور پھٹکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت سے بچاوے اور
دہوکے کی ٹٹی کے پہندے مین پہنساوی غرض نہ خدا سے ڈر نہ قرآن و حدیث کی موافق کام کریں
ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدتی ہین پڑہا اور سمجھا اور کدہا اور
البتہ جو ایسا ہوگا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا تو فضیحت دیگرے را نصیحت بہلا تعریف سے
بات ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان مدت سے ظاہر بت پوجتے ہین اور چوٹیان
رکھتے ہین اور ہندونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجا کر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ
اسطرح سے جوے و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کچھ
انسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی تھی ہین اب یہ لوگ یہی کہین کہ ہماری سب کام
حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **قول** دیدہ نشستن قیاس
ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلاف قرآن منقول نیست بر بنا ساختن تعزیہ کہ باعتراف بعض العلماء
خاتم علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ برائے ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند
قیاس مع الفارق ست **قال** الحاطب ورنہ لائے میان انکو تعزیہ سے منع کرتے اور انکا

سے اونہون نے منع کیا تہا وہی میان بی بی سے بدتر ہی کچہہ عالم و فاضل نہ تہی جیسے تم ویسے وسے
سوتا کہین سوتے کو جگاتا ہے اور جنکی تم اور تمہارے باپ مرید ہو کیون نہ تعزیہ بنا دین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خود بہی باز رہتی تو مرید جاور علیحدہ دیوڑی کتا کسطرح سے لاتے اور بڑی حویلی
اور دادا کا گنبد کہانسے بنتا جیسے ہم مرید ویسے وسے پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتی اقول وبستعین
اینچہ افادہ فرمودہ مدفوع ست یانکہ صدہا پیرومرشد مسلم الثبوت اہل سنت وجماعت تعزیہ دار
و تعظیم تعزیہ نمودہ اند و تفصیل آن را کتابے ضخیم باید لہٰذا ازان طے کشح نمودہ بذکر دو پیری پردازم
اول شیخ عبد الرزاق صاحب ہانسوی ست کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بناکردہ سر و پا
برہنہ ہمراہ تعزیہ شریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب زادگان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت ایشان وجہہ تعزیہ داری میکردند دوم شاہ پیار احمد صاحب بریلوی اند
کہ ہر گاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ شریف مکان آنجناب بر دوش خود گرفتہ تا مسافت بعیدہ
می رسانند و تا آخر روز محزون و مغموم ہمین کار صرف می ماند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان ست قال المخاطب وپیرنی کی کسبیان بہی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کرتے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین اب تمہاری طرح کسبیان بہی کہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ پیر جی کمائی کہاتے ہین اور ہم سے ہمارا اسلام ہی بین تو غرض ایسے ہی بہروپی پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کرے اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچا رکہے اوہیال
مین دو ہی ایمان اقول وبستعین این تم امین تم امین قال المخاطب و بعضے جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچہہ امام سزا دیتے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم بڑے جاہل نادان ہو
جانتے کہ اگر امام کے ہاتہہ سزا ہوتی تو پہلے یزید کو سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہے اور وہ موقوف ہی قیامت پر دنیا جزا و سزا کا گہر نہین ہے یہان کرلو وہان بہگتوگے قتل
مشہور ہے جیسی یہان کرنی ویسے وہان بہرنی اور بالفرض یہی کام تم بہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری حرامکاری شراب پینا جوا کہیلنا اوران کامون کو ہزارون لوگ کرتے ہین جنگی سزا نہوئی ہو جیسے کچہہ

سر انہین ہوتی کیا امام کو یہہ کام بہی اچہی معلوم ہوتی ہین اقول و بہ نستعین مخاطب را طرف خود
سوال و جواب تراشیدہ بار ایان سرکاری بیست قال المخاطب اور بعضی بیوقوف یون منہ
خالی کرتے ہین کہ یہہ باتین نئی نکالی ہین تمہین اپنی پرکہو نسی نہین سنی کیا جانے تم کون کتاب کہان سے
نکلی ہی جسمین یہہ کچہہ لکہا ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تم جو تعزیہ بناتے ہو تو پیغمبر اور اماموں کے بعد دنیاداروں نے
مقرر کیا ہی اقول و بہ نستعین لا نسلم کہ دنیاداران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علماء دیندار
باصول مشروعہ بنائے تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم و لا تغفل
قال المخاطب اور ہم جو کہتے اور کرتے ہین پیغمبر اور امام کے وقت کا کہا اور کیا ہی اقول و بہ نستعین
اینہم دروغ ست بلکہ اینچہ میگوئیم یا میکنیم بحکم یہہ فرمودہ پیغمبر خدا و ائمہ ہدا است و یا مستخرج از ارشاد
آنحضرت ست قال المخاطب ہماری کتاب قرآن و حدیث ہی خدا اور رسول کا کہا ہوا ہی اور
تمہارا مرثیہ و کتاب دلگیر اور مسکین اور میان فلانے کا کہا ہوا ہی اور ہر سال نئی مضمون اور
سوز کے مرثیہ گائے جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات ور کتاب کسکی ہی اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین
کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف اقول و بہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند
وجہ اول آنکہ قرآن و حدیث کتاب ماست و اگر شاعری مضمون قرآن و حدیث را نظم کند نفت بنا
قرآن و حدیث لازم نمی آید نمی دانے کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت
و ہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۷۰۴ نوشتہ اما شعرای آنحضرت
صلعم از آنہا کہ دفع میکردند و باز میداشتند سر کافران را از اسلام و اہل آن در مدح رسول
صلے اللہ علیہ وسلم و ہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت و کعب
بن مالک و عبد الرحمن بن رواحہ صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ شاعران و مداحان رسول اللہ
از مردان صد و شصت بودند و از زنان دوازدہ بودند انتہی و از مشاہیر شعرا نیز غیر این
سہ کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلیہ طویل العمر دویست سال یا صد و ہشتاد سالہ بود و
حکایات وی از عجائب و غرائب ست و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت و اسلام

وصد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهور است و زده مثل بود
بوده مثل در فصاحت و در صفحه ۲۷۹ نوشته و گفته که هرکه خدا اینقدر او را زبانی عطا کند
و بتکلم قدرت بخشد باید که در مدح آنحضرت صلعم و هجو دشمنان او تقصیر نکند که بهترین کارها این است
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر
و هجو میکرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب روزی
بر حسان و حال آنکه او شعری میخواند در مسجد پس نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مر او را میخواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بهتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله علیه
و آله وسلم پس خاموش گشت عمر انتهی و دوم آنکه در رساله تحریر الشهادتین مرقوم است در روایت
است که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون مخاطب باصحاب
خود کرد که با وصف شکسته شدن بدنش بزخمها تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید کنا که تیری از
دست برنمیکشد از بدبختان بکام حضرت امام رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ بزمین
افتاد و در همین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از
پی رسیده بنیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که بقطع
سر پردازد که دستش لرزید سهل بن یزید سگ زرد برادر شغال از اسپ فرود آمده
سر مبارک را از تن برید پیش برادر خولی خود انداخت و بعد از آن انچه از دست بیداد
لشکریان و شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیانش بیرون ثم دخلوا على الحرم واسروا
اثنى عشر غلاما من بنى هاشم ومن كان من النساء وامر ابن سعد شمر نفرا فركبوا
خيولا واوطئوا جسد الحسين عليه السلام وارسلوا
الراس المكرم مع بشير بن مالك خولی بن یزید الی ابن زیاد پستر در آمدند بر حرم محترم و اسیر کردند دوازده
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بودند از زنان و حکم کرد ابن سعد و شمر کرده ای
را پس سوار شدند بر اسپها و بی سر ساختند تن حسین علیه السلام را و فرستادند

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوی ابن زیاد بالجمله
چون حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند شجرهٔ رسالت و دوحهٔ نبوت و جلالت
را به تیشهٔ ظلم بریدند گویند که قیس بن اشعث پیرهنش از تن بیرون کشید و حبیب بن بدیل شمشیر او
گرفت و شمر با همراهیان خود قصد خیمهٔ اهل بیت طهارت نموده بتاراج پرداخت علی
بن حسین که بر بستر بیماری افتاده بود همین که نظر شمر بر حال او افتاد خواست که او را بکشد
شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که اینهم پیش امیر باید فرستاد و تا هرچه خواست او با او بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین ع دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته
روانه کوفه ساختند وامر الشقی ابن زیاد بالرأس المکرم فلیدیر فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء وسبایا اهلبیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق و حکم کرد ابن زیاد شقی در خصوص سر مکرم امام اکرم که گردانیده شود
در کوچهای کوفه پس فرستاد سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوی یزید بن معاویه با شمر ذی الجوشن بود و یزید بدمشق بر ناظرین کتب سیر و اخبار
و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت رسالت و بندیان
دودمان نبوت و جلالت با سر مبارک سید الشهداء و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود را بیاراسته با بهجت و وقار در گوشه
نشسته در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهل بیت

مصطفیٰ ص و ذکور و اناث ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور یزید پلید
همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظر نحس رسید بار بار سجده
تبسم می کرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیاد
بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در بند بخانه بدارند سر حسین ع
را بر نیزه گذاشته در کوچهای کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلام
بسته زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر سر نیزه
سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد ازان ابن زیاد سر سید الشهدا
و سایر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشق
پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده
سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد و واویلا و وا حسینا
از زمین تا آسمان بر می کشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهل بیت
بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه خبر شد قصر امارت آراسته و بر تخت نقش
خود پرداخته در سرای که جمله عظمای شام پیشوا و حاضر آمدند حکم باحضار اسیران داد
یا للعجب سرهای شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضور نحسش آوردند چنانچه سر یک یک
را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد حتی آنکه
شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او نهاد
با اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغای واقعه کربلا مشاهده صورت حال سبایا
سرهای شهدا لعین انتشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل می تابید
چنانچه ابیات ابن الزبعری یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتزاز
و انشاد بر خود می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گفت
که ای ابا عبد الله رایگان بود که سخن عزت تا این رتبه رسد و سر در پیش تو از خضاب تخضب باشد

و در مناقب السادات منقول است که در آن ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید
بردند یزید شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را بانواع اہانت میکرد انتہی مناسب
حال حسین تشنہ دہن گر کروں رقم * لازم ہی الا کہ جلد کا ذکر کروں رقم * گل کر دیا ہی کا چراغ قرار حسین
لوٹا چمن علی کے کا ہر زجیف * جب ذبح گوسفند کو قصاب کرتے ہیں * معمول ہی کہ پانی سر اپر کہ تھے ہیں
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا ظلم کیا * پیاسا ہی مار ڈالا غضب کیا ستم کیا * گردن جو بوسہ گاہ رسالت پناہ تھی
نیچے عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ تھی * وہ سر کہ جس پہ تاج انا کی تھا شہ نیزی پر کیا بلا سی کیا تمام کیا طرف
اکنون مخاطب براہ انصاف بزبان آرد که این مرثیه که کتاب منقول است سابق موافق حدیث است
یا نه در صورت اولی قرآن و حدیث با کتاب موافق است و هو المطلوب و در صورت ثانی
وجه آن بیان باید ساخت و دلائل کذب بهتان مولوی شاه عبد العزیز و شاه سلامت الله
باید آورد اگر کوئی کہے فی الواقع این روایات صحیح هستند مگر خواندن آن بحضور شیعه خلاف حکمت
گویم این امر دیگر است که تذکار روایات شهادت جناب امام حسین هر چند صحیح باشند گوارا نیست
سوم آنکه کذب در روایت و غنا در مذهب امامیه حرام است مگر نزد اهل سنت و جماعت غنا
جائز است کما ظاہر ** قال المخاطب و بعضے جو آپکو قابل سمجھتے ہیں فرماتے ہیں تا بلیت جہاں کے نہیں
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سے ہی اور بہت لوگ پڑھے ہوئے ہیں لیکن ایسے معنی آیت اور حدیث
کی کبھی نہیں سنتے تھے اسکا جواب یہ ہی کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کے معنی تم پوچھتے ہو یا نہیں اگر
پڑھی ہو تو ہمارا ہاتھ پکڑ کر کہو کہ اس لفظ کے معنی یہ نہیں ہیں جو تم کہتے ہو اسطرح ہیں اور جو تم
طوطی کیطرح سوا لفظ کے نہیں جانتے ہو تو پھر ناحق نیں نیں کیوں کرتے ہو کسی عالم معتبر سے پوچھا
تھا کہ اوسنی اس لفظ کی معنی کچھ اور ہی کہے اقول در بستیقن در گریه و زاری و تعزیه داری
جناب خامس آل عبا علیه التحیة و الثنا مخالفت قرآن و حدیث نیست بنا بر ان مخاطب
بیهوده سرایی میکند و سوال و جواب از طرف خود می تراشد قال المخاطب یعنی کسے جاہل
جب سب طرف سے ہار مانتے ہیں تو یوں کہتے ہیں کہ ہم کچھ نہیں جانتے ہمارے بزرگوں سے

یہہ بات چلی آئی ہے ہم اپنی باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم کے وقت کی کافر بھی حضرت کی مقابلے میں یہی کہتے تھے جو تم ہمسی کہتے ہو
بھلا ہم تمسی پوچھتے ہیں کہ اگر تمہارا باپ دادا اندھا ہو یا ایک راستا چلنے میں کو تمہیں جا رہا
یہہ سنکر تم بھی اپنی آنکھیں پھوڑ لوگے اور کو تمہیں جا گر پڑو گی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی صورت
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہرگز چل سکوگے بڑا تعجب ہے کہ دنیا کی نقصان میں باپ دادا
شریک نہیں اور دین میں اونکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے کمبخت ہو کلمہ کہو نبی کا
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے اقول در بیان اینہمہ سوال وجواب مخاطب اینطرف
خود چیدہ بود مارا ازان تعرضی نیست قال المخاطب بعضی جاہلوں میں ملا مخدوم بنی ہیں
وہ یوں مسئلہ چھانٹے ہیں کہ صاحب امام نے امت کے واسطے سر دیا سو واسطے یہہ امت انکا
قدر پیٹا ہے ہیں اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا زٹل قافیہ جسکا کہیں نہ ہو ر نہ ٹھکانہ اسکے کیا معنے
کہ امت کے لئے سر دیا جو کوئی کسیکے واسطے سر دیتا ہی تو چاہئے کچھ دنیا میں اوسکا بچاو ہو یا
عقبے میں بھلا ہم تمسی پوچھتے ہیں کیا اوسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹ ڈالتا تھا کہ
امام نے اُنکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت میں بھی امام کے سر دینے سے ہمارے
گناہ کی سند معافی کے نہیں ملی کہیں قرآن اور حدیث میں ہی کہ قیامت کو تمہاری گناہ
امام کے سر کی عوض بخشے جاوینگے جہاں خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی لکھا ہی کہ جو
کوئی ایمان لاوے اور بھلے کام کرے اوسکو خدا بخشیگا بھلا اتنا سمجھو کہ دنیا اور دین میں
کوئی ادنا کسی دوسرے کے گناہ میں مارا جاتا ہی نہیں جاتا اللہ ہماری عوض امام کو کیوں مارتا اگر
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کریں اور امام مارے جاویں اقول در بیان سخن اینچہ افادہ نمودہ
قدح سست بچند وجہ اول آنکہ بر فرض تسلیم کہ قائلے گفتہ باشد امام نے امت کے واسطے سر دیا
بگوییم کہ این مقولہ ما نا سبت بقول اہلسنت کہ جناب امام حسینؑ بعوض حضرت اسمٰعیلؑ
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ خود

سبفر مایہ پوشیدہ نرہی کہ شہادت مین ادس جناب کے چند نکات واقع ہین اول نکتہ یہ ہے
کہ جب حق تعالیٰ جل جلالہ نے ابراہیم کو واسطے ذبح کرنے حضرت اسماعیل ع کی حکم فرمایا فرشتون نے
عرض کی کہ خداوندا نور فیض گنجور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان ع صفوت
آدمیان فخر دوزمان احمد مجتبیٰ محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل
علیہ السلام مین ہے پس اگر وہ ذبح ہو کا ظہور نور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا
ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل ع کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی
پاون جرأت کا میدان شجاعت مین نرکھا اگر روح پر فتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول
کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے دشت کربلا مین ہو کے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید
ہوئے چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے
اشارت شہادت حسین علیہ السلام سے ہے دوم آنکہ در کنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبری
در سیر کبیر خود آوردہ کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوہ باغ ترا شربت شہادت چشانید یکی
را بزہر و دیگری را بتیغ بید ریغ خواہند کشت و این مصیبت ترا سبب زیادتی شفاعت است
انتہی و شاہ عبد العزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام
تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شدہ و کدامی فضیلت زیادہ ازین خواہد شد
و امت چہ چیز است جناب ما مین ہمامین بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند
سوم آنکہ صاحب دہ مجلس در کتاب مذکور نوشتہ کہ در حدیث آمدہ کہ روزی حضرت رسول
صلعم میرفتند و عثمان بن عفان ہمراہ آنحضرت صلعم بود کہ ناگہ ندا از آسمان در رسید و گفت یا رسول اللہ
صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد و بسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم
کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان می توان گفت کہ جناب امام حسین
را بوجہ شہادت رتبہ شفاعت بخشیدند و بسبب شفاعت آنجناب بلکہ ہا مومنین گنہگار
مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانو حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

اللہ کے واسطے دیا ہی کہ اللہ اون سی راضی ہے اور اونکو شہادت کی توفیق ہے لعین یزید جو تھا
شرع اور بدعتی تھا اسواسطے اسکی تابعداری قبول نہ کی کہ دین کا نقصان نہو جان جا
لیکن ایمان نجائے سبحان اللہ اس جناب پاک کی کیا تعریف کیجئے پاک بندی مقبول
اللہ کے ایسی ہوتے ہین انہین کاموں کے امام ہی کہ اللہ کے جان اور مال سی غلام تھے
تعزیہ بنانی اور سر دینی سی کیا نسبت امت کو چاہئے کہ اپنی امام کی پیروی کرین محبت اسکا
نام ہی کہ اپنی امام کی موافق ہوجی اقول فی بیتین انجا افادہ نمودہ مردود است اول آنکہ بقول خطیب تھا
دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجئے + اسکو جو غم ہو وہی تو جان تجئے + سرور یار سی حاصل ہوا سرور تجھے + ملال دوست سی
دلکو میری ملال ہوا + و تعزیہ وسیلہ بکا است پس نسبت میان تعزیہ داری و شہادت آنحضرت نبود دوم آنکہ
بتصریح قاضی عیاض معاویہ بن ابی سفیان و یزید بن معاویہ خلیفہ و امام سنیان است پس اطلاق
لفظ امام بر جناب امام حسین بمذاق شان راست نباشد ولنعم ما قیل فی بنی امیہ نظم
ہمیشہ کار شان بکفر بد بگر نیز ٭ وگرشتہ صلح غدار و خونریز ٭ سیہ رو باد نے از قہر خطایا ٭
حلالان از خون آل طاہا ٭ امیر شان بکف تیغ و سنان داشت ٭ فقیر شان سنان از زبان داشت ٭
سپہر دین بخاک افتاد از ایشان ٭ بنای شرع شد برباد از ایشان ٭ ہمانا از وفائی بوئی نبردند ٭
بجز جور و جفا خوی ندارند ٭ نبود آسا کسی در دور ایشان ٭ شب و خلقی وا آہ از جور ایشان ٭
یکی از قوم ایشان صخر بود است ٭ کہ بطالی و حرفش تجر بود است ٭ ہمیشہ نصرت کفار میکرد ٭
جفا بر سید ابرار میکرد ٭ یکی زین قوم مروان لعین بود ٭ کہ بدخواہ امیر المومنین بود ٭
ازو ظاہر نشد غیر از شقاوت ٭ ندیدند اہل دین زو جز عداوت ٭ دگر از ابن بوسفیان چہ گویم ٭
در آن بیباکی و طغیان چہ گویم ٭ پدر را منع از اسلام او کرد ٭ بجد جنگہا در شام او کرد ٭
ہمون خود زہر در کام حسن ریخت ٭ کہ صد لخت جگر زو در لگن ریخت ٭ یکی در کربلا محشر بپا کرد ٭
حسین تشنہ را خونین قبا کرد ٭ زبے آبی جگرہا جملہ خون شد ٭ لب لعلی لبان فیروزہ گون شد ٭
پدر با آب اگر خون حسن خورد ٭ پسر کار حسین از تشنگی کرد ٭ سوم آنکہ نزدیک اہل سنت

وجماعت اثنی عشری کو امامی منصب نیست و اطلاق لفظ امام بر خلیفه حضرت جواز ندارد کما اعترف به الفاضل
الدهلوی فی التحفة چهارم آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۳۴۴ نوشته در حقیقت
محبت نور است و معصیت ظلمت و نور ضد ظلمت است و گفته اند که نیست هیچ مقامی از محبت
و فضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این اقوی و اکمل انواع محبت است و
هر که متصف است بصفات متابعت کامل المحبة خواهد بود و هر که مخالف است
در بعضی امور ناقص المحبة اوفی الدرجه است ولیکن از اصل اسم محبت و اتصال بدان
بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت است در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر
واقع شد این فعل از وی پس لعنت کردند او را بعضی مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله و رسوله
و آن شخص بود از اهل بدو نام او زاهر نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره و سبزی
و مانند آن می آورد و آنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه و زر و مانند آن بوی
عطا می فرمود و میفرمود زاهر روستای ماست و ما شهری اوئیم و از بعضی کتب معلوم می شود
که نام این شارب خمر عبد الله است ملقب بحمار و زاهر دیگر است والله اعلم و اینجا معلوم می شود
که اصل بیان میل و انجذاب است اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب
کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت و جماعت است لیکن باید دانست که استمرار وجود
محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط و مقید است باآنکه نادم باشد بر وقوع معصیت
یا اقامت کرده شود و بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت
از وی و ترس او نیست که تکرار ذنوب و اصرار بر آن مرتبه طبع در وی حکم کند و سلب کرده شود
از وی ایمان والعیاذ بالله و از علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کثرت ذکر شریف
او ست چه کثرت ذکر از لوازم محبت است من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصریح محدث دهلوی
کثرت ذکر از لوازم محبت است و آن در تعزیه داران موجود فتبصر و لا تکن من المستهزئین
قال المخاطب یکهو نماز کے امام کی اگر نمازی بن کوئی پیچھے موافقت نہ کرے تو اپنی نماز ہی کھوے

اور اوسکو امام سی مخالفت ہوئی بھلا جب تمہارے امام کی موافقت فرض ہی تو ایمان کے امام
کی اوس سے اولی تر ہی اب ذرا تو آنکھیں کھولو ہوش میں آؤ کیجیو ایسے امام کی کیا کرتے ہو
موافقت یا مخالفت **اقول** و بہ نستعین الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ و دیگر بیقراری در ماتم آنحضرت و تذکر مصائب آنجناب امور
موافقت ہست نہ مخالفت **قال المخاطب** اور بعضے جاہل جو آپ کو دلیل میں بڑا پکا جانتے ہیں وہ
یوں طوطے زیر رنگ ہانکتی ہیں کہ دیکھو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہی محرم کے دو روز باقی
تھی کہ ایک رات میں اپنی چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تھا کیا دیکھتا ہوں کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلیں روشن ہیں اور کچھ اسمیں صحابہ سا معلوم ہوا بعد تھوڑی دیر کے غائب ہو گیا آپ ہی
امام صاحب تھے ان دنوں آپ کا گذر ضرور ہوتا ہی بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکھائی دیگئے
اسکا جواب یہہ ہے کہ بھلے تو تم بڑے سچے ہو دوسرے تمنے کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب کی روشنی تھی
سیکڑوں جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پھرتے ہیں جو کوئی قرآن اور حدیث اور ایام
زندگی کے وقت کی بات چھوڑکر خواب و خیال کی بنا دین مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے
طلسمات دکھا کر خراب کرتے ہیں تمنے اپنے چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکھا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو مسجد کی اٹاری پر بھی ایک چراغ بھی کبھی نہ دکھائی دیا کیوں نہو شیطان اور جن خوب جانتے ہیں
کہ یہہ لوگ ایسے تماشے دیکھکر ہرگز نہیں سمجھینگے قرآن اور حدیث کے خلاف نہیں مانتے ہیں ہم ہزاروں
مشعلیں دیکھائیں تو کیا بلکہ اور لاحول پڑھیں گے مگر بیوقوف لوگ ہماری آس پر ہیں ایسوں کو
دکھانا ضرور ہے **اقول** و بہ نستعین مخدوش ہست بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در جلد دوم
مدارج النبوۃ صفحہ ۱۳۵ نقلاً از شیخ علاء الدین شافعی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مومنین
و ارواح ایشان نسبت خاص ہست مستمر کہ بدآن زائران را می شناسند بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات بعد از آن احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ جمیع این احادیث دلالت
دارد بر آنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل ہست و شک نیست کہ سمع از اعراض ہست کہ مشروط

بحیات پس ہم حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبہ اکثر است از حیات شہدا و حیات انبیا
کامل تر از حیات شہدا است انتہی پوشیدہ نماند کہ بعد از اثبات حیات حقیقی حسی دنیاوی اگر
بعد از ان گویند کہ حقتعالے جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیدہ است کہ در ہر مکان کہ خواہد
تشریف بخشند خواہ بعینہ یا بمثال خواہ بر آسمان یا بر زمین و خواہ در قبر شریفہ یا غیر وے صورتے
دارد با وجود ثبوت نسبت خاص بقبر در ہمہ حال انتہی ملخص سیوم آنکہ بہ سند مذکور مشرف شدن
مومن بہر مکان بزیارت جناب امام مظلوم علیہ السلام ممکن ست و در مکانیکہ ذکر آنحضرت اکثر
باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکورہ و ملاحظہ انوار یگانگی نمودن کار بعید
نیست فاعتبروا یا اولی الابصار دوم آنکہ عبد الرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمہ ابو عمر زجاجی
آوردہ گویند در موسم حج عجمی پیش وے آمد کہ برات من بمن دہ کہ حج گزاردہ ام یاران تو مرا بتو
نشان دادہ کہ برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صدر و سادگی وے را دید و دانست کہ یاران با وے
مزاح کردہ اند بملتزم اشارت کرد و گفت کہ آنجا برو و بگوے یارب اعطنی البرأة ساعتے برنیامدہ
کہ آن عجمی باز گشت و بدست وی کاغذے بود بخط سبز بران نوشتہ کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ہذہ
برأة فلان بن فلان من النار حالا انا دہ برو دکہ این تحریر از پیشگاہ رب جلیل باشارہ ابو عمر زجاجے
چگونہ بر عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل و علا شمردن و مشاہدہ انوار را کار
شیاطین گفتن از اعجب عجاب است سوم آنکہ مشرف شدن مخاطب بزیارت جناب امام
مظلوم بوجہ فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوے است چہارم آنکہ مولوی عبد الحی
در رسالہ صراط در ضمن حال احمد پیرزادہ می نویسد القصہ طہارت جبلیہ در صدر طبیعت ایشان
پیدا و انوار سعادت ازلیہ بر جبین مبارک ایشان ہویدا بود تا آنکہ مفتاح کنوز سعادت کہ ابواب
مغلقہ ہر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشادہ کردد حضرت ایشانرا
بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب ہدایت مآب قدوہ ارباب صدق و صفا زبدۃ
اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجۃ اللہ علی العالمین وارث الانبیا والمرسلین

مرجع کل ذلیل و عزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عزنا
و سایر المسلمین لمجده و علاه است حضرت ایشان را بموجب ایشان در طریقه نقشبندیه شرف بیعت
حاصل شده و از همین حصول دولت و برکت توجهات آنجناب معاملات بس شگرف رو نمود
که سبب بیان وقایع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده بتفصیل رسید
انجامید و مقامات طریق ولایت بر احسن وجوه جلوه گر گردید اول و افضل اتفاقات آنست
که حضرت ایشان جناب رسالت مآب را صلوات الله و سلامه علیه در مقام دیدند و آنجناب سه خرما
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند بوضعیکه یک یک خرما بدست مبارک
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد از ان بیدار شدند در نفس خود اثری از رویای
حقه ظاهر و باهر یافتند و همین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شد و بعد از ان جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها را
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل دادند
و ایشان را خوب شست و شو کردند آیا مر اطفال خود را و جناب حضرت فاطمة الزهرا لباسی
بس فاخر بدست مبارک خود ایشان را پوشانیدند پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتبائی ازلیکه در ازل الازل مکنون بوده به منصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و تربیت یزدانی بلا واسطه احدی متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره و وقایع متکاثره
پی در پی بوقوع آمد یا آنکه روزی حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته و چیزی را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود پیش روی حضرت ایشان کرده
فرمود که ترا این چنین‌ها داده ام و چیزهای دیگر خواهم داد یا آنکه شخصی بجناب حضرت استدعای
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم اخذ بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس آن شخص را
هم قبول نفرمودند آن شخص پیش از پیش الحاح کرد حضرت ایشان با آن شخص فرمود که یک دو روز
توقف باید بعد از ان هرچه مناسب وقت خواهد بود همان عمل خواهد آمد بار حضرت ایشان بنا

استفسار و استمداد آن بجناب حضرت حق متوجه شدند و عرض نمودند که بندگان تو
میکنند که بیعت بمن نماید و تو دست مرا گرفته و هر که درین عالم دست کسی گیرد پس دستگیری همیشه
می کنند و اوصاف ترا با خلاق مخلوقات هیچ نسبتی نیست پس درین معامله چه منظور است ارشاد فرما
حکم شد که هر که بدست تو بیعت فواید کرد و کلها باشند هر یک را کفالت خواهم کرد جهنم می باید که از کجا
معلوم شد که حق تعالی دست راست او نشان گرفته و شیاطین همیشه بتضلیل بندگان خدا
می باشند غالبا شیطان خود را نموده باشند و پیر صاحب را با شیطان عمل نموده لکوک یا مرید
را تابع خود ساخته و از وشان بیعت گرفته بجهنم بردند فالجواب الجواب از اطلاق مقام اینکه
وهمی که از اغاظ علماء اهل سنت است تمامی اکابر صوفیه را از اهل بدعت شمرده و شیخ عبد الحق
دهلوی در ترجمه مشکوة گفته که ابن جوزی را کتابیست مشهور به تلبیس ابلیس بیان کرده است
در وی طریقه های که راه یافته است شیطان بر طوائف مردم و واقع شده اند در بدعت و ضلالت
سنت خصوصا بر طائفه صوفیه و مبالغه کرده در رد و انکار بر ایشان نیز شیخ دهلوی تصریح نموده
باینکه ابن جوزی معاصر شیخ عبد القادر جیلانی و منکر بزرگی ایشان بوده و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفته که در زمان رسول صلی الله وسلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبتی دیگر نبوده و محققین
اهل سنت و جماعت گفته اند و ان الذی تعتاده الصوفیه من متابعه المتصوفین نیست و ابن جوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفته ولم یتجاسر الزناد قة ان یرفضوا الشریعة حتی جاءت المتصوفة فوضعوا اسما
وقالوا حقیقة و شریعة وهذا قبیح لان الشریعة وضعه الخالق لمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقة فی غیر الشریعة فمغرور مخادع
انتهی و در رساله قشیری ابو سعید خرازی آورده گفت دیدم آنحضرت صلعم را در منام و گفت یا رسول الله
معذور دار مرا که محبت خدا باز داشته است مرا از محبت تو الخ و دیگر میگویند که با نچه خدا دارم همین
چه پروای مصطفی دارم و مثل این از رابعه بصریه نیز نقل میکنند قال المخاطب اور ایک سارو
ایک جاہل یوں نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے نے عجب خواب دیکھا

کہ ایک شخص نے رگ آئی اور اوسکے ایک طمانچہ مارا اور کہا کیون مردود تونے دو سال سے تعزیہ نہین بنایا وہ بیچارا اوٹھ گیا بولا کہ مجھسے حضرت بہول چوک ہوئی ایکی دو سال کا تعزیہ نکالو اوسکا جواب یہہ ہی کہ ڈہاری کا خواب بہی تال سر کا ہی قربان جاے تمہاری بوجہہ کی جو بیچارا سات دن شراب پیکا اور کسبیون کو نچاوی سو حضرت امام کو دیکھا اقول وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ این خواب شیخ محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیرفتہ پس شناعت بافعال سابق محض بیجا است دوم آنکہ ہرگاہ نزد اہل سنت وجماعت تغنی بقرآن واشعار جائز است تعریض بآن سراسر نارواست چنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۴۹۴ نوشتہ بدانکہ صاحب امتاع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کردہ دلائل ہر مذہب را وترجیح کردہ مذہب اباحت را چنانکہ مدعی اوست وجواب دادہ استدلالات متمسکان حرمت وکراہت واطناب کردہ در اثبات مذہب اباحت واثبات کردہ آن را بکتاب وسنت واجماع وقیاس ووجہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد انتہی سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح وذریعہ است برای گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا واوصیا معمول خاصان خداست چنانچہ مولوی عبد الواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام نوشتہ پس درین عصر زمان علماء صالحین فتوی برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کردہ اند بنابرآن بیجا ومناسب است وترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتوای علماء صحیح وصواب است ہمچنین علماء یقینا مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۱۴۳ نوشتہ وازعبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند کہ گفت نبود خالد کہ بنا سے میکرد بجانہ خواب خود مگر آنکہ ذکر میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را ومی گفت ہم اصل وفضل ایشان اصل من اند وبسوے ایشان ارزو میکند دل من دراز شد شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ میکرد وہمچنانی بود ومیگفت این کلمات را تا غلبہ میکرد او را خواب الخ وعلی محمد خان فاروقی حنفی المذہب

دررسالہ عکدہ از مفتاح الجنان و معارج النبوۃ نوشتہ کہ طرماح ابن عدی روایت می کند کہ من در معرکہ کربلا درحالت غشی بروز شہادت امام حسین افتادہ بودم وقت شام ہرگاہ قوم اشرار از کربلا روانہ شدند بہوش آمدم وارادہ رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم درمیان لاشہای شہدا افتادہ ماندم ودرانجا دیدم کہ بست سوار بلباس سفید کہ بوی مشک و عنبر می آید درو دمودند من دانستم یاران عبد اللہ بن زیاد در جستجوے لاش حسین علیہ السلام آمدند کہ درین اثنا سواران مذکور از اسپہای خود پا فرود آمدند و از جملہ آنہا یک بزرگ لاش حسین علیہ السلام برداشتہ نشانیدند و بطرف کوفہ اشارہ کرد بمجرد اشارہ سر حسین رسیدہ ملحق بجسم گردید چنانکہ در زندگی بود حیران شدم من کہ بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول اللہ صلعم بودند مگر یارای گفتگو در خود ندیافتم کہ بحضور نبوی چیزے گفتگو نمایم باز جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان کہ درانجا حاضر بودند فرمودند ای آدم پدر من و نوح ابراہیم و اسمعیل و ای برادر من موسے و عیسے شمایان دیدید کہ امت من بعد من چہ کردند و برسر لاش حسین علیہ السلام بوسہ میدادند و گریہ میکردند الخ و در شقیقۃ الطالبین مرقوم است کہ از روز شہادت امام مظلوم بر قبر حسین علیہ السلام از فرشتگان خالی نمیباشد انتہی چہارم آنکہ بر تقدیر تنزل و فرض تسلیم اگرچہ ما قائل فرض دعوی مخالف سیتیم کہ این خواب قبل وقوع توبہ مشاہدہ شدہ مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اہل سنت از محرمات شرعی است لہذا قابل طعن نباشد زیرا کہ در نغمۃ العشاق نوشتہ کہ رقص و وجد و طرب را از محرمات شرعی قرار دادن افترا ست بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا کہ دلیل تحریم این در قران مجید است نہ در حدیث و نمیرسد کسے را کہ حلال و حرام گرداند چیزے را در دین بغیر سند و نص از جانب شارع بقولہ تعالے فمن اظلم ممن افتری علی اللہ الکذب او کذب بایاتہ انہ لا یفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد ہر لعب کی حرام است ورقص و طرب کہ مستمعین سماع را بخوف و دہشت خدا و عشق و محبت الہی رسیدہ بلکہ از رقص و لعب حبشیان نخواہد بود کہ در مسجد نبوی صلعم واقع گشتہ و جناب نبوی تا آب بازدہ حجرہ بخود تماشا

نغمۃ العشاق تصنیف مولوی انوار اللہ صاحب متوطن پھلواری ضلع ... وظیفہ خوار عبد الرحمن صاحب لکھنوی ۱۲

صدیقه تا دیر متوجه مشاهده آن می ماند مدائح پنجم آنکه با فرض و التسلیم چنانچه بعض صحابه
را شرب خمر و زنا وغیره از رتبه صحابیت دور نساخت و هیچک فسق و بدعت و معصیت ساکنان
مدینه طیبه را از حسن خاتمه و مغفرت محروم نسازد و همچنان محبت جناب امام حسین علیه السلام نیز مرتکب جمیع
معاصی غالب آمده انجام محب به عفو و مغفرت نماید اسناد ارتکاب صحابه بمعاصی بسیار اند
و بعضے از ان درین رساله بتقریبے ذکر دیگر گذشت لهذا از ان طے کشح نموده میگوییم در جذب القلوب
آورده و از جمله آداب مدینه که در مردم بسبب بعض عوارض در رعایت آن تقصیرے و تهاونی واقع
میشود دانست که در محبت ساکنان مدینه مطهره در رعایت تعظیم ایشان علی حسب مراتبهم تقصیر را
بخود در راه ندهد تا بحدیکه زیاده بر نسبت جوار صوری قربتے و فضیلتے نداشته باشند بلکه هر چند
بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا که شرف جوار حضرت سید مختار
صلعم کافیست و این شرف بهیچ معصیتی و بدعتی زائل نشود و از حسن خاتمه و عفو و مغفرت محروم نسازد
الخ ششم آنکه شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردیم مگر اهل سنت را بان تشنیع نمیرسد چه مفتی
شرف الدین صاحب رام پوری تحلیل شراب ساخته قند سیاه و پوست درخت مغیلان وغیره
متعارفه هندوستان فتوا نوشته اند و در هدایه مرقوم است که ابوحنیفه کوفی فقط چهار شراب یکی خیسانده
انگور دوم جوشانده انگور سوم آب زبیب چهارم آب خرما حرام میداند و تفصیله فی الهدایه قال
المخاطب سوچو تو ایسا ڈاڑہی بہروا کے بہروپی شیطان کو خواب مین دیکھیگا یا حضرت امام کو
اور عجب ہی کہ امام نے اسپر کبھی آگے تمانچہ نہ مارا کہ شراب نہ پی اور گیسوؤنکی فکر سے نکلا اور نماز اور
روزہ کیون نہین ادا کیا اقول و بیقین سابقاً دانستی که این خواب بعد توبه وقوع یافته و
کوئی برائے سابق ترک دیگر اعمال ناقصه حرام هدایت نفرمودند گوییم بزبان سابق شیخ محمد مذکور بانواع
معاصی مبتلا بود و اکثر اوقات از فاسقان معین بوجه شدت مصروفیت بفسق و مشغولیت بفجور
سلب توفیق میشود لهذا از دولت رویت و هدایت آنحضرت محروم بود و چون رویت جناب امام
علیه السلام موقوف ست بحسن عقیدت و لطف محبت و صلاح و تقوے هرگاه شیخ محمد بعد توبه تقوے

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور یار اتو ابرک بانس کے لیو

اقول وبہ نستعین چون بنا ساختن تعزیہ از شعائر اسلام ست و رواج دہندہ و بنا کنندہ

آن مثاب کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان فی رسالتہ المسماۃ بازالۃ الاوہام پس اگر برای

بنا ساختن امر شعائر اسلام کہ در آن برای بنا کنندہ ثوابے باشد از جانب امام مظلوم ہدایت

رو و بعید نیست و در آن چہ محذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کر لیتے ہو اور

ہماری سیکڑون دلیلون عقلی و نقلی سے ایسی کاموںمین شبہہ بھی نہین لاتے **اقول** وبہ نستعین

معاضد جواز تعزیہ داری ہزارہا دلیل عقلی و نقلی ہستند و بندی ازان درین رسالہ گذشتہ و می آیند

من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و آنچہ مخاطب گفتہ ہمہ مغالطات ہستند کما ظہر و سیظہر **قال**

المخاطب اور خواب کی کیا حقیقت پوچھتے ہو جو کوئی دنکو جس وہم و خیال مین رہتا ہے اور جسکو

ہمیشہ داہی تباہی جھوٹہہ بولنے کے عادت ہے اوسکو خوابین بھی ویسا ہی معلوم ہوتا ہے جھوٹے کو

خواب بھی جھوٹہہ دکہاتے ہین ہر جلسے کو تیسا حدیث مین آیا ہے جو بات مین سچا زیادہ جب حضرت

پیغمبر کہ جسکے صورت شیطان نہین بن سکتا ہے انکی حدیث خواب کا یہ حکم ہے کہ شرع اور حدیث

زندگے کی مخالف ہو تو اوسپر عمل نہین درست پہر اور کا خواب کس گنتی مین ہے یہ دین مسلمانے

خواب و خیال سے مقرر نہین ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار اور فلانے

پیر اور شہید کو خواب مین دیکہا وہ ہمسے یون کہہ گئے خدا جہالت سے پناہ رکہے **اقول** وبہ نستعین

مردود ست بچند وجہ اول آنکہ بمفاد حدیث شریف حسین منی و انا منہ شیطان بصورت جناب

امام حسین علیہ السلام مثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دویم اینکہ رویت جناب خاتم النبیین صلعم

را و طریقہ ست یکی در بیداری چنانچہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۱۴۹

نوشتہ و اما حجۃ الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید کہ ارباب قلوب مشاہدہ میکنند

در بیداری ملائکہ را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازہا و اقتباس میکنند از ایشان

انوار و استفادہ میکنند الخ و در صفحہ ۱۵۰ نوشتہ و در رویت کہ در یقظہ ست بعضے مشایخ استفادہ

نموده اند والله اعلم دوم در مقام در کتاب مدارج النبوة ص ۱۴ نوشته که آن علما اهلسنت

که هر که دید آنحضرت را در خواب پس دیدار او را اعتقاد بے شک و شبهه زیرا که شیطان تمثیل نمیکند بصورت

یعنی بصورت شریف وی نمی تواند برآمد نموده و او را قدرت نداده اند که برآن حضرت در بین باب

اقرار کرده اند و در روایتے آمده که فرمود من رآنی فقد رأی الحق مراد همین دیدن در خواب است

و در روایت جابر رضی الله عنه آمده من رآنی فی المنام فقد رآنی یعنے اگرچه حق شیطان را قدرت

بخشیده است که بهر صورت خواهد برآید ولیکن ممکن نگردانیده است او را که بصورت آنحضرت صلعم برآید

زیرا که آنحضرت مظهر هدایت است و شیطان مظهر ضلالت است و هدایت و ضلالت ضد اند یعنے

که بصورت پروردگار تعالی و تقدس تواند برآید و اقرار کرد و باری داد زیرا که وے سبحانه خالق هدایت

و ضلالت است هر دو در آنجا محل اشتباه نیست کذا قالوا انتهی پس چه میگویم می دریابید که باوجود

اقرار باینکه رویت آنحضرت صلعم حق است وجه عدم بجا آوری حکم آنحضرت چیست اگر گویے

که آنحضرت صلعم مجتهد بودند و خطا در اجتهاد جائز است و بزمان آنحضرت بشروع من الوجوه خواه بالهام علام

رب العزت و یا بیان صحابه اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست

لهذا عمل بران نمی تواند نمود گوییم اول آنکه مجتهد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکه جمله اقوال

آنحضرت بوحی هست آیه وافی هدایه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی شاهد آنست دوم آنکه بفرض

تسلیم مجتهد بودن آنحضرت میگوییم انحراف از اتباع مجتهد مجتهد دیگر را میرسد نه مقلد را علاوه ازین

شیخ عبدالحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از راے در حالت نوم نوشته و هو غیر مسلم الاکابر

که شیخ دهلوی در همین کتاب بصفحه ۱۵۲ نوشته که بسیاری از محدثین تصحیح احادیث که مروی است

از حضرت وی نموده و عرض کرده که یا رسول الله فلان این حدیث از حضرت تو روایت کرده است

پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاه ولی الله در کتاب در ثمین فی مبشرات النبی الامین می فرماید

الحدیث الخامس عشر اخبرنی سیدی الوالد انه کان مریضا فرأی النبی صلعم فی النوم فقال

کیف حالك یا بنی ثم بشره بالشفاء واعطاه شعرتین من شعور لحیته فتعافی من مرضه فی الحال و

بقیت الشعرتان عنده فی الیقظة فاعطا نے احد هما

فے معی عندا سے حدیث پانزدہم خبر داد مرا سید حسن مدنی کراو بیمار بود دید
آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دید کہ آنحضرت می فرماید چیست حال تو ای پسر
پس بشارت داد او را بشفا و دو موی از موہای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال
از مرض شفا یافت و موہای برداو در بیداری باقی ماند پس پدرش یکی از ان دو موے
باو داد و با لجملہ ہر گاہ انچہ در حال منام جناب حضرت نبی صلعم باو عطا فرمودہ بود در حالت
بیداری در دستش باقی ماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شہادت با وجود تخالف
نشاتین منصہ شہود و بروز جلوہ گر گردد و وجود ذہنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود مسلم
نشود بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف ست فافہم وانصف قال
المخاطب اور بعضی بیوقوف سبکو سنتی ہین کہ بدعت سی منع کرتا ہے کہتی ہین یہ شخص وہابی ہے
ایسی باتین وہابے کرتی ہین اسکا جواب یہہ ہے کہ جس بات سی ہم منع کرتے ہین اوسکی
برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے ہین کہین وہابیونکا نام نہین لیتے ہین یہ انکی بات بے سند
پکڑتی ہین باوجود اسکے تمہارا وہابی کہنا ہمکو جہالت ہے اور اگر وہابے اسیکا نام ہے کہ جو شرک اور
بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل مین لاوی تو ہم وہابی صحیح بقول امام
شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام ہے تو ہم ہی رافضی ہین اقول وبتعیین انچہ مصنفنا
منتہی الکلام در حق این کردہ کہ خودرا فع بدعت میگویند نوشتہ بس ست قولہ واظین تخلصت
وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادند و داد اعتزال و رفض و خروج دادند
ولنعم ما قیل سہ واعظ شہر کہ مردم ملکش میخوانند ٭ قول ما نیز ہمین ست کہ او آدم نیست ٭
هکذا فی غایۃ المرام قال المخاطب اور جو بری بیل ہین وے یون بولتی ہین کہ مسلمانے
اب دو کاموں مین آسہی ہے ایک تو گائی کا گوشت کہانا دوسری تعزیہ بنانا اسکا جواب یہہ ہے
کہ گای کا گوشت کہانا نہ فرض ہے نہ واجب نہ کچہہ ثواب نہ عذاب جسطرح اور گوشت حلال ہین

ایک یہہ بھی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگین اور باتین مسلمانی کی قبول نکرین تو بھی ہم اونکو مسلمان نکہینگے اور جو فقط گای کہانیمین مسلمانی ہوتی تو سب سے بڑی مسلمان چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سی زیادہ کہاتی ہین نہ حلال چہوڑی نہ مردار بقول شخص کہری گاے کہانے والی ہین اور جو اس سبب سی کہتی ہو کہ گاے کہانیمین ہمکو ہندوسی کمال تفرقہ حاصل ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراتے ہین اور تعظیم کرتی ہین ہم اوسکو ذبح کرکی کہاتے ہین تو یا ہمارے انکی دین مین ایسی بات سی کمال جدائی نکلتی ہی تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بھی یہی بوجہکر چہوڑ دو کہ جسطرح گاے کہانیمین ہندوسی مخالفت تمام ہی تعزیہ بنانی مین بھی اون سے موافقت اور مشابہت مالاکلام ہی جہان بیفرقی کا برقع کیون پہنے ہوا ور اون کے موافق اور مشابہہ ہوی جاتے ہوا **قول** دریںمقام مخاطب این سوال وجواب را براے تزیین مدعا بر خود تراشیدہ در تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت ہنود بہ اوشان امرے براے غم نمامی کنند **قال** المخاطب ذرا یہی سبب ہی کہ ہنود کسی اور کام مسلمانی مین شریک اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتی ہین مگر تعزیہ اور گور پرستی سے راضی ہین بلکہ شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے بیت کبوتر با کبوتر باز با باز۔ کند ہمجنس باہمجنس پرواز۔ اور بڑے شرم کی بات ہی کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوۃ سب چہوڑ کر کاٹہہ بانس او رکاغذ مین مسلمانی منحصر کی ورا شریا و بڑے بیل کاٹہہ کی الو بنوا اور تعزیہ کا احوال ہمنے اوپر سے او سکر بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتی ہین **اقول** دریںمقام آنچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض ست مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسلام فی الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند و باز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض امور تعزیہ داری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر است از ان تشابہ و کفر لازم نمی آید قطع نظر ازین چندانکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ ست با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الاصل

با خود سست هیچ انگ در هنود دگرو و چیلا می باشند در ینجا هم پیر و مرید موجود چنانکه با وشان طریقه ارادت و چیله نمودن جاری است در ینها شان نیز طریقه بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و مراقبه و شغل هنود نشستن و نماز معکوس بطریقه جوگیان خواندن از نهایت شهرت مستغنی از بیان است و دلائل اباحت تعزیه داری شنیدی فقد ذکر لیکن چون تذکار مصائب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا باعث غزالی تهیج بغض صحابه بود لهذا علامه تفتازانی راه دور اندیشی و کار دانی پیش گرفته نوشته ما وقع بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات علی الوجه المسطور فی کتب التواریخ والمذکور علی السنة الثقات یدل بظاهره علی ان بعضهم قد حاد عن طریق الحق و بلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث علیه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک والریاسات والمیل الی اللذات والشهوات اذ لیس کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر موسوما الا ان العلماء لحسن ظنهم باصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکروا لها محامل وتاویلات بها یلیق وذهبوا الی انهم محفوظون عما یوجب التضلیل والتفسیق صونا لعقائد المسلمین من الزیغ والضلالة فی حق کبار الصحابة سیما المهاجرین منهم والانصار المبشرین بالثواب فی دار القرار واما ما جری بعدهم من الظلم علی اهل بیت النبی فمن الظهور بحیث لا مجال للاخفاء ومن الشناعة بحیث لا اشتباه علی الآراء اذ یکاد یشهد به الجماد والحیوانات العجماء ویبکی له من فی الارض والسماء وتنهد منه الجبال وتنشق منه الصخور ویبقی سوء عمله علی کر الشهور ومر الدهور فلعنة الله علی من باشر او رضی او سعی ولعذاب الآخرة اشد وابقی انتهی نظر بافعال زشت شان اهل سنت و بعض طعن و نفرت و انکار میکنند گویند در مصیبت عظمای اهل بیت دوام و در جا ... لعن نویسد بعید نیست ... چادر اگر خود اقرار میکنند باگر بهیچ ... شیعه ... لعنت بر آن ...

در و دیوار میکنند۔ قال المخاطب فصل تیسری چند کلمہ اور فرا دل سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کی
اس بات پر ہی کہ موت اور مصیبت میں روئی پیٹے جسطرح ہو سکتی اقول کہ بہ سنتیں انچہ بمقام
افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ بنیاد تعزیہ داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین
علیہ السلام است و مخاطب لفظ موت و مصیبت را بے گذاشتہ دوم آنکہ ساختن تعزیہ برای گریہ و زاری بر
جناب شہید مظلوم علیہ السلام بودہ است نہ برای لطم الخدود سوم آنکہ بطریق تنزل می گوئیم ضرب الخدود
نزد فقہاء شافعیہ نیز حرام نیست بلکہ مکروہ است و مرتکب فعل مکروہ معاقب نمی باشد صاحب
جامع الاصول در مسند شافعی فرمودہ والذی ذہب الیہ الشافعی ان النیاحۃ و شق
الجیوب و ضرب الخدود و تخمیشہا و الصیاح مکروہ۔ قال المخاطب
اب دیکھو کہ خدا اور رسول نے کسی وقت میں تعزیہ بنانی اور مرثیہ گانی کا حکم دیا ہی اقول بہ سنتیں
بچند وجہ محل نظر است اول آنکہ بنا ساختن تعزیہ مباح است کما مر ارا فنا دوم آنکہ مرثیہ است خوانی مرثیہ
سنت است و اہل بیت و صحابہ مرثیہا گفتہ اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول
اکتفا میرود در مدارج النبوۃ در صفحہ ۳۴۰ مرقوم است چون در آمد صحابہ بعد از دفن نزد فاطمہ
گفت چگونہ باشد دل شما کہ ریختید خاک بر رسول خدا گفتند بلی یا بنت رسول اللہ تا ہم و برین خیال هستیم بودیم
واندوہناک بودیم لیکن نتوان کرد حکم شرع چارہ نیست بعد ازان آمد فاطمہ زہرا بر سر قبر پدر
وگرفت از خاک قبر و بنہاد بر دو چشم گریان خود و گفت ماذا علی من شم تربۃ احمد ان لا یشم
مدی الزمان غوالیا۔ صبت علی مصائب لو انہا۔ صبت علی الایام صرن لیالیا۔ و در صفحہ ۲۰
و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ نظم مراثی در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول
ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از انجا برداشت
و بدیدہ غمدیدہ نہاد و گریہ کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفت
اذا اشتد شوقی زرت قبرک باکیا۔ انوح واشکو لا اراک مجاوبی۔ فیا ساکن الغبراء علمنی
البکاء و ذکرک انسانی جمیع المصائب۔ فان کنت منی فی الثری غائبا۔ فما

کنت من قبلی الحسن بن ابنا ثب

وازجمله مراثی که منسوب بحضرت زهرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتها
محبوسة یا لیتها خرجت مع الزفرات لا خیر بعدک فی الحیاة وانما ابکی مخافة ان
تطول حیاتی گفته شود که این مرثیه گفتن در وفات جناب سرور کائنات صلعم ثابت شد نه بیکلان
زیرا که درهمین کتاب بصفحه ۲۰۰ مرقوم است که عمر ابن خطاب بر شهادت عروة بن مسعود مرثیه گفته
واگر با اینهمه در شک باشی و برای مرثیه جناب سید الشهداء سند خاص خواهی متقل فاضل مولوی
رشید کن که میفرمایند لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب دما و
امطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثی ونوح الجن یعنی بسبب شهادت جناب مظلوم
کربلا مراثی آواز غیب مرثیه ها شنیده می شد فلا تکن من الغافلین سوم آنکه غنا در نزد
اهل سنت وجماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد فرد اینکه تغنی قرآن مجید نزد این
حضرات امری سنت ضروری چنانچه عبد الحق محدث دهلوی در مدارج النبوة نوشته در حدیث
صحیح آمده که آنحضرت فرموده صلعم لیس منا من لم یتغن بالقرآن وهرگاه تغنی قرآن جائز
باشد در تغنی مراثی چه قباحت تنبیه مراد از تغنی همین غنا متعارف یعنی رعایت قوانین موسیقی
است چه درهمان کتاب بتفصیل نوشته که علما در مسئله تغنی بقرآن اختلاف کرده اند بعضی
مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن اگرچه قوانین
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند انتهی وازهمین جا ثابت که صدها حفاظ اهل سنت را عادت
تغنی قرآن مجید است واگر گوئی که این روایت تاکید تغنی قرآن شریف بود لیکن تغنی مراثی را
سندی دیگر باید گویم اول آنکه چون غنا جائز شد خواندن هر چیز در آن بیان نه دو وا قرآن را تهمت
زیادتی که برای یعنی آن تحریص و ترغیب داده شده دوم آنکه در صحیح بخاری نوشته که برای شهدا بدر
میگویند و دف میزدند کما هو نقلا من تحفة العشاق ظاهر شد که با دف باشد یعنی
رعایت قوانین موسیقی خواهد بود قال الحاطب اسیر ای دی آیتی یا کسیکه فرمایا ای اقوام

گریہ وزاری منافی صبر ویاد خدا نیست بلکہ البکاء من الرحمۃ از احادیث مشہورہ اہل سنت ست
و گریہ کردن بر بیت اوصاف او برشمردن از سنت سنیہ جناب خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم وشواہد آن بسیار از آنجملہ در کتاب مدارج النبوۃ بہ صفحہ ۵۷۵ و ۵۷۶ آوردہ چون دید
آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حمزہ را کشتہ شدہ ومثلہ کردہ شد صیحہ زد وگفت مصیبت زدہ
نمی شوم من ہرگز مثل تو ونہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی خشمناک تر سازندہ تر از اینجا و
از ابن مسعود کہ گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریستن بر حمزہ بن عبد المطلب
ایستاد بر جنازہ وے وگریہ کرد و بر داشت آواز تا بیہوش شد ومیفرمود یا حمزۃ یا عم رسول اللہ یا
اسد اللہ یا اسد رسولہ یا حمزۃ یا فاعل الخیرات یا حمزۃ یا کاشف الکربات یا حمزۃ یا ذاب
عن وجہ رسول اللہ صلعم واینجا معلوم میشود کہ در ندبہ وبیان صفت فریاد وآہ ونالہ نیز موجود
آمدہ ست واللہ اعلم انتہی طرفہ اینکہ روایت مذکورہ باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول مطلب فریاد وآہ ونالہ
در ندبہ نصی ست صریح کما تری **قال المخاطب** قال اللہ تعالی یا ایھا
الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلوۃ ان اللہ مع الصابرین
اللہ فرماتا ہے ای مسلمانو قوت پکڑو صبر کرنے سی اور نماز سی بیشک اللہ ساتھ ہی صبر کرنے
والون کے **اقول** وبہ نستعین مخاطب عالی فہم بفرماید کہ جناب رسالتمآب صلعم از گریہ وصیحہ وشمردن
اوصاف جناب حمزہ رضی اللہ عنہ داخل صابران ماندند یا نہ بحالت اولے خدا ہمراہ ماست وگریہ
وبکا مخالف صبر نیست وبحالت ثانیہ ماتم ایمان خود کنند کہ آنحضرت را بے صبر گفتہ از خدا جدا می کنند
وان اللہ مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سی معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل ومصیبت آن
پڑے تو اوسمین صبر اور نماز سے قوت پکڑی کیونکہ بغیر مشکل ومصیبت کے صبر کی حاجت نہین اور جو
کوئی صبر نکرے اللہ اوسکی ساتھ نہین اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** وبہ نستعین گریہ
وبکا مخالف صبر نیست بلکہ مخالفت صبر امر دیگر ست کہ عدم رضائے قلب عبارت از ان ست
چنانچہ علامہ دہلوی علیہ الرحمہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید شکی نیست کہ صبر از اعظم خصائل نفسانی

بانکه بر حضرت حمزه رضی الله عنه گریه و صیحه و نوحه و ندبه نموده اند از دائره صابران بیرون رفتند و گفته
همان سنت که شیخ عبد الحق دهلوی گفته که تکیه و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نه بر فعل زبان و از
همین جاست هر آنکس که بظاهر خاموش باشد و در باطن شاکی بود اطلاق بی صبری بر او در
شرع خواهد شد و در عرف آن را صابر خواهند خواند پیغمبر صلعم در مصائب جابجا گریه فرموده و اهلبیت
کرام و صحابه عظام باقتدا آنحضرت به گریه و زاری نموده اند اگر استیفای این اقوال نموده آید کتابی
علحده باید لهذا بنقل دو سه عبارات اکتفا میرود اول آنکه در کتاب مدارج النبوة بصفحه ۵۳۰
مرقوم است که چون خبر یافت رسول خدا صلعم که ابراهیم در سکرات است عبد الرحمن بن عوف نزد آن
بود پس گرفت آنحضرت بدست عبد الرحمن را پس آمد و دید او را در سینه بر جستن نفس و دید که ابراهیم جان
میدهد پس گرفت او را و نهاد در کنار خود پس اشک ریختن گرفت از چشم مبارک وی صلعم
پس گفت ما بسبب تو ای ابراهیم اندوهگین ام چشم می گرید و دل می سوزد انتهی بقدر الحاجت
دوم آنکه بصفحه ۷۵ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این بشنید بگریست فرمود ای دختر من گریه
مکن که حامل عرش بر بکاء تو گریه میکنند و بدست مبارک اشک از چهره فاطمه رضی الله عنها پاک کرد
و دلداریها و بشارتها داد الخ و بعد از آن میگوید آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر
پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیة و الرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد و چون او را بدان
حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست
انتهی سوم آنکه بصفحه ۴۲۰ مسطور است چون از دفن آنحضرت فارغ شد صحابه بخاک حسرت و
ندامت بر سر وقت و حال خود می بیختند و از آتش فراق آن محبوب دو جهانی میسوختند
و گریه و زاری میکردند خصوصا فاطمه زهرا رضی الله عنها که از همه مصیبت زده و بیکس تر و زار
و نالان تر بود و در روی حسن و حسین رضی الله عنهما نگاه میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست از آنجانب عائشه صدیقه در همان حجره که آن سرور وصال یافته بود در بیت الحزن و
الفراق او شد بی خانمان شده روز و شب میگریست انتهی قال المخاطب ادب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی بی بی تھیں بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم ع اس مصیبت
مین نماز پڑھنے لگی اور وہان حضرت سارا بھی جاکر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور حضرت
عبداللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنے بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑھنے لگے اقول در
پیشتین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان نساختہ کہ در سیاق و سباق روایت نظر کردہ می شد
و حقیقت حال منکشف میگشت و ظاہر روایت مقتضی آنست کہ این نماز خواندن برای استشفا
دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی و شکستگی ورنہ در مدارج النبوۃ بصفحہ ۰۰ موجود ست کہ ابن
عباس میگفت کہ روز پنجشنبہ چہ روزے بود روز پنجشنبہ کہ این قصہ واقع شد و بگریست ابن عباس
تا اشکہا بر مثال مروارید بر رشتہ کشیدہ بر روے او فرود دوید انتہی قال المخاطب و مشہور ہے
کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی سجدے ہی میں شہید ہوئے اقول در پیشتین ہر دو امر
یعنی نماز گذاردن و گریہ کردن جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا ما را معلوم ست و مقتدی
را باید کہ بہر دو امر اقتدا با آنحضرت لازم گیرد اگر گریہ آنحضرت در شان ثابت نیستی رسالہ تحریر الشہادتین را
بنظر انصاف ملاحظہ فرما کہ نقلا عن الصواعق می نویسد منقول ست کہ چون بر حسین ع این سختی گذشت
مصیبت برادر خود یعنی حسن بن علی علیہما السلام یاد میکرد و میگریست الی آخرہ و بعد ملاحظہ روایت
مذکورہ حضرت مخاطب ارشاد فرمایند کہ در مصیبت گریہ و بکا جائز ست یا ناروا و در گریہ اقتدا ست
بحضرت سید الشہدا او امری ست باتباع ہوا قال اب سمجھو کہ تعزیہ ان دونون باتون کے
خلاف ہے صبر کی جگہہ سر پیٹنا اور چھاتی کوٹنا اور نعش بناکر کوچہ و بازار مین نکالنا اقول
در پیشتین در بنا ساختن تعزیہ ہوئے مخالفت آیہ نیست و سابق دانستی کہ گریہ از سنت پیغمبر
خدا است و ہمیشہ معمول صحابہ عظام و اہلبیت کرام در مصائب گریہ بودہ ست چنانچہ آنفا
مفصل گذشت و درینجا بنقل یک روایت کہ از آن دست بر سر زدن و فریاد کردن و گریہ نمودن
در مجمع عام از صحابہ ثابت ست اکتفا میرود در مدارج النبوۃ بصفحہ ۱۰۰ مرقوم ست پس چون
آنحضرت علیہ السلام فرمود ابابکر را کہ بگذارد نماز با مردم بیرون آمد بلال و دست بر سر زنان

وفریاد کنان و وا فریاداه بریده شدن امید و شکستن پشت کاشکی نمی زائید مرا مادر من چون
زائید کاشکی می مردم پیش از این روز و ندیدیم از پیغمبر خدا این حال را پس در آمد بلال نزد مسجد
وگفت یا ابابکر رسول خدا امر می فرماید که پیش روی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابوبکر خالی
بودن مسجد را از رسول خدا بود ابوبکر رضی الله عنه مردی نرم دل نتوانست اندوهگین شد که نتوانست
نگاهداشت خود را پس بر روی افتاد بیهوش و بگریه در آمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش
آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد است که میرسد فرمود فاطمه این آواز گریه
و فریاد مسلمانان است که ترا در مسجد نمی بینند پس طلب کرد علی و عباس را و تکیه کرد بر ایشان و
بیرون آمد بسوی مسجد و نماز گذارد انتهی اولیاء مخاطب ارشاد فرمایند که درین قصه صحابه
عظام از آیه و آتی بهدایه استعینوا بالصبر والصلوة انحراف ساخته با وصف ارشاد نبوی چرا
نماز فریضه نگفته اند و از گریه و فریاد دست بسر زدن و نوحه نمودن خود را از دست خدا جدا ایشان
بسبب بی صبران الحق گشتند و دلائل چهار نقل در سابق گذشت فتذکر قال المخاطب اور نماز
جلکه هر شیعیان که جسمین تمام بے صبری اور شکایت اقول و بسمعین آنچه در مقام آماده نموده
تا شیعه از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر واحد از نماز و مرثیه امر است علاحده عملی
کسی از اهل حق نگفته که یکی بجای دیگر است نمی بینی که در مذهب اهل بیت نماز عاشوره وارد است
المختصر بر رفت مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا ادا کردن نماز و خواندن مرثیه
کار مؤمنین است اهل سنت و جماعت را نه بسوی نماز التفاتی و نه بمرثیه سروکاری و در مرثیه
بی صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزیدیان مرقوم
و منظوم قال المخاطب اور شعر سے نکلتی ہے اقول و بسمعین کلام بے نظامش
مردود است بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام است دوم آنکه اگر کسی از عوام مرتکب
خواندن و شنیدن مرثیه بغنا میشود حال او کمتر است از حال صحابه که بروایت اهل سنت و

وجماعتے غنا با نوعی شنیدند چنانچه در مدارج النبوة صفحه ۱۹۴ مندرج است گفته اند قایلان
باباحت که روایت کرده شده است غنا و سماع از جماعت کثیر از اکابر صحابه که در ایشان چند
از عشره مبشره اند و جم غفیر از تابعین و تبع تابعین و اتباع تبع و دیگر علما محدثین و علماء دین
که از ارباب زهد و تقوے و علم و عبادت بوده اند نقل کرده شده است درین باب از
ایشان روایات و حکایات که کفایت است در آن و بیشک معلوم گردد که ائمه دین و اکابر
اهل یقین مختلف بوده اند در آن اما عبدالله بن جعفر رضی الله عنهما سماع غنا از وے مستفیض
و مشهور است و نقل کرده است از او هر که اعتنا کرده است درین مسئله انتهی و در ماخذ ارباب
تواریخ و ابن عبدالبر در استیعاب گفته سید بود وے بغنا باسی و بود امیر المومنین در آن زمان
عم وے علی ابن ابی طالب میرفت وی رضی الله عنه در خانه جمیله که از مغنیات بود و میگفتند خود
بود که تغنی نکند برائے هیچ کسے مگر در خانه خود پس تغنی کرد برائے وی و خواست که بیاید در خانه
وے رضی الله عنه و بشنواند او را و کفارت و هوا نیز خود پس منع کرد وے رضی الله
عنه او را از آن و گفته اند که بوده اند عبدالله بن جعفر را جواری که تغنی میکردند و وی زد میداد
برای وے انتهی قال المخاطب معلوم ہوا کہ تعزیہ میں سراسر بے صبری ہے کہ جس سے ایک کا
ساتھ چھوٹتا ہے اور پیغمبروں اور اماموں کے طریقہ اور خدا کے حکم کی کہ مصیبت میں نیک
پہننا اور صبر کرنا ہے مخالف ہے اقول و بہ تحقیق از روایات سابقہ بوضوح پیوست
کہ تعزیہ داری عین صبر است و امری خلاف صبر در آن نیست و گریہ و زاری را خلاف صبر
نتوان گفت بل ہر آنکس کہ گریہ و زاری را بے صبری میداند از سنت خدا و پیغمبر و رسول
بمراحل دور قال المخاطب و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء و لکن لا تشعرون
اور نہ کہو جو مارا جائے اللہ کی راہ میں کہ مردے ہیں بلکہ وہ زندہ ہیں لیکن تم کو خبر نہیں شان
بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدوں پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے نے فلانوں جان
دیا اور دنیا کی لذت سے محروم ہوا سو اللہ تعالے نے فرما دیا کہ جو کوئی اللہ کے راہ میں مارا گیا

اوسکو مردہ سمجھکر اسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیے **اقول** ونستعین مخاطب والانسان درینجا اخذ اسے
غریب وفائدہ عجیب از آیہ ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات برآوردہ یعنی جو کوئی اللہ
کی راہ میں مارا گیا اوسکو مردہ سمجھکر اوسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیے و ظاہر کہ فقرہ اسپر افسوس اور ماتم نچاہیے
از اینجا بطور حضرت مخاطب پیدا شدہ یعنی افسوس و ماتم کردن جناب رسالتماب صلعم بر حضرت حمزہ
رضی اللہ عنہ ثابت است **قال المخاطب** کیونکہ وہ اللہ کے پاس زندہ ہیں اور انکی زندہ کا جو انہیں کچھ کی
ماتم نہیں کرنا سیدہ اللہ کے زندہ پر کیون ماتم کرے **اقول** ونستعین اینچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ
اول آنکہ اگر شہدا نزد اللہ تعالی زندہ اند مگر حکم زندہ ہا اینہا در دنیا جاری کردن نزد الشرع نمیتوان شد والا تقسیم
ترکہ وغیرہ و دفن و کفن و نکاح ازواج شہدا جائز نباشد و احکام صوم و صلوۃ و حج و زکوۃ و جہاد جاری باشد
و در حالیکہ بدنیا احکام مردہ از قبیل دفن و کفن و نکاح ازواج وغیرہ بر شہدا جاری باشد گریہ و بکا چرا و چسان
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بہ میت نیست بلکہ بر زندہ نیز بسبب مفارقت گریہ و زاری جائز است
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمانش سفید شدہ بود
و برآن ثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفی صلعم در زندگی خود بعد دریافت حال شہادت جناب
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کردہ اند و ہنوز آن از سر الشہادتین گذشت و نیز ظاہر کہ آنحضرت را معلوم
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجۂ شہادت خواہند یافت بلکہ در آنوقت زندہ بودند پس بصورت
بر زندہ دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز و روا است و این فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیہ گفتن کار بیجا است **قال المخاطب** مگر ہان اتنا فرق ہے کہ اللہ کے زندہ گی
سے ملاقات نہیں سو اسکو یون سمجھو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دور دست میں نکل گیا
ہو اور تم سنو کہ وہان صحیح و سلامت چین میں ہے تو البتہ یہ حال سنکر اسکی سفر کی مصیبت کو یاد کرکے
ہرگز ماتم نکروگے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ اللہ کی راہ میں شہید ہوئے سمجھو اور اونکو
زندہ جان بوجہ کمی صبری کے کام نکرو **اقول** ونستعین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحق
دہلوی در مدارج النبوۃ نیز یاد بدانکہ حیات انبیا صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است بیان

علما رحلت و جسمانی را خلاف نیست و بران کامل تر و قوی تر از وجود حیات شهدا و مقتولین فی سبیل الله که
آن معنوی اخروی است عند الله و حیات انبیا حسی و دنیاوی است و احادیث و آثار در ان واقع شده
چنانکه مذکور گردید یکی ازان حدیث است که ابو یعلی نقل نموده است از روایت انس بن مالک رضی الله عنه که آنحضرت
قال قال رسول الله صلعم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون الحدیث و چون زنده بودن جناب سرور
کائنات بحیات کامل تر از شهدا باعتراف محدث دهلوی بوضوح پیوست اکنون گریه و زاری بعد رحلت و تعزیت و
ندبه فرشتگان و اهل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر به عیال و فرزندان جناب ختم المرسلین
صلعم بگوش اهل یقین شنید و در مدارج النبوة در صفحه ۷۱۱ نوشته پس ملک الموت روح اطهر وی را صلعم قبض کرد
و با علی علیین برد و گفت یا محمداه یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی الله عنه منقول است که
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداه می شنیدم که ملک میکرد الخ و بعد ازان میگوید و بعد از آنکه چون
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمه زهرا اندوه گریه و زاری نمود و فرمود یا ابتاه دعوت حق را اجابت فرمود
وا ابتاه بجنت الفردوس منزل نمودی وا ابتاه خبر مرگ ترا بجبرئیل رسانیدم وا ابتاه و جبرئیل [illegible]
و جبرئیل هر که آید خداوند روح فاطمه را به روح او برساند الخ و [illegible] میگوید عائشه رضی الله عنها
تیز زاری میکرد و میفرمود دریغ ازان پیغمبری که فقر را بر غنا و درویشی را بر توانگری اختیار کرد الخ و در
صفحه ۱۵۷ آورده و در آمد [illegible] ابو الجهم [illegible] حضرت خضر علیه السلام پس گذشت کرد و شاید
مردم را بگریست انتهی دوم آنکه ناصحان جناب [illegible] در ماتم جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف مرور سالها دوام و استمرار ورزیده اند چنانچه در مدارج النبوة مذکور است که
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر شبی برای حراست خلق پس دید چراغ را در خانه پیره زنی
پیر و پشم را می گوید و میگوید علی محمد صلوٰة الابرار صلی علیه الطیبون الاخیار قد کنت قوّاما بکاء
بالاسحار یالیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار یعنی آنحضرت را صلعم و اطوار تشویق
میکند بلقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد عمر
سوم آنکه جناب فاطمه زهرا صلوات الله علیها تا مدت حیات خود در ماتم آنحضرت بعد وفات آن [illegible]

شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گوید که بعد از گذشتن آنحضرت صلعم هرگز فاطمه رضی الله عنها را کسی خندان ندید
الخ [illegible] مخاطب از دوام این ماتم ایچ جواب نداشد گفت ما نیز بیان جواب بعینه نموده ایم واده
قال المخاطب [illegible] ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون ترجمہ اور البتہ ہم
آزماوینگے تمکو کچھ ایک ڈر سے اور بھوک سے اور مالوں کے اور جانوں کے اور میووں کے نقصان سے اور خوشی سنا
صبر کرنیوالوں کو کہ جب انکو پہنچے کچھ مصیبت کہیں ہم اللہ کے مال ہیں اور ہمکو اسکی طرف پھر جانا ہے آیہ اولئک
علیہم صلوات من ربہم ورحمة واولئک ہم المہتدون ترجمہ ایسے لوگ نہیں پر ہیں شاباشی ہے انکو رب کی
اور مہربانی اور وہی ہیں راہ پر ف اس آیت سے بہت فائدے اور حکم بوجھے گئے کہ جب کسی پیغمبر یا
امام کو اسطرحکی مصیبتوں میں جو آیت میں مذکور ہوئیں گرفتار ہونا معلوم ہوا اب کوئی مسلمان گرفتار ہو تو
اوسکو اللہ کی آزمایش سمجھے اور اسمیں صبر کرے اور انا للہ پڑھے اقول و نستعین مخاطب درینجا
طرفه تماشا فرموده چه مسلمانان ورا انبیا واوصیا علیهم السلام نزول بلا گاهی بسبب آزمایش میباشد گاهی بوجه
تمامیت اعمال قصد مخاطب فقط یک قسم بیان ساخته و نموده اند قال المخاطب اور واقعی ہو کہ [illegible]
کی آزمایش ہو خواہ اپنے اوپر خواہ اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا سنیت
خامی اور دوستی کو بھی چھپانا ہے اقول و نستعین محصل کلام بلاغت نظام مخاطب همین که گریه [illegible]
بی صبری است وآن محل نظر است بچند وجه اول آنکه چون جناب خاتم النبیین صلوات الله علیه وآله وسلم
بعالم بقا خواندند گریه فرمودند چنانچه در مدارج النبوة صفحه ۳۴۹ نوشته آنحضرت فرمودند بدانید وآگاه باشید که
مرا بعالم بقا خوانده اند وامر کرده اند به تسبیح وتحمید واستغفار رو در گریه شدند گفتند یا رسول الله از موت [illegible]
[illegible] تحقیق امر [illegible] است خداوند تعالی گذشته وآینده ترا آمرزید فاین هول المطلع این ضیق القبر وظلمة
اللحد واین القیامة والاهوال الخ دوم آنکه از عبد الله بن مسعود روایت است که آنحضرت صلعم پیش از وفات
خویش بیکماه از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانه عائشه خواند وچون نظر مبارکش برایشان افتاد در گریه شدند
الی [illegible] مدارج النبوة [illegible]

امامیہ و دیگران باب احادیث کثیرہ اند کہ بطریق اہلبیت مروی شدہ و ایراد جملہ آن نہایت دشوار لہذا بحکم
مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ بر نقل چند حدیث اکتفا می رود یکی آنکہ من ذکر الحسین ع فخرج من عینیہ
ولو مقدار جناح الذباب کان ثوابہ علی اللہ دوم آنکہ قال الباقر ع ایما مومن ذرفت عیناہ علی مصائب
جد الحسین حتی تسیل علی خدہ بواہ اللہ فی الجنۃ غرفا یسکنہا احقابا سوم آنکہ قال الرضا کان ابی اذا
دخل شہر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منہ کان ذلک الیوم یوم مصیبتہ وحزنہ وبکائہ وھو
الیوم الذی قتل فیہ جدی الحسین ع چہارم آنکہ حکی عن دعبل الخزاعی انہ قال دخلت علی سیدی
ومولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل ہذہ الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انہ وسع لی
فی مجلسہ واجلسنی الی جانبہ ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان ہذہ الایام
ایام حزن کانت علینا اھل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا
بنی امیہ یا دعبل وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجرہ علی اللہ یا دعبل من ذرفت عیناہ علی مصابنا
حشرہ اللہ معنا یا دعبل من بکی علی مصاب جدی الحسین غفر اللہ ذنوبہ البتۃ ثم التفت الی
وقال ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشأت
وچون مرثیہ طولانی است لہذا بیک شعر اکتفا رفت پنجم آنکہ قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا
دوم آنکہ جناب پیغمبر خدا و علی مرتضی ع در مصیبت جناب امام حسین ع گریستہ اند در ترجمہ صواعق محرقہ از ابن ماجہ روایت
کردہ کہ فتی از اصحاب نزد رسول اللہ صلعم بودند درین اثنا آمدند حسنین ع چون رسول اللہ صلعم ایشان را دید اشک
از چشمان مبارک وی ریخت و رنگ آنحضرت تغیر یافت انتہی ترجمہ الصواعق هکذا اخرج ابن سعد عن
الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلاء عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوی قریۃ علی الفرات فوقف
وسال عن اسم ہذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ وھو یبکی فقلت ما یبکیک قال کان عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطی
الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہا فلم املک عینی ان فاضتا انتہی سیوم آنکہ
[illegible] ابن حجر [illegible] امیر المومنین علی [illegible] امام حسین ع آسمان و زمین گریستہ اند [illegible]

فتحن اعق بالبکا چنانچه در ترجمه صواعق محرقه از ملا روایت کرده که علی رضی بموضع قبر حسین علیه السلام گذشت و گفت لشکر
از آل محمد صلعم درین ارض کشته خواهند شد که آسمان و زمین برایشان گریه کنند الخ چهارم آنکه جناب احدیت
هفتاد هزار فرشته را برای گریه بر قبر مظلوم کربلا تعیین فرموده کذا فی غنیة الطالبین لعبد القادر الجیلانی پنجم
آنکه شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین از ابقاء بکا و حزن و تذکر وقائع مذکوره درینجا است
تا قیام قیامت اقرار نموده حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن
المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة ششم آنکه شاه صاحب هر روز در
عشره محرم در مجلس در خانه خود و یک مجلس بحضور اکبر شاه بادشاه منعقد ساخته مصائب جناب امام حسین ع
بیان مینمودند فقیر نیز بارها شریک مجالس مذکوره گردیده و لطف بیان شاه صاحب شنیده چون مقصد اصلی
تحریر این حجت ثابت گشت لهذا اکنون عنان شبدیز خامه بسوی تردید اقوال مخاطب عطف میسازم اولاً
سکالش اینکه تعمیر مکان در نفس الامر جایز است و مباح و احدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوه برآن
جناب سیدة النساء علیها الصلوات والسلام و حضرت یعقوب پیغمبر بیت الحزن بیرون شهر ترتیب داده
بودند چنانچه در فتاوای ایشان ازین ذکر شده و الفضل ما شهدت به الاعداء ازین ظاهر است که هر راینی خانه
و خانقاه برای ترتیب مجلس ... بدرجه مریدان تبار موجود است و ورود بحزن بروایت بلال مروی که
برادران حضرت بهشتی که گریه ... در بحث سابق گذشت
هند کرده لا تعقل تا ثانیاً گفتن مرثیه اگرچه پیشتر ازین ثبوت مرثیه گفتن چنان گردیده که احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درینجا تیمناً آرم یعنی شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة به صفحه
۵۲۵ میگوید هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیدند
انتهی ثالثاً غنا در مذهب امامیه حرام است مگر نیز ظاهر که در مذهب اهل سنت غنا ممنوع نیست حتی که بعضی از ایشان
اگرچه بقوانین موسیقی باشد جایز دانسته اند و روایت کرده اند غنا و سماع آن از جماعه کثیره از اکابر صحابه
که در ایشان چندی از عشره مبشره اند کذا فی مدارج النبوة ... بالقرعة التسلیم
که چون بروایت اهل سنت و جماعت ثابت است که در ... آنحضرت بلال دست بر سر زنان و فریاد کنان

نیستید آنکہ کافی مدارج النبوۃ و جناب سیدہ دست بر سر زنان از خانہ بیرون دوید و میگریست چنانچہ در
مدارج النبوۃ آوردہ کہ آواز شیطان کہ بقتل محمد صلعم ندا میکرد در مدینہ رسید تا در خانہای مدینہ نیز شنیدند و
فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانہ بیرون دوید و میگریست و ہم زنان
ہاشمیہ با ایشان بودند چنین معلوم میشود کہ زہرا را بعد از شنیدن این آواز رنج بیحد رسید انتہی پس ثابت شد کہ
تشنیع نمودن بیجا است **قال المخاطب** اور اللہ تعالی نے قران شریف میں ہر جگہہ بہت زیادہ صبر کی تعریف
کی ہے اور ثواب صبر کرنیوالے کا انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت میں ایک جگہہ بھی ذرا سا ثواب نہیں بیان کیا اور کسو
نبی و ولی امام کیواسطے ماتم مخصوص نہیں کیا **اقول** نہیں چون مخاطب معنی صبر کا نہ سمجھا اور اگر سمجھا تو لہذا
بار بار در مغالطہ می افتد و مردم را اغوا میکند و نمیداند کہ در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار و گریہ منافی
صبر شرعی نیست بلکہ در گریہ و زاری رتبہ تذلل و انکسار کہ اعلی رتبہ عبودیت است حاصل میشود چنانچہ در مدارج النبوۃ
از آنحضرت آوردہ کہ البکاء من الرحمۃ و در روضۃ مخزن بروایت بلال مرقوم کہ بر آن حضرت صلعم چیزی کہ گریہ
آن ہم اتفق و جزع را نخواہد دید اکنون ارشاد فرماید کہ بعد گریہ و زاری انسان داخل زمرہ صابران میشود یا
نہ در صورت اولی آنچہ حق تعالی توصیف صبر بقران شریف فرمودہ آنہمہ برای گریہ کنندگان مہیا و موجود است
و بحالت ثانیہ معنی مختصر گو بیچم کہ آنحضرت صلعم بارہا در مصیبت گریہ فرمودہ اند و شواہد آن سابق گذشتہ فافہم
قال المخاطب اور حدیث میں آیا ہے کہ صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کہیں چالیسوان حصہ بھی ایمان کا نکہا
اقول نہیں اگر از ماتم گریہ مراد گرفتہ نکہا ہو الظاہر پس حدیث البکاء من الرحمۃ موجود و اگر امری دیگر مراد
داشتہ فعلیک البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرہان **قال المخاطب** پیغمبر خدا نے فرمایا ہے کہ جو
مسلمان مصیبت میں جزع فزع کے مقام میں اس کلمہ کو انا للہ پڑہیگا اللہ اسکو اچھا بدلا اوس مصیبت کا دیگا
اور اجر اور ثواب اسکا ذخیرہ ہے **اقول** نہیں فی الواقع گفتن انا للہ ثوابہا دارد و جزع و فزع ممنوع مگر
گریہ در مصائب خاصان خدا اجر و ثوابہا دارد کہ بیان آن از حیطہ قلم شکستہ رقم محال است طرفہ آنکہ در
مدارج النبوۃ مرقوم کہ فاطمہ زہرا گفت یا رسول اللہ پدر من کو خواہم دید گفت آن ہنگام گفت یا رسول اللہ
اگر من ترا نیابم [illegible] اشک از دیدہ وی ریزان گشت و باران اشک بر انگشت او در گریہ در آمد

زنان از خانه حمزه شنید پرسید که این چه آواز است گفتند زنان انصار بر حمزه گریه میکنند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود
رضی الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن انتهی دوم زنان خلافت جناب عمر ابن الخطاب زنی پیش آواز
حزین مضامین شوق بلقاء آنحضرت میگفت حضرت خلیفه ثانی بوقت پاسبانی استماع آن کرده نشست و اعادهٔ
قول آن ضعیفه خواست پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کما فی مدارج النبوة سیوم زنی از عائشه التماس
کرد که قبر شریف رسول خدا صلعم برای من بکشا پس بکشاد عائشه گریه کرد آن زن تا جان بقابض ارواح داد یعنی
این گریه دهی ما است که تا جان نداد دست از آن برنداشت کذا فی مدارج النبوة صفحه ۱۴۳ چهارم چون
زمان وفات آنحضرت صلعم قریب شد جبرئیل پیغمبر جلیل گریه نمود چنانچه در صفحه ۱۱ مدارج النبوة مرقوم است
که آنحضرت فرمود ای ملک الموت قبض روح من مکن تا زمانیکه برادر من جبرئیل علیه السلام نزد من نیاید پس جبرئیل
آمد گریان الخ انتهی در کتاب مدارج النبوة صفحه ۱۱۵ آورده نقل است که در آن ساعت ابو بکر در خانه خود بود
که در محله سنح از عوالی مدینه بود چون از این واقعه خبر یافت سوار شده به تعجیل روی بحجره عائشه آورده در راه میگریست
و میگفت واه ضیعاه وا انقطاع ظهراه تا بمسجد شریف در آمد و دید که مردم پریشان حال اند هیچ کس را التفات نشد
و سخن نکرده به حجره عائشه در آمده ردا مبارک از روی شریف برداشت و بر پیشانی نورانی بوسه داد و در
روایتی که نهاد دهن خود را بدهن مبارک و بوسید ... وگفت وانبیاه و بعد از آن سر برآورده دیگر بوسیت
بار دگر بوسه داد و گفت واصفیاه باز سر برآورده دیگر بوسیت بار دگر تقبیل کرد و گفت واخلیلاه انتهی تا نیاز مرثیه
ثبوت آن همین قدر بس که هر یک از اهلبیت کرام و صحابه عظام مرثیه‌ها در وفات آنحضرت صلعم در رسالک
انتظام کشیدند و قول عبد العزیز دهلوی در تحفه الهواتف بالمراثی و نوح الجن و بکاءهم اول دلیل است بر آنکه
مرثیه برای جناب مظلوم کربلا علیه التحیة والثنا از آواز غیب شنیده میشد فلا تکن من الغافلین تا ثنا تعزیه
ثبوت آن مکرر گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب ای مسلمانون جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے
اقول پس تعین درین مقام بہ عجب لباس عبارت آورده یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے صاف نگوید که یاد
آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالت و قول امام غزالی یحرم علی الواعظ
و غیره روایة مقتل الحسین و حکایاته یا مجری بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة والطعن

سنهم دلیل است بر آنکه یاد آوردن مصائب جناب حسنین علیهما السلام بمذهب اهلسنت ممنوع است و مرا هم

علت آن همان است که غزالی گفته فانه یهیج الی بغض الصحابة چنانچه جناب علامه دهلوی علیه الرحمه در شرح نوشته که

و چون خلافت یزید فرع خلافت معاویه و آن فرع خلافت عثمان و آن فرع خلافت شیخین بود و سبب شدند و اتفاق

فروع که مقتضی اثبات اصول بودند شقاق و نفاق اصول بر همگنان منکشف گشت و همین جهت بعضی از علمای

اهلسنت لعن یزید جایز نمیگذارند تا باعث ترقی با علی فالاعلی نشود علامه تفتازانی در شرح مقاصد میفرماید

فان قیل من علماء المذهب من لا یجوز اللعن علی یزید مع علمهم بانه یستحق ما یربو قلنا تحامیا من ان یرتقی الی

الاعلی فالاعلی کما هو شعار الروافض یروی فی ادعیتهم ویجری فی اندیتهم فرای المعتنون بامر الدین

الجام العوام بالکلیة طریقا الی الاقتصاد فی الاعتقاد بحیث لا تزل الاقدام علی السواء و لا

و لا تضل الافهام بالاهواء و الا فمن یخفی علیه الجواز و الاستحقاق وکیف لا یقع علیهما الاتفاق

وهذا هو السر فیما نقل عن السلف من المبالغة فی مجانبة اهل الضلال و سد طریق لا یؤمن ان یجر الی الغوایة

فی المآل مع علمهم بحقیقة الحال وجلیة المآل وقد انکشف لنا ذلک حین اضطربت الاحوال واشتعلت الاهوال

وحیث لا متسع للمجال والمشتکی الی الله الکبیر المتعال انتهی کلامه و نعم ما قیل رباعی دل مست محبت حسین ابن علی است * جان

عاشق طلعت حسین ابن علی است * خشنودی اهلبیت بر خلق جهان * ثابت ز شهادت حسین ابن علی ست * و نباید

دانست که روایت باین مضمون از یکی ائمه معصومین علیهم السلام وارد یافته چون بمقتضای نیرنگی سپهر دون گردون

سپهر بوقلمون بهنگام تحریر این مقام کتابی از کتب احادیث امامیه حاضر نبود لاجرم بذکر حاصل مضمونش از تتمه

شمس الضحی اکتفا رفته میفرماید نظم آنجهان چون رسول که در صفر خفته نمود * هر یک بیک رنگ * حق و باطل همه گرفته

شام تاریک با سحر آمیخت * آفتاب از میان جهت کنار * روز اهل زمانه شد شب تار * اهل باطل شدند امیر

هوا * اهل حق جملگی اسیر بلا * شد شقی بر سعید حاکم و میر * جای روباه شد کمین گه شیر * سنگ و گوهر یکی بنا که بدید

بوم همسایه هما گردید * از برای صلاح ملت و دین * آل طاها شدند خانه نشین * تا همه کار بعد و داد * ارزنی انجیه

داد و فرار * از نظرهای خلق گشت نهان * مانند زین بهین تن بجهان * رفت تا بدان آن گروه فضول * تا شوند

قدر اهلبیت رسول * این حسین علی بامر خدا * حق و باطل ز هم نمود جدا * ترک بیعت نمود و چون یزید * شر شد

تجلق ساخت پدید باد دعوی حق او و عترت او را باقیست اثبات از شہادت او چہ بسبب ثبوت این دعوی بہ
این شہادت بود از ہزار گواہ چہ شد رقاش جفای اہل نفاق چہ شد مردم عیان علی الاطلاق بہ ظلم و عدوان اہل
بغی و ضلال بہ شد عیان چون در آئینہ تمثال چہ در مقام دیگر سفیر اید بادری کہ از اعاظم محدثین اہلسنت است
روایت کردہ لما قتل ابو عبد اللہ الحسین بن علی علیہما السلام کتب عبد اللہ بن عمر الی یزید بن معاویہ اما بعد فقد
عظمت الرزیۃ و جلت المصیبۃ و حدث فی الاسلام حدث عظیم و لا یوم کیوم الحسین فکتب الیہ یزید اما بعد یا احمق
فانا جئنا الی بیوت منجدۃ و فرش ممہدۃ و وسائد منضدۃ فقاتلنا عنہا فان یکن الحق لنا فعن حقنا قاتلنا و ان یکن الحق
لغیرنا فابوک اول من سن ہذا و ابتز الحق علی اہلہ یعنی ہرگاہ حضرت ابی عبد اللہ حسین بن علی علیہما السلام بدرجہ
شہادت فائز گردید عبد اللہ بن عمر بیزید بن معاویہ نوشت اما بعد پس بتحقیق عظیم شد رزیت و بزرگ شد مصیبت و حادث
شد در اسلام حادثہ عظیم نیست روزی مانند روز حسین پس یزید بسوی او جواب نوشت اما بعد ای احمق بتحقیق
ما آمدیم بسوی خانہای آراستہ و فرشہای گستردہ و وسادہای بالای ہم انداختہ پس مقاتلہ کردیم برای آن پس
اگر حق با ما بود پس بحق خود مقاتلہ کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول کسی است کہ این سنت نہاد و انتزاع کرد حق را
بر اہلش انتہی اینست کہ گفتہ اند قطرہ […] سوال از دانا […] گشت چون […] کشف
جمہور […] کشتہ […] سبب قتل […] یزید این ہم بروی از سقیفہ رسیدہ […] را کہ […]
باشد اسباب و اصل و سالک […] سبب […] اصل مرض […] چارہ […] از طبابت است غرض قال المخاطب
تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم […] امام […] اقول تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول
و امام کے صبر کرو […] البکاء من الجماعۃ […] قال المخاطب […]
مصیبت کی […] اقول […] امر خدا و رسول […] ائمہ اثنا عشر علیہم الصلوۃ
والسلام […] قال اللہ تعالی قل لا اسئلکم علیہ
اجرا الا المودۃ فی القربی و قال الرسول […] انی تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بہما لن تضلوا بعدی
کتاب اللہ و عترتی […] آمدہ کہ رسول صلعم در مرض موت گفت ایہا الناس
نزدیک بان رسیدہ کہ من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل ازین با شما گفتہ بودم این زبان تبری گویم

تا عذر بیارید یا بینید که من کتاب پروردگار را و اہل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت انگاه دست علی رضی الله
عنه گرفته بلند ساخت و فرمود هذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض فاسألهما
ما خلفتم فیهما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بمن
در حوض پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعبارته من انتهی و جناب علامه دهلوی طاب
ثراه در تحفه میفرمایند از جمله حسن سلوکیکه عظمای اهلسنت با اهل بیت رسالت نموده اند امداد و اعانتی است که حضرت
ابوبکر باستشاره جناب فاروق که باتفاق خصم اشرف و افضل صحابه بودند با حضرت سیدة النساء فاطمه زهرا که بحکم
فاطمة بضعة منی من اذاها فقد اذانی بضعه رسول خدا و جگر گوشه سید الوری است نموده که باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت علیها
را غصب نموده بحدی آنحضرت را آزرده خاطر ساختند که تا حینیکه در قید حیات بود با ایشان سخن نگفت و وصیت فرموده که بر
جنازه اش حاضر نشوند چنانچه صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبره احادیث و تواریخ آن ناطق است و دیگر امداد
و اعانت عائشه و طلحه و زبیر و عبدالله بن زبیر و دیگر مردم آن را بقرا است که عظمای اهلسنت ... با حضرت امیر المؤمنین
که سر دفتر اهل بیت رسالت بوده نموده اند اظهر من الشمس و ابین من الامس است همچنین مدارات سفیانی و مناظره
علمی و لسانی که معاویه بن ابی سفیان که اهلسنت او را خال المؤمنین باعث قتل چندین هزار کس از دوستان و شیعیان
آنحضرت علیه السلام گردیده و عداوتهای او با حضرت امیر المؤمنین و اهل بیت علیهم السلام از غایت شهرت محتاج بیان نیست
جنگ صفین شاهد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در عهد که بیعت خود اختراع نموده
خود هم آنجناب را سب می نمود و مردم را بران تحریص میکرد و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافره روایت کرده که
حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام او را مخاطب فرموده فرمودند انت الساب لعلی الحدیث و نزد بعض مخاطب
باین کلام معاویه بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده ان معویه بن ابی سفیان
امر سعدا فقال ما منعک ان تسب ابا تراب الخ عمرو بن عاص و پسرانش عبدالله بن عمرو و عبید الله
بن عمرو و عبدالله بن عمر بن الخطاب که روسای اهل سنت اند دران معرکه شریک معاویه بودند و در امداد و اعانت
او و محاربه و مقاتله حضرت علی ابن ابی طالب دقیقه فرو گذاشت نکردند چنانچه کتب سیر و تواریخ و رجال آن ناطق است
و نیز خال المؤمنین معاویه امداد و اعانتی که با حضرت امام حسن علیه السلام بعمل آورده روشن تر از آفتاب است که همواره در پی ...

اطفای نور مبین آنحضرت ع بوده تا آنکه باغوا و تحریص او آنحضرت را بزهر جان ستان شهید ساختند چنانچه در استیعاب
میفرماید سمّ الحسن بن علی امرأته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندیه قالت طائفة کان ذالک منها بتدسیس
معویة الیها و باستماع شهادت آنحضرت ع مراسم فرح و سرور پرداخته بزعم و لکن استراح قلبی تعصب و عداوت خود
را بلیه آوازه ساخت و دمیری شافعی در حیوة الحیوان آورده قال ابن خلکان انه لما مرض الحسن رض کتب مروان بن الحکم الی
معویة بذالک فکتب الیه ان اقبل المطی الی بخبر الحسن فلما بلغ معویة موته سمع تکبیرا من الخضراء فکبر اهل الشام لذالک
التکبیر فقالت فاخته بنت قرظة لمعویة اقر الله عینک ما الذی کبرت لاجله فقال مات الحسن فقال اعلی موت ابن فاطمة
تکبر فقال ما کبرت شماتة لموته ولکن استراح قلبی و دخل علیه ابن عباس فقال له یا ابن عباس هل تدری ما حدث فی
اهل بیتک قال لا ادری ما حدث الا انی اراک مستبشرا و قد بلغنی تکبیرک فقال مات الحسن فقال ابن عباس رحم الله
ابا محمد ثلثا و الله یا معویة لا تسد حفرته حفرتک و لا یزید عمره فی عمرک و لئن کنا قد اصبنا بالحسن فقد اصبنا بامام المتقین
و خاتم النبیین فجبر الله تلک الصدعة و سکن تلک العبرة و کان الله الخلف علینا من بعده
و بسر ابن ارطاة که از اعاظم امرای معاویه و از اجله روسای اهلسنت و راوی بخاری است چنانچه بیانش گذشت از وی در حق اقربای
حضرت رسول خدا صلعم آنچه بوقوع آمده مشهور و معروف است در روضة الصفا آورده بسر بعد از فراغ از ضبط مکه روی بدیار
یمن آورد و عبید الله بن عباس فرار نموده عبد الله حارثی را به نیابت در یمن گذاشت بسر با آن ولایت رسیده
عبد الله را با اولاد او بکشت و دو پسر صغیر عبید الله بن عباس را که عبد الرحمن و قاسم نام داشتند هم بقتل آورد
بعد از آن می آرد از آنجمله عبید الله بن عمر بن خطاب است که از شیعیان معاویه بود در جنگ صفین با موالیان حضرت
امیر المؤمنین ع در صدد مقاتله و محاربه در آمده جان خود را فدای سم اسپان معاویه نمود و نووی در تهذیب الاسماء
و اللغات میگوید عبید الله بن عمر بن الخطاب مذکور فی المهذب و الوسیط فی اول القراض هو عبید الله بن عمر بن الخطاب بن
نفیل القرشی العدوی المدنی التابعی و کان شدید البطش قتل بصفین عن الحسن ان عبید الله بن عمر قتل الهرمزان بعد ما اسلم
و عفی عنه عثمان فلما ولی علی خشی علی نفسه فهرب الی معویة فقتل بصفین و عن الحسن بن محمد بن علی عن ابیه قال اقبل بصفین
هذا عبید الله بن عمر بن الخطاب حینئذ و فی یده مسواک یقول سیعلم غدا علی اذا التقینا فقال علی دعوه فانما دمه دم عصفور انتهی
و حسن سلوکی که شیعیان معاویة بن ابی سفیان با حضرت ابی عبد الله الحسین ع نموده در غایت اشتهار است محتاج

بیان نیست انتہی بقدر الحاجۃ و یا این انحراف از حکم خدا و رسول و اتلاف حقوق اہلبیت و دعوی محبت خاندان نبوت و رسالت نمودن کار ہیچو صاحبان شرم و حیا است **قال المخاطب** اور کہنا ان تو احسان اور دلگیر کا **اقول** روایت مقتل جناب امام حسینؑ را نظم کردن کسی منع نکردہ و تظلم مذکور را مقابل قول خدا و رسول آنجہ شمار نکردہ بلکہ چنانچہ شاعرے بہ شرف صحبت رسول مقبول حاضر بودند از انجملہ حسان بن ثابت است کہ آنحضرت می نہاد برای وی منبر در مسجد کہ می ایستاد برائے مدح آنحضرت و ہجو دشمنان وی و فرمود آنحضرت ان اللہ یؤید حسانا بروح القدس ما دام ینافح عن رسول اللہ و در روایتی تفاخر و میگفت آنحضرت صلعم کہ قول حسان بن ثابت سخت تر است بر ایشان از آمدن تیر و خلیدن آن و گفتہ کہ ہر کہ خدا تعالی او را زبانی عطا کند و تکلم قدرت بخشد باید کہ در مدح آنحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکند کہ بہترین کار ہا این است و گفتہ اند کہ کار حسان بن ثابت آن بود کہ معارضہ میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر و ہجو میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب روزی بر حسان و حال آنکہ او شعری میخواند در مسجد پس تیز نگاہ کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی در مسجد پس گفت حسان مرا او را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکہ بہتر بود از تو یعنی پیغمبر صلعم خاموش شد عمر انتہی من مدارج النبوۃ از روایت مذکورہ ثابت شد کہ شعر گفتن در وصف شجاعت و بیان صبر جناب امام حسینؑ و اظہار ظلم و جور یزیدیان ثواب است و دروہی المرثیۃ المتعارفہ آری نظم روایات کاذبہ موضوعہ مطلقاً ممنوع و حرام است خواہ مشتمل بر احوال مقتل حسینؑ باشد خواہ محتوی بر امر دیگر و بطریق تنزل میگوئیم کہ اگر مخاطب اعتقاد صحیح بلیس نمودہ روایات مندرجہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و صواعق محرقہ ذکر میکرد گنجایش تعریض بر احسان دلگیر داشت لکن قیامت این است کہ خود برین امر بیباکانہ اقدام میکند و پردہ نصب رقیع بر دیدہ دل انداختہ از گریہ و بکا و روز تعزیہ داشتن ماتم جناب سید الشہدا منع مینماید **قال المخاطب** ورنہ بے حیائی ہے امام کی محبت کا دعوی کرنا پھر اس محبت اور اس اعتقاد پر یہ صاف مخالفت اور دشمنی ہے ایسی مخالفت کو محبت کا دعوی کرنا اور اپنے تئیں محب اہلبیت مشہور کرنا خلاف واقع اور صرف نادانی ہے **اقول** ببین تفاوت رہ از کجاست تا بکجا این چہ بیحیائی ست کہ از وی آن بیجا است کزاف و خود نمائی ہا با رفتن منظر بکدوا رسے بہ این لاف زنی است بیحیائی تا ہم کہ اہل سنت و جماعت ... دوست داشتن و مسلمان دانستن یزید پلید را و لقب شہید بر لعین بر و حسان بودہ نہ خود را از محبان جناب امام حسین مشہور نما

وکدام وجہت اجتماع محبت یزید ومودت جناب شہید مظلوم کہ تباین کلی دارند قرار دادہ اند وپرظاہر کہ نزد یک
این حضرات مسلمان بودہ وبحالت اسلام محبت او امری است بدیہی جناب سلطان العلما مولوی سید محمد صاحب
ادام اللہ تعالی وجودہ وجودہ دررسالہ شریفہ ثمرۃ الخلافہ درباب یزید افادہ فرمودہ نقل آن عبارت برای ہدایت
کافی است عبارتہا ہکذا فی الصواعق المحرقہ قال الآخرون لایجوز لعنہ اذ لم یثبت عندنا ما یقتضیہ وبہ افتی الغزالی واطال
فی الانتصار لہ وہذا ہو اللائق بقواعد ائمتنا وبما صرحوا بہ من انہ لایجوز ان یلعن شخص مخصوص الا ان علم موتہ علی الکفر
کابی جہل وابی لہب واما من لم یعلم فیہ ذلک فلا یجوز لعنہ حتی ان الکافر الحی المعین لایجوز لعنہ لان اللعن ہو الطرد عن
رحمۃ اللہ المستلزم للیاس منہا وذلک انما یلیق بمن علم موتہ علی الکفر واما من لم یعلم فیہ ذلک فلا وان کان کافرا
فی الحالۃ الراہنۃ لاحتمال ان یختم لہ بالحسنی فیموت علی الاسلام وصرحوا ایضا بانہ لایجوز لعن فاسق مسلم معین واذا
علمت انہم صرحوا بذلک علمت انہم مصرحون بانہ لایجوز لعن یزید وان کان فاسقا خبیثا ولو سلمنا انہ امر بقتل
الحسین وسر بہ فان ذلک حیث لم یکن عن استحلال او کان عنہ لکن بتاویل ولو باطلا فسق لا کفر علی ان امرہ بقتلہ
وسرورہ بہ لم یثبت صدورہ عنہ من وجہ صحیح بل کما حکی عنہ ذلک حکی عنہ ضدہ کما قدمتہ واما ما استدل بہ احمد علی جواز
لعنہ من قولہ تعالی اولئک الذین لعنہم اللہ وما استدل بہ غیرہ من قولہ عم فی حدیث مسلم وعلیہ لعنۃ اللہ والملائکۃ
والناس اجمعین فلا دلالۃ فیہما لجواز لعن یزید بخصوص اسمہ والکلام انما ہو فیہ وانما الذی دلا علیہ جواز لعنہ لا
بذلک الخصوص وہذا جائز بلا نزاع ومن ثم حکوا الاتفاق علی انہ یجوز لعن من قتل الحسین او امر بقتلہ او اجازہ او رضی بہ
من غیر تسمیۃ لیزید کما یجوز لعن شارب الخمر ونحوہ من غیر تعیین وہذا ہو الذی فی الآیۃ والحدیث اذ لیس فیہما التصریح
بلعن احد بخصوص اسمہ بل لمن قطع رحمہ ومن اخاف اہل المدینۃ فیجوز اتفاقا ان یقال لعن اللہ من قطع رحمہ ومن اخاف
اہل المدینۃ ظلما وانما جاز ہذا اتفاقا لکونہ لیس فیہ تسمیۃ احد بخصوصہ فکیف یستدل بہ احمد وغیرہ علی جواز لعن شخص معین
بخصوصہ مع وضوح الفرق بین المقامین فاتضح انہ لایجوز لعنہ بخصوصہ وانہ لا دلالۃ فی الآیۃ والحدیث للجواز انتہی
موضع الحاجت وچون درین عبارت صاحب صواعق اشارہ اجمالیہ بطرف کلام غزالی فرمودہ است لہذا
مناسب چنان نمود کہ آن عبارت را نیز درین مقام بحیز رقم آریم فی حیاۃ الحیوان الدمیری الشافعی نقلا عنہ لایجوز لعن المسلم
اصلا ومن لعن مسلما فہو الملعون وقد قال صلعم المسلم لیس بلعان وکیف یجوز لعن المسلم وقد ورد النہی عن ذلک وحرمۃ

المسلم المعظم من حرمة الكعبة بنص من النبي صلى الله عليه وسلم وقد صح اسلام يزيد وما صح قتله للحسين ولا امره ولا رضاه بذلك ومهما لم
يصح ذلك عنه لم يجز ان يظن ذلك به فان اساءة الظن بالمسلم ايضا حرام قال الله تعالى اجتنبوا كثيرا من الظن ان
بعض الظن اثم وقال صلى الله عليه وسلم ان الله تعالى حرم من المسلم دمه وماله وعرضه وان يظن به ظن السوء ومن ادعى ان يعلم حقيقة
من الذي امر بقتله لم يقدر على ذلك واذا لم يعرف ذلك وجب احسان الظن بكل مسلم يمكن احسان الظن به ومع هذا
فلو ثبت على مسلم انه قتل مسلما فمذهب اهل الحق انه ليس بكافر والقتل ليس بكفر بل هو معصية واذا مات القاتل فربما مات
بعد التوبة والكافر لو تاب من كفره لم تجز لعنته فكيف من تاب عن قتل ولم يعرف ان قاتل الحسين مات قبل التوبة
وهو الذي يقبل التوبة عن عباده فاذا لا يجوز لعن احد من المسلمين ومن لعنه كان فاسقا عاصيا لله تعالى ولو جاز لعنه
فسكت لم يكن عاصيا بالاجماع بل لو لم يلعن ابليس طول عمره لا يقال له في القيمة لم لم تلعن ابليس ويقال للاعن لم لعنت
ومن اين عرفت انه مطرود ملعون والملعون هو المبعد من الله تعالى وذلك غيب لا يعرف الا فيمن مات كافرا فان ذلك
علم بالشرع واما الترحم عليه فجائز بل مستحب بل داخل في قولنا اللهم اغفر للمؤمنين والمؤمنات فانه كان مؤمنا انتهى
در حجة الاسلام کو در رعایت حرمت خلافت و محافظت بیضه اسلام و حمیت اسلامیه و ایمانیه داده از طرف خاتمه خلفیه
پنجم سینه سپر کرده آن کلمه قطعیه را که زبان نبی تو انجم آورده در بیانه خود و امام احمد حنبل با تذکره صوفیان وایمه
فرموده بندید که نظر اشتراک ملت اسلامی کرده مذکوره از جا که بیرو و جا نجا برمی گردد و این سلسله الی ما شاء الله
منقطع شد فی نیست و بعد از آن مضیر باشد و مزید یک بیانا ملی ما مر فی الصواعق ایضا ثم رایت ابن الصلاح سئل کما
انتمنا الفقهاء والمحدثين فقال في فتاواه لا سبيل ... لم يصح عندنا انه امر بقتله والمحفوظ
ان الآمر بقتاله المفضي الى قتله كرمه الله وجهه انما هو عبيد الله بن زياد والي العراق اذ ذاك واما سب يزيد ولعنه
فليس ذلك من شان المؤمنين وان صح انه قتله او امر بقتله وقد ورد في الحديث المحفوظ ان لعن المسلم كقتله وقاتل
الحسين رضي الله عنه لا يكفر بذلك وانما ارتكب ذنبا عظيما وانما يكفر بالقتل قاتل نبي من الانبياء والناس في يزيد ثلاث
فرق فرقة تتولاه وتحبه وفرقة تسبه وتلعنه وفرقة متوسطة في ذلك لا تتولاه ولا تلعنه وتسلك به مسلك سائر ملوك
الاسلام وخلفائهم غير الراشدين وهذه الفرقة هي المصيبة ومذهبها هو اللائق لمن يعرف سير الماضين ويعلم قواعد الشريعة
المطهرة جعلنا الله من خيار اهلها امين انتهى بلفظه بحروفه وهو نص فيما ذكرته في الانوار من كتب ائمتنا المتاخرين ...

لیسوا الفسقة ولا الکفرة لکنهم مخطئون فیما فعلوه ویذهبون الیه ولا یجوز الطعن فی معاویة لانه من کبار الصحابة و
لا یجوز لعن یزید ولا تکفیره فانه من جملة المؤمنین وامره الی مشیة الله تعالی ان شاء عذبه قاله الغزالی والمتولی و
غیرهما انتهی و مصنف صواعق در شرح قصیدهٔ همزیه که مصنف او است بعد نقل قول ابن حنبل گفته انه لم ینقل ذلک الا لقضایا
وقعت منه صریحة فی ذلک ثبت عنده وان لم تثبت عند غیره کالغزالی فانه اطال فی رد کثیر مما نسب الیه کقتل الحسین
فقال لم یثبت من طریق صحیح انه قتله ولا امر بقتله ثم بالغ فی تحریم سبه ولعنه وکابن العربی المالکی فانه نقل عنه انه قال
ما قتل الحسین الا بسیف جده ای لانه الخلیفة والحسین باغ علیه والبیعة سبقت لیزید ویکفی فیها بعض اهل الحل والعقد
وبیعته کذلک لان کثیرین اقدموا علیها مختارین لها هذا مع عدم النظر الی استخلاف ابیه له واما مع النظر کذلک فلا
یشترط موافقة احد من اهل الحل والعقد علی ذلک انتهی موضع الحاجة من کلامه و حق این است که موافق اصول
موضوعه و قواعد مقرره اهلسنت همین قول ابن العربی مالکی است و صحاح اخبار ایشان نیز برآن دلالت وارد
فی جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول الله یقول ستکون هنات فمن اراد ان یفرق امر هذه الامة
وهی جمیع فاضربوه بالسیف کائنا من کان وفی روایة فاقتلوه اخرجه مسلم وفی روایة ابی داود وهنات مرة اخری
واخرجه النسائی وله فی روایة اخری قال رایت النبی علی المنبر یخطب فقال انها ستکون من بعدی هنات و
هنات فمن رایتموه فارق الجماعة او یرید ان یفرق امة محمد کائنا من کان فاقتلوه فان ید الله علی الجماعة وان
الشیطان من فارق الجماعة یرکض وعن اسامة بن شریک قال قال رسول الله ایما رجل خرج یفرق بین امتی
فاضربوا عنقه اخرجه النسائی و این روایات صحاح ندای بلند بحکم تجویز قتل حضرت امام حسین در مذهب
ایشان میکند بلکه گویا لفظ کائنا من کان را واضع برای همین غرض موضوع ساخته و فی جامع الاصول ایضا عن
ابی سعید قال قال رسول الله اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منهما اخرجه مسلم این روایت را بنظر انصاف ملاحظه
باید فرمود که صراحة دلالت بر حقیت مذهب ابن العربی مالکی و بیجواز قتل خبر خلیفتین وارد چه ظاهر است که
بیعت اهل کوفه با حضرت امام حسین متاخر بود از بیعت اهل شام و حرمین با یزید پس قتل آنحضرت العیاذ بالله
ماسور به بوده باشد انتهی بالفاظه اللطیفة قال المخاطب محب اهل بیت وه لوگ هین جو انکی حکم اور مرضی کی بات کو سر
اور انکهون سی مانتی هین اور جان و دل سے اوسکو خوش هو کر بجا لاتی هین اور اسمین کبهی اوس کی پیروی سی هرگز

منظور نمیشین رکنند **اقول** فی الواقع سعی محبت مبین است لیکن اہلسنت را ازان بہرہ و نصیب نیست
بلکہ محب اہلبیت امامیہ ہستند آیا نمی بینی کہ ابوبکر بن ابی قحافہ از اقتدار جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب با آنکہ
حضرت رسالت مآب صلعم یا علی انت خلیفتی من بعدی کما اعترف بہ مؤلف سیف المسلول و ان علیا منی و انا منہ و ہو
ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق و من کنت مولاہ فعلی مولاہ کما ہو المتواتر
در جناب شان فرمودہ ابا نمودہ برای خود بمشورہ حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچہ سید جمال الدین محدث
در روضۃ الاحباب می فرماید کہ عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مہاجرین را گفت تا بیعت کردند و بعد
از ان انصار متابعت نمودند الا طائفہ قلیلہ کہ بعضی گفتند با بیعت ہیچکس نہ کنیم الا بہ علی ابن ابی طالب و شیخ
فرید الدین عطار از زبان ابن جمحی گفتہ ؎ ز مشرق تا بمغرب گر امام است ٭ علی و آل او ما را تمام است
انتہی کلامہ و جناب علامہ دہلوی طاب ثراہ در تنزیہ اثنا عشریہ بعد نقل تمامی عبارت روضۃ الاحباب می فرماید
بعد اللتیا واللتی بالجملہ ملخص این اختلاف آنست کہ بعد از ارتحال جناب سرور کائنات بجوار رحمت ملک
منان عمر و ابو عبیدہ جراح ابوبکر را بخلافت برداشتہ مہاجرین و انصار را بلطف و عنف و وعدہ و وعید
ستمال ساختہ در دائرہ متابعت او در آوردند و جمہور انام و طائفہ عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیر المومنین
بر ایشان انکار فرمودہ دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت
پناہ اولی بامر امامت میدانست و گروہی از خواص تصدیق آنجناب نمودہ آنحضرت را امام و وصی برحق
بلا فصل پیغمبر خدا دانستہ پیروی و اتباع آنحضرت را سرمایہ سعادت دو جہان انگاشتند فرقہ اول با
اہلسنت التیام یافتند اگرچہ اظہار میکنند کہ مراد از سنت درین تسمیہ سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت
مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیہقی در افراد از عمر مولی عفرہ از ہشام از عائشہ روایت کردہ و شیخ جلال الدین
سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نمودہ من تمسک بالسنۃ دخل الجنۃ قالت عائشۃ یا رسول اللہ و ما السنۃ قال
حب ابیک و صاحبہ یعنی عمر انتہی و فرقہ دوم موسوم بہ شیعہ گردیدہ بمقتضای حدیثی کہ دیلمی از ام سلمہ رضی اللہ عنہا
روایت کردہ کہ حضرت رسالت مآب فرمود شیعۃ علی ہم الفائزون یوم القیمۃ مسلوک نمودہ راہ نجات فائز گشتند
بسبب وقوع این اختلاف اقسام اولی اہل اسلام منحصر در دو فرقہ شدند اہلسنت و شیعہ و معتبر در مفہوم حقیقت

اهل سنت اولاً و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث بالبته تصریح بآن واقع شده و اگر محبت شما صرف بسوی
اهل بیت و مفهوم حقیقت اهلسنت اعتبار کنند ثانیاً و بالعرض خواهد بود از اینجا است که شیخ ولی الله فاضل نامی صاحب
مکتوب مدنی انحصار فرموده که اهلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشهود بخیر اند یعنی از صحابه و تابعین و تبع تابعین و
احدی را از ان استثنا نموده و هذه عبارته قلت اهل السنة عندنا هم اهل القرون المشهود بالخیر الی آخره و از ان ظاهر
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبد الله بن عمرو عاص و بسر بن
ابی ارطاة و معاویة بن خدیج و نعمان بن بشیر الی ما لا یحصی اکثر شیعه علی نبودند تا چه تخصیص عبارت از شیعه آن شعر
است و این کرده علی ما ثبت بالتواتر و درایه تا بعیت آنحضرت خارج بودند انتهی و در صواعق محرقه از دار قطنی
روایت کرده و در وقتیکه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله این جای پدر تست آنگاه حسن را برداشت و در کنار خود نشاند و گریه کرد پس از آن
علی گفت والله که صدور این سخن از حسن برای قرار داد من نبود بلکه از خاطر خود گفت ببین رشید انتهی المختص من
محبت ابوبکر با اهل بیت نبوت که عبارت از فرمانبرداری آنحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب فاروق
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل المدعو بمیرزا محمد دهلوی تغمده الله بغفرانه در تحفه اثنا عشریه
بد نمایی جناب عمر فاروق بسیار وضع شکیک و اعتراض بر اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه و
آله السلام بود چنانچه کتب احادیث فریقین شاهد این معنی است و استیعاب آن خارج از طور مقام است
لاجرم به بعضی از آن اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسناد خود در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعة قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله قسما فقلت والله یا رسول الله لغیر هولاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسألونی بالفحش او یبخلونی فلست بباخل و حاصلش از سلمان بن ربیعه مروی است که عمر بن الخطاب
گفت قسمت فرمود رسول خدا قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا غیر این اشخاص که تو بایشان عطا فرمودی
احق تر اند بایشان از اینها آنحضرت فرمود مخیر ساختند مرا در اینکه سوال کنند از من بدرشتی و یا گوئی بامر ایشان بخل نسبت
کنند حال آنکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و آن از مشاهیر قصص است بخاری در صحیح خود حدیث طولانی
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود فقال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله فقلت الست نبی الله حقا

قال بلی قلت السنا علی الحق وعدونا علی الباطل قال بلی قلت فلم نعطی الدنیة فی دیننا اذاً قال انی رسول الله و
لست اعصیه وهو ناصری قلت اولست تحدثنا انا سناتی البیت فنطوف به انتهی بقدر الحاجة و در روضة الاحباب
سیر باید مروی است از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت صلعم از (حضرت)
که هرگز مثل آن نکرده بودم و در روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت صلعم و گفتم تو پیغمبر بر حق هستی فرمود بلی گفتم ما بر حق هستیم و دشمنان
ما بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس چه سبب ما این منقصت
و مذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده باز گردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را به مخالفت حضرت رسول مختار صلعم انداخت
و مبالاتی ازین ننموده و خود هم استشعار بعدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر آنحضرت صلعم بود سوال میفرموده
هل ذکرنی رسول الله صلعم مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشای سر رسول خدا نمیتوانم کرد و در روایت دیگر
گفت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه وآله السلام در حال صحت بدن
و کمال اقتدار صلعم و آنچه در حین طغیان مرض موت آنحضرت صلعم و بعد از وفات آن سرور صلعم بوقوع آمده از غایت اشتهار
مستغنی از بیان است بنا بر اطمینان قلب مستفیدان برخی از آن اکتفا می رود عبدالکریم شهرستانی بعد از
ذکر قول سابق فرموده فاول تنازع وقع فی مرضه علیه السلام رواه محمد بن اسماعیل البخاری باسناده عن عبدالله بن عباس رض
قال لما اشتد بالنبی صلعم مرضه الذی مات فیه قال ائتونی بدوات و قرطاس اکتب لکم کتابا لا تضلوا بعدی فقال عمر ان رسول
الله قد غلبه الوجع حسبنا کتاب الله انتهی و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخمیس و ما یوم الخمیس ثم جعل
یسیل دموعه حتی رایت علی خده کانها نظام اللؤلؤ قال رسول الله صلعم ائتونی بالکتف و الدوات او اللوح و الدوات
اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعده فقالوا ان رسول الله صلعم یهجر و محتمل است که آنحضرت صلعم اراده کرده باشد که هنگام قرب
ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرمایند چنانچه شیعه میگویند بقرینه لن تضلوا بعدی که
درین حدیث و هم حدیث ثقلین که دران امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده متفطن میشود و آنحضرت صلعم
مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد و الد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر الدهلوی تغمده الله بغفرانه
در قصیده موسوم به گنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده جزالت معانی و رشاقت مبانی آن باعث تحریر
موضع حاجت از آن گردیده سیفر باید ☙ بر قومی خوانم و در صحبت از کلام مصطفی صلعم گر همی سستی ورزی در الفاظش نگر

همچنانی با مقدم هر دو را با هم بسنج ⁂ تو که گردی ای برادر از نتیجه بهره ور ⁂ از بخاری صاحب مشکوة نقلی کرده است
میکنم نقلی از اینجا بهر ارباب نظر ⁂ مصطفی در محضر اصحاب فرموده این حدیث ⁂ نیست جز قرآن و عترت یادگار از من دگر
هر که در دامان این هر دو زده دست یقین ⁂ این دو را از همدگر باشد جدایی ممتنع ⁂ تا بنزد من شوند بر حوض کوثر نشان
منتظر ⁂ زین خبر مفهوم میگردد که از سر کتاب ⁂ نیست غیر از اهلبیت مصطفی کس را خبر ⁂ تارک عترت بمعنی تارک قرآن بود
گوش کن اکنون حدیث ثانی ای صاحب نظر ⁂ وقت رحلت چون طلب فرمود قرطاس و دوات ⁂ سید عالم که زین اصفیا فخر بشر
گفت قرطاس و دوات از بهر من حاضر کنید ⁂ تا کنم دامان کاغذ را پر از لولوی تر ⁂ نامه بنویسیم از بهر شما کز گمرهی ⁂ تا ابد
باشید ایمن واز هدایت بهره ور ⁂ چون شنید این حرف را از آن سید عالی جناب ⁂ مانع احضار کاغذ شد و استمالت عمر
گفت بیماری برین مرد این زمان غالب شده ⁂ لب به هذیان باز کرده نیست قولش معتبر ⁂ بس بود ما را کتاب الله در دفع
ضلال ⁂ زین سخن حضار گردیدند گرم شور و شر ⁂ آن یکی میگفت زود آرید قرطاس و دوات ⁂ وان دگر میگفت حرفی را
که سر زد از عمر ⁂ چون پیمبر را از آن غوغا اذیت رو نمود ⁂ گفت برخیزید زینجا تا یکی این کر و فر ⁂ نیست جایز نزد پیغمبر
نزاع و اختلاف ⁂ بی اطاعت کس نگردد از فیضش بهره ور ⁂ ظاهر است این حرف کز احضار قرطاس و دوات
مصطفی از بهر عترت خواست تنصیصی دگر ⁂ لن تضلوا چون قرینه بوده بر مقصود را ⁂ کامد از لفظش درین هر دو حدیث
معتبر ⁂ مدعایش را که سر تا پا هدایت بوده است ⁂ فهم کرد و مانع احضار کاغذ شد عمر ⁂ اکتفایش بر کلام الله میدانی که
چیست ⁂ یعنی این پند تو هیچ است ... کاری نباشد جز قرآن را هیچ خود او لیک ⁂ اتباع آل قول زین نیاید
دگر ⁂ اندرین هر دو حدیث ای طالب راه هدی ⁂ گر خرد داری تامل کن حکایت مختصر ⁂ حرف پیغمبر نه از روی هوای
نفس بود ⁂ گفته ما ینطق خدا در شان آن خیر البشر ⁂ هرچه پیغمبر مر امت را ز روی وحی بود ⁂ ورنه بودی وحی کی کرده
در اهل حق اثر ⁂ آنکه را نیز فرستاد از برای اهتدا ⁂ از هوای نفس خود ما شاکر گردد نکته ور ⁂ خاصه در امری کزان
تبلیغ وی گردد تمام ⁂ امتش را تا ابد رفع ضلال آید ز شر ⁂ رد قول سرور پیغمبران در امر دین ⁂ رد وحی است ای پسر
از اهل رد و درگذر ⁂ نیز قول حسبنا کتاب الله کلامی است غیر محصل زیرا که کتاب قرآن صامت غیر ناطق است
و بحیثیت اشتمال او بر مجمل و ماول و متشابه و ظاهر و مطلق و مقید و عام و خاص و ناسخ و منسوخ و مجاز و مشترک و مشکک و ما
آن هر یک بر استنباط حقائق احکام او قادر نیست پس احتیاج افتاد بامامی که عالم بحقائق او و کاشف از حقائق او باشد

فاضل عارف قطب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده در بعضی مکاتیب خود میفرماید راه
بی راه نمائی نتوان یافت و گفتن انکه چون کلام الله در میان ما است بمرشد چه حاجت است بآن می ماند که مریضی
گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند چه امر ابا اطبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای آنکه نه هرکس را
فهم کتب طب میسر است که استنباط از ان توان کرد مراجعت با اهل استنباط می باید کرد و کتاب حقیقی صدور اهل علم است
که بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون و فاتر چنانچه حضرت امیر المومنین فرموده انا کلام
الله الناطق و هذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از
اتباع اهل البیت بتصریح مذکور ابا کرد و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه فیصل کار انجا
تخویف نموده با آنکه در ان خانه جناب امیر المومنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین
الفاظ بی ادب و اراده سوختن پروا نکرد که همین معنی فرمان برداری اهل بیت است بغضب مخاطب با شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله
کان علی و زبیر و غیرهما یدخلون علی بیت رسول الله ص فیشاورونها و یرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب
خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله ص و الله ما احد احب الینا من ابیک و ما من احد
احب الینا بعد ابیک منک و ایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هولاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرق علیهم
البیت انتهی بقدر الحاجة و فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی حتی
که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة و الثنا بوجه میلان خلائق بطرف معاویه با او صلح فرمودند و حضرت ابی عبد الله بتیغ ظلم
شهید گشتند و نیز ظاهر که معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت
بودند چون استیعاب این بحث را طوالت در کار لهذا طی کشح ازان نموده بذکر چند روایت که ازان راست گوئی مخاطب
بخوبی ظاهر شود اکتفا نموده آید در شرح منهاج در بحث قیاس گفته الحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر و الصادق
و غیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة و الشافعی و المالک القول
بوجوب العمل به انتهی ۱ طرفه آنکه محدثین اهلسنت از روایت بعضے ائمه هدا علیهم السلام استنکاف دارند چنانچه
ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبد الله احد الائمة

الامام بن صادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری احد منه فی نفسی شیئا قال مصعب
عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس وقال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی عنه
حتی یضمه الی آخر یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین ہاشمی ابو عبد اللہ یکی از ائمہ اعلام است نیکوکار راست گو و کبیر الشان
است بخاری باو احتجاج نکردہ و شیخ یحیی بن سعید القطان کہ شیخ بخاری است گفتہ می یابم از آنحضرت در دل خود چیزے
و مصعب از دراوردی روایت کردہ کہ گفت مالک از حضرت صادق ع روایت نکردہ تا آنکہ ظاہر شد امر و حکومت بنی عباس و
مصعب بن عبد اللہ گفتہ کہ مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکہ دیگری با آنحضرت منضم می ساخت یعنی اتفاقا
و اعتمادا و توثیقا و صدقا آنحضرت را ندانست و مناوی در شرح جامع صغیر در ترجمۂ حضرت علی بن موسیٰ علیہ السلام آوردہ کہ
جناب امام رضا ع از پدر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نہایۃ العقول میگوید والعجب انہم یزعمون فی النقی والنقی
والحسن العسکری انہم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیۃ والفروعیۃ جملہا وتفصیلہا مع انہم کانوا فی زمان کثیر حضر
العلماء فی اصناف العلوم وکثرت تصانیفہم ومع ذلک لم یظہر من احد منہم شیء من العلوم لا بالقلیل ولا بالکثیر ولم یحصل
منہم تصنیف ینتفع بہ کما ظہر من الشافعی ومحمد بن الحسن وغیرہما من الفقہاء والمتکلمین والمفسرین لطیفہ
شاہ عبد العزیز دہلوی اہل سنت را ملقب بشیعہ علی نمودہ و خود ظاہر کہ شیعہ بمعنی تابع است پس اندرین حالت معاویہ
و جماعۂ او را باید از اہلسنت خارج سازند و یا شیعہ علی را غیر اہلسنت قرار دہند بلکہ متقدمین ایشان حضرات ائمہ علیہم السلام
را مجدد مذہب امامیہ گفتہ اند چنانچہ ابن اثیر در جامع الاصول در اثنا شرح غریب الفنون و در اثنا شرح ان اللہ یبعث لہذہ
الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من یجدد لہا دینہا می فرماید نحن نذکر الآن المذاہب المشہورۃ فی الاسلام التی علیہا مدار المسلمین فی
اقطار الارضین وہی مذہب الشافعی وابو حنیفۃ ومالک واحمد ومذہب الامامیۃ ومن کان من المشاہیر من
الطبقات واما من کان قبل ہذہ المذاہب المذکورۃ فلم یکن الناس مجتمعین علی مذہب امام بعینہ ولم یکن قبل ذلک الا
المائۃ الاولی وکان علی راسہا من اولی الامر عمر بن عبد العزیز ویکفی الامۃ فی ہذہ المائۃ وجودہ خاصۃ فانہ فعل فی الاسلام ما لیس
یخالف وکان من الفقہاء بالمدینۃ محمد بن علی الباقر والقاسم بن ابی بکر وسالم بن عبد اللہ بن عمر وکان بمکۃ منہم مجاہد بن جبر وعکرمۃ مولی ابن عباس وعطاء
ابن رباح وکان بالیمن طاوس وبالشام مکحول وبالکوفۃ عامر بن شراحیل وبالبصرۃ الحسن البصری ومحمد بن سیرین واما القراء علی راس المائۃ الاولی فکان القائم

ابو عبد اللہ بن کثیر واما المحدثون محمد بن شہاب الزہری وجماعۃ کثیرۃ مشہورون من التابعین واما من کان علی راس المائۃ الثانیۃ فمن اولی الامر المامون بن الرشید ومن الفقہاء الشافعی والحسن بن زیاد اللؤلؤی من اصحاب ابی حنیفۃ واشہب بن عبد العزیز من اصحاب مالک واما احمد بن حنبل فلم یکن یومئذ مشہورا فانہ مات سنۃ احدی واربعین ومائتین ومن الامامیۃ علی بن موسی الرضا ودر مائۃ ثالث محمد بن یعقوب کلینی را از محدثین شیعہ امامیہ شمار کردہ ودر مائۃ رابعہ سید مرتضی علم الہدی را شمردہ وفاضل شہرستانی در ملل ونحل گفتہ ان ابا عبد اللہ جعفر بن محمد الصادق محسود ذو علم غزیر فی الدین وادب کامل فی الحکم وزہد بالغ فی الدنیا وورع تام عن الشہوات وقد اقام بالمدینۃ مدۃ یفید الشیعۃ المنتسبین الیہ ویفیض علی الموالین لہ اسرار العلوم انتہی **قال** سیوطی مرثیون سے حدیث میں منع آیا ہے چنانچہ کتاب ابن ماجہ میں یہ حدیث ہے کہ لکھی ہے نہی رسول اللہ عن المراثی یعنی منع فرمایا رسول خدا نے مرثیون سے **اقول** بالفرض والتسلیم دریجا مراد از مراثی مرثیہ متعارفہ ایام جاہلیت است کہ دران امور ممنوعہ غیر مشروعہ بیان میکردند نہ مرثیہ متعارفہ اہل اسلام ورنہ اہل بیت کرام وصحابہ عظام در ماتم جناب سرور کائنات بہ گفتن مرثیہ ہا نیا ورت میفرمودند وجناب عمر فاروق در مصیبت عروہ بن مسعود مرثیہ میگفت فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اور صبر اسکا نام نہیں ہے کہ آدمی اپنے دلمین کدورت کسی مکروہ کام کی نہ پاوے اور پاوے تو اوسکو مکروہ نہ جانے کیونکہ یہ دونون امر طاقت بشری سے باہر ہیں بلکہ حقیقت صبر کی یہ ہے کہ باوجود کدورت اور کراہت طبیعی کو خلاف عقل اور شرع سے آپکو بند رکھے اور پیغمبر اور امام سب اسیطرح کا صبر کرتے آئے ہیں **اقول** معنی صبر وتحقیق آن سابق گذشت فتذکر **قال** اور عین مصیبت کیوقت اپنے تئین خلاف شرع اور عقل سے باز رکھے اور فقط آنسو جاری ہونا یا چہرہ متغیر ہونا خلاف شرع اور صبر کے نہین ہے **اقول** ونستعین دریجا مخاطب گویا از معنی تواجد وتباکی عبارت چہرہ متغیر ہونا اقرار نمودہ والحمد للہ علی ذلک **قال** اور صبر یہی سمجھو تو وہی ہے کہ جو اول صدمے کیوقت واقع ہوا اور جب مصیبت گذر گئی پہر اوسوقت ترک شکایت اور جزع وفزع صبر مین نہین گنا جاتا بلکہ اسکو تسلی اور دلاسا کہتے ہین اور اسیواسطے حکما نے کہا ہے کہ جو کسی کو اسباب کی تکلیف دیجاوے کہ ہمیشہ مصیبت پر رویا پیٹا کرین وہ تکلیف ما لا یطاق ہے **اقول** ونستعین این قول مخاطب را تسلیم نمیکنیم ومن ادعی فعلیہ البیان **قال** سچ ہے کہ جو کسی بڑے محب اور عزیز سے بچھڑ جاوے یا کہا جاوے کہ ایک مہینہ پہر متواتر امام کے غم مین رویا کرے مہینہ کسکا دو روز متواتر رہ دیا جاوے **اقول**

ای مخاطب عالی فہم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ بیان نمودہ شنیدہ و دیدہ باشی و نگرد
نبینی کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان اہتمام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ
را کسی خندان ندید کما فی مدارج النبوۃ **قال** المخاطب قال اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھ جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس روزی
پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ ویستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم الا خوف علیہم ولا ہم یحزنون
خوشی کرتے ہیں اس پر جو دیا انکو اللہ نے اپنے فضل سے اور خوش ہوتے ہیں انکی طرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انہیں پیچھے سے اسواسطے
کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم **ف** اس آیہ سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کھاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں
اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بیچ راہ اللہ کی مارے گئے شہید
ہوئے ہیں الغرض قطع نظر اور باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہوا اسلئے کہ وہ تو
بڑے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لئے ماتم کرتے ہو اور ایسے وقت میں انکی مصیبت یاد کرکے ماتم کرنا ایسی
بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست جو تھوڑی تاریخ رجب کی بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کے اسکو
غسل صحت حاصل ہوا اور سبطرح کی نعمتیں کھانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہ رہا نہایت چین اور خوشی میں
ہو پھر جب رجب کی وہ تھی تاریخ آوے کوئی انکی بیماری اور درد کو یاد کرکے ماتم کرنے لگے ہر چند اوسکو لوگ سمجھاتے
کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھانے سے نہ سمجھے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا
ہوا اوس تاریخ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہوگے آخر یہی کہوگے کہ یہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی ہے
خوشی کیوقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہ ہوگا **ف** دوست جو خوش ہو
تو خوشی کیجئے اور اسکو جو غم ہووے تو جان دیجئے **اقول** ویتعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در مدارج النبوۃ
آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ وحیات پیغمبر ما صلعم ازہمہ اعلی از ہمہ جا است کہ
نکاح ازواج شہدا بعد موت ایشان جایز وروا است اگر احکام اموات بر شہدا در دنیا جاری نبودی نکاح ازواج
ایشان چگونہ درست بودی و اشتی مخالف با این طنطنہ چگی در حیات اینہا فی حیاتی آنها مسئلہ حضرت
عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز پیرزنی شنید کہ میگوید علی محمد صلاۃ الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار کنت

قوبا بکار بالاسحار یا لیت شعری ما المنایا الطوال هل یجیئنی و حبیبی الدلّ و یاد میکنند آنحضرت را و اظهار شوق می نمود
با لقای او پس ازان حضرت عمر گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کذا فی مدارج النبوة پس
عمر که اعاده کن قول خود را اعاده کردن آن زن بصوت حزین و گریه نمودن نقل است بر این معنی که بروی حیات
اخروی و تنعم به نعمت ها پروردگار شدند که مصائب گذشته افسوس نمودن و گریه ساختن معمول سلف بوده دوم
آنکه شاه صاحب در رساله سر الشهادتین میفرمایند باید بقاء البکاء والحزن المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی
الامة الی یوم القیمة اکنون انصاف باید داد که باقی داشتن بکا و حزن و تذکر این وقائع باید درین است تا قیام قیامت
امری است ضروری و با ایمان مخاطب لوازم فرح و سرور تقدیم باید رسانید سیوم آنکه بعد شهادت جناب امام حسین علیه السلام
حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمه محزون و گریان در خواب دیدند چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نقلا از
ترمذی روایت کرده که ام سلمه رضی الله عنها پیغمبر را در خواب دید که میگریند و بر سر و لحیه مبارکش خاک آلوده است
پرسید که سبب این گریه چیست آنحضرت فرمود الحال حسین را کشتند انتهی حالانکه حضرت امام حسین مظلوم علیه السلام
دران وقت در بهشت عنبر سرشت متنعم به نعیم اخروی خواهند بود پس اکنون باقتدای آنحضرت چرا و بیان
حزن و گریه جایز و روا نباشد چهارم آنکه اینچه مخاطب گفته ع دوست چو خوش شود خوشی کنیم ما ÷ دشمن
چو غم شود نوحه جان و میکنیم ÷ فی الواقع محصل حدیثی است که بطریق اهل بیت مروی گشته که من لم یفرح
بفرحنا ولم یحزن بمصابنا فلیس منا چون باعتراف مخاطب مسلم شد که بحالت غم غم نمودن باید و بحالت
خوشی خوشی باید کرد پس بگوییم که بروز دوشنبه بوجه ولادت آنحضرت صلعم علمای اهل سنت اظهار سرور میدانند
میدانند بلکه روزه داشتن ان روز روایت کرده اند و در اول ماه ربیع الاول انعقاد محفل میلاد و تشریف ... مستحسن
می شمارند پس بروز مصیبت اهل بیت علیهم السلام محزون و مغموم بودن را که ام مانع است چنانچه در رساله اشباع الکلام
فی تحقیق المولد والقیام لتعظیم سید الانام صفحه ۳۵ نوشته و علمای اعلام شکر الله سعیهم برای خصوصیت روز ولادت
شریف و تعظیم و اظهار سرور و اداء تشکر و کثرت خیرات و صدقات و دیگر اعمال هم از شعب استخراج کرده اند
کما روی عن مسلم عن قتادة الانصاری انه صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیه
و انزلت علی فیه النبوة پس روزه داشتن درین روز نیست مگر برای ادای شکر حق تعالی و سبحانه ...

جلیلہ کو منور فرمودہ دریں روز این عالم را انوار جمال با کمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال از کیفیت نقل تلاوت قرآن و اکثار صلواۃ و بیان مولد کریم و نشر مناقب و محامد جمیلہ حضرت مقدس نبوی صلعم و خیرات و صدقات و اطعام مسرات نیست مگر بجہت ادای شکر حق سبحانہ تعالیٰ بریں نعمت عظمیٰ و عطیہ کبرے و سئل الامام ابو عبداللہ بن الحاج فی کتاب المدخل مع انکارہ علی ما احدثہ الناس من البدع والحوادث فی الغناء بالآلات المحرمۃ عن عمل المولد الشریف قال فی فضیلۃ شہر مولد نبینا صلعم ہذا الشہر فضلہ اللہ تعالیٰ و فضلنا فیہ بہذا النبی الکریم الذی من اللہ علینا فیہ بسید الاولین والاخرین وکان یجب ان یزاد فیہ من العبادۃ والخیر لیشکر اللہ سبحانہ علی ما اولانا فیہ من ہذہ النعم العظیمۃ وان کان النبی صلعم لم یرد فیہ علی غیرہ من الشہور شیئا من العبادات وما ذاک الا برحمتہ صلعم لامتہ و رفقہ بہم لانہ صلعم کان یترک العمل خشیۃ ان یفرض علی امتہ رحمۃ منہ بہم لکن اشار علیہ الصلوٰۃ والسلام الی فضیلۃ ہذا الشہر العظیم بقولہ للسائل الذی سالہ عن صوم یوم الاثنین ذالک یوم ولدت فیہ فتشریف ہذا الیوم یتضمن تشریف ہذا الشہر الذی ولد فیہ فینبغی ان یحترم حق الاحترام و یفضل بما فضل اللہ بہ الاشہر الفاضلۃ و فضیلۃ الازمنۃ والامکنۃ بما خصہا اللہ بہ من العبادات التی تفعل فیہا لما قد علم ان الامکنۃ والازمنۃ لا تشرف لذاتہا وانما یحصل لہا التشریف بما خصت بہ من المعانی فانظر الی ما خصص اللہ بہ ہذا الشہر الشریف یوم الاثنین الا تری ان صوم ہذا الیوم فیہ فضل عظیم لانہ صلعم ولد فیہ فعلی ہذا ینبغی انہ اذا دخل ہذا الشہر الکریم ان یکرم و یعظم و یحترم بالاحترام اللائق بہ اتباعا لہ صلی اللہ علیہ وسلم فی کونہ کان یخص الاوقات الفاضلۃ بزیادۃ فعل البر فیہا وکثرۃ الخیرات انتہی

بہجۃ الاسرار قطب الاقطاب غوث الاعظم و غنیۃ الطالبین میفرمایند قال ہبط علی قبر الحسین بن علی یوم اصیب سبعون الف ملک یبکون علیہ الی یوم القیمۃ وجہ استدلال آنکہ چون ہفتاد ہزار فرشتہ مقیم کربلا گردیدہ تا روز قیامت مصروف گریہ باشند محبان آنجناب چگونہ ازین شرکت خود را محروم دارند قال فقال اللہ تعالیٰ ومن یقتل مؤمنا متعمدا فجزاءہ جہنم خالدا فیہا وغضب اللہ علیہ ولعنہ واعد لہ عذابا الیما اللہ تعالےٰ فرماتا ہے اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کرکے تو اوسکی سزا دوزخ ہے اسمیں پڑا رہے اور اللہ نے اسپر غضب کیا اور اسکو لعنت کی اور اسکے واسطے طیار کیا ہے بڑا عذاب فی بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام کے

قتل مین راضی اور شریک تھو اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب مین ہونگے اور انکی روحین نہایت رنج اور ماتم
مین گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیون کا دوست دار
اور غمخوار ہو اور انکے غم اور مصیبت مین شریک نہ ہوسکے تو وہ ماتم داری مین یزید کی موافقت کرے **اقول** وجہ
نسبت تعین مخاطب باندک تامل محفوظ نبودن شتاب امام مظلوم و درین زمان بہشت عنبر سرشت بیان نمودہ
آوردہ کہ یک مصراعش اینکہ **ع** دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے ٭ و اکنون گرفتاری یزید در عذاب الہی بیان ساختہ
ماتم داران جناب امام حسین علیہ التحیۃ والثنا را غمخوار یزید قرار دیدہ پس اولیا مخاطب را النسب ست کہ بر شہادت شہید
کربلا لوازم فرحت و سرور تقدیم رسانند و بغض و عداوت اہلبیت را منصہ بروز جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب
از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایۃ الی ہذہ الغایۃ **قال** بخلاف وقت وقوع
واقعہ کے کہ دشمن خوش موجود تھے اور اہلبیت در درد و رنج و مصیبت تا نہایت مبتلا تھے اوسوقت غمناک ہونا مقتضا
محبت اور بشریت ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین سفرمایند کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ ہوش ربا
مطلع شود و ہر کس از دور و نزدیک قدرک فاجعہ پر شین و انفجار سا خبردار گردد بلکہ مقصود اصلی و غرض حقیقی ازین
ہمہ باقی ماندن غم و الم دائم و تذکر و یادگار بودن وقائع ہول انگیز و سوانح غم خیز ست و دوام این است تا قیام قیامت است انتہی
این عبارت نص است برینکہ باقی داشتن بکار حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم و دوام است خواہش ربانی است
و تعلق شہادت کبرے منوط بر ہمچو امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ در زمانیکہ خبر مراجعت اہلبیت رسالت
بمدینہ رسید اولاد مہاجرین و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند ہمینکہ ذریت رسول جگر گوشہ ہای
بتول را بتلای مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری بر ایشان گذشت کہ خارج از حیطہ شرح و بیان است
گویند مصیبتی کہ روز وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوات والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت
آنروز گذشت کہ امام زین العابدین با زنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا از دمشق
بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شورے غریب در مدینہ برپا بود کہ یاد از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آوردہ کہ ہفتاد ہزار
فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر برائے گریہ تا قیامت فرود آمدہ اند پس اگر گریہ ہمان وقت شہادت جائز بودے
و بعد آن ممنوع اقامت ملائکہ تا قیامت برائے گریہ چگونہ بشد **قال** و قال اللہ تعالیٰ قل صدق اللہ فاتبعو

ملة ابراهيم حنيفا وما كان من المشركين **ف** الله تعالى فرماتا ہے تو کہہ سچ فرمایا اللہ نے اب تابع ہو جاؤ ابراہیم
کی ملت کے جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا شرک کرنے والوں میں **ف** اس آیت سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہوتا ہے کہ
دین میں ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے ملت میں بہت چیزیں ہیں ان میں سے یہ بھی ہے
کہ مونچھوں کا منڈانا اور اپنے قریب اور دوست کی موت میں صبر کرنا اور جزع و فزع شیعوں نے ملت سے دور رہنا سو شیعوں
میں سب باتیں اسکی برعکس ہیں یہ باتیں عین موت کے وقت نہ چاہئے چہ جائیکہ سیکڑوں برسوں کے بعد بپا کرنا
اقول در شنیدن نوحہ مع نوحہ معمولہ زمان جاہلیت است و نہ گریستن بر میت و یاد کردن اوصاف حمیدہ
و خصال پسندیدہ کہ راست و درست باشد معمول خاصان خدا بودہ است و شنوایدن ملائکہ آنحضرت [illegible] ذکر
عبارت رسالہ تحریر الشہادتین التقاصیر و دوباقی از آثار روایات نوحہ جن است انچہ شنیدہ اخرج ابو نعیم عن
حبیب بن ثابت قال سمعت الجنية تنوح على الحسين وهي تقول مسح النبي جبينه فله بريق في الخدود
ابواه من عليا قريش جده خير الجدود بیرون آورد ابو نعیم از حبیب بن ثابت گفت کہ شنیدم جنی را از جنیان کہ میگریست
بر حسین در حالیکہ میگفت کہ مسح کردہ بود سید پیشانی او را پس بود برائے او نور و لمعان در رخسارہا پدر و مادر ش
بودند از عمدگان قریش و بود جدش بہترین جدہا یعنی جنیہ نوحہ میکرد بر حسین و میگریست بران و میگفت انچہ بالا
رفت واخرج ابو نعيم من طريق حبيب بن ثابت عن ام سلمة قالت سمعت نوح الجن ما سمعته منذ قبض النبي صلى الله عليه وسلم الا الليلة ما ارى
ابني الا قد قتل يعني الحسين فقالت لجاريتها اخرجي فاسألي فاخبرت انه قد قتل وان الجنية تنوح
الا يا عين فانهملي بجهد ومن يبكي على الشهداء بعدي على رهط تقودهم المنايا
الى متجبر في ملك عبد و بیرون آورد ابو نعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمہ گفت نشنیدم نوحہ و گریہ جن را از روزیکہ
وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب و نمی بینم مگر اینکہ پسر من بتحقیق کشتہ شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را کہ بیرون
روی پس بپرسے پس خبر داد کنیز بانیکہ بتحقیق کشتہ شد حسین و بدرستیکہ جنیہ نوحہ میکند آگاہ باش ای چشم پس گریہ و زاری
کن بکوشش تمام و کیست کہ گریہ کند بر شہیدان بعد از من بر گروہی کہ شہید ایشانرا اسباب موت بسوی ظالم سرکش در
سلطنت زمان من و گویند کہ حضرت ام سلمہ بعد دریافت این ماجرا از فرط گریستن کہ بیہوش رفت و تا دیر غشی و طاری
ماند واخرج ابو نعيم عن ميمونة بن جابر الحضرمي عن امه قالت سمعت الجن تنوح على الحسين وهي تقول [illegible] حسينا

کان حسینا جالسا و برادر ابونعیم از فرید بن جابر جعفری از مادر خود گفت که شنیدم امام زین العابدین گریه کرد
حسین بن علی می گفت که خبر مرگ حسین می رسانم غمگین شده بود حسین با جمال و کوه بردار استقلال بود چه بیان کرد سابق گذشت
که مراد از نوحه در مقام گریستن یاد کردن اوصاف حمیده و خصال پسندیده حضرت امام حسین است نه نوحه متعارف
و مرسوم اهل بدعت و عمل زنان جاهلیت که آن باتفاق علما حرام و در احادیث صحیحه وعید شدید بر آن وارد است
انتهی و مسلم نداریم که در تعزیه داری امری از امور ممنوعه بوده باشد تفصیل این مطلب در باب سابق هم تحریر یافته
و می آید و اگر احدی از عوام مرتکب امری از امور ناجائز شود از او ممانعت تعزیه داری چه دخل پس اگر هر کسی
را تنبیه باید نمود ممانعت تعزیه داری و محزون و مغموم بودن و گریه و زاری ممنون در مصائب جناب امام مظلوم
علیه السلام امر بیت صبر و رستی است از سنن نبوی کما ثبتناه سابقا **قال** دوسری آیت مین خدا فرماتا ہے
واتقوا ... ... اور کون پسند کرے ملت ابراہیم کو مگر جو بیوقوف ہوا پنے
جیسے اور صحیح بخاری اور مسلم مین یہ حدیث ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد
یعنی جو کوئی نئی بات نکالے ہمارے اس دین میں جو اسمین نہو سو وہ مردود ہے **اقول** این آیه از نفی تعزیه داری
تماره ندارد و این احادیث عام مخصوص البعض است چنانچه در رساله غایة المرام صفحه ۱۰۸ مندرج است اور جو لوگ کہ اسکو
بدعت سیئہ کہتے ہین وہ لوگ واقف اصول دین اپنے نہین ہین اسواسطے کہ اصل اشیا مین اباحت ہے جب تک
کوئی دلیل قطعی مانع اسکی نہووے کذا فی البحر الرائق والہدایہ اور غرائب مین لکھا ہے کہ بدعت پانچ قسم ہے
ایک بدعت واجب جیسے پڑھنا علم صرف و نحو کا واسطے معرفت کلام اللہ اور احادیث کے دوسرے بدعت حرام
جیسے پڑھنا علم فلسفہ کا تیسرے بدعت مندوب جیسے مصافحہ بعد نماز عصر و فجر کے چوتھے بدعت مکروہ جیسے مزین کرنا
مسجد کا سونے چاندی اور بیل بوٹے سے پانچوین بدعت مباح جیسے فراخ کرنا اور رنگا رنگ طعام واسطے مہمانون کے
پکانا اور بدعت سیئہ نہین ہو سکتے ہیں اسواسطے کہ کل بدعة ضلالة عام مخصوص البعض ہے اور قیام تعظیم رسول اللہ صلعم
قسم اول سے یعنی واجب ہے کہ مسوی شرح موطا مین باب مصافحہ مین لکھا ہے عن عبد اللہ الخراسانی انہ قال قال رسول اللہ
تصافحوا یذهب الغل وتهادوا تحابوا وتذهب الشحناء قلت علیہ اہل العلم قال النووی ان المصافحة مستحبة عند كل لقاء
واما ما اعتاده الناس من المصافحة بعد صلوة الصبح

والعصر فلا اصل له في الشرع على هذا الوجه لكن لا باس به لان اصل المصافحة سنة وكونهم حافظوا عليها في بعض
الاحوال وفرطوا فيها في كثير من الاحوال لا يخرج ذلك البعض عن كونه من المصافحة التي ورد الشرع باصلها اقول هكذا ينبغي ان يحمل في المصافحة
يوم العيد بس کہڑا ہونا وقت میلاد شریف کو باگے زیارت رسول صلعم کے کمال مستحسن ہے اور عالمگیری میں لکہا ہے
کہ آگے زیارت رسول اللہ صلعم کے ایسا کہڑا ہووے جیسا نماز میں کہڑا ہوتا ہے فيتوجه الى قبره صلعم فيقف عنده
ولا يضع يده على جدار التربة فهو اهيب واعظم للحرمة ويقف كما يقف في الصلوة ويمثل صورته الكريمة
كانه نائم في لحده عالم به يسمع كلامه كذا في الاختيار شرح المختار اور اسپر اجماع علماء حرمین اور علما
اور علماء ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کہ نص قطعی ہے کفر ہے لا يجتمع امتي على الضلالة اور مخالفت اجماع کی
کرنا مصداق من شذ شذ في النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث اور [illegible] تہے اور تعریف اونکی
روضۃ الاحباب تصنیف عطاء اللہ بن فضل اللہ حسینی میں لکہی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تہے اور امام حرمین شریفین
تہے اونہوں نے کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر میں لکہا ہے وقد استحسن القيام عند ذكر مولده الشريف
ائمة ذوو رواية وروية فطوبى لمن كان تعظيمه صلعم غاية مرامه ومرماه و در بہجۃ الاسرار باسنادے
در روی دو واسطہ بیش نیست روایت کردہ کہ روزے حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنه
بر کرسی بود و وعظ میفرمود و قریب بدہ ہزار کس در پای وعظ وے حاضر و شیخ علی در زیر پای کرسی شیخ نشستہ ناگاہ
شیخ علی را خواب برد پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس ہمہ ساکت شدند تا آنکہ جز انفاس ازیشان شنیدہ نشد
پس فرود آمد شیخ از کرسی و بایستاد بادب در پیش شیخ علی و در روی نگریست در روی وے پس بیدار شد شیخ علی
گفت شیخ عبد القادر یا علی کہ دیدی حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از ہیبت ادب ورزیدم با تو ایستادم در پیش تو
فرمود چہ وصیت کرد ترا آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچہ من در خواب دیدم شیخ عبد القادر
در بیداری دید روایت کردہ اند کہ ہفت کس از مردان راہ در آنروز از عالم رفتند رحمة الله عليهم اجمعين نقل من
ترجمة المشكوة للشيخ عبد الحق الدهلوي قدس سره بلفظه في كتاب الرد انتهى دوم آنکہ نماز تراویح
باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفہوم من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد داخل و مردود بودن
جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سیوم آنکہ کتاب اللہ در عہد آنحضرت صلعم مجموع نبود

وجمع ابی بکر و عمر القرآن وجمعہ فی عہد عثمان کذا فی المرقاۃ وقال النبی صلعم من احدث فی امرنا ھذا
ما لیس منہ فھو رد انتہی و دریافت قول ملا علی قاری سے واستماع حدیث نبوی مخاطب والا التمام ورحق اصحاب کبار لفظ
مردود بزبان آرد و یا حدیث را مطابق دیگر اہل تشیع خود تاویل نماید تہ وتہ خطا افتاد **قال ش** اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کاموں میں کہ مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل بھی دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ چیز مردود ہے **اقول**
در شرع بدعت آنست کہ مخالف سنت باشد چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۲ مولوی سید رؤف احمد نبیرہ سید
عبد الرزاق صاحب انسوی میفرماید قال الشیخ الامام العلامۃ صدر الدین بن عمر الشافعی ھذہ البدعۃ لا
باس بھا ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمھا فلا یکرہ ویثاب الانسان
بحسب قصدہ فی اظہار السرور والفرح بمولد النبی کہا شیخ امام علامہ صدر الدین بن عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہے کہ کچھ مضائقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہے ہاں بدعت ہے ایسی کہ مزاحمت کرے سنت کو یعنی اوسکے
کرنے سے کوئی فعل مسنون ترک ہو جاوے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو نہیں وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب پایا جاتا ہے
بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف آنحضرت صلعم سے انتہی **قال** اب تعزیہ میں کچھ
بھی بات موجود ہے **اقول** در شیعیان این امر اصلا در تعزیہ موجود نیست بلکہ اصل آن در شرع ثابت است
مرسلنا **قال** اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ یا شدہ
وغیرہ اور کچھ سوا اسکے بنانا نہیں آیا **اقول** در شیعیان تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ بموجب احادیث
معقولہ جائز است و مباح لیس بر تبارا ن طعن و تشنیع نمودن چہ شیعیان امرے بنا شد **قال** اور جو باتیں تعزیہ کے مقرر
کی ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں چہ جائیکہ جھوٹی قبروں پر **اقول** در شیعیان اینچہ افادہ
نمودہ مردود است زیرا کہ تعزیہ قبر جعلی نیست بلکہ در آن نقل قبر می باشد و پیدا است کہ نقل قبر چیزی دیگر است و قبر جعلی
دیگر و امری با تعزیہ کردہ نمیشود کہ ممنوع و ناجائز باشد و اگر احیانا کدامی ناواقف مرتکب امری خلاف شرع گردد
آن گنہگار و آثم خواہد بود نہ کہ از ان تعزیہ داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** دوسرے
تعزیہ بنانا دین کی کام میں گنتے ہیں اور اوسکے بنانیوالونکو ثواب اور تعریف ٹھہراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا جانے

من الثواب الحظ الاوفر والخير الاكبر الخ وسید محمد برزنجی در کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر وقد
استحسن القیام عند ذکر مولدہ الشریف ائمۃ ذو روایۃ و درایۃ فطوبی لمن کان تعظیمہ صلعم غایۃ مرامہ ومرماہ انتہی
چون کیفیت استحباب واستحسان وترتیب ثواب انعقاد محفل میلاد شریف وقیام وقت مولد آنحضرت صلعم دریافتے
اکنون دو کلمہ مشتمل کفر وضلالۃ این جم غفیر باید شنید مولوی عبد الواحد فرخ آبادے در جواب الجواب فتوای مولوی
مظہر کریم نقلا عن تحفۃ القضاۃ آوردہ سئل القاضی عن مجالس المولد الشریف قال لا ینعقد لانہ محدث وکل محدث ضلالۃ و
کل ضلالۃ فی النار وما یفعلون من الجہال علی راس کل حول فی شہر ربیع الاول لیس بشئ ویقومون عند ذکر مولدہ ویزعمون
ان روحہ یجیئ وحاضر فزعمہم باطل بل ہذا الاعتقاد شرک وقد منع الائمۃ الاربعۃ
عن مثل ہذا انتہی وشیخ محمد الشافعی در کتاب سبل الرشاد فی احوال خیر العباد المشہور
بسیرۃ الشامی آوردہ جرت عادۃ کثیر من المحبین اذا سمعوا بذکر وضعہ ان یقوموا تعظیما لہ وہذا
القیام بدعۃ لا اصل لہا ونصیر الدین گجراتی ثم البرہانپوری در کتاب طریقۃ السلف نوشتہ فقد احدث
بعض جہال المشائخ امورا کثیرۃ لا نجد لہا اثرا ولا اسما فی کتاب ولا سنۃ منہا القیام عند ذکر ولادتہ
صلعم ومولوی نجم الدین قنوجی نیز در جواب الجواب فتوای مولوی مظہر کریم بہ چنین تحریر آوردہ کہ اول مولود ہی
کرنیکی کچھ اصل نہیں ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن البلخی والسکندری المشہور بالفاکہانی من متاخری المالکیۃ
نے ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکھا ہے اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی بیچ مکتوب دویست ونود
وسیوم ومکتوب پنجاہ وچہارم کے لکھا ہے تو کہ اہونا اوسمین دوسری بدعت قبیحہ ورسیئہ ہے و بعد از ان فاصلہ
می نویسد اور طرفہ ہے کہ اوس درس مولد میں خلاف معقول ومنقول وقت ذکر وضع حمل کے حاضر وناظر سمجہ کے
گویا اسیوقت پیغمبر خدا صلعم شکم مادر سے تشریف باہر لاتے ہیں تعظیما قیام کرنا نزدیک فقیر کے بدعت کیا بلکہ کفر
اور شرک ہے فی العبادۃ الخ وعبارات مذکورہ چنانکہ می بینی نص است برینکہ انعقاد مجلس مولد وقیام وقت ذکر
ولادت آنحضرت صلعم بدعت است وکل بدعۃ ضلالۃ وکل ضلالۃ الی النار پس جماعتی کثیر از اہلسنت تا عصر
اہل نحلہ شان سنا صل الی النار گشتند قال اور یہہ حدیث مشکواۃ شریف میں ہے من یعش منکم بعدی فسیرے
اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء الراشدین یعنی جو کوئی جیتا رہا تم میں سے میرے پیچہے

دیکھیگا بہت اختلاف اوسپر تمہیں لازم کر لو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشید والے اور راہ پا
ہوئے ہیں **اقول** این حدیث حجت برائے ما است نہ برائے شما زیرا کہ فقرۂ فسیری اختلافا کثیرا دال است بر تحقیق کہ عنقریب
اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید این سنت حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوۃ آوردہ کہ آنحضرت صلعم بحضور انصار
فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ بازگشت من و شما ہمہ بجانب اوتعالی است وصیت میکنم با شما مہاجرین اولین نیکی بسیار آرید وصیت
میکنم مہاجرین را کہ با یکدیگر نیکی کنید و پیش خواند سورہ والعصر را تا آخر و این آیہ بخواند فہل عسیتم ان تولیتم ان
تفسدوا فی الارض وتقطعوا ارحامکم الآیہ وصیت میکنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من جماعۃ
را بر شما ایثار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوۃ بعد آیہ میگوید [illegible]
با سنجیدہ ملوک امرا مروانیہ و عباسیہ با اہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگوید کہ [illegible] فہل عسیتم آہ
صنیع مخاطب ہستند پس تلاوت فرمودن آنحضرت صلعم آیہ مذکورہ را اول دلیل است بر اینکہ خطاب [illegible]
بودہ و ہو [illegible] در کتاب مذکورہ صفحہ ۴۹۱ آوردہ فرمود نمی ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من [illegible]
می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید در آن و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنکسانی کہ پیش از شما
بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لا یزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفۃ کلہم من قریش
خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت باسانید متعددہ از حضرت
رسول منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثنا عشریہ بر ہیچ مسالکی منطبق
نمی شود و بحالت وقوع اختلاف کثیر آنحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء الراشدین
ای الائمۃ الاثنی عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم حضرت عمر
کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین مسلک ہستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی کہ خطاب بعلی
و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بنید فلما توفی رسول اللہ صلعم قال ابوبکر انا ولی رسول اللہ
فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب ہذا میراث امرأتہ من ابیہا فقال ابوبکر
قال رسول اللہ صلعم لا نورث ما ترکنا صدقۃ فرأیتماہ کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم انہ صادق بار راشد
تابع للحق ثم توفی ابوبکر وانا ولی رسول اللہ صلعم وولی ابی بکر فرأیتمانی کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم

انی لصادق باید دانست تابع للحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست ازاین
وآن بردارند و بحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم عضوا علیہا
بالنواجذ اور مضبوط پکڑو اس سنت کو دانتون سے وایاکم ومحدثات الامور اور بچاؤ رکھو اپنے کو نئی کامون
سے فان کل محدثۃ بدعۃ بیشک جو بات دین مین نئی ٹھرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعۃ ضلال
ۃ اور جو بدعت ہو گمراہی ہے ف مسلمان کو لازم ہے کہ دین مین اپنی طرف سے کوئی نئی بات نہ نکالے اور
نہ اور کی ایجاد پر عمل کرے اور تعزیہ بنانا بیشک بدعت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا
ہے اور پیغمبر اور اونکے خلیفون کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی مین داخل ہے اب اہل سنت
کو چاہیئے کہ ایسے کامون مین اپنے نام کا پاس کرین بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہوکر اہل
بدعت کی کام کرو برائے خدا اپنے ناموری مین بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور اپنے تئین
اہلسنت کی طریقہ پر چلاؤ مثل ہے کہ جسکا کہائی اوسکا گائے اقول پس تعین انچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت در دین خود امور عدیدہ ایجاد کردہ براستحسان آن فتوا دادہ اند
چون مقام از استیفاء آن ابی است لہذا بنقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ
کہ امام نووی وابن حجر نے جو نماز شب برات ولیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہ ہے کہ حدیث
صحیح مسلم مین تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی تھی اور بعد آن بھی گو بعلاوہ اسکے یہہ قول ان
محدثون کا مختار و معمول ہے کل محدثین و فقہا کا نہین حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین مین اور امام
حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم مین اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد مین اور اور فقہا و محدثین
نے استحباب نماز رغائب و شب برات بتصریح مستحب لکہا ہے اور اتبک معمول اکثر مشائخ اصحاب شریعت
وطریقت ہے کہ ان راتون مین بیدار ہوتے ہین اور نوافل پڑہتے ہین اور یہہ بھی ضرور نہین ہے کہ جو احادیث
نزدیک محدثین کے صحیح نہون وہ نزدیک فقہا کے بھی صحیح نہون بلکہ مجد الدین فیروزآبادی صاحب قاموس
نے سفر السعادۃ میں حکم بعدم صحت بعضی احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہین احادیث کو جمہور اصحاب کے
سنت لائے ہین کما لا یخفی علی من طالع کتب الفقہ والحدیث اور اسکے سوا نماز نفل وغیرہ

ایسے ہیں کہ ثبوت انکے فعل کا سنت سے نہیں ہو مگر نزدیک فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہیں چنانچہ تعریف
روز عرفہ میں بعد نماز ظہر کے جماعت صالحین صحرا میں جا کر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیوں کی عرفات میں
بعض شہروں میں مروج ہے فی فتاوی الحجة ناقلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء وذلک
ان جماعة من الصلحاء والعارفین یجتمعون فی یوم عرفة فی کل بلدة یدعون ویکبرون تشبها بالحاج فی عرفات
فذلک لیس بشیء یعنی لیس بشیء من السنة ولکن فی نفسه من جملة الدیانات والخیرات واشتیاق عرفات فی المضمرات فی الجامع
البرهانی فی هذه المسئلة بعض مشائخنا قالوا التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء لم یرد به نفی شرعیته فی نفسه
لانه دعاء وتسبیح وتضرع الی الله وانما اراد وجوبه او کونه سنة فی الذخیرة فی الفصل الخامس مستشهدا لقول محمد رح ان ابا
حنیفة لا یری سجدة الشکر شیئا معناه انه لا یری نفی شرعیتها قربة انما اراد به نفی وجوبها شکرا وهذا کما قال محمد فی
الجامع الصغیر عن ابی حنیفة رح ان التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء لم یرد به نفی شرعیته اصلا لانه دعاء
وتسبیح وانما اراد به نفی وجوبها کذا ههنا فی کفایة الفقهاء روی عن محمد بن الحسن رح انه کان یحضر ذلک فی
الکافی شرح الوافی التعریف لیس بشیء وهو تشبیه الناس انفسهم باهل عرفة یوم عرفة وقیل یستحب ذلک لانه تشبه
باهل الطاعة فیکون لهم ثوابهم فی الدر المختار ووقوف یوم عرفة فی غیرها تشبها بالواقفین لیس بشیء هو
نکرة فی موضع النفی فیعم انواع العبادة من فرض وواجب ومستحب فیفید الاباحة وقیل یستحب
ذلک فی التبیین شرح النقایة لا اجتماع لا یعتد باجتماع الناس یوم عرفة فی غیر عرفة
تشبیها بالواقفین اور تسبیح و رباعت نماز شب نماز تہجد کا باوجودیکہ فعل آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہیں ہے
فقہاء عظام نے مستحب و مستحسن لکھا ہے اور یہ قول متقی مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار والتلفظ
بها مستحب هو المختار وقیل سنة یعنی احبه السلف او سنة علمائنا اذ لم ینقل عن رسول الله صلی الله علیه
وسلم ولا الصحابة والتابعین بل قیل بدعة اور ابتدا اسکے تثویب کو یعنی درمیان اقامت و اذان کے اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلوة الصلوة یا قامت قامت اقامت اور مانند اسکے کہنا باوجودیکہ فعل آنحضرت صلعم وصحابہ
و تابعین سے منقول نہیں ہے فقہاء کرام نے مستحب لکھا ہے فی شرح الوقایة واستحسن المتأخرون تثویب
الصلوة کلها فی فتاوی العالمگیری والتثویب حسن عند المتأخرین فی کل صلوة الا فی المغرب هکذا فی شرح

النهاية فی الدر المختار وثوب بین الاذان والاقامة للکل ولما تعارضوه الا فی المغرب

اسیطرح در مختار مین سلام کو بعد اذان کہ سنہ سات سو اکاسی مین حادث ہوا بدعت حسنہ لکھا ہے فی الدر

المختار التسلیم بعد الاذان فی ربیع الآخر سنة سبعمائة واحدی وثمانین فی عشاء لیلة الاثنین ثم الجمعة

ثم بعد عشر سنین احدث فی الکل الا المغرب ثم فیها مرتین وهو بدعة حسنة انتهی وفی الهدایة وبعض مشائخنا

استحسنوا الاستیجار علی تعلیم القرآن الیوم لانه ظهر التوانی فی الامور الدینیة ففی الامتناع تضییع حفظ القرآن وعلیه

الفتوی دوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ از ایجادات اہلسنت است در زمان سلاطین اسلام و شیخ الشهدا الکبیر

وغیرہ کہ در تمامی ہندوستان نفوذ الامر کلی بودند مروج بود و قاضی و مفتی و وزرا و دیگر علماء آن زمان وغیرہم

تعزیہ داری جائز داشتند و در آن عہد عموماً و خصوصاً مروج بود کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان ابن مولوی

عبد العلی فی الرسالة المسماة بازالة الاوهام سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ خلاف سنت پیغمبر نیست بلکہ

اصل آن بحکم رسول مقبول مستفاد است وهو خطاب لعدها قبل الامر والاخر فمن الاولی فقبلها

و علاوہ ازین بالبداہہ معلوم است کہ تعزیہ باعث گریہ بر امام مظلوم کہ سنت آنحضرت صلعم بودہ است می شود

و بنا ساختن آن مباح پس ہر مباح کہ مقدمہ عبادت باشد خود عبادت خواہد بود کما اعترف بہ المحدث الدهلوی

فی ترجمة المشکوة چہارم آنکہ اہلسنت را با اعتراف مؤلف رسالہ باید کہ از امور بدعت کہ اقوی و اعظم آن

تراویح است کنارہ جویند و از فرمودہ حضرت عمر نعم البدعة انحراف نورزند و لیکن تا قیل جسکا کہا الی اوسکا کہی

قال اور حضرت نے فرمایا ہے من وقر صاحب بدعة فقد اعان علی هدم الاسلام جو کوئی تعظیم

اور بزرگی کرے بدعت والے کی پس وہ مدد کرتا ہے اسلام کے ویران کرنے مین اقول و پس تعیین چون اہل سنت

سعین تراویح و تدوین صرف و نحو و اعراب کلام اللہ و ایجاد منبر ہا و مدارس و سرا و انعقاد محفل میلاد شریف و

غیر ذلک از امور بدعت پس بحکم مخاطب ایشان ہدم اسلام و مخرب بنیاد دین و ایمان اند ابا بیان امر اول

آنکہ در رسالہ غایة المرام بر صفحہ ۱۲ - آوردہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامة فی کتابه

الباعث علی انکار البدع والحوادث فالبدعة الحسنة متفق علی جواز فعلها والاستحباب لها رجاء الثواب لمن حسنت نیته

فیها وهی کل مبتدع موافق لقواعد الشریعة غیر مخالف لشیء ولا یلزم من

من فعله محمود کشئ من ذلک نحو بناء المدارس والمنابر وخانات السبیل وغیر ذلک من انواع البر التی لم تعهد فی الصدر الاول فانه موافق لما جاءت به الشریعة من اصطناع المعروف والمعاونة علی البر والتقوی ومن احسن البدع فی زماننا هذا من هذا القبیل ما کان یفعل بمدینة اربل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولد النبی صلعم من الصدقات والمعروف واظهار الزینة والسرور انتہی اس عبارت کا ظاہر کمال الظہور **قال** اب ذرا عقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنی ہی خدا بی لازم ہو تو پھر جو شخص خود بدعتی ہو اسکا کیا حال ہوگا **اقول** وہ تعین اینجا مخاطب گفته معارض ست بانکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد شریف مجتمعہ نحو آوردہ ومما جرب من خواصه انه امان فی ذلک العام کثرة الخیر والبرکة مع السلامة والعافیة وسعة الرزق وازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت والدار ببرکة مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علما نے لکھا ہے کہ بدعت کا رتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کے کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور گمان میں نیک جانتا ہو اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمیں توبہ کا کیا دخل **اقول** وہ تعین اہل سنت تراویح را خود باعتراف حضرت عمر ومحفل میلاد شریف را بقول امام نووی وغیرہ بدعة میدانند وبران دعوی ترتب ثواب می کنند امر تراویح بوجہ کمال ظہور محتاج استشہاد نیست ودر باب مولد شریف در غایة المرام بصفحہ ۱۳۲ آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامة ومن احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجة ودر صفحہ ۱۴۰ مرقوم قال الحافظ ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل احد من السلف الصالح فی القرون الثلثة الفاضلة وانما حدث بعدہم لا زال اہل الاسلام فی سائر الاقطار والمدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعة المشتملة علی الامور البہجة الرفیعة یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات ویظہرون السرور ویزیدون فی الخیرات ویعتنون بقراءة مولدہ الکریم ویظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ تم تعزیہ بنانا برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بی پوچھے چھوڑ دو **اقول** ما ساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ می شماریم نہ از بدعت سنیہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو جو شخص بدعت کو نیک سمجھے

اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے وہ شخص اسلام سے خارج ہے اقول دیکھئے اہل سنت محفل میلاد اور اشیا
ہیشانہ بہ امور احسنہ و الشہادات تقرب خدا می جویند چنانچہ حافظ عماد الدین سیفر ابید و شبل اندلسی نبذ علیہ
و شکرنا علیہ و شیخی علیہ و لیعبد اظہار امر مذکور می گویم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **قال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃ صوما ولا صلوۃ ولا صدقۃ ولا حجا ولا عمرۃ ولا جہادا ولا
صرفا ولا عدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہ حدیث کتاب ابن ماجہ میں لکھی ہے قبول نہیں کرتا
خدا بدعت والے کا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندھی آٹے سے **ف** اب ذرا خدا سے ڈرو اور بدعت نہ کرو کہ اس سے زیادہ کیا بدبختی
ہے بدعت کی کہ نہیں دین و دنیا دونوں کا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** دیکھئے اہل سنت
در محافل میلاد شریف کہ بدعت است صدہا روپیہ بہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرج
می کنند و آنرا موجب ثواب می انگارند فما ہو جوابکم فہو جوابنا فی مجالس العزاء وعمل الضرائح المحکیۃ
المتقار **قال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمیں یہ حدیث ہے من زار قبرا
بلا مقبور فہو ملعون **ف** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمیں کوئی گڑا ہوا نہیں پس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح صحیح میں روایت ہے طبرانی اور بیہقی اور ترمذی سے من زار قبرا بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ف یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** دیکھئے مولوی عبد الواحد خان
ابن الابن مولوی عبد العلی مدراسی نوشتہ و بعضی مردم این عصر کہ بند حدیث من زار قبرا بلا میت و بلا
مقبور فقد اثم و کفر تعزیہ شریف را بدان منطبق کردہ امتناع آن می کنند غیر معقول و لا حدیث مذکور
در صحاح و ہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نامعلوم و الفاظ حدیث مخالف
ہیچ حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است نہ
تواتر و احاد مع است ہر عصر از خبر احاد حسب قاعدہ اصول نشود و سوا از این تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس و عیسی علیہما السلام و قبر حضرت خضر و الیاس و باقیہ ایک است چنین ...

سازند یا کسی قرار دہد کہ صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در آنجا نباشد پس آن قبور جعلیہ خواہند شد
یعنی بگوید کہ جسم شریف حضرت امام حسین علیہ السلام درین قبر تعزیہ دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن
نیست والا نقل قبر خواہند شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواہند شد انتہی بقدر الحاجۃ الحاصل
از عبارت مذکورہ جلوہ ظہور نپذیرفت کہ نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور کہ عبارت از قبر جعلیہ است
امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوہ ازین در پیرایہ اکثر با تعزیہ بلا نقل قبر کہ انرا در عرف تربت نامند
طیار می شوند پس بنا ساختن آن موافق مخاطب ترد و نباید **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہی ہے کہ ایک
چیز کی نقل بنا کر بجائے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجیے ویسا ہی خالی قبر کا زیارت کرنیوالا بھی ہوا کہ نقل کو
اصل کی جگہہ بوجہا اور تعزیہ میں بھی خالی قبریں ہیں کوئی شخص ان میں دفن نہیں ہے **اقول** این سخن مخاطب گفت
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ حقیقت بت پرستی این است کہ کسی اصنام را مستحق عبادت دانستہ عبادت کند
مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست نمی بینی کہ جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروہ و توقروہ
فرمودہ و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشتہ کہ در وقت سلام آنحضرت صلعم در قوت و انتصاب با عظمت
و دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز انتہی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادۃ نگفتہ دوم
آنکہ در جذب القلوب آوردہ کہ صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا بنت حضرت رسول اللہ صلعم بیرون حجرہ شریف
اندرون احاطہ روضہ مبارک ساختہ اند و ہم صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا رض در جنت البقیع متصل قبر حضرت امام حسن
علیہ السلام است و زوار ان ہر دو جا زیارت می کنند انتہی و پیدا ہر کہ چون این زیارت علی سبیل التردید واقع
می شود کسی این زیارت را عیاذا باللہ بت پرستی نگفتہ سیوم آنکہ جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسہ دادن نقل
قبور والدین اجازت فرمودہ چنانچہ در فقہ احمدی نقلا از جامع المتفرقات آوردہ مسلمان ماں باپ کی قدم چومنا
مباح ہے حدیث میں آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم
میں نے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت اور حور العین کی چوکہٹ چوموں تو آپ نے فرمایا کہ ماں کے پاؤں
اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے اوسنے پوچہا کہ اگر ماں باپ نہ ہوں [illegible] تو فرمایا اونکی قبر چوم اوسنے کہا
کہ اگر اونکی قبر بہی معلوم نہ ہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچ ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قبر قرار دیکر

و بہہ تا کہ حاشیہ شدہ سوکذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نقل قبور را کہ بالبداہۃ تعظیم است بت پرستے
نتوان گفت **قال** بعرض یہ تعزیے قابل زیارت کے نہین ہین بلکہ لائق غارت کی ہین کہ بعض لکڑیان
اور کپڑا چیزین ہین **اقول** و بہ نستعین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بارہ
و تربت بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و در امام بارہ سوا تعزیہ ہشت و گل ہم موجود است و الفضل
ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام مین فاتحہ درود پڑہنا نہایت بے ادبی ہے جسطرح پاخانے مین قران
کی تلاوت کرنے کہ محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہ مقام محل نجاست باطنی ہے دور کرنا مناسب
اور لازم ہے چہ جای قران اور درود پڑہنا **اقول** و بہ نستعین از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از مشاہیر
علمای اہلسنت گذشتہ شکست گردیدہ کہ امام بارہ واجب التعظیم است و در جای واجب التعظیم تلاوت
قران مجید و ذکر و درود عین ادب باشد و تفوہ باین تشبیہ کار کسے است کہ سراپا نجاست ظاہری و محلے
از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا بری لمن حلق و صلق و
خرق یہ حدیث مشکوٰۃ مین ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ مین بیزار ہون اس شخص سے جو سر کے بال نوچے
مصیبت مین اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پھاڑے **ف** چھاتی کو کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا اور
جو کام ایسا ہے یہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطہ درست نہین خیر ہو یا پیغمبر امام
ہو یا شہید **اقول** علامہ دہلوی طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ ہمی فرماید اینچہ درین مقام افادہ فرمودہ
تہوری بیش نیست زیرا کہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب و ثبات
قدم بر جادہ رضا و تسلیم بقضای الٰہی بنا بر اعلام استعظام بعضے مصائب و رفع تہمت سہل برگرفتن آن
بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست و منافاتی
با بشارت قرآنی کہ در حق صابران وارد است ندارد و چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بیصبری
ازین کس صادر شود پس اینچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنا بر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافات
نداشتہ باشد حاکم در مستدرک از عبد اللہ بن محمد عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبد اللہ رض
یقول فقد رسول اللہ صلعم یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل رأیتہ عند

تلک الشجرة وهو يقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم انی ابرء اليک مما جاء به هؤلاء يعني
المهاجرين فسار رسول الله صلعم نحوه فلما رأی جبهته بکی فلما رأی ما مثل به شهق ثم قال الا كفن فقام رجل من الانصار
فرمی بثوبه [illegible] حاکم گفته هذا حدیث صحیح الاسناد وعبارت محدث دهلوی در مدارج النبوة [illegible]
جناب پیغمبر در مرض نحو وتعرض حضرت عائشه کما مر سابقا [illegible] است قال [illegible] اس محرم کے
ماتم داری کی بنیاد نکالی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود ناصبی امام کے نام سے لوگوں کو اپنے دام میں
لاکر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت میں اسکو امام سے کچھ کام نہ تھا اسواسطے کہ وہ چھپا دربردہ
آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبرئیل آتے ہیں اقول علامہ دہلوی اعلی الله مقامه
در تحفہ اثنا عشریہ بیشفرماید بطور این تاویل از مختار از روی عقل ونقل خارج از سداد است اما عقلا بجهة آنکه
مختار بسیار متعارفی بود تا سعیدیکه باوجود آنکه خود منصب [illegible] اهلبیت الطاهرات داشت ونابر روایت صاحب
[illegible] کیفیه حضرت امیر المؤمنین ص [illegible] سینه اش [illegible] چون دید که مردم اراده انتقام وطلب خون امام
همام حضرت سید الشهداء علیه السلام دارند [illegible] بسبب [illegible] طلب ریاست با آنقوم سازش کرد و امیرش نمودند اگر
بسرداری قبول نمودند از آن باشاعین [illegible] ساختن پس باظهار امر که ناپسندیده
ومخالف دعوی ریاست اهل اسلام است چگونه اقدام می نمود اما نقلا این جهت که ارباب فن سیر وتواریخ در [illegible]
اینها اختلاف دارند کلام بعضی از علمای معتبرین قریب صریح است در آنکه دعوی نبی بودن وآمدن وحی بسوی مختار
صدور نیافته بلکه او بنابر فراستی که داشت اکثر اوقات از وقوع بعضی سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود وچون مطابق
اخبار او واقع می شد بعضی جهال فرومایه را گمان می شد که این اخبار بطریق وحی صدور یافته شعبی که از اجله رواة
احادیث اهلسنت است ودر سلک رفقای او منتظم بود ازاله این شبهه از اذهان جهال این وجهی نمود که این امر از
فراست مومن است ودر روضة الصفا آورده نقل است که پیش از رسیدن خبر فتح مختار بسیگفت عنقریب ابراهیم
بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمده سر ابن زیاد وحصین بن نمیر وفلان وفلان را بکوفه خواهد فرستاد وچون جمعی
از جمله آن دیار صدق قول مختار را مشاهده کرده گمان بردند که بر وی نازل میشود شعبی بایشان گفت که از این
عقیده فاسده رجوع کنید که امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچه رسول الله صلعم فرموده که اتقوا فراسة المومن

لا یخطی انتهی و مرزبانی از کتاب الشعر آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت و در محاورات خود میگفت
که جبرئیل بمن چنین گفت من با جبرئیل چنین گفتم مردم بهتان بغلط خلاف واقع می شمردند این قول لا اصل است که مشهور
در همین باب در فائده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح بعضی از غلاة لفظ جبرئیل بر شخص بعینه اطلاق میکنند
ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیة بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شائع است منهم الشیخ
جبرئیل الکردی خلیفه محمودی شیخ یافعی و ابوطالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک السلجوقیة و این تسمیه
مستلزم ادعای الوهیت نیست چه در هندوستان شائع و ذائع است غلامان را [illegible] اسفندیار
و خسرو و نظائر آن موسوم می سازند هیچیک از صاحب غلامان موسوم باین اسما دعوی شاهنشاهی بلکه دعوی
سلطنت که این پادشاهان عظام داشتند نمی کنند بلکه [illegible] بوده باشد محتمل است که امثال
این هفوات اعدا و مخالفین مختار افترا نموده شائع و ذائع نموده باشند تا باین حیله مسلمین را بقتال و استیصال
او راغب گردانیده او را مستاصل سازند چه مختار با دو صاحب خروج هر دو مکار غدار طریق جدال و شقاق مسلوک
داشت یکی از انها عبدالله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب او هست بیانش آنست که
چون ام المؤمنین عائشه صدیقه بصوب بصره نهضت فرمود سگان آن جناب بر لب جوی آب حوأب رسیده سگان آنجا
آغاز صیاح و نباح نمود ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون بتحقیق پیوست که آن آب حوأب است
فرمود انا لله و انا الیه راجعون حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیادش آمد که آنحضرت فرموده گویا می بینم
زنی از زنان خود را که سگان حوأب بروی بانگ کنند ای حمیرا بترس از آن باش از خدا از آنکه آن زن تو باشی و قصد مراجعت
مصمم فرمود عبدالله بن زبیر جمعی از اعراب را بالخصوص گردانیده تا نزد عائشه گواهی دادند که این موضع
دیگر است نه حوأب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود صدیقه را خاطر جمع شد و دم قرار نمیگرفت تا
عبدالله بن زبیر که پیشاهنگ لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگند و آوازه در انداخت که اینک علی ابن
ابی طالب در رسید عائشه از بیم مخافت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل الطلیعه تا
پایه وکلا از حقیقت حال استطلاع نماید طلب جواب داد که دلیل از انفعال آنکه راه غلط کرده باز گشت کذا فی روضة الصفا
و غیره و دوم عبدالملک بن مروان از خلفای بنی امیه که در کفر و زندقه ثانی ابلیس بل ابلیس بود چنانکه بر هر چه پیدا است

بتخصیص عبد الملک و پسرش که در مکر و غدر و تزویر گوی از اسلاف خود ربوده بودند و در روضة الصفا آورده و از سلاطین
اول کسی که غدر کرد عبد الملک بود چنانچه کشته شدن عمرو بن سعید که رقم زده کلک بیان گشت مصداق این قول است
و اول شخصی که از سلاطین اسلام بخل ورزید او بود و وی را از جهت امساک رشح الحجاره می گفتند و نخستین کسی بود که
از امر معروف نهی کرد چه بعد از قتل ابن زبیر بمدینه آمد و بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی
هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصراً و شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم
ولی العهد عمرو بن سعید العاص بعد ابیه فصرفه عبد الملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله این گروه مکار مزور
غدار عبید پرست نیستند که این خرافات را بمختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا می گوید که
عبید الله بن زیاد مختار را بعد شهادت حضرت مسلم طلبیده گفت تو دیروز با مسلم در جنگ با اتفاق نموده امروز
تبری هم از محبت علی و اولاد او میزنی مختار گفت من بواسطه محبت رسول الله اهل بیت او را دوست دارم اما با
مسلم بن عقیل نبوده ام و اینک شیخ کوفه عمرو بن حریث می داند که من در آن اوان از کنج خانه بیرون نمی آمدم عمرو
شرم داشت که در مجلس چنین گواهی دهد که مختار کشته گردد بلکه گفت اعز الله الامیر راست مختار از بن [illegible]
در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در شیمه های مصاف بولایت عراق و شام همچنان خالد بن ولید بود
چنانچه سخن عمرو بن حریث عبید الله بن زیاد از سر خون مختار در گذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل جناب
امام حسین علیه السلام مختار بن عبید را پیش عبد الله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت فرستاد
و احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید بنابر اقتضای صفیه عبد الله شفیعه یزید
مکتوبی نوشت که ابن زیاد مختار را که میان من و او خویشی و قرابتی است بی جهتی گرفته بزندان بازداشته
است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید بسبب ملتمسی وقت از خجالت عبد الله
بن عمر تجاوز جائز نمیداشت با ابن زیاد پیغام داد تا مختار را مطلق العنان گرداند عبید الله حسب الحکم فرمان
یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و با وی گفت ترا سه روز مهلت دادم اگر بعد از آن
روز چشمم بر تو افتد گردنت بزنم مختار از کوفه بیرون آمده رو به حجاز آورد و بعد از آن می فرماید که بعد حجاز
و ظهور بی اتفاقی و عدم التیام میان عبید الله و عبد الله بن زبیر مختار با ابن زبیر دیگرگون کرده با خود قسم ایراد

که بر وی خروج کند و بکوفه در آمد و باشنیدن اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص با عبد الله بن یزید انصاری که
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمد فتنه کرده
جمعی از شیعه باو گرویدن نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را در حبس باز داری که روی بیرون آمدن
نداشته باشد عبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کردند پس طایفه از اهل کوفه التماس
استخلاص با عامل کوفه نموده درجه اجابت نیافت عقلای کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که نامه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته استخلاص او را
اشارت فرماید ابن خطاب مسئول مختار را مبذول گردانیده نامه باین عنوان بایشان نوشت که شما هر دو خوب می
مرا با مختار چه دامادی و خویشی است که مرا با شما است التماس مینمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسعف
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود باشد چون نامه ابن خطاب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را سوگند
داده از زندان بیرون آوردند انتهی ملخصاً از عبارات مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که مختار را واسطه و ارتباط با
حضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید حلوه داران یزید عبد الله بن عمر بن الخطاب
گردیده اند با پسر و با پدر اتحاد قلبی بنا بر آن شیعه مختار باهم اختلاف دارند که امر الفا پس بحالت انتقاد اهل سنت
سکوت در باره مختار اولی و انسب باشد چنانکه در باره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند زبان خود را از طعن و لعن
آن پلید باز می دارند و مختار توبه قابل قبول دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را مشهور بکفر
ضلالت می نمایند و هیچ تفاوت در آن کجا است تا بکجا تدلیل قول اول آنکه در اسلام سهم یا شمع
مختار ست و دیگر بینه است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهدا علیه السلام گذاشت
تنها اوست چنانچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابه است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
محرم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه برآمده نخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
از قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند باهم گفتند که سزاوار نیست که بجهت زیارت
حسین ع برویم و دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و الا نگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
متوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسین ع افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب و بیقراری آغاز کرده فغان و زاری باوج آسمان رسانیدند انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سب رسمین
مجوسیون کی ہین کیونکہ وہ بھی اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم داری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور نیلے کپڑے پہنتے
ہین اور نصاریٰ کا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسیٰ علیہ السلام
کی شکل سولی پر دہرنے کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکھکر حضرت عیسیٰ کے واقعہ پر غم اور رنج کرین گویا
انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرنیکے واسطہ یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ مشابہت
کفار سے اپنکو بچاوے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم سے ہوگا
اقول و به نستعین آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه لانسلم که رسوم مجوس چنان و چنین هستند بس
ادعی خلاف البیان دوم آنکه شکل حضرت عیسیٰ علیه السلام نصاری نصب نمی کنند وجود صلیب اگرچه بالنصب شکل
مبطل قول مخاطب است و اگر کدامی از نصاری شکل حضرت عیسیٰ ع نصب میکرده باشند قیاس تعزیه بران قیاس
مع الفارق است چه در تعزیه تصویر و شکل جناب امام حسین ع بعینه نمی باشد سیوم آنکه چون در مذهب اهلسنت
برای تعزیت تسوید لباس مردان را مکروه و زنان را لاباس فیه کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بران محض جهل
و چهارم آنکه مولوی ابوالبرکات رکن الدین محمد المدعو تراب علی در رساله [illegible] فی آداب اللحیة
والشوارب می فرماید در حدیث آمده هر که خضاب سیاه کند بروز قیامت روی او سیاه خواهد شد و جای دیگر
می نویسد که ابوبکر و عثمان و سعد و عبدالرحمن رضی الله عنهم خضاب سیاه می کردند فالجواب الجواب پنجم آنکه بالتنزل
والتسلیم در تعزیه داری مشابهت کفار است مگر چونکه مطلق مشابهت ممنوع نیست بلکه مقید است بنیت فلا
باس فیها چنانچه در رساله غایة المرام بر صفحه ۶۰ نوشته که مولوی اسمعیل نے نور العینین مین بدلائل قطعیہ
ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اس لیئے رفع یدین کو باوجود مشابہت
روافض کے جایز لکھا انتہی فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اب اے مسلمانو تمہاری خدمت مین یہہ غرض ہے
کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برائی سب طرح سے دریافت کرچکے تو اب تمکو لازم اور فرض ہوا کہ بدعت
اور گمراہی سے باز آؤ **اقول** و به نستعین از بحث سابقه کالشمس فی رابعة النهار واضح گشت که گریه و زاری در
مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا موجب حصول رضای جناب باری و انعقاد مجلس برای تذکار حالات

مذکورہ باعث ثواب اخروی و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ و بکا کما لا یخفی و بسبیل
معارضہ میگوییم کہ انعقاد محفل میلاد شریف بدعۃ مذمومہ است کما اعترف بہ الفاکہانی من متاخری علماء المالکیۃ
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست کہ اثر و رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
البرہانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکورہ اہلسنت را فرض و واجب است کہ از ضلالت و اضلال
باز آیند و باصرار بدعۃ بمفاد حدیث حذیفہ عمل خود را غیر مقبول درگاہ رب العزت نسازند **قال** اسمیں دو فائدہ ہیں اول
دنیا میں ہر سال ناحق مال خراب اور زیر باری اور قرضداری سے بچوگے دوسرے ابد مرتکبے شرع کی مخالفت کی سبب اپنے
عاقبت کو تباہ نکروگے **اقول** و ہمچنین ملا علی قاری در مرقاۃ شرح مشکوۃ تراویح را از جملہ بدعات شمردہ
و اہلسنت در ہر ماہ رمضان باو آن تراویح بجماعۃ عام قیام می نمایند و دران چند بدعات دیگر ہم افزایند از انجملہ
است اجرت گرفتن و دادن بخواندن قران مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قران مجید و روشنی نمودن در
مسجد بشب آخر رمضان و نعمی کہ عادت اکثر حفاظ این فرقہ بر تحقیق قران جاری گشتہ و آن فی البدیہۃ از جملہ کبائر
است پس اہلسنت را باید کہ یک ذرہ انصاف فرمودہ از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات صورت فائدہ است
اول آنکہ در ہر سال مال ضائع نخواہد شد دوم آنکہ از وعید من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ہدم
الاسلام بری خواہند شد سیوم آنکہ بمفاد و کل محدثۃ ضلالۃ و کل ضلالۃ فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار نمی برد و بمذاق مخاطب بحالت ترک آن بموجب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فلہ اجر مأۃ شہید روی خیر بسوی خواہند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتیں بدعت کی
چھوڑ دینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادری کے نادان لوگ لڑینگے بھلا جب خدا اور رسول اور
اماموں کی مخالفت کی طعن اور ملامت سے نہ بچو تو تم مسلمان بچارے خلق کی زبان سے کب بچوگے **اقول** و ہمچنین
نماز تراویح کہ باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت صلعم
کما قال الفاکہانی و نصیر الدین برہانپوری و مجدد الف ثانی بدعت مذمومہ بودہ است اولیا مخاطب را باید کہ در ترک بدعات
مذکورہ از ملامت خلائق پروا نکردہ پیروی خدا و رسول خدا و مخفیین را موجب نجات اخروی انگارند و ناخشنودی
عمرو بکر را ہیچ نشمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکھنا چاہیے اوروں کی ناخوشی ہوا و نہ

کہ سے خوش ہونہ کہا تہ کہ آخر دنیا سے جانا ہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو سمجھو کہا تا ہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسک بسنتی عند فساد امتی فله اجر مائة شهید ت یعنی جو کوئی مضبوط پکڑے اور عمل کرے میرے
سنت پر میری امت کے فساد کے وقت تو اسکو سو شہیدونکا ثواب ہے ف یعنی شہیدا سے کہتے ہین جو اللہ کی راہ مین
زخم اوٹھاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانہ مین کہ ایک جہان رسومات بدعت مین گرفتار ہوا ور سنت
بجا لاتے نہین ہر کسیکو جاری اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا ہتھیلی مین جی مرنا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن اور ملامت سی ایکو اوٹھانا کرنا شہید جسمی ایکبار مرتا ہے اور یہہ شہید روحی ہر دم اپنے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالی
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہید کا عطا کرتا ہے اب سمجھو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہے تو سو شہیدونکا کیا
حساب ایسی باتون پر اہل ایمان کو جان دینا سزاوار ہے نہ چاہئے طعن اور خوف نادان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
لعنت اور ملامت اوٹھاتے ہین ہم تو تمکو بعض خدا کیواسطے بتاتے ہین اور جو اس پر بھی نہ سمجھو تو پہاڑ مین جاؤ اور
اپنا سر کہاؤ موت قریب ہے منکر نکیر مین کیا سمجھاؤ نیکے **اقول** تمسک بسنت امر دیگر است و مروج بودن
بدعت امر دیگر مولوی سید روف احمد صاحب در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۹۳ می فرمایند یہہ حدیث من تمسک
بسنتی عند فساد امتی فله اجر مائة شهید مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کی عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس فعل سے مانع ہوتے ہین اور خلاف اوسکے کرتے ہین مثلاً نماز تراویح پڑھتا ہو یا نکاح
کرتا ہے اور بعضے لوگ بسبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادا تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
سے ہون تو اوس شخص پر کہ متبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدون کا ہوگا اور اس جگہ ایسا نہین ہے کیونکہ مجیب
کوئی دلیل سنت کی شرعیت یا کراہت قیام معمول پر نہین لایا ہے فعل بدعی کا نام سنت نہین ہے اور سنت
اسکا نام نہین ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا صحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی عذر شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہے اور اجماع و قیاس اونھین امور مین
غالباً ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ مین معمول نہو اور صریح فی الکتاب والحدیث نہو اور استحسان کہ ہزارون
جگہ کتب فقہ مین ہے باطل ہو جائیگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل محلہ مخاطب ثابت ہوا امور اجتہادیہ سے حصول ثواب
الکہ بالبداہت موافقت کہ یہہ مصائب جناب امام حسین علیہ السلام و انعقاد مجالس فی کر مقتل آنحضرت بقیہ اوقات ہو دین

خود را هدف تیر ملامت ساختن و شرکت یزیدیان کردن است چون خلافت یزید با صول صوفیه ...
صحیح و درست است پس اطلاق شهادت یزیدیان این زمان انسب است ... خود دوران شهادت
مخاطب بحث جواز دارد و دو رساله تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی و بروز عاشوره نقیر
ازشان سر و پا برهنه همراه تعزیه تا کربلا از نهایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب
موصوف اظهر من الشمس و ابین من الامس است که ملا نظام الدین و ابن او مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم
است از خوشه چینان دبستان حضرت ممدوح است در بیان فضائل مجالس و تذکار شهادت جناب
امام حسین علیه السلام مخفی و مستتر مباد که انعقاد مجالس مذکور ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلام الله
رام پوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ارواح انبیا بر قبور مومنین و منافقین
هنگام سوال نکیرین میشود همچنان نزول ارواح انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان مقدس و نیز داشتن مکان
مقدس چنانچه نزول جبرئیل برای مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و امهات هذا علیهم السلام و نزول
ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد ساحرے که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است
دوم اینکه مدح انبیا و اوصیا و مدح عزیزان انبیا و اوصیا میشود و چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة
و تشکل مدح و تلطف و ملاطفت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان جزا و سزا از دشمن و ظالمی که جور و ستم
از و بصاحب ارواح و یا بعزیزان رسیده باشد و یا کسے با آنها و یا بعزیزان آنها ناسزا گوید نزول می‌گردد
چنانچه در صواعق محرقه از باوردی حکایت منصور نقل کرده که او در شام مردی را دید که روی خود سیاه بود انگاه از
سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار بر علی علیه السلام لعن میکردم
و در روز جمعه چهار هزار بار انگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود از انجمله این بود که حسن علیه السلام
از دست شکوه کردند نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت مرا لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بر روی انداخت و انجا
که آب دهن آنحضرت صلعم رسیده بود خیره شد و این علامت ماند تا وقت موت او و در کتاب مذکور روایت
سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر در قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود بی آنکه مباشر
بقتل وی کرده یا دخلی در ان داشته باشد بجز دیدن تصویر در ان ایام نابینا شد انگاه مردم از سبب آن

کہ حق تعالے نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنے میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی
شرح سفر السعادة لمولانا المحدث الدهلوی انتہی وبوجہ اتحاد ذکر اہلبیت با ذکر آنحضرت صلعم
ہمچنین مقابل ذکر اہلبیت می توان شمرد وہو المطلوب ومن ادعی التفرقة فعلیہ البیان چہارم آنکہ
ابو اللیث سمرقندی در تنبیہ الغافلین آوردہ روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم
مناد من السماء قوموا مغفورا لکم قد بدلت سیئاتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدة من اہل
الارض یذکرون اللہ تعالی فقعد معہم عدة من الملائکة محصل ترجمہ اش اینکہ برائے ذکر کنندگان حق تعالے
فرشتہ ندا می کند کہ برخیزید کہ گناہان شما تبدیل شد بحسنات شما مغفور ومبرور شدید وبر روی
زمین ہمان مقدار کہ ایشان جمع گردیدہ ذکر حق سبحانہ تعالے می کنند ہمان مقدار فرشتگان نیز ہمراہ
آن گروہ می شوند الخ وبالبداہة معلوم ہر اقاصے وادانی است کہ ذکر رسول مقبول واہلبیت آنحضرت
صلعم داخل ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار پنجم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی بروز جمعہ و شنبہ
در عشرہ محرم تنہا خود ویکروز در عشرہ محرم بحضور شاہ عالم بادشاہ وبعد بحضور میرزا اکبر شاہ
در قلعہ وسط مجلس جمع کردہ تذکار شہادت حضرت امام حسین می کردہ ودیگر علماء تا حال این حضرات
در مساجد بر سر منبرہا بموجودگی ہزارہا خلائق تذکار مصائب انبیا علیہم السلام واولیاء واہلبیت نبی
وخلقے کثیر دران جمع گریہ وزارے می کنند با وصف جاری بودن عادت مذکور انکار انعقاد مجلس
تذکار شہادت جناب خامس آل عبا علیہ التحیة والثنا وشمردن آن از جملہ بدعات ناشی از تعصب وعناد
کما لا یخفی علی من لہ ادنی درایة ششم آنکہ چون باعتقاد اہل سنت وجماعت در ذات بابرکات
جناب سرور کائنات صلعم جملہ کمالات سوای شہادت موجود بودند وابن کمال عظیم بواسطہ جناب حسنین
علیہما السلام گویا بعینہ تذکار اوصاف جناب خاتم النبیین تاج المرسلین است وشہادت جزئے راکہ
نصیب جناب مظلوم کربلا گردیدہ باقے داشتن گریہ وحزن دائم وتذکرہ مصائب ہولناک دین است
تا قیام قیامت لازم است والتذکار لازم للتذکر ولازم اللازم لازم چنانچہ فاضل دہلوے در نقل
خود آوردہ ولکن بقی لہ کمال لم یحصل لہ بنفسہ ہی الشہادة فاقتضت حکمة اللہ تعالی ان یلحق ہذا الکمال العظیم

ساعی کالاجهد فانه فاستنابت الحسنین علیهما السلام فناب جدهما علیه افضل التحیات فجعلهما مرابتین للاخلاص
ومخلدین لمجالد و لما کانت الشهادة علی قسمین شهادة سر و شهادة علانیة قسمت علیهما فاختص السبط الاکبر بالقسم الاول
واختص السبط الاصغر بالقسم الثانی ولما کان مبنی امره علی الشهرة والاعلان انزل الله الوحی علی لسان جبرئیل علیه السلام
وغیره من الملائکة ثم بتعیین المکان وتسمیته وتعیین الزمان وهو راس الستین ثم اشتهر امره واعلن ذکره علی
لسان امیر المومنین کرم الله وجهه فی سفره الی صفین ثم لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب
دما وامطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثی ونوح الجن وبکائهم وطواف السباع حافظا
لجثته ودخول الحیات فی مناخر قاتلیه الی غیر ذلک من اسباب الشهرة لیطلع الحاضرون
والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة
من اسفر الی یوم القیمة فقد بلغت غایة الشهرة فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشهادة
والجن والانس والناطق والصامت انتهی مختصرا نقدم انکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین صفحه ۵۰
می نویسد قصه کوتاه چون حضرت امام مرتضی عربیافت عنان عزیمت از کوفه برتافت وسائق وقائد
قضا وقدر کشان کشان انجناب را به کربلا انداخت هلا این واقعه شنیدنی و کارگذاریست تقدیر
و دیدنی است و به صفحه ۹۲ می فرماید هلا تفصیل اسامی شهدای اهل بیت که باجناب سید الشهداء
در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده چشم در ماتم این خیار اهل عالم باید بارید انتهی
عبارت مذکوره چنانچه می بینی نص است بر اینکه شنیدن حال این واقعه و گریستن در ماتم این
خیار اهل عالم ضرور است و هو المراد انظروا الیها المنصفون ان تلک العبارات نصوص جلیة علی انعقاد
مجالس العزاء وتذکار مصائب خامس آل العباء والبکاء علی سید الشهداء عبادة لاریب فیه والمؤمنین
به من لا یؤمن بالله ورسوله
ویوم الجزاء

اشتہار

یہ رسالہ شریفہ سیف المومنین ملقب بہ کشف الرین فی اثبات

العزا علے الحسین علیہ السلام خاص واسطے مومنین فرقہ شیعہ کے

بیچ مطبع سلطانی نور کے چھپا فقط